Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
42 H
55

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu
III. ~~12.~~ 5

14-32. h. 11

22. 3. 22

III
19
A

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORIA REFORMATIONIS POLONICÆ,

In qua

Tum REFORMATORUM, tum ANTI-TRINITARIORUM origo & progreſſus in POLONIA & finitimis Provinciis narrantur.

Authore STANISLAO LUBIENIECIO, Equite Polono.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

FREISTADII,
Apud JOHANNEM ACONIUM.

cIↄ Iↄc Lxxxv.

Digitized by Google

LECTORI S.

REformationis Polonicæ brevem hanc hiſtoriam, licèt ab Auctore ad umbilicum nondum perductam, haud indignam luce publica judicavimus, quia multa quæ vix alibi reperiantur de initiis Reformationis in Polonia, deque Antitrinitariorum origine, complectitur. Optandum certè fuiſſet ut ultima manus Auctoris ei imponeretur, Sed quandoquidem præmaturo ereptus eſt fato, hoc tibi, LECTOR, damus quod poſſumus, plura & accuratiora dicturi, ſi ad manus noſtras perveniſſent. Ne tamen prorſus imperfecta prodiret Hiſtoria, curavimus addi ad finem binas literas, quibus calamitates Antitrinitariorum priuſquam è Polonia ejicerentur, eorumque miſerum exilium graphice pinguntur. Et ne quidem ignores quis fuerit Lubieniecius, en tibi vitæ ejus brevem deſcriptionem ab uno ex filiis ejus adornatam.

Digitized by Google

Vita

STANISLAI LUBIENIECII

Equitis Poloni

hujus Hiſtoriæ Auctoris.

STaniſlaus Lubienietzki de Lubienietz Rolitius Eques Polonus, ex Patre Chriſtophoro Lubieniecio Rakowienſi Miniſtro cujus mentio in Bibliothecâ Antitrin. p. 142. Matre Catarina Philippovia, natus eſt Rakowiæ Anno 1623. d. 23. Auguſti; Non, uti in Bibliothecâ Antitrinitariorum, 1625. Patrem habuit egregium, ſtudiorumque ſuorum promotorem diligentiſſimum, Teſtis ipſe Lubieniecius in carmine quodam Polonico (non pauca enim pia carmina lingua vernacula compoſuit) dum Divinam benignitatem etiam eo nomine celebrat. Is non contentus privatos ei adhibere præceptores, ipſe quoque diligentem operam navavit ut quàm optimè tam in pietate religionis Chriſtianæ educaretur, quam bonis artibus imbueretur. Succreſcebat in ſpem Eccleſiæ, primùm in Rakovienſi gymnaſio domi, dein Kiſieliniam miſſus, ubi per aliquot annos operam dedit ſtudiis, tùm proprio quo flägrabat amore diſcendi, tùm etiam parentis optimi ſæpius excitatus & literis & etiam præſentia. Sic egregia ad virtutem ſectandam à prima juventute habentem adminicula voluntas parentis Kiſielinii ad 18. ætatis annum detinuit. Inde revocatum, cognitione Juris patrii inſtructum, ſecum ſolebat ad Comitia alioſque conventus Regni Nobilium ducere, vel mittere; notitiæque Virorum in patria inſignium tradere, omnibus iis imbuere quæ & Chriſtianum & Poloniæ Regni indigenam decebat Nobilem, quippe qui ad Sereniſſimi Regis Poloniæ, qui hodie tanta cum gloria regnat, familiam quarto conſanguinitatis gradu remotus, pertinuerit.

Sic per aliquot tempus in patria detentum miſit Thorunium, tam ad capiendum profectum humaniorum literarum, quàm in ſpecie, Linguæ Germanicæ addiſcendæ gratiâ, ubi duos annos exegit. Poſtea contigit Thorunii famoſum illud colloquium Charitativum, ubi Jonæ Slichtingio & Martino Ruaro, qui eò Eccleſiæ nomine venerant adfuit, non otioſus quidem, nec incurioſus rerum ibi geſtarum, uti teſtantur Acta iſtius Colloquii ab ipſo conſcripta, ut & privata colloquia quæ ipſi aliiſque, cum viris doctis interceſſerunt. Revocavit deinde Pater, eumque in exteras regiones luſtrandæ Europæ cauſa mittere decrevit. Tum traditus eſt ipſius curæ à Tutoribus Dominus Stephanus Comes de Niemirycz qui nuper, Palatinus Kioviensis, Regni Poloniæ Senator & rebus geſtis clarus, in vivis eſſe deſiit. Illuſtriſſimo huic Juveni ſollicitus inſpector in Hollandia Galliaque ita præfuit, ut ſingularem gratiam reverſus ab exteris & laudem meritus fuerit. Ubique ſtrenuè ſtudiis operam dedit, linguas varias addidicit, amicitiam bonorum & doctorum ambivit, obtinuit, confeſſionem Religionemque ſuam ubique condecoravit, cum viris eruditiſſimis ut ex illorum reſponſis videre eſt & oretenus & calamo de variis materiis Theologicis contulit, eum præſertim ſpectans finem, ut oſtenderet religionem ſuam non mereri ut tantis odiis exciperetur, quin imò tolerari poſſe & debere tolerare paratos. Patet id, inter alia, ex prolixâ celeberrimi Ludovici Capelli ad eum epiſtolâ, qua probare conatur id fieri nullo modo poſſe. Aliquot annis peregre actis poſt mortem Patris qui obiit 1648. poſt periculoſiſſimam in Oceano, cùm ex Gallia in Hollandiam tenderet, navigationem cujus carmine vernaculo mentionem facit Deoque ob liberationem gratias agit, patriis laribus redditum multi ad ſe evocabant, etiam egregia offerentes honoraria. Imprimis movebat Ec-

cleſia ad Miniſterium verbi Divini invitans, quod tamen modeſta ejus de ſe ipſo opinio ſtatim aggredi vetuit. Anno 1652. d. 12. Jan. in uxorem duxit Sophiam, filiam viri in Patriâ nobilis propter piam Eccleſiæ in agro Piellæ collectæ curam, cujus fuit patronus, in Eccleſia conſpicui; & propter judicium ſolidum & alias animi dotes, vicinis accepti, ut etiam litibus obortis adverſæ partes, quamquam diverſæ religionis ad ejus ſententiam provocarent, auditæque acquieſcerent. Is fuit Paulus Brzeski Zegotæ, qui à Reformatis ad Unitarios Chriſtianos tranſierat. Taceo, quos mors immaturior ſuſtulit. Eodem Anno 1652. Domino Johanni Ciachovio verbi Divini Miniſtro Siedliskienſi in coadjutorem datus eſt, ubi cum in Eccleſiâ & prudentiam ſuam & eruditionem, abundè probaſſet, eſt Paſtoris ipſi in Synodo Czarkowiana ab Eccleſiâ, cum invocatione nominis divini, impoſitum munus, & ordinatus eſt ad ipſam Czarkowianam Eccleſiam regendam. Sed vix biennio ibi pace frui datum eſt. Anno enim 1655. ingruens tempeſtas belli Svecici ſedibus expulit noſtros, quorum pars, (uti ex vitâ Andreæ Wiſſowatii, etiam ex Lubieniecii ipſius tractatu, qui ultimus eſt in Bibliothecâ Antitrinitariorum, & aliunde patet) ſub præſidium Regis Sveciæ concedere coacta eſt, inter quos & noſter cum ſua familia Cracoviam venit. Anno 1656. d. 6. Aprilis. Ibi colloquia Chriſtiana cum Jonâ Slichtingio inchoata, unde ejus Commentarius in Joannem primum, deinde reliqui, de quibus ut & aliis quæ hic memorari debent, videatur noſtri Staniſlai epiſtola, quam operibus Jonæ Slichtingii præmiſit. Totum tempus Cracovianæ commorationis noſter, cum reliquis Miniſtris prædicatione verbi Divini frequentibus jejuniis, precibuſque tranſigebat, ipſeque præterea in gratiam Unitario-

 rum

rum Ungarorum, qui cum Principe Rakoci Cracoviam venerant, Latinè concionabatur, ſacramque Euchariſtiam adminiſtrabat. Deditâ urbe Polonis, Unitariis noſtris quos iniqua ſors Cracoviam compulerat abitum in ſua quiſque domicilia parantibus, Jonas Slichtingius Anno 1657. d. 30. Auguſti cum Svecico egreſſus eſt præſidio, cui ſeſe noſter adjunxit Staniſlaus, cum Chriſtiano Stegmanno, ut id obtinerent apud Regem Sveciæ, ut Unitarii Chriſtiani qui ejus præſidio gaudebant, in Tractatibus cum Rege Regnoque Poloniæ, amneſtiæ includerentur, ne eorum adverſarii, reliquis qui Regi Sveciæ adhæſerant in gratiam receptis, Unitarios ex odio religionis excluderent. Pervenit Stetinum, inde Volgaſtiam 7. Octobris, ubi à Rege Sveciæ benignè exceptus (prout & antea Cracoviæ) menſæ Regiæ adhibebatur. Nihil tamen ibi in præjudicium Patriæ, quemadmodum iniqui rerum, ut hominum, æſtimatores ex his ſimilibusque circumſtantiis concludere amant, agitavit. Cum in Pomeraniâ commoraretur Tractatus pacis expectans, in Magnatum Sveciæ familiaritatem facile venit, aliorum antea contractam amicitiam renovavit, confirmavit, commercium cum iis litterarum habuit ubique teſtimonium veritati, Rege Principibuſque ultrò laceſſentibus, perhibuit. Non defuerunt præſertim Stetini Lubieniecio adverſarii, quorum odia Theologica expertus eſt, illaque Concionatores etiam ad rudem plebeculam, propagare conabantur, inter quos primarius fuit Johannes Micrælius vir Stetini celebris. Similia quoque Stralſundi expertus eſt noſter, ſimilia tamen ubique veritati dare teſtimonia non neglexit. Imprimis Elbingæ Anno 1659. non ſemel cum Illuſtribus Commiſſariis ad pacem cum Polonis faciendam, Comite de la Gardie & de Slippenbach ad menſam ejus, ab ipſis provocatus

cum

Digitized by Google

cum ipſis & doctis ibi Theologis diſputavit, quemadmodum etiam coram ſummo Sveciæ Thalaſſiarcha Comite Wrängelio Volgaſti, Stralſundi, & Hamburgi poſtea. Accidit Elbingæ, cum gravi obſidione Stetinum à Cæſareanis & Brandeburgicis premeretur, ubi conjux Staniſlai cum liberis obſidii incommodis graviter affligebatur, ut Comes Slippenbachius polliceretur Staniſlai noſtri Religionem, amplecti, modò id à Deo precibus obtineret, ut Stetinum urbs non ſatis munita nec rebus ad obſidionem tolerandam neceſſariis inſtructa, de cujus liberatione proptereà deſperabant, liberaretur ab hoſtibus. Lubieniecius imprimis ſuorum miſeriâ motus, tribus hebdomadibus & precibus ad Deum ardentibus & jejunio frequenti comſumptis, veniens ad Comitem, urbem extra periculum eſſe affirmavit, bonoque eos eſſe animo juſſit. Comes adſtanteſque inſanire eum putabant, præſertim quod ab iis reverſus, in morbum inciderit. Ejus vero aſſertio poſt ſex dies litteris Stetino liberato datis confirmata, graviter perterrefecit Comitem. Id enim temporis Lubieniecius à nemine certus hac de re fieri potuit. Promiſſum cum Lubieniecius, pro ſuâ cum Comite familiaritate, aliquando repoſceret, dixit ille, ſeſe in genua procubuiſſe Deumque oraſſe patefaceret ſibi, num Religio Lubieniecii ſuſcipienda eſſet, nec ne, ſed à Deo in confeſſione Auguſtanâ confirmatum eſſe. Indè Olivano profectus eſt, ubi Tractatus inter Sveciæ & Poloniæ Reges conſtituebantur, diſſidentibuſque in Religione cautum eſt, quos cùm altera pars excipere videretur, Regis Sveciæ commiſſarii, manifeſtationem in lucem dederunt, Anno 1660. $\frac{31}{21}$ May (quæ etiam typis exſtat expreſſa) omnes cujuſcunque Religionis diſſidentes conditionibus pacis incluſos eſſe, eo ipſo teſtari, non ſatis factum-

Digitized by Google

conditionibus pacis. Cum ſic nulla ſpes eſſet in patriam noſtris redeundi, Lubieniecius Stetino mari cum familia Hafniam profectus eſt eâ intentione, ut ſibi & fratribus, Polonia pulſis, in ditione aliqua Sereniſſimi Daniæ Regis Friderici III. locum habitandi impetraret. Hafniam venit 28. Novembris Anno 1660. ubi Magnatibus viſis in gratiam eorum venit, tùm propter dotes ingenii, tùm propter relationes rariores quas ex commercio litterarum habuit, quæ etiam Regi non ſemel lectæ officium illas Regi perſcribendi, ipſi pepererunt. Anno. 1661. 23 Januarii optimum Regem, Reginam, Regios Principes utruisque ſexus, ſalutavit, benignè exceptus; nihil tamen Rex quam ſe conniventе, poſſe noſtros Altenaviæ habitare ſeorſim Lubieniecio dixit. Solebat enim Rex, quotiescumque Lubieniecium in Aulâ conſpexit, relictis cæteris, eum propius ut accederet compellare, & de Religionis capitibus imprimis colloqui. Quæ res invidiam etiam creavit Lubieniecio, timentibus Theologis, ne Rex fieret Arianus. Non otioſus ibi vixit Lubieniecius, cum legatis diverſorum Regum & Principum colloquia ſæpius inſtituit, unde commercii literarum augebatur materia, quam viris Clariſſimis denegare non potuit. Inde de Unitariâ Religione mitior apud multos ſenſus: de confeſſione Lubieniecii variæ quæſtiones, ut & de Eccleſia & fratribus ejus. Satisfecit & eruditioni opponentium & ſubtilitatibus, magna utens parrheſia qua Regia Hafnienſis & Bibliotheca perſonabat.

Sic & poſtea ſæpius interrogatus, rationem ſpei ſuæ reddebat Archiepiſcopo Daniæ Domino Johanni Schwaningio & aliis Theologis Hafnienſibus modeſtè ſenſa ſua proferens, id enim pro virili cavebat ne anſa daretur calumniis, & diceretur veniſſe ut Hæreſin diſſeminaret, ſub prætextu flagitatæ protectionis. Cauſſam Eccleſiæ ubique egit, imò

hoc

hoc ipſius unicum fuit ſtudium, ut commodas exulibus inveniret ſedes, eoſque præcipuis in Dania exterorum Principum legatis ſummâ curâ commendabat, occaſiones omnes Magnateſque tentabat. His aliquandiu occupato, abitum dein adornanti poſtquam Regi primum, Reginæ (quæ etiam ipſa à Lubieniecio Religionis capita audivit) Regisque principibus valedixiſſet, oblatum eſt à Rege honorarium, rogatuſque eſt ut quæ in Europa geruntur per litteras Aulæ Regiæ referret, certus de annuo Regis ſalario. Sic dimiſſus Stralſundiam navi pervenit, inde Stetinum 11. Junii 1661. ubi more ſolito res agens ad communitatem pertinentes, fratres per litteras confirmabat, conſilia ſubminiſtrans, erigens ſolatiis, quid de loco habitationis ſperandum eſſet docens, ac viſitans. Tacemus alia ejus propter id ſuſcepta itinera, labores, ſumptus, moleſtias. Sic & commercio literarum cum tot viris clariſſimis, & Eccleſiæ vacavit, ſed non diu Stetini. Recrudeſcente enim odio adverſariorum migravit eodem ipſo anno Hamburgum. Familia vero anno ſequenti 1662. Ibi ſtatim cum Regina Chriſtina colloquia ſacra & ſæpius habita, præſente Oratore Cæſareo aliorumque Principum, nec non Duce Meklenburgico à quo poſtea invitatus, reſpectu exulum Polonorum benignam declarationem retulit. Inde Hafniam iter terrâ ſuſcepit venitque 7. Februarii 1662. ibique continuando relationum perſcribendarum officio commodiſſimus locus Hamburgum viſus, & conſtitutus eſt: A Rege liberaliter habitus ſæpiuſque ad privata colloquia admiſſus eſt. Sed & cum M. Eryco Gravio Aulico concionatore & confeſſionario ſuo Rex eum commiſit, ipſeque diſputationi adfuit, cum Chriſtophoro Paſbergio Gubernatore Regii Principis poſtea Regio ſenatore & Vice-Cancellario; deinde cum Daniele Pheiſio concionatore Germanico. Quis fuerit eventus diſputa-

ſputationis, vel ex eo concludere licet quod ille Lubieniecio, Chriſtum vocari *primogenitum ex mortuis* ad incitas redactus, negaverit, hic vero affirmaverit Johannis 17. non dici, ut ſint unum ſed, *ut ſint in unum ſicut nos unum ſumus*. quos coram Rege ipſe noſter prolatis quæ in promptu habuit Bibliis pudorem ſuffudit. His pactis diſceſſit Hafniâ, venitque Fridericopolim, ibique à Magiſtratu urbis obtinuit ut exules in communionem & ſacram & civilem reciperentur privatumque in ædibus more Polono exercitium Religionis peragеretur; quod etiam per literas Fratribus ſignificavit. Lubieniecius in id laboravit, nec ſumptibus pepercit & damnum rei familiaris ſubiit, quo poſſet eò fratres deducere, deductis ſuccurrere, donec ex urbe ſecedere juſſi ſunt à Principe Holſatiæ, quod debent partim Domino Superintendenti Lutherano Joanni Rembotto. Iſta ſedes ut & Manheimiana ſub Electore Heidelbergenſi (qui duo loci paucitati exulum remanentibus aliis, in confiniis Poloniæ, ſufficiebant) circa quam multa egit obtinendam tantopere laboravit, teſtis eſt Lubieniecium non ita commercio literarum (quæ etiam ad propagationem Religionis non parum fecerunt) occupatum fuiſſe, quin vacaret ſemper de commodis fratrum exulum agere. Fredericopoli venit Stetinum ad uxorem, quam etiam Hamburgum d. 29. May 1662. adduxit. Quid illic loci egerit per totum vitæ tempus, aliquatenus cognoſci poteſt ex epiſtola Gallica quam ſub finem vitæ ſuæ ſcripſit, ex catalogo operum ejus in Bibliotheca Antitrinitariorum, ex colloquio cum Regina Sveciæ Anno. 1667. cum Principe Friderico Brunſvicenſi, Landgravio Haſſiæ Georgio Chriſtiano, Comite Palatino Saliſburgienſi & aliis Principibus. quorum colloquiorum partem literis mandavit. Hoc Anno Gluckſtadii quo Rex advenerat filiam traditurus in uxorem Chriſtiano Alber-

to

Digitized by Google

to Principi Holſatiæ, Regi Daniæ coram tota Aula Commentarios Crellii & Slichtingii tradidit 8. Septembris, qui Rex Lubieniecium poſt prandium aliquoties advocans familiariter cum ipſo de libertate Religionis & de Trinitate loquebatur. Regi poſtea Altenaviæ adfuit, eidemque in arce Gottorpienſi tractatum ſuum *Gluck ſtadia vera Tychopolis*, obtulit. Magiſtratus vero Hamburgenſis ad importunam Sacerdotum inſtantiam ut urbe excederet denunciavit, idque Magiſtratu ſæpius repetente, Lubieniecio fruſtra innocentiam ſuam & Regis protectionem opponente, ad Regem profectus eſt Hafniam; eo abſente uxor, jubente Rege, Altenaviam migravit. Oblatis Hafniæ Theatri Cometici Regi, Regiiſque Principibus primis exemplaribus, reverſus domum eodem anno Hollandiam abire coactus eſt, ob iniquitatem & verſutiam eorum per quos Theatrum Cometicum imprimi curavit. Poſt annos aliquot conſilio amicorum, credentium jam de furore remiſiſſe adverſarios, ob commoditatem dirigendarum litterarum Hamburgum ſe contulit cum familia, ſed nimis vigilantem expertus eſt Dominum Edſardii Licentiatum Theologiæ, qui indefeſſo ſtudio id egit, ut cum collegis ſuis magiſtratum incitaret ut Lubieniecius urbe ejiceretur. Dignus qui hic nominetur, gloriatur enim', ſe authore Lubieniecium cum familia urbe exactum.. Imo propter Miniſtrorum zelum qui etiam ex cathedrâ in templo cum abſente Lubieniecio diſputabant, eumque hæreticum, teterrimamque civitatis peſtem proclamabant; ut ex Lubieniecii manuſcripto colligi poteſt, quod jam fecerant cùm primâ vice per Hamburgum Hafniam tranſiret Anno 1657. Lubieniecio ante migrationem, domo exire non ſemper tutum fuit. Cum iterum iterumque inſtaret, ut antea fece-

ſecerat, Magiſtratus, urbeque per nuntios Lubieniecio interdiceret, fruſtra Secretariatum Regis Poloniæ obtendenti nihilque proficientibus ejusdem Regis interceſſoriis, in lethalem incidit morbum. Decumbenti jam, ultimum allatum eſt decretum urbe ut migraret, cui etiam ſeſe obſecuturum dixit. Cauſa morbi fuit venenum, ignotum ubi infuſum; non ut confidenter affirmat ad denigrandos Lubieniecii domeſticos adverſarius ejus Edſardius, (qui hujus infortunii ſeriem occaſione datâ enarrare voluit,) quod vitio religionis Lubieniecii adſcribit, non cogitans multos tam ex Lutheranis Reformatiſque quam Pontificiis pejori, non tantum ſimili, fato animam exhalaſſe, quaſi hujus cladis ipſa conjux filiæque occaſionem per imprudentiam dediſſent. Sed nimis injurius eſt veritati. Venenum enim ambas filias confecit. Uxor etiam quod tantillum de cibo ſumſiſſet, vix à limine mortis revocata; mortuis filiabus poſt brevem morbum patrem vis veneni lecto affixit d. 12. May. Serius genus morbi à Medicis agnitum, eorum tamen ope melius ſeſe habere cepit, & ſpes vitæ non exigua affulſerat. ita ut etiam è lecto ſurgere potuerit & carmina funebria filiabus ſuis compoſuerit die 16. Pejus verò illo ſeſe poſtea habente, medici iteratò ſubmiſſum venenum dixerunt. Die 18. igitur May. Anno 1675. quo nondum 51. annum attigerat, Commendato ſpiritu in manus Jeſu ſalvatoris ſui, cui fideliter ſervierat, exceſſit è vita toto tempore ægrotationis ad extremum ferè halitum, ſermones habuit plenos in Deum fiduciæ & interni gaudii, domeſticorum benedictionis, admonitionis, nominis Divini invocationis. Sic vixit Lubieniecius convenienter ſuo ſymbolo *ſtando Lubentius moriar*. Eccleſiæ, ſuorumque decus, Regibus Sveciæ, Daniæ, Galliæ, Poloniæ, &c. Ducibus, Principibus, Magnatibus Europæ imo omnibus acce-

acceptus, ſi Thelogos acerbiores iiſque mancipatos excipias. Sunt ad ipſum diverſarum Religionum Theologorum familiares epiſtolæ. Quis autor mortis fuerit non facile divinare, imò, nec cui fiat injuria, nec divinare licet. Certum eſt, adverſarios multos habuiſſe Lubieniecium, non tamen ob ſcelera & impietatem ſed ob avitam Religionem & confeſſionem omni occaſione datâ viriliter propugnatam, quo factum eſt ut latere non potuerit. Nec minus eſt certum, inquiſitionem quæ in hujuſmodi caſibus adhiberi ſolet, à'magiſtratu non eſſe inſtitutam. Funus Altenaviam Hamburgo deductum legitimo prohibuiſſent Concionatores ſepulcro, niſi jam in templo Altenavienſi emptum fuiſſet; nihil tamen omiſerunt quo impedire poſſent, quod potuerunt effecerunt, ne, ut ibi moris eſt, in exſequiis Scholarum Rectores cum diſcipulis funus comitarentur. Sit ipſis benignior Deus quam illi fuerint proximo ſuo ob Religionem duntaxat & Conſcientiam graviſſimè vexato.

Sacræ Regiæ Majeſtatis Regnique Sveciæ ad Pacificationem in Pruſſiam Legati commiſſarii Plenipotentiarii.

NOtum teſtatumque facimus, quod licet à religione Romano-Catholicâ in Regno Poloniæ Magnoque Ducatu Litvaniæ, diſſidentes, in Moderno Inſtrumento Pacis Sueco-Polonicæ Articulo, de Amneſtia 2do per expreſſum non ſint nominati, dicta tamen Amneſtia tam generalis quam ſpecialis, etiam illos concernat, eâque ipſi totâ frui debeant. Neque enim Legationi Svedicæ mens fuit, ullas Leges antiquas & antiquitùs, contra Hæreticos ſic dictos ſancitas, vel etiam novas durante hoc bello (quo meritò præſumi debet ac poteſt,

poteſt, nihil eſſe innovandum) latas, hoc tractatu confirmandi, ſed potius, ut hâc Pacificatione cuncta in eum ſtatum, qui ante hoc bellum fuit, reducantur, nec cuiquam, quòd partes ſacræ Regiæ Majeſtatis Sveciæ ſecutus fuerit, ſub quocunque prætextu, noxæ & fraudi, ſit, efficiendi. Ac proinde declaramus ac teſtamur, verba in §. 2°. præfati articuli: *Secundum leges Regni*: ex parte noſtrâ non aliam vel antè hâc admiſiſſe vel etiam nunc admittere interpretationem poſſe, quàm ut unusquisque, ſine exceptione & cujuscunque ſtatus, Conditionis ac Religionis ſit, gaudere debeat juribus, privilegiis & conſuetudinibus, tàm in Eccleſiaſticis quam profanis, ſecundum leges Regni, ſicut ante hoc bellum obſervatum fuit. In cujus rei fidem præſens atteſtatum manibus noſtris ſubſcripſimus, & ſigillo Legationis majori roborari fecimus. Sobothi die $\frac{31}{21}$ May Anno 1660.

Comes Magnus de la Gardie.
Benedictus Oxenſtierna.
Chriſtophorus Carolus Schlippenbach. à Guldenclauw.

(L.S.)

Godefredus van Schroër,
Legationis Secretarius.

I N-

INDEX CAPITUM

LIBRI I.

1. PRimæva in Jeſum Chriſtum fides ſtatim altero ſeculo poſt exceſſum Apoſtolorum corrumpi cæpta, æquè ut Eccleſia Judaica quæ etiam ſtatim poſt obitum Joſuæ & ſeniorum corrumpi cæpit. Quarum converſionum periodi demonſtrantur. pag. 2.
2. Deus poſt tempora Apoſtolorum Eccleſiam ſine teſtimoniis & inſtitutione veritatis non reliquit. 5.
3. Gradus corruptionis eccleſiaſticæ indicantur. 10.
4. Gradus Reformationis demonſtrantur. 11.
5. Quomodo reformatio præparamentis ſub Sigiſmundo I. factis in Polonia cæperit ab Anno 1546. ad 1550. incluſivè Rege Auguſto. Hujus res geſtæ primò breviter memorantur. 14.

LIBRI II.

1. QUomodo divinæ veritatis ſemina ex Italia in Poloniam per Lælium Socinum Anno 1551. allata fuerint. 38.
2. Qua ratione Liſmaninus ad veritatis cognitionem & publicam profeſſionem pervenerit quove ſucceſſu. 40.
3. De his quæ factum Liſmanini in Polonia ſecuta, & aliàs in negotio religionis geſta ſunt. 47.
4. De proſcriptione abſentis Liſmanini, & perſecutione ulteriori Confeſſorum veritatis per Andream Zebrydovium Cracovienſem Epiſcopum facta. 55
5. De Serveti, Valentini Gentilis, Joan. Sylvani & Bernerdini Ochini dogmatibus & morte & non nihil de Paulo Alciato & Matthæo Gribaldo ac Adamo Miniſtro Heydelbergenſi. 96.
6. De initiis Puræ Eccleſiæ Chriſti per ſententiam Serveti de præeminentia Patris à Petro Goneſio in Poloniam allatam à Georgio Blandrita & Franciſco Liſmanino interveniente & utrumque iſtorum exercente & excitante Franc. Stancari de Mediatore contentione defenſam factis. 111.
7. De præeminentiâ Patris per Gregorium Pauli confirmatâ, & Eccleſiâ Chriſtianorum Catholicorum formatâ & ſtabilitâ poſt ſchiſma à Staniſlao Sarnicio factum. 131.
8. De progreſſibus veritatis in Litvania ab An. 1558. in provincia Cracovienſi ab Ao. 1559. præcipuè in articulis de Filio Dei, de Spiritu S. & de baptiſmo illuſtratæ: tum de colloquio Petricovienſi Anni 1562. aliisque rebus memorabilibus. 144.
9. Hiſtoria de Deſpota Principe Valachiæ, qui in Polonia degens & veritatem Chriſtianam amplexus à Laſco Laſocio & Philipovio principatui avito reſtitutus, à ſubjectis interemtus eſt. 153.

LIBRI III.

1. Quo deſcribuntur progreſſus veritatis, ſtudia Sarnicii & diſcordiæ pro diſcordia, contra Lutomirſcii & Gregorii ac aliorum pro concordia. 158.

2. Quo

„ ſententiæ noſtræ firmiter confiſi, alios minime odi-„ mus, damnamus, inſectamur, verbo, opere, vel et-„ iam animo. Judicium de occultis incorrupto illi „ Judici relinquamus. Vos etiam atque etiam ora-„ mus & hortamur, ut memores officii propter glo-„ riam Omnipotentis Dei & Filii ejus unigeniti Domini „ noſtri Jeſu Chriſti nobiſcum fraternè & amicè ex ſo-„ lis ſacris ſcripturis de veritate illuſtranda, de caritate „ retinenda, de concordia poſtliminio revocanda agatis, „ omnes vero rixas, ſimultates, iras faceſſere jubeatis, „ nil niſi gloriam divinam & mutuam ædificationem „ quærentes. Atque hæc ſunt quæ pro fratribus meis, „ id eſt, pro veritate fidei, pro pietate morum, pro con-„ cordia & pace Eccleſiæ apud vos dicenda habui: qui-„ bus ſi aures præbueritis faciles; felices nos judicabi-„ mus, nos bonam cauſam non tantum bene ſed & „ proſpere egiſſe: Sin autem, ut adhuc res ſecus ceci-„ derit: dolebimus in vobis quoque illud verum eſſe, „ quod ibidem Eraſmus addit: Accreverunt opes & acceſſit „ vis. Porro admixta huic negotio Cæſarum auctoritas, non „ multum promovit fidei ſinceritatem. Tandem res dedu-„ cta eſt ad ſophiſticas contentiones articulorum myriades „ proruperunt. Hinc deventum eſt ad terrores & minas.

Hæc quidem tunc Philipovius in frequentiſſima illa panegygri in oculis auribuſque ut plurimorum aliorum etiam Pontificiorum ita & Duditii peropportunè dixit, omneſque viri ſenili prudentiâ & auctoritate gravis, partes implevit. Sed quos amor hujus ſæculi & fiducia potentiæ tranſverſos egerant virum canitie venerandum, & magnæ in Rep. quoque auctoritatis non reveriti cum acerbitatis ac contumeliæ pleno reſponſo dimiſerunt. Quo profecto omnium æquiorum ipſorum quoque Pontificiorum, quibus ex facili judicare erat, illos ipſius hoſpitalitatis & juris gentium in tractandis & dimittendis Legatis oblitos fuiſſe, animos offenderunt. Et certe magno eis tanta iniquitas conſtitit, jactura ſcil. Magni Duditii, quem quanti Maximi quique viri Thuanus, Lipſius, Crato, Monavius, Muretus, ipſique adeo graviſſimi adverſarii Beza, Romundus

P feceriut,

fecerint, non attinet dicere utpote orbi notum. Nam ille quidem tunc pro tempore diſſenſum diſſimulabat. Cuncta tamen tacitus pectore condebat ſuo. Malevoli interim, quibus ſolemne eſt cuncta, etiam alieniſſima, in partes trahere, & ſilentium opportunum pro conſenſu interpretari pudendum facinus tanti viri auctoritate velare contendebant, & ab exteris (non enim domi continere ſe nimia ſui fiducia poterat) qui tantam in Duditio pietatem collaudarent, & ad induendum zelum exſtimularent, flagitabant. Ita apud multos non equidem lynceos, multum de tanti nominis exiſtimatione detractum, operâ cumprimis Trecii viri garrulitatis, levitatis & ambitionis notæ, quem eruditio pulveri Scholaſtico conveniens, intrata Helvetia ſimplicioribus vix cognita, & commercium litterarum cum Calvino ante quadriennium demum defuncto, Beza eorumque gregalibus cultum inflabant. Ideo vir ut veri, ita & bonæ exiſtimationis ſervantiſſimus, quam ei læva manus detractoris adſperſerat maculam dextrâ adhibitâ prudentis ſcriptionis ſpongia abſterſit. De hinc partes amplexus meliores Eccleſiæ quidem ut minori ita & veriori nomen non dedit, ejus tamen fautor & Smiglæ, Majoris Poloniæ oppido (nam ob maxima merita inter regni indigenas Anno 1565. in Comitiis Petricovienſibus cooptatus adfinitate quoque præclara nitebatur, ut qui ſecundis nuptiis Eliſabetam ſplendidis natalibus ortam Zboroviam cujus pater Senatus Politici Princeps, quatuor fratres Regni Senatores tres reliqui illuſtribus admoti officiis fuere, domum duxerit) patronus imo fundator fuerat, & vitam agens Chriſtianam ad extremum uſque Vratiſlaviæ certus ſupremæ horæ & vitæ melioris, placido fato ceſſit, Vir ut natalium ſorte, ita cunctis animi dotibus, meritorum excellentia, dignitatum ſacrarum civiliumque ſplendore, adfinitate, vita & morte piâ, præcipuis quibuſque in orbe Viris & Heroibus Chriſtianis (quod etiam Orphinovius in ſuis rythmis fecit) meritiſſimo accenſendus, cùm & incomparabilis dici meruerit.

C. K-

CAPUT X.

De itinere à Philipovio & Schomano in Moraviam ſuſcepto; & de fratribus Moravis.

CEleberrimam Synodum Cracovianam, de qua ſuperiore capite egimus; & quam priſco Conciliorum exemplo veritati puriori inimicam diximus, non meliori fato ab eodem illo Philipovio & Georgio Schomano ſuſceptum in Moraviam iter excepit. Nempe Lucas Mundius urbis Vilnenſis Senator dignitate & patria relicta impetum pietatis ſecutus ut varia loca peragrare amabat; ita Anno 1569. in ſectam Moravorum fratrum (qui . . . . incidit. Quibus aliquot hebdomadibus cohabitans, Eccleſias Polonicas, quaſi eis per omnia, excepta honorum communione conſentientes commendavit. Ita acceperant auditione viri illi eximii multa de illorum fratrum Moravorum ſingulari pietate, modeſtia, caritate, diſciplina morum. Sed & ibi non parum minuit, præſentia famam. Duo enim illi viri multa præclara, ſed eoſdem vulgare dogma de Trinitate mordicus retinentes, & qui ſi contradicant, odio perſequentes, ab eis abhorrentes, præter opinionem offenderunt. Nam nos puræ per gratiam divinam veritatis confeſſores, & unius Dei creatoris & patris per Jeſum Chriſtum Mediatorem & Servatorem, ſummum Pontificem, Regem cæleſtem, Dominum & judicem univerſorum in Spiritum S. (qua fide nil magis Catholicum Apoſtolicum, Chriſtianum, divinum eſt) cultores Ethnicos appellare auſi ſunt. Ut ita iter & conatus illorum duorum virorum fuerit irritus bonis iſtis viris à præconcepta opinione & inolito errore ne latum, quod dicitur unguem diſcedere volentibus; adeò ut & ab iſtis, alioqui mundo exoſis & hujus judicio; abjectis odia propter nomen Jeſu Nazareni pati neceſſe habeamus.

CAPUT XI.

De bello Trinitario in Tranſylvania orto, & certaminibus Georgii Blandratæ & Fauſti Socini adverſus Franciſcum Davidis pro Chriſto invocando ſuſceptis.

NOn ita bellum de Trinitate in Poloniis & Litvania geſtum, quin & Tranſylvanos è vicinia ſubinde exerceret. Luculenta tam errorum oppugnandorum, quam tuendæ & propagandæ veritatis præbita occaſio ſub Joanne Sigiſmundo Principe Tranſylvaniæ, cui amiſſum Regnum Hungariæ paternum Rex Regum notitia myſteriorum regni cæleſtis penſavit in Schola patientiæ ſtrenuè ad pietatem veram exercito, ac velut divina dextra educto. Evocarat ille Claudiopolin non paucos Viros in ſacris litteris exercitatos, quorum piis colloquiis integris decem diebus habitis aſſiduo interfuit & præfuit, & hiſce pietatis ſtudiis conſtanter deditus vitam hanc ærumnarum plenam illa cæleſti ac beata Anno 1579. d. 14. Martii commutavit. Multa ſub hoc Principe Magnanimo & virtutibus Chriſtianis prædito ac proinde Eximio in illis oris ad propagandum genuinum divini nominis cultum geſta. Et anno quidem 1578. Tordæ in *Tranſylvania* ad Synodum congregati fuere CCCXXII. Miniſtri Unitarii, in qua Pædobaptiſmus rejectus fuit, uti in ſuis notavit Adverſariis Valent. Smalcius. Verum tamen & excitati in ſimpulo fluctus, *Franciſco Davidis* paſtore Claudiopolitano invocationem Chriſti, quam Majeſtas Regis cæleſtis jure ſuo requirit, idque tanto magis quod ad gloriam Dei Patris fiat, oppugnante. Huic primus Blandrata, cujus apud Principem magna erat auctoritas, ſe oppoſuit. Utrumque acerbis ſcriptis vellicarunt Theodorus Beza & Georgius Major Prof. Wittebergenſis, & iſte quidem poſtquam ante victoriam triumphum cecinit, pudore confuſus quievit. Extat in ſcriniis Budzinianis excerptum ex litteris à Blandrata Segeſvaria ad Eccleſias Minoris Poloniæ

Anno

Digitized by Google

Anno 1568. d. 27. Jan. exaratis, quod hîc inſerere placuit ut pote ad rem, de qua agimus, pertinens.

Quia facti jam pridem fuiſtis certiores de rebus no-
„ ſtris & Eccleſiarum noſtrarum per Dominum Proſpe-
„ rum Provanam fratrem, nunc breviter omnia per-
„ ſtringam. Primum opinor vos Bezæ libellum famoſum
„ in Valentini Gentilis cineres & nos omnes ſigillatim
„ debacchantem vidiſſe, in quo magno opere Bernenſium
„ in trucidando homine illo facinus divinum eſſe com-
„ mendat, cui quo abundantius virus poſſet depromere,
„ epiſtolam præfixit, cujus authorem filium Satanæ eſſe
„ conſtat. Interea nihil ad rem vel ad cauſæ cognitio-
„ nem. In calce horrendum poſtea canit claſſicum, Se-
„ reniſſimum Regem Poloniæ & Sereniſſimum Regem
„ Tranſylvaniæ ad ſæviendum in nos adhortando. Tur-
„ pe eſt referre ſcurræ petulantiam & rabulæ infamem
„ procacitatem. Sic verò operæ pretium erit, ut hoſtes
„ noſtri, pro ingenita ipſorum impietate ſcribant. Ca-
„ veamus vero ne maledicendo illis ſimiles unquam
„ videri poſſimus. Miſit Petrus ille Melius Paſtor De-
„ brecinenſis Convocatorias ad Synodum indictam per
„ ſuos Debrecini cum Theſibus diſputandis. Id verò vafer
„ impoſtor, habitâ intelligentiâ cum Germanis, quò
„ nos captivarent, ex profeſſo fecit, qui & nuper quem
„ per Lazarum Svendi juſſerat in carcerem conjici Do-
„ minum Lucam Agrienſem Paſtorum omnium erudiriſ-
„ ſimum fratrem noſtrum, qui tametſi rem totam ad
„ unguem non teneat, diſputabat ad mortem uſque pa-
„ ratus ſubeundum Verbum ante carnem Filium Dei niſi
„ in prædeſtinatione nec dici nec eſſe poſſe, nunc au-
„ dimus ſalvum utique evaſiſſe, ſed proſcriptum. Hic
„ Melius nos omnes non ſecus atque Beza in epiſtola
„ præliminari traducit, & conviciis laceſſit, animadver-
„ tenſque nos eò venire nulla ratione poſſe, jactando in
„ fine habet: ſi illi ad nos non venerint, omnibus conſtabit
„ homines eſſe, qui lucem fugiant, & malam defendant
„ cauſam. Quamobrem noſtras Synodos additis theſi-
„ bus quarum exemplaria 40. per Valentinum Seniorem
„ Eccleſiæ Lublinenſis mittimus. Orate Dominum ut

Digitized by Google

„ quemadmodum in publica illa diſputatione Albenſi no-
„ bis ſtrenuus adfuit, in hac quoque Tordenſi ſuo Spiritu
„ per Jeſum Chriſtum muniat & doceat. Cæterum, a-
„ mantiſſimi fratres, credite Dominum nunc hic habere
„ athletas ſuos; qui propalam & privatim unicum &
„ Altiſſimum Deum unicumque ejus filium de Spiritu S.
„ conceptum tanto animi fervore prædicant, ut nullis
„ poſſint deterreri tormentis. Vos ſcitis Domini fuiſſe
„ inſtitutum, ut tantæ molis columna hic per nos ex-
„ ereretur, & ſuper montes inacceſſibiles poneretur.
„ Cogitate quæſo initia, media, & quanam ratione nunc
„ tranſigantur. Non arbitror me prorſus extra nu-
„ merum eorum eſſe, qui cauſſæ promovendæ cauſam
„ dederint. Interea ingenue coram Deo fateor, me igno-
„ rare quonam pacto vel in quem uſum & finem Deus
„ hæc per nos movenda eſſe voluerit. Reliquum eſt,
„ ut oremus inceſſanter illum Deum & Patrem omnis
„ conſolationis & miſericordiæ, ut perficiat quod per nos
„ incepit opus ad ſacro ſancti nominis ſui gloriam. Ha-
„ bemus typographum plane noſtrum, & Sereniſſimum
„ Principem, qui audire omnia, expendere & juſto judicio
„ perſequi velit. Nec eſt procul dubio cur inſolentia aut
„ fucata rhetoricandi arte Luciani milites vel Thraſones
„ Bezam cum illis ſuis Claudianis tonitruis ne pilum qui-
„ dem poſſe promovere contendant. Orate quæſo Do-
„ minum ut hunc Sereniſſimum Principem ſaltem nobis
„ cuſtodiat, ſi tamen erit voluntas ipſius.

Satis inde apparet quàm acres adverſarios Trinitarios experti tunc fuerint veritatis cultores. Nam & Petrus ille Melius ſatis malus, illarum turbarum in Hungaria fax extitit. Qua de cauſa in Synodis Tordæ & Albæ Juliæ habitis actum eſt. Cuncta ibi geſta libris publicis edita ad nos non pervenerunt, præter ſolos titulos eorum. Alter eſt *Refutatio ſcripti Georgii Majoris, in quo Deum trinunum perſonis & unum eſſentia, unicum deinde ejus Filium in perſona & duplicem in naturis ex lacunis Antichriſti probare conatus eſt.* Alter *Refutatio ſcripti Petri Melii, quo nomine Synodi Detrecinæ docet Jehova-*

hovalitatem & Trinitarium Deum Patriarchis, Prophetis & Apoſtolis cognitum. Finitis illis duabus Synodis, imò & tertia longè celeberrimâ; licet hæ non parum labefactarint erronea dogmata, præcipue ſectæ Romanæ peſſimæ & idololatricæ, ut Budzinii verbis utar; ſparſis per Poloniam, Germaniam, Italiam libris de controverſiis religionis. * * *

*Transferemus huc etiam litteras * * * ad Hallopegium datas, ubi & de libris clam edendis & aliis quibuſdam Lectori tædio, ut ſperamus, non futuris agitur.*

„ ET præſentem fortunam tuam tibi gratulor, & gra„ tias ago quod meam mihi à Deo humaniter fue„ ris gratulatus, utriuſque eſt curare ne tanta Dei in nos „ clementia benignitateque abutamur. Excuſationem „ ſilentii adferre non fuit opus, tempeſtivè ſatis ſcripſiſti, „ qui nunquam etiam ſine ullà turpitudinis nota potuiſti, „ grata mihi tamen tui in me animi tanta propenſio, pro „ qua viciſſim iterum abſenti offero, quæ alias præſenti „ obtuli id eſt quæcunque poſſum debeoque.

„ De libro quem hic interceſſione mea velles impri„ mi, paucis accipe; Scis hoc hominum, i. e. typographo„ rum genus non eſſe tale, ut propriis ſumptibus im„ preſſionem librorum penes ſe recipere ſoleat, cum li„ bri auctoribus offeruntur, quorum famam excellenti„ amque non apud eos aut ſaltem multos eſſe celebrem „ putent, queſtum unum ipſis ſibi proponunt & nihil „ præterea: niſi liber ille popularis tui qui proximè edi„ tus fuit Wittembergiæ quaſi defenſionem Doctoris „ Georgii Majoris præ ſe tuliſſet, & ipſe certè vix fuiſ„ ſet excuſus, non temere loquor.

„ Laudo conſilium tuum qui Deo ſervire & proximo „ conſulere opera tua in re tanti momenti ſtudeas, ſed ne „ rogo ſis quorundam imitator; quid intelligam tu conji„ cies.

„ Extant jam multa à Tranſylvanis contra iſtos, & ab „ iſtis ac noſtris contra Tranſylvanos: nec plura â vobis „ proponi vel allegari poſſe puto. Ad omnia tamen

Digitized by Google

„ Franc. Davidis in libro de vera & falſa religione, in „ reſponſo ad D. Georg. Majorem & alibi ad Davidem „ viciſſim noſtri multa reſponderunt. Vide igitur ne tu „ actum agas, ſed vel melius ſi poſſis reſpondeas, vel „ omninò taceas. Tu unum ex illis haud credo, qui ex „ Galli cantu ſeu audita cum Petrus Chriſtum Dei abne- „ gavit, Trinitatem perſonarum in unitate volunt ex- „ tundere, ac proinde ludibrio adhuc magis noſtris iſtis „ exponere. De cætero in hiſce rebus nobis dictum me- „ minerimus Uni tantum Deo dandam eſſe gloriam nul- „ la nos ambitione (quis eſt mortalium qui tali ſcabie „ non eſt infectus?) gloriæ propriæ hic titillari vel turge- „ re oportere. Magnum quippiam videtur noſtrum no- „ men tipis excuſum circumferri quod tamen in aliis ar- „ gumentis minori cum damno noſtro eſſe poteſt: at in „ iſtis divinis, non ſine irati divini numinis vindicta. „ Quid agas, abſtine à furiis illis Genevenſibus, i.e. Con- „ tumeliis, verbis ne jungas Sacroſanctam Dei ſcientiam: „ Non enim ab alio quam Diaboli Spiritu ducuntur qui „ in tam prophana verba de iſtis myſteriis erumpunt. „ Rabies non allicit ad ſe animos adverſariorum, maledi- „ cta non probant convitia, non perſuadent, propria hæc „ eorum dicit eſſe Ariſtoteles in Rhetoricis, qui minus „ in cauſſa valent.

Voces autem illæ aqua, ignis, ferrum laqueus voces „ ſunt anthropophagino Chriſtiani diſputatoris, & quaſi „ verò res ipſa vel vera vel falſa ſit, unà cum ipſis homini- „ bus comburatur vel pereat.

Quod ſi quis non auſcultet noſtro Sermoni, inquit Pau- „ lus ad Theſſalon. *hunc notate ut eum pudeat, neque* „ *tamen ut inimicum ducite, ſed admonete ut fratrem.* „ Atque Timotheo ſcribens definit nobis Paſtorem Ec- „ cleſiæ cum ait: *ſervum Domini non oportet pugnare,* „ *ſed placidum eſſe ergà omnes aptum ad docendum, tole-* „ *rantem malos, cum lenitate erudientem eos qui contrario* „ *animo ſunt affecti, ecquando det eis Deus ut reſipiſcentes* „ *agnoſcant veritatem.*

Adducuntur huc à Sarcophagis illis Genevenſibus limi- „ tationes, ſed quales illæ fuerint, Deus ille unus, an-

„ te

Digitized by Google

„te cujus tribunal aliquando ſtabimus omnes judicabit. „Zizania volunt omnino exſtirpari rectè ſed à quo ? „Chriſtus ipſe Dei Filius altiſſimi proſpiciens multos „poſtremo iſto ſeculo fore, qui pro zizaniis triticum „ex agro Dei eſſent eradicaturi, juſſit ne nos colligere- „mus ipſi, ſed creſcere ſineremus uſque ad meſſem. „Tunc enim ait, mittet filius hominis angelos ejus „(hi non falluntur, nos falli diſcernendo triticum à Zizaniis „poſſumus) qui colligent omnia ſcandala & projicient „in fornacem ignis.

Hæc à Præceptore tuo, ſi gratus eſſe velis diſcipulus, „accipies animo quo dicuntur, i. eſt. candido & ſincero. „Inter pios & impios nullum diſcrimen impietatis eſt: qui „Politico magiſtratui cum omni reverentia tam in lu- „cro quam in damno ſe ſubjicit, is, ut Ariſtoteles ex „Homero inquit, ἄμφω ϗ πολέμȣ ἐπιθηκτητής. At non „hoc petimus quæſtio eſt num hominum conſcientiæ „quod ad cognitionem pertinet, ſint, igne, aqua ferro „unquam vel uſquam cogendæ ?

Quæſtio eſt num ji qui miniſterium verbi Dei profitentur „Principes terræ ad ignem unquam ad aquam, ad fer- „rum, ad laqueum debeant incitare. Vocabula quædam „ex Philoſophia petita & abs te uſurpata ad revelatum „hoc myſterium Trinitatis explicandum voluiſſe à me „planius declarari benè erit, mi Hallopegi, ſi præter- „miſſa Philoſophia rem totam Theologicè tractes. Et „enim in noſtrate diſciplina iſta nihil eſt quod iſti articu- „lo ne non ex diametro repugnet, ut de vocibus illis „differre, idem eſſe realiter eſſentaliter, ratione unum, „trinum, eſſentia, hipoſtaſis & hujus modi aliis de „quibus ſanctiſſime ſcripſerat alicubi Lutherus, meras „nimirum eſſe nugas quæque obſcurent magis Trini- „tatem quam illuſtrent: & ſanè ſi ad regulas Ariſto- „telicæ Philoſophiæ revocare vellem ipſas, actum „omnino nobis erit. Quid ergo dices tot tantorumque „virorum & Philoſophorum ſententias damnas atque „eorum etiam quos antea laudaſti ? hanc certe ut falſam „Chimericam jure damno ut noxiam abhorreo. Lau- „davi antea, quia cum cæcutientibus cæcutivi, nunc

 videor

„ videor mihi aliquantum acutiùs in noſtrate Philoſophiâ „ iſta cernere poſſe, ſit nomen Domini benedictum. „ Concludam in anguſtum quod volo, dabis adverſariis „ noſtris anſam ridendi magis & plura reſpondendi, quò „ tu plus Philoſophiæ iſti diſpenſationi tuæ immiſcebis. „ Thomas & Scotus qui viri & quanti ante te fuerunt? re- „ liqua per te ipſe intelliges. Vale, & me ama præter „ cætera rogo & obſcero ut quoties ad me literas dederis, „ velim autem dare frequenter, de toto ſtatu iſtius re- „ ligionis facias me quàm diligentiſſimè certiorem. I- „ terum Vale, Lipſiæ 15. Maji. Anno. Domini „ 1571.

Addemus & alias Joannis Someri *Scholæ Claudiopolitanæ Lectoris*, (de quo vid. Biblioth. Antitrin. p. 57,) *præfixas theſibus in quibus indicare conatus eſt Auctores dogmatis vulgò recepti de Trinitate, una cum Theſibus ipſis.*

„ Diu multumque hactenus de Deo Uno Trino, „ idque cum ſumma animorum contentione diſce- „ ptatum eſt, ſed fructus eſt idem utrinque conſecutus. „ Ut enim noſtri animi facti ſunt non paulo confirmatio- „ res, ita adverſariorum multi quidem facti ſunt obſti- „ natiores, ſive quod eos cedere pudeat, ſive quod me- „ lius non intelligant. Alii vero cum ſcripta apud E- „ vangeliſtas & Apoſtolos non reperiantur, quæ pro con- „ firmatione dogmatis afferuntur, animo pendent, eò „ quod non ſatis ſciant unde interpretationes illorum ſint „ hauſtæ. Putavi itaque me operæ facturum pretium, ſi „ paucis theſibus comprehenſa illorum doctrinæ auctores „ oſtenderem, à quibus iſta omnia accepta ſint: quando- „ quidem & inter ipſos multos eſſe nequaquam dubito, „ quod nihil minus ſibi perſuadent quam ſe Platonis do- „ ctrinam pro Chriſti Evangelio defendere. Et noſtro- „ rum quoque multi ſunt, qui in horum auctorum „ lectione non adeo ſunt verſati. Græcia propter Philo- „ ſophiæ ſtudium Chriſti & Apoſtolorum tempore flore- „ bat admodum, & ſectarum auctores præcipui erant

„ Chry-

Digitized by Google

„ Chryſippus, Plato, Ariſtoteles & quorum opiniones qui „ ignoraret, in eruditis nequaquam numerabatur. Ex „ illorum Scholis cum multi ad Chriſtum accederent, ne „ cum vulgo communem haberent doctrinam, ſtudue- „ runt Evangelium cum Platone conciliare, quod ipſis „ perquam videbatur facile, cum utrinque eaſdem voces „ λόγυ, πνεύματος, ψυχῆς, verbi, Spiritus, animæ. prin- „ cipii quanquam ſenſu diverſo reperirent. Vide & Pau- „ lum veriſimile enim queri, quod Græci requirerent in „ ipſo Sophiam quod conjectare licet ei qui Dionyſii illius „ quem Pauli fuiſſe diſcipulum volunt, ſcripta legerit. „ Amelius Philoſophus Platonicus diſcipulus Ammonii, „ cum legiſſet initium Euangelii Joannis, exclamavit „ *Diſpeream niſi barbarus ille* (nam ipſe Græcus erat) „ *breviter complexus eſt, quæ divina ratione principio &* „ *diſpoſitione divinus Plato & Heraclitus tradiderunt*, ut „ Poſtellus lib. 1. c. 3. refert. Talia fuerunt initia, ſub- „ ſecuta tempora omnia magis ac magis corruperunt, quod „ etiam in libris Lactantii manifeſte videre licet. Bene „ vale Chriſtiane lector; ex his paucis totum dogma, ex „ digito quod ajunt pedem æſtima ac obſtupeſce Clau- „ diopoli: die 15. Maji Anno D. 1571.

THESIS I.

U*Nus eſt Deus Pater Filius & Spiritus S. in eſſentia indiviſus, tribus perſonis diſtinctus juxta illud, hi tres unum ſunt. Probatio:* Plato in Timæo Eſſentia indivi- dua & ſemper ſecundum eandem ſe habens formam & rurſus ex dividua tertiam ſpeciem ex ambabus mediam commiſcuit, quæ rurſus ex ejuſdem & alterius. Nam hærent. Et acceptis his quæ tria eſſent, omnia in unam ideam commiſcuit.

Id. Epiſtola 6. Adjuratis Deum omnium Ducem, tum eorum qui ſunt & Ducis ac cauſam Patrem Domi- num, *Et ecce Trinitatem, Patrem, Ducem & cauſam.* Marſil. Tic.

II. Hi-

II.

Hi tres ſimul ſunt creator cæli & terræ non Pater tantum. *Probatio: Ariſtoteles* 8. *Phyſic.* Tribus regitur mundus, Motore non moto, moto motore & motore non movente, *i. e. ac ſi diceret, Pater increatus generat æternum filium à quo & Patre procedit Spiritus S. in quo eſt finis divinitatis.* Poſt. de orb. concord. l. 1. c. 3. Plot. Elucit. 2. l. 9. c. 2. Tria ſunt rerum Principia Ipſum bonum, filius ejus intellectus ex prima luce luminis more manans & mundi anima ex intellectu divino velut Spiritus per omnia profluens. *Marſil. Ticin. in Tim. cap.* 9. Univerſum hoc judicant Platonici ab ipſo bono per intellectum divinum, quod boni illius filius eſt, animamque univerſi producere. *Idem in ſumma Enn.* 5. *l.* 2. Bonum includit paternæ fœcunditatis intellectum, intellectualis filii emanatio, animam proceſſio Spiritus per voluntatis modum.

III.

Pater æternus intuens ſempiternum gignit Filium imaginem ſuam, lumen de lumine.

Probatio. *Plat. in Tim.* Opifex ille pulcherrimi & optimi Perfectiſſimum Deum generavit. *Plot. Enn.* 3. *lib.* 8. *c.* 10. Qui mundum intelligibilem intuetur, eum oportet effectorem ejus diligenter inquirere, quiſnam ille ſit, ubi vel quando talem genuerit filium, intellectum puerum puer & formòſum formoſus filium inquam à Patre primum. *Id. Enn.* 6. *l.* 8. *c.* 18. Quale enim eſt id quam in mente tale ferme cogitatur quod enim in uno aliquo quam juſſit longè præſtantius, perinde ac ſi lumen longè diffuſum ex uno aliquo in ſe manente penituſque perſpicuo prodeat. Ubi profecto quod eſt diffuſum alterius eſt imago illud autem unde hoc emicat lumen eſt proculdubio verum non tantum imago diffuſa aliena eſt & diſſimilis forma.

IV.

Filius lumen de lumine & imago prioris doctrinæ quia eſſentiæ illius eſt particeps. Probatio.

Plato in Timæo. Imaginem in alio fieri convenit ita ut eſſentiam quoque uſurpet quodammodo, aut ipſa penitus nihil ſit. Idem in definitionibus Generatio eſt motus ad eſſen-

Digitized by Google

eſſentiam: aſſumptio eſſentiæ, progreſſio ad hoc ut ſit. Marſil. Ticin. in Tim. c. 10. Imago boni ſit pendet ut bono ſicut lumen extra ſolem à luce intra ſolem quam fundit ex ſe ſplendorem ſicut lumen.

V.

Cum Filius ſit principium oportet eſſe æternum ſine alio principio temporis non factum. Probatio Plato in Phædro. Principium factum non eſt, ex principio neceſſe eſt quicquid ſit fieri, imprimis vero ex nullo. Si enim ex aliquo fieret, utique ex principio fieret, & cum factum non ſit, etiam corrumpi non poteſt.

VI.

Hic logos creavit coelum & terram cum Spiritu S. & gubernat omnia. Probatio. Plato in Tim. Intellectus vel ratio filius boni, & architectus mundi. Idem in Epin. Ratio diviniſſima vel verbum diviniſſimum mundum conſtituit viſibilem. Idem in primo de legibus. Anima quæ Deus eſt adjungens ſibi mentem quæ & ipſa Deus eſt ſemper recte & fideliter gubernat omnia. *Idem in Cratylo*: Mens & anima omnium aliarum rerum naturam diſpenſat,

Ibidem Anaxagoras dicit, Mentem imperatorem ſummum exiſtentem & nulli permixtum exornare res per omnia tranſeuntem.

In Philebo, Omnes ſapientes conſentiunt, quod mens ſit Rex cæli & terræ. Ibidem dicimus mentem & prudentiam quandam admirabilem componere & gubernare hoc quod vocamus univerſum.

VII.

Filius Dei habet in una perſona duas naturas, alteram divinam ex patre alteram humanam ex matre: quarum illa immortalis hæc vero mortalis eſt. Probatio.

Primo auctoritate Homeri qui Odyſſ. l. 2. Herculem dimidiatum tantum eſſe mortuum, & humana tantum natura mortuum, idolum apud inferos eſſe ſolam divinam naturam cum cæleſtibus, recumbere. 2. *Probatur auctoritate Luciani in dialogis mortuorum, ubi idolum Herculis rationes reddit, quomodo duæ naturæ copulatæ ſint. Interrogat enim Diogenes ſic*: Per Herculem tuum dic quæſo, dum ille vivebat,

eras

eraſne cum *ipſo* etiam tunc imago exiſtens? aut unus quidem eratis in vita, poſtquam autem ex vita exceſſiſtis ſeperati, ille quidem ad Deos immortales avolavit, tu vero umbra illius ad inferos deveniſti? *Herc.* Quicquid Amphitryonis in Hercule erat, id ipſum morte affectum eſt, quod nempe ego ſum totum quod autem ex Jove erat, cum diis immortalibus converſatur. *Diog.* Perſpicue nunc intelligo, dicis eadem vice Alemenam duos pepetiſſe unum quidem ex Amphitryone alterum vero ex ſuo Jove, ex quo factum eſt ut gemini in unius matris utero lætaremini.

Hercul. Nequaquam ô inſane. Idem profecto eramus ambo.

Diog. Neque adhuc intelligo ſi eſt facile duos Hercules in unum copulatos eſſe hominem videl. & Deum.

Herc. Annon homines eodem pacto tibi componi videntur animo videl. & corpore? *Conſonat cum his ſymbolum Athanaſii, qui* 200. *annis poſt floruit*, quemadmodum corpus & anima ſunt unus homo, ita Deus & homo ſunt unus Chriſtus.

VIII.

Spiritus S. procedit ex eſſentia Patris per amoris emanationem. Probatio Plat. Enn. 6. l. 8. cap. 16. Idem autem Deus intra ſe æque per totum quaſi penetrat, tanquam ſe ipſum amans puram lucem, ipſe hoc ipſum quod amat exiſtens, id eſt autem in hypoſtaſin ſe producens. *Jehovalitas & Æternitas recens nata ſunt Debrecinii, ideo veterum teſtimoniis deſtituuntur.*

Non caruerunt hæc & alia ejusdem generis ſcripta effectu ſuo, quæ etſi damnata & vetita, priſco tamen humano ingenio tanto ardentius appetebantur, & hos ad tolerantiam, illos etiam ad veritatis notitiam pertrahebant. Quin imò & calumniæ aliaque perſecutionum tela idem adverſus veritatem quod nebulæ adverſus ſolem poterant.

Digitized by Google

CAPUT XII.

De fundata Racoviâ, & Synodo quæ ibi aliquot annis duravit; habitis de rebus fidei per multos viros pios colloquiis, multis & illuſtribus divinæ providentiæ ſuper locum illum argumentis uſque ad ruinam ejus 1638. factam.

TEmpus & occaſio me monent, ut hoc loco hiſtoriam celeberrimæ Racoviæ contexam. In hoc enim oppido & avia mea Anna patre Eraſmo illo Otphinovio nata, & pater nuptias cum matre mea Catharina Philipovia, Hieronymi illius nepte, contraxit, & ego vitæ initium accepi & qualeſcunque, in ſtudiis humanioribus profectus in illa celebri Schola Conſilio patrui mei magni Staniſlai Lubieniecii fundata, cepi, ut ita ſine ingrati animi nota natales natalis loci imò ſine ſacrilegio divinæ providentiæ quæ illud oppidum toties ſervavit prorſus mirabiliter inſignia documenta ſilentio præterire non poſſim. *Joannes Sieninius*, Oleſniciorum eadem arma gentilitia Dembno dicta gerentium conſanguineus, Caſtellanus Zarnovienſis poſtmodum Palatinus Podoliæ profeſſione Reformatus Anno 1569. oppidum hoc in Palatinatu Sendomirienſi, uno à Sidlovia lapide, fundavit à gentilitio uxoris è Gnojeniorum avita ſtirpe, ſtemmate *Rak*, id eſt *Cancer* nuncupatum. Solum quidem illud fuit arenoſum, adeoque minus lætus ager. Suppeditavit tamen quantum ſatis erat, etiam ad victum commodum, ad hæc temperato & ſalubri aëre, & amæno ſitu, planitie, ſtagnis, fontibus, ſylvis proximis arboribus etiam in ordinem conſitis, gaudens ac pratis luxurians. Multos piorum, etiam longius remotos, loci illius commoditas, & ſub pio patrono gratiſſima libertas, ad ſedes illuc transferendas & figendas allexerat. Nam & Gregorius Pauli & Albinus Cracovia illuc commigraverant. Calinovii quoque, Georgius Schomanus

Secu-

Securinius, & alii locum illum in domicilium elegerunt. Idem Mundius ille urbis Vilnenſis Senator & alii è Lithvania fratres fecerant. Adeòque juſtum collegium illi ibidem formarant & Synodum aliquot annis ibidem celebrarunt aſſiduo divinæ rei vacantes & de ſacris inter ſe conferentes. Sed veritatis amantes principii difficultates ita feliciter eluctari non poterant, quin in tanto hominum numero, diſſidia orta fuerint, captis plurium ſuperſtitione animis ad temnendum corporis cultum, ad Linquendum magiſtratus & cunctas vocationes, etiam miniſterii, quaſi perfectioni & æqualitati Chriſtianæ adverſantes & communionem bonorum introducendam Schomanus memoriæ ſcriptum reliquit, Deum miſertum ſuorum res prope disjectas opera Optimi viri *Simonis Pharmocopæi* (non dubito quin illum *Ronenbergium*, Cracovienſem, virum Spiritu gratiæ & orationum præditum intelligat) tanquam novi Eſdræ, collegiſſe in unum, & cum illæ collapſæ humanitus viderentur, miniſterium cum baptiſmo adultorum Anno 1570. in illis tumultibus erexiſſe. Blandrata eos ex Tranſylvania datis ad Philipovium litteris officii admonuit quò ſcil. abjecta ſuperſtitione inter homines agerent, eiſque vitæ exemplo ad veritatem & pietatem ſectandam prælucerent. Gubernarunt illam Eccleſiam Viri undecunque eximii *Chriſtophorus Oſtcrodus*, *Petrus Statorius*, *Valentinus Smalcius*, *Staniſlaus & Chriſtophorus Lubieniecii fratres*, *Joannes Crellius*, *Jonas Schlichtingius*, *Petrus Morſcovius*, *Joannes Stoinius*, *Salomon Paludius*. Schola inibi Anno 1602. fundata egregia ſumſerat incrementa, & ita brevi interjecto tempore feliciter Curatoribus præter Patronum virum indefeſſæ Solertiæ Viris undique Præſtantiſſimis Hieronymo Moſcorovio, Eraſmo Otphinovio, Adamo & Andræa Goſlaviis aliiſque ut inter illuſtriores totius Poloniæ haberetur. Idcirco multi Pontificiorum fama nominis virorum doctorum, *Pauli Crokeri*, *Ioannis Crelliis Martini Ruari*, *Pauli Rinovicii*, *Ioachimi Stegmanni Senioris*, *Adami Franci*, *Georgii Nigrini*, & *Laurentii Stegmani* (qui poſt cladem Racovianam Fribander dictus eſt) poſt *Martinum Borrhaum*, *Georgium Manlium & Samuelem*

Nece:

Nececium Scholam illam rexerunt, invitati, liberos ſuos illuc tanquam ad mercatum bonarum litterarum mittebant. Ac inter eos viri nuper etiamnum in patria Illuſtriſſimi ac dignitate Senatoria conſpicui Leſcinii, Barnicii, Tarlones, Niezabitovii, aliique fuere. Nempe quod præter incomparabilem Præceptorum diligentiam & legum Scholaſticarum auctoritatem bonis moribus in illis Athenis Sarmaticis, imbueretur generoſa Juventus. Ad hanc Scholam ac typographiam fundandam, ut & libertatem oppidanis concedendam permotus eſt *Jacobus Sieninius*, Joannis, filius; Heros immortali memoria digniſſimus perſuaſionibus ut dixi, Staniſlai Lubieniezii quo olim amico in Aula Stephani Regis uſus eſt, & qui miniſtrum verbi in illa Colonia Racoviana agebat unà cum Chriſtophoro Oſtorodo Goſlavienſi, Viro eximiè docto & pio. Vivebant ibi id temporis Sacro dediti otio duo eximii Viri Hieronymus Moſcorovius Pilaucicus; Non tantum ſplendore natalium, utpote vetere & illuſtri gente ortus, tum neceſſitudinibus, quas cum Dudithiis, Zboroviis, Tamoviæ Comitibus aiiſque inſignibus in Regno familiis contraxerat, ſed & ingenii dotibus ac meritis in Remp: & quod maximum eſt, inimitabili morum Comitate, modeſtia & vitæ Sanctimonia præclarus, *& Matthæus Radecius* eruditione & pietate præſtans, qui antequam divinæ veritatis conſors fieret, ampliſſimo Syndici munere apud Gedanenſes functus eſt: Fauſtus Socinus Vir nunquam ſine laude nominandus litteris ad illum Oſtorodum ex agro Luclaviano Anno 1602 datis gratulatur tunc ei de Patroni Sieninii facta ad Eccleſiam acceſſione, ut ita appareat veritatis cultores diu inibi benigno Sieninii patris & Filii, licet utriuſque Evangelicæ Reformatæ religioni addicti, gaviſos fuiſſe: Sed jam operæ pretium facturum me credo, ſi eximia, divinæ providentiæ in loco illo tutando & ſervando ſæpius conſpicuæ documenta in exemplum fiduciæ in Deo poſitæ memoravero. Intonuerat ſæva belli civilis in Polonia procella Anno 1606. arma pro libertate adverſus Regem Sigismundum III. Auſtriacis addictiorem populo capiente, cujus partes, quæ Reip. eſſe credebantur, patronus Eccleſiæ & Scholæ

illius Sieninius vir Illuſtres natales illuſtribus in Rep. & Eccleſia meritis exornans, ſequebatur. Rex victor oppidum tranſiens cum univerſo exercitu, etſi multi Magnatum & militum inſtigantibus Pontificibus in locum illum capitali odio flagrantibus, Regis animum accenderent, & ultimum excidium loco illi minarentur, prudenter & moderatè victoria uſus, loco illi pepercit, hactenus etiam præclaram illam OB CIVES SERVATOS coronam meritus. Merito hic adnotabo ſingulare divinæ providentiæ ſuper Vidua Philipovii Hieronymi illius nuruſè Golecia gente, avia mea materna tam dubio & arduo tempore beneficium, Ut oppidani nuncium de fortuna Regiarum partium acceperunt, Patrono adverſas partes ſequente, omnes fuga ſalutem petiere, & fortunas in tutiora ſubduxere. Vidua illa annis gravis cum admodum paucis in oppido, ſoli Deo confiſa remanſerat. Ad hanc venit homo quidam, vel certe humana ſpecie Angelus: qui eam his fere verbis compellavit: *Itane Domina tu ſola in hoc oppido manes, cæteris fuga dilapſis?* Illa reſpondente, ſe ſenio confectam divinæ providentiæ ſalutem credere, vel certe hic inter ſpem & metum, quam inter tot fugæ aſſidua incommoda mori malle: confirmavit eam & ſe ei præſidio futurum promiſit. Stetit promiſſis, & ita quidem ut accedentes milites viſo eo, quaſi in præſidium dato, ut mos eſt, ſalutis cuſtode, ſemper receſſerint ſine maleficio. Poſtquam omnes illæ copiæ præterierunt, vidua debitis Deo gratiis actis, erga illum quoque ſalutis cuſtodem officio functa quodnam præmium ſibi adnumerari velit, rogavit. Sed ille id recuſavit, ſeque à Deo ad eam tutandam miſſum eſſe affirmavit. Simile exemplum alias, volente Deo in ſervato miraculoſa ratione Licinio Sene, imò plura in Petro Statorio, Michaele Gittichio Venetiano, & Patre meo, utroque inopinatis malis furori perditorum hominum erepto, infra dicam. Intra ſexennium ſecutum illud fœdus militis Polonici in Moſcovia merentis ſtipendia, moderante illud Joſepho Ceclinio, ut multa damna Reip. attulerat, ita & oppido illi extrema minitabatur. Sed ei paratum à Pontificibus caſtrenſibus novum ictum mirabili ratione divina avertit manus. Imo aliquoties ibi milites fæderati concilia

ſua

ſua generalia quietè peregerunt. Inter fœderatos iſtos clarus fuit Ciſovius, cujus ductum & auſpicia ſecuti Liſovii ſive Liſoviani dicti, non tantum patriæ ſed & vicinæ Hungariæ ac Sileſiæ cædibus & rapinis graves erant. Inter horum tribunos erat Oporovius, qui acri odio oppidi illius Dominum Sieninium perſequebatur. Qui ideò opportunitatem exercendæ vindictæ nactus & uti ea volens aliquot turmas meliores in vicinia diſpoſuerat, loco illi imminens, ipſe cum duabus turmis Sidloviæ in oppido illo Regio ſatis vicino conſiſtens, & oppidum quod copia pannificum aliorumque opificum, imò & mercatorum ac civium opulentiorum abundans, avaritiam & ferociam militis præſertim illius licentioſi & nulli juſto Duci parentis exacuerat, ex compacto poſtridie declinante Anno 1620. aggreſſurus. Erat inter commilitones ejus *Elias Arciſſevius*, qui poſtea in Dania & patria Tribunus acer militiæ bellis Pruſſicis & Moſcoviticis inclaruit veritatis quidem exoſæ cultoribus corde & ubi commodum videbatur, ut genius fert hominum ſeculo deditorum, ore, ſed non moribus addictus. De religione ejus Tribuno nil conſtabat. Is pravæ molitionis conſcius ſero veſpere Racoviam advolans incolas de ingruente eis excidio opportune admonuit. Et erat quidem oppidum natura loci & manu munitum, utpote ab una parte ſtagno profundo, cætera ſepimento ligneo cinctum, tum verò etiam juſto numero civium ad arma juſta ſalutis tuendæ cauſâ capienda & propulſandam injuriam promptorum, perpetuas excubias agentium inſtructum. Sed hæc omnia adverſus tantam vim eamque ſubito torrentis inſtar ingruentem invalidum præbebant præſidium. Itaque omnes poſt Deum in fuga ſibi ſubſidium ponentes fuga ſalutem petere nocte illuni ideoque nimis incommoda, præſertim cum obſcurum illius pluvia nivi miſta & gelu aquas & paludes non ſatis adſtringeret contenderunt, opaca ſilvarum petentes, quod vicinos pagos miles infeſtus compleverat: Omnibus ita vel fugam capeſſentibus vel ei ſe accingentibus Deus è cœlo miſſo Angelo ſalutem peperit. Nam nocte multa venit in oppidum vir nobilitatis generoſæ è Gruſſinia gente Regi à cubiculis, ab eo diſtricta mandata dies noctesque illi Tribuno Oporovio

illius Sieninius vir Illuſtres natales illuſtribus in Rep. & Eccleſia meritis exornans, ſequebatur. Rex victor oppidum tranſiens cum univerſo exercitu, etſi multi Magnatum & militum inſtigantibus Pontificibus in locum illum capitali odio flagrantibus, Regis animum accenderent, & ultimum excidium loco illi minarentur, prudenter & moderatè victoria uſus, loco illi pepercit, hactenus etiam præclaram illam OB CIVES SERVATOS coronam meritus. Merito hic adnotabo ſingulare divinæ providentiæ ſuper Vidua Philipovii Hieronymi illius nurusq́; è Golecia gente, avia mea materna tam dubio & arduo tempore beneficium. Ut oppidani nuncium de fortuna Regiarum partium acceperunt, Patrono adverſas partes ſequente, omnes fuga ſalutem petiere, & fortunas in tutiora ſubduxere. Vidua illa annis gravis cum admodum paucis in oppido, ſoli Deo confiſa remanſerat. Ad hanc venit homo quidam, vel certe humana ſpecie Angelus: qui eam his fere verbis compellavit: *Itane Domina tu ſola in hoc oppido manes, cæteris fuga dilapſis?* Illa reſpondente, ſe ſenio confectam divinæ providentiæ ſalutem credere, vel certe hic inter ſpem & metum, quam inter tot fugæ aſſidua incommoda mori malle: confirmavit eam & ſe ei præſidio futurum promiſit. Stetit promiſſis, & ita quidem ut accedentes milites viſo eo, quaſi in præſidium dato, ut mos eſt, ſalutis cuſtode, ſemper receſſerint ſine maleficio. Poſtquam omnes illæ copiæ præterierunt, vidua debitis Deo gratiis actis, erga illum quoque ſalutis cuſtodem officio functa quodnam præmium ſibi adnumerari velit, rogavit. Sed ille id recuſavit, ſeque à Deo ad eam tutandam miſſum eſſe affirmavit. Simile exemplum alias, volente Deo in ſervato miraculoſa ratione Licinio Sene, imò plura in Petro Statorio, Michaele Gittichio Venetiano, & Patre meo, utroque inopinatis malis furori perditorum hominum erepto, infra dicam. Intra ſexennium ſecutum illud fœdus militis Polonici in Moſcovia merentis ſtipendia, moderante illud Joſepho Ceclinio, ut multa damna Reip. attulerat, ita & oppido illi extrema minitabatur. Sed ei paratum à Pontificibus caſtrenſibus novum ictum mirabili ratione divina avertit manus. Imo aliquoties ibi milites fæderati concilia

ſua

ſua generalia quietè peregerunt. Inter fœderatos iſtos clarus fuit Ciſovius, cujus ductum & auſpicia ſecuti Liſovii ſive Liſoviani dicti, non tantum patriæ ſed & vicinæ Hungariæ ac Sileſiæ cædibus & rapinis graves erant. Inter horum tribunos erat Oporovius, qui acri odio oppidi illius Dominum Sieninium perſequebatur. Qui ideò opportunitatem exercendæ vindictæ nactus & uti ea volens aliquot turmas meliores in vicinia diſpoſuerat, loco illi imminens, ipſe cum duabus turmis Sidloviæ in oppido illo Regio ſatis vicino conſiſtens, & oppidum quod copia pannificum aliorumque opificum, imò & mercatorum ac civium opulentiorum abundans, avaritiam & ferociam militis præſertim illius licentioſi & nulli juſto Duci parentis exacuerat, ex compacto poſtridie declinante Anno 1620. aggreſſurus. Erat inter commilitones ejus *Elias Arciſſevius*, qui poſtea in Dania & patria Tribunus acer militiæ bellis Pruſſicis & Moſcoviticis inclaruit veritatis quidem exoſæ cultoribus corde & ubi commodum videbatur, ut genius fert hominum ſeculo deditorum, ore, ſed non moribus addictus. De religione ejus Tribuno nil conſtabat. Is pravæ molitionis conſcius ſero veſpere Racoviam advolans incolas de ingruente eis excidio opportune admonuit. Et erat quidem oppidum natura loci & manu munitum, utpote ab una parte ſtagno profundo, cætera ſepimento ligneo cinctum, tum verò etiam juſto numero civium ad arma juſta ſalutis tuendæ cauſâ capienda & propulſandam injuriam promptorum, perpetuas excubias agentium inſtructum. Sed hæc omnia adverſus tantam vim eamque ſubito torrentis inſtar ingruentem invalidum præbebant præſidium. Itaque omnes poſt Deum in fuga ſibi ſubſidium ponentes fuga ſalutem petere nocte illuni ideoque nimis incommoda, præſertim cum obſcurum illius pluvia nivi miſta & gelu aquas & paludes non ſatis adſtringeret contenderunt, opaca ſilvarum petentes, quod vicinos pagos miles infeſtus compleverat. Omnibus ita vel fugam capeſſentibus vel ei ſe accingentibus Deus è cœlo miſſo Angelo ſalutem peperit. Nam nocte multa venit in oppidum vir nobilitatis generoſæ è Gruſſinia gente Regi à cubiculis, ab eo diſtricta mandata dies nocteſque illi Tribuno Oporovio

Q 2 nullo

nullo temporis momento intermiſſo turmas dimittendi ferens. Accidit autem ut iſte cubicularius oppidi vicum Urenbovienſem, qui lapidibus non ſtratus & valde cænoſus erat intempeſta nocte equis fatigatis ingreſſus perdifficilem invenerit tranſitum, & in luto aliquandiu hæſerit. Luctans cum luto & equis auriga & reliqui famuli crebris vocibus vigilem inter alios pro ſalute pharmacopolam *Danielem Cunavum*, virum Germanum natione & opulentum, Deo adgubernante ad opem ſibi ferendam excitarunt. Gratiſſimus illis adventus ejus, gratiſſima & opera, ſed & humanitas invitantis in proximam domum nitidam, commodam, omnibus rebus, etiam ad delicias, abundantem, ac hoſpitalitatis omnia officia in laſſos & iter feſtinantes exercita fuêre. Atque id ille tanto alacrius & accuratius fecit, quantò magis gaudebat miſſum illuc cælitus ſervatorem, qui quærenti quis eſſet? ſe Cubicularium Regium miſſu ejus mandata Tribuno Oporovio exauctorandi militem licentioſum quam ocyſſime ferre (hac enim ratione operam unguentarii tanto magis ad ſe in itinere quamprimum proſequendo juvandum provocare ſtudebat, inſciens Medicamentarium & totum oppidum longe magis operâ ſuâ ad avertendum maturata profectione periculum indiguiſſe) reſpondit, & ſine mora in ſtationem & commilitones inquiſivit. Imo ut humanitatem & induſtriam hoſpitis (cui non melius obtingere poterat officium) ad feſtinandum accenderet, quam multæ & atroces querelæ Provincialium Regis aures tranſverberarint & animum perculerint, ut ſub pæna mortis ejuſque atrociſſimæ & ignominioſiſſimæ, qualem paulo ante *Carva* ejuſdem farinæ homo ſubierit acutæ cruci infixus denunciari ei mandaverit, quo eo ipſo temporis articulo, quo mandatum acceperit miſſionem det militibus retulit. Ita cum maximo utriuſque deſiderio nil ſatis feſtinaretur, re ad Patronum Sieninium patris inſtar de ſalute civium, ſed & de propria ſollicitum feſtinanter, ut par erat, delata equis defatigatis alii recentibus viribus ſubditi ſecunda vigilia Cubicularem in Sidlovios detulerunt. Ex quo illuc ventum, Miniſter & Mandatarius Regius confert ſe in curiam,

riam, mandata Regia Conſuli & Tribuno è veſtigio exponit, ac iſti cumprimis militem miſſum faciat capite ſancit. Is rem inexpectatam mirari, dolere, indignari exiguum moræ ſpatium aliquot minimum dierum (nempe ut Racoviam vel deprædaretur tantum, quod quidem deſtinatum Miniſtro Regio non aperuit, ſed invidiâ religionis excuſari poſſe ſperavit) ſibi dari poſtulare, difficultates velut inſuperabiles obtendere: ille contra mandata Regia fortiſſimè urgere, obſervantiam promtam rigidâ pœnâ ſancire, ac certum exitium denunciare: coactæ concioni litteras Regias prælegere, minas adhibere: Arciſſevius etiam occulto in Racovienſes propendens ſtudio commilitonibus obedientiam ſuadere, metum incutere; ut tandem legio illa exauctorata huc & illuc dilabi neceſſe habuerit. Ita Racovienſes parato ſubducti exitio divinam providentiam admirabilem laudibus debitis extollere, gratiarum actione ſolemni venerari fiduciam in Deo poſitam ſaluti ſibi in tempore fuiſſe, agnoſcere, hanc aliis commendare & ſemet in ea firmare: Cubicularium illum Regium velut liberatorem omnibus humanitatis officiis equitem ſplendidiſſimum & generoſiſſimum integris octo diebus proſequi, non indonatum grati animi teſtandi cauſa dimittere. Paulo temporis intervallo graſſante ſcil. illa Liſſoviani militis licentiâ apparuit ibidem novum providentiæ divinæ documentum. Stationem ſumſerant in oppido duæ eorum turmæ, numero militum & virorum fortium famigeratiſſimæ, altera atrum, altera rubrum ferens ſignum, optimæ prædæ ſpe illecti: nulli certo Duci obedientes. Inde orta inter eos *Siracii*, *Zaleſcii* & *Ruzicii* partium ſtudia. Imprimis iſte ortu quidem ſed non aſtu, non mente ruſticus, nimius animi & vini, ideoque ad quodvis flagitium perpetrandum audax, qui ut capite, ita & ferocia ſupereminebat omnes, tribunatus honorem ambire: commilitones largitionibus & conviviis demulcere, in partes trahere, ſe unum ex miniſtris verbi divini in æde ſacra de laqueari ſuſpenſurum, hanc deinceps igni exuſturam minari. At Deus qui perpetuam ſuorum gerit curam, in tempore metu perculſis fidelibus novum liber-

 tatis

tatis & ſalutis aſſertorem , miſit *Fridericum Ivanicium* virum nobili genere natum & neceſſitudine Ivaniciis veritatis divinæ cultoribus conjunctum , & qui ab uno eorum cui nomen Gabrieli & provincia gemina Judicis & Propræfecti Volodimirienſis ob ſpectatam prudentiam & probitatem credita erat , ejus cognitionem hauſerat. Is ut illuc conſtitutus à Rege Tribunus illam virorum fortium manum in *Gabrielem Betlemum* Tranſylvaniæ Principem extemplo ducturus cum manipulo ſelecti militis advenit, Ruzicii ferociam & maledicentiam ex invidia profectam iniquo tulit animo: præſertim cum eum Ilcuſſio oppido oriundum ſciret. Itaque ad ſuos converſus acclamat , ſe auctore quisquam illorum ſingulare certamen cum eo ineat eumque impune opprimat. Id oneris & honoris ut quidem militum fert genius ſuſcepit in ſe *Beicovius* , corpore parvus, magnus animo & manu promtus , qui eum in duello graviter vulnerat & ad turpem fugam capeſſendam cruentum adigit. Saucius adhibito ad obligandum vulnus hoſpite ſuo Simone Polano præſtante Chymico & Medicinæ non ignaro Magni illius Hieronymi Moſcorovii , qui ejusmodi ſtudiis multum delectabatur adminiſtro ; deſuper immiſſam pœnam meditari in inſontes facinoris ultricem agnoſcere culpam fateri admiſſis , dolere , hoſpitem Polonum deprecari & dicere. *Non ſine cauſa nocere eis ante hoc infortunium non potui , & ſi maxime volui , quaſi fuiſſem delinitus : vel quaſi me aliquis cohiberet hoc ne facerem.* Mox Tribunum qui Ruzicii à partibus ſtabant convenerunt eum , facti rationem ab eo repoſturi. Sed cum hunc inveniſſent & ad dandam facti juſtam rationem , & ad expedienda arma paratum à propoſito deſtiterunt. Hæc dum ita fiunt triſtis hoſpiti Tribuni *Joanni Gucio* adfertur nuncius Ruzicii commilitonem *Chruſtovium Litvanum* ad mortem verberibus tractare communem hoſpitem ſuum avum ejus *Petrum Gucium* Florentinum , ſenem octogenario majorem , qui una cum aliis Italis patriam reliquerat , Reginam Bonam , ſed poſtmodum Regem Chriſtum , cognita pura veritate ſecutus , qui & quandiu Eccleſia Cracoviæ vigebat , tamdiu ibi degit : illinc Pinczoviam tum Chmielniciam , tandem Racoviam ,

viam, eccleſiæ Cracovienſis ambulatoriam, ut ſic dicam, fortunam ſecutus commigravit. Hoſpes veſtigio Tribuni pedibus advolutus à Ruzicii ſocio avum ſuum trucidari cum lacrumis queſtus opem ejus imploravit. Tribunus initio miratus hoſpitem quadragenarium liberis adultis cinctum avi acerbum caſum queri. Et illico quidem miſit ſatellites, qui afflicto ſuccurrerent eumque ab injuria defenderent. Sed iſti invenerunt eum ſemimortuum multis iiſque graviſſimis ictibus contuſum. Et cum homicida ſe ſubduxiſſet ad tempus in quoſdam famulos animadverterunt: Ille poſtquam crapulam edormivit ad ſe reverſus & facinus intelligens in innoxium & pium & humanum ſenem; eumque hoſpitem officioſum perpetratum ebrietatem tanti mali ſcaturiginem deteſtari, facinus lacrumando abominari, culpam fateri & apud Senem ægre ſpiritum trahentem provolutus ad pedes ejus imo cernuus cadens ac toto corpore ſub lecto ſenis jacens deprecari, ut ſibi ignoſceret ſuppliciter & ſubjectiſſime orare, & ne ſibi malediceret, imo voce, vel manus impoſitione culpæ condonationem ut teſtaretur obſecrare. Atque hoc quidem impetravit, ſene utcunque ſenio & ictibus gravem manum attollente capiti ejus imponendam. Facinoris occaſio hæc erat. Chruſtovius bene potus in diverſorium reverſus compellavit eum graviter, quaſi in Beatiſſimam Virginem Mariam blaſphemum. Ille quidem cum milite eoque ebrio diſputare ſed & ſilentio bonam cauſam prodere nolens, imò ſtudio cum modeſto & populari reſponſo placandi: *Se minime Beatiſſimam Virginem blaſphemare, imò vero immaculatam & beatam virtute Spiritus S. Filium Dei unigenitum, mundi Servatorem conceptum peperiſſe*, dixit. Hoc ille non contentus; *Atqui*, inquit, *eam non invocatis & orationes ad eam non dirigitis.* Hic Senex reſponſum declinare, tacere, ſe ſubducere: ſed ille imperioſe & ferociter reſponſum urgere. Tunc ille id expedire his verbis: *Nempe quia Deus id à nobis fieri non mandavit.* Hic miles velut furore correptus ſenem decrepitum, nulla venerandæ canitiei, nulla hoſpitalitatis, nulla innocentiæ & honeſtatis ratione habita, qui ebrioſorum mos eſt,

Digitized by Google

arrepto ingenti cilindro, peſſimè multare & inter graves ictus nequicquam uxore, quæ una cum marito cuncta hoſpitalitatis officia ei exhibuit, pro eo miſerum in modum deprecante; Beatiſſimam Virginem invocaret inſtare: ille ſalutationem Angelicam recitare: iſt hâc non acquieſcere, ſed rabiem omnis juris oblitam exercere: ille patienter pro veritate cuncta ferre. At Tribunus Ruzicianarum partium commilitionibus propè tumultuantibus facinoris tetri indignitatem exponere, exaggerare, atrociter etiam minari: tum illi miteſcere. Senex prima luce ſpiritum Deo Creatori reddidit. Paulo poſt Tribunus Racovienſium miſertus cum ſignificatione benevolentiæ, ſigno commilitionibus dato abitum imperat vexillumque novum, quod iſta decorabat inſcriptio, quaſi mortis Gucianæ monumentum: *Honeſta turpitudo pro bona cauſa mori*, explicari juſſit, Ruzicio exauctorato, qui ex vulnere gravi æger & pallidus turmam poſtea vili comitatu ſecutus eſt, vale hoſpiti & aliis culpam exaggerans & deprecans dicto. Poſtera die ſeni habitus ſepulturæ honos, parentante ei Viro illo piæ eruditionis Joanne Crellio ex illis Chriſti verbis, quibus poſt glorioſam reſurrectionem triumphata morte Petro (idem nominis erat Seni Martyribus annumerando) quali morte ſe eſſet glorificaturus ſignificavit. Haud multo poſt interjecto tempore Anno ſcil. XXVI. Pater meus *Chriſtophorus Lubieniecius*, qui patre Chriſtophoro cœtus Racovienſis miniſtro fatis functo miniſterium cætus Lublinenſis in ſe ſuſceperat, Cracovia Lublinum tendens Racoviam advenerat. Ubi cum tumultuantes milites (qui ſtagno gelu adſtricto excubias civium ad portas fruſtrati in oppidum via ferro patefacta, irruperunt) inveniſſet, ſalutem laboranti oppido credere non auſus in Aulam Patroni divertit. Dum omnes imminentis cominus periculi metus ſtrenuè exercet benigno fato venit illuc *Chriſtophorus Viſſovatius* juvenis non tantum avita nobilitate & oris facundia ſed & meritis, utpote ſupremi copiarum Regni Ducis Staniſlai Conietzpolii quæſtor præclarus. Uterque auctoritate Imperatoria fulti milites extrema minitantes compoſuerunt.

Vix

Vix hæc deſævuit procella, & ecce nova anno proximo coorta.

Licentioſi milites illa tempeſtate per Poloniam paſſim graſſantis ferociæ, & Racovienſes non levi affecerat alias metu, alias incommodo. Nempe enim præter militis avaritiam oppido omnibus rebus affluenti inhiantem, invidia religionis & ſuggeſtionis Pontificum pericula ei conflabant, licet incolæ plures ad ſe turmas non tantum vigili & circumſpecta cura ſed & largitione averterint. Impendebat ei tunc quædam turma, in qua militabat juvenis diſſolutus *Staniſlaus Franconius*, Danielis, Poëtæ celeberrimi, viri Pii filius ſed qui à priore matris marito Crauſio utpote Viro Cl. Cameræ Imperialis Spirenſis Aſſeſſore cognomen vulgò ut & pater ipſe, ſortitus fuerat. Is adoleſcentiam turpiter, ut fit, inter milites exactam, crimine fœdiſſimo ingrati animi in patriam, utpote Racoviæ natus & eductus, ac litteris excultus tanto magis contaminaverat. Neſciebant oppidani perditum juvenem militiam & illam turmam ſequi. At ille condixerat militibus certam horam matutinam, qua armenta per portam in vicina agi ſolebant, ut ex inſidiis porta, in qua tunc cum vigilibus moveret litem & occiperet jurgium potirentur. Comprobavit adhuc fortuna factum. Milites velut urbe capta in omnem licentiam feruntur præcipites. Proditor omnis pudoris & pietatis exſors non in ſinu, ſed palam ridet, imo inſultat, & nomina ditiorum, quos noverat, prodit. Hinc omnes pavor inceſſit, & vagabatur paſſim per oppidum miles ferox & formido. Sed noxa cubat præ foribus. Non paſſa eſt diutius impunem graſſari nequitiam juvenis in omnem audaciam projecti, degeneris, impii & ingrati, imò exemplum in eo ſtatuit, quo oſtendit concedere ſe aliquando diuturniorem impunitatem malis & tardo gradu ad vindictam procedere, quandoque & proſpera indulgere ſed ea fini ut homines tantò magis commutatione rerum doleant, & agnoſcant potentem Dei dextram quæ tarditatem gravitate ſupplicii compenſat. Proditor ille, qui omnia jura divina humanaque ſuſque deque habuerat, ad Racoviam nobili cuidam equum furto abſtulerat.

 Tam

Tam turpis ſceleris reus peractus, turmæ præfectus, Vir probus, æqui ſervans & famæ bonæ amans, id & impietatem ejus in patriam videns, ut ſemper proditio amatur, proditor odio habetur, ex oppido educta turmâ contra portam illam in qua patriam prodiderat, fruſtra pro eo deprecantibus oppidanis, parentum probitatis & meritorum memoribus, eum de porta vicini horrei ſuſpendi jubet per commilitonum famulos. Poſtquam is in aërem liberiorem protruſus reſte rupto in terram decidiſſet, fugam capeſſere cæpit. Sed ex ea retractus juſſu primipili de arbore infelici melius reſte ſuſpenſus ſenſit miſer ſe fœde perire, & turpem vitam turpiſſima morte finivit. Sub id tempus comparuit ibi celebris Medicus è Germania *Bartholdus*, qui à Magiſtratu cadaver Crauſii dari ſibi petiit. Quod cum illi magiſtratus gratificatus eſſet confecit ex eo piſſaſpſaltum, quo feliciter ad varii generis propulſandos morbos uſus eſt, ita ut quamdiu illud piſſaſpſaltum factitium haberet, felix & preclarus Medicus haberetur. *Diſcant omnes juſtitiam moniti, & non temnere Numen*, ex vetere dicto, Diſcant juvenes à parentum probitate non degenerare ſed eam preſſo pede ſequi. Diſcant pietatem, ut in Deum ita & in parentes, & patriam: diſcant & gratum animum cum ingrato nil terra alat pejus.

Ego ut propoſito pietatis defungar officio memorabo laude dignum Racovienſium anno 1630. factum, & ſimul grati animi officium fungi volens, cuncta me iſta eximiæ ſupra memorati Jacobi Riniovecii maternum Trembecii nomen adepti cujus viri merita in Eccleſiam hac præſertim durante ſæva perſecutione ſatis deprædicari non poſſunt, diligentiæ debere fatebor. Iſtud vero quod dicturus ſum Racovienſium factum exſcripſit ille ex libello Memoriali Patris ſui piæ mem. *Nicolai Riniovicii*, qui honeſto loco in diſtrictu Lucovienſi natus, ſed in re tenui conſtitutus (quæ eſt plerorumque nobilium in illo exiguo diſtrictu magno numero degentium conditio) quemque ideo cognatus Pontifex in re lauta poſitus Cracoviam ad operam dandam litteris miſerat, Deus vero poſtea Racoviam ad veri-

veritatem ſuam cognoſcendam & bene merendum de Eccleſia ſua miſit. Venerant in illas oras aliquot turmæ militum omni diſciplina ſolutorum, qui prædonum inſtar per totum Regnum graſſabantur cum quibus magna undique multitudo perditorum hominum latronumque convenerat, quos ſpes prædandi ſtudiumque bellandi ab agricultura & quotidiano labore revocabant, ut olim in Galliis teſte Cæſare factum. Appetebant ut cuncta quæ cupidinis luxurioſæ pruritum irritabant, ita cumprimis Racoviam, ubi ſpes optimæ prædæ in incerto erat. Incolæ igitur longè inferiores, canti tamen & pro ſalute ac pignoribus & fortunis vigilantes, nullam conventionis pacatæ rationem intermiſerunt, ita ut tandem magno pacem mercati fuerint. Prædones iſti, ita enim potius quam milites vocandi ſunt, relicta Racovia vicinam aggrediuntur & appetunt Sidloviam urbem Regiam, muratam & muris ac vallo cinctam in rupe ſitam, ita natura & opere probe munitam, arce & templis aliisque ædificiis ſic ſatis ornatam. Huic tunc temporis à Rege præfectus erat Staniſlavovius vir natalibus meritis, dignitate & Caſanoviorum adfinitate illuſtris. Tot ille nominibus & urbis Regiæ mœnnis, ſed & exemplo ligrei & virium potentia ac dignitate longè minoris oppidi Racovienſis, ejusque invidia religionis laborantis, quod vim eorum, at enim haſtis argenteis, ab ſe averterat, confiſus, urbis portas claudi, obſerari, aggeſto ſolo, allultus metu obſtrui, ſola quæ in arcem ducebat, relicta, mœnia & vallum à civibus armatis cuſtodiri mandat. Ita miles urbis aditu excluſus in latè patentibus ſuburbiis urbi nimium vicinis ſtationem capiunt. Hinc à civibus more ſuo pecuniam, vinum, mulſum, carnes, avenam, exigere, cum eis, ut Racovienſibus licitari, tranſigere: cives contra muris, viris, viribuſque & præfecti auctoritate confiſi omnia pacis componendæ media dedignari. Iccirco miles prædæ & vindictæ cupidus expilatis ſuburbiis ignem ſubjiciunt, cujus vorax flamma vicina urbis tecta corripiens, totam illam urbem & arcem, quod extinguendo tanto incendio duo putei, quorum alter in medio foro, alter in arce erat, non ſufficerent, & obrutis

rutis portis aqua ex ſuburbiis in urbem inferri non poterat. Quin imo vix, cum jam res ad extremum deducta eſſet, caſum, ut fuga ſalus petenda fuerit omnibus, ſæva mors exitu difficili per unam portam arcis, ejuſque incendio flagrantis patente ab omnibus vitari poterat. Hoc facto infames illi incendiarii ſignis deſertis, quo quemque caſus & fortuna tulit, dilapſi meritum effugerunt ſupplicium.

Racovienſes debitis Deo gratiis de tanta ſuper ſe providentia & ſalute parta actis, ſatis amicæ, quod, præſertim in tanta vicinia, rarum, urbis acerbo fato multum dolere, omnis generis commeatum parare, poſtridie ſine mora ſubmittere, Patronus erga Præfectum, Miniſtri & oppidani erga Parochum & cives, Judæi erga Judæos in tempore officiis & beneficentia certare: ita miſeros in admirationem rapere, lacrumas afflictis, his præ gaudio, illis præ verecundia, iſtis etiam præ pudore elicere, excutere. Ipſe Parochus non pepercit lacrumis. Imo erant qui corde compuncti dicerent: Deus „ id eis remuneretur, & nobis parcat, qui turres, val„ lum, tecta noſtra nocte intempeſta conſcenderamus „ fatum eorum oppido flammis ſubjecto ſpectaturi, & „ ecce ſtatim ut à culmine alto corruimus, panem eo„ rum comedimus, & potum bibimus, nullis officiis „ & vel precibus provocatorum. Sed & alias benigna Dei providentia in tutando illo oppido in quo quotannis frequentiſſima Synodus fratrum ex univerſo regno celebrabatur 8. vel etiam 15. diebus, apparuit, donec tandem Anno hujus ſeculi XXXVIII. per injuſtam ſententiam dimiſſis nocentibus in innocentes ſævientem Patrono Heroe Reip. Chriſtianæ Incomparabili, ſed & de Rep Polona optime merito (de quo cum Cicerone dicere jure poſſis: Totum ſe uſibus Reip. devovit & patrimonium ſuum magna ex parte, effudit, quanquam non ſumus uſi eo verbo quo decuit, non enim effudit, ſed in ſalute Reip. collocavit: cujus rei documentum eſt illuſtre, pars indictionis publicæ ei, inſtante provincia Sendomirienſi in Comitio 16— collata.) Miniſtris & Magiſtris proſcriptis, eccleſia & ſchola diſſipatis tot exulum, vidua-

Digitized by Google

viduarum & orphanorum receptaculo diruto, & verè Pietatis & Muſarum ſede diſturbata gravem mutationem expertum eſt, qua de re ex ordine temporum infra dicendi dabitur locus, ſi Dominus permiſerit, ut verè tunc ocellum Poloniæ erutum fuiſſe quivis rebus ipſis diſcat.

CAPUT XIII.

De Eccleſiæ Lublinenſis ortu, progreſſu, fine, ubi & de Gozdovienſi ac Zapovienſi Eccleſiis.

UT in pluribus aliis urbibus Regalibus, ita & Lublini Deus veritati cæleſti ſedem initio Sigismundi Auguſti paraverat. Hoc Rege defuncto, Henrico, & Stephano Regibus ac initio Sigiſmundi III. Eccleſia illa floruit, etſi Stephanus auctore *Joanne Zamoſcio* ſupremo Regni Cancellario & exercituum Regni Duce, ſupremum tribunal ibi Anno 1578. erexerit. Gaudebat enim illa patrocinio Virorum undecunque Clariſſimorum, quos generis & virtutis nobilitas ac præſtantes ingenii dotes plurimum commendabant. Tales erant *Staniſlaus Orichovius* Archicamerarius Lublinenſis, *Paulus Orichovius* Pincerna (tandem Archicamerarius) Chelmenſis Præfectus Suraſenſis totius Ordinis Equeſtris in Comitio electionis Sigiſmundi III. Director. Niemojevii, Laſotæ, Oſtrovii, Suckodolii, & Lubienieccii. Primus ibi oracula divina diſpenſabat ſupra memoratus Staniſlaus Pacleſius, urbis illius incola, vir egregiè doctus & pius: ac facundia populari præſtans, qui, ut diximus inter primos errores de Trinitate & de Pædobaptiſmo retexerat. Poſt cujus & comitis Tencinii Palatini Lublinenſis primi Eccleſiæ illius Patroni, ſacræ congregationes intermiſſæ & Schola Belſicium tranſlata fuit. Auditores & ex civibus viri ſpectabiles, Crokerus, Balcerovicius, Naborovius, Ciechanii, Bachus, Schirerius, Cocotus, Ekkerus, alii. Agebant ibi præter Pharmacopolas, Aurifices & omnis generis opifices, præclari in re medica viri

viri Ciachovius, Crokerus, Tomcovicius & alii. Primum Eccleſia nidum ſtruxerat in domo Miniſtri Pacleſii, quæ illic loci ubi jam ſuperbum Jeſuitarum templum cernitur, ſita erat. Sed ideo mota inde eccleſia tranſlata fuit in viciniam domum Nobiliſſimæ Matronæ Oſtroviæ, Suchodoliorum vetere & illuſtri Familia ortæ, cujus maritus Jacobus Oſtrovius Gryphius, Dapifer Lublinenſis, Vir pietatis eximiæ & raræ erat modeſtiæ, filius Petrus Oſtrovius Aulicus Regius, vir eximiæ comitatis & dexteritatis in rebus gerendis, ideo domi foriſque egregia cum laude geſtis legationibus, quas inter illa ad imperatorem Turcarum eminebat, clariſſimus. Colligebatur aliquando Eccleſia in domo nobiliſſimi viri Andreæ Laſotæ Venationis Regiæ in provincia Lublinenſi præfecti. Tandem tranſlata erat in Illuſtris illius Viri Staniſlai Orichovii & uxoris ejus Sophiæ Zeleniæ, rara pietate, ardenti zelo, morum ſanctimonia & munificentia non vulgari in Miniſtros verbi divini, in egenos & impreſſionem plurium librorum celebratiſſimæ matronæ domum. Iſtam uſibus divinis per ultimæ voluntatis tabulas iſtorum pientiſſimorum conjugum conſecratam patrocinii jure Paulus Lubieniecius illorum trium verbi divini miniſtrorum frater, ſed matre Zolkievia natus, vir non tantum in Eccleſia, ſed & in Comitio ac Tribunali meritis ac officiis clarus retinuit, Joanne Niemojevio viro illo in Rep. Clariſſimo illuc cum Alberto Breſinio, Simone Siemianovio, Plecio, Bielavio (qui officio Diaconi immortuus eſt) & Martino illo Cechovicio, ex Cujavia commigrante, & laudabilis exempli facem ad pietatem præferente, reſtituta & firmata floruit illa Eccleſia; quam præclara ornabant nomina Kuroſius, Brezinius, Comorovius, Otphinovii, Suchodolii, Caſimirſcii, Vilcovii, Lubieniecii, Lendcii, Scecocii, Orichovii, Gozdii, Bienievii, Zelenii, Suſtrevitovii, Matcinii, Zaporii, Gorſcovii, Lepcovii, & alii nequid de Civibus Belzicenſibus, Piaſcenſibus, Urendovienſibus, Craſnoſtavienſibus, Levartovienſibus & aliis vicina oppida incolentibus dicam. Addebat iſti Eccleſia non leve pondus

vicina

vicina Schola Levartoviana, quam primus regebat Albertus Caliſſius vir egregiè doctus & cujus conſilio ac opera Magnus ille Joannes Zamoſcius in formanda Academia Zomoſciana uſus eſt, ſub patrocinio Equitis Splendidiſſimi ac meritis in Rep. illuſtriſſimi Nicolai Caſimirſcii gente Biberſteinii, cujus frater erat Petrus ille nobis ſupra memoratus, alter Chriſtophorus Epiſcopus Kovienſis, tertius Laurentius, tergeminorum fratrum, qui adhuc vivunt Caſimiri, Vladiſlai, & Thomæ pater. Primo Eccleſia iſta non tantùm Miniſtro, ſed & Patrono ſimul Pacleſio gaviſa eſt. Is ſacro munere fideliter adverſus permultas difficultates, ut umbra corpus munus illud comitantes, & invidiam ſeculi, quam probitate morum imminuebat, adminiſtrato, nec præſentiſſimum peſtis veritus diſcrimen, cum uxore & liberis immortuus eſt. Huic non ſegnes operarii in vinea Domini ſucceſſerunt, Martinus ille Czechovicius, Valentinus Smalcius, Joannes Stoinius Viri ſcriptis editis clariſſimi, Chriſtophorus Lubieniecius ſenior, Matthias Twardochlebus, vir raræ pietatis, tam in victu & amictu parcus, quam in egenos munificus, Joachimus Rapnovius & qui agmen clauſerunt, Chriſtophorus Lubieniecius Junior & Jacobus ille Rinovicius ſupra nobis laudatus. Horum enim miniſterio durante eccleſia illa, cum jam Rege Sigiſmundo *III.* res vi gereretur. Anno hujus ſeculi viceſimo & ſeptimo diſturbata eſt. Urebat nempe invidiam malevolorum eccleſia illa adeo frequens & in loco tam illuſtri poſita, de qua merito ob urbis illius in monte ſatis edito ſitæ, ſede Supremi Tribunalis Regni inſignitæ ſplendorem & ſuperbas templorum turres dici poterat, quod de Pergamenſi eccleſia Sacra prodiderunt oracula, eam nempe *ibi fuiſſe, ubi thronus Satanæ fuerit*. Vere etenim & citra convitium hocdicendum venit, poſtquam Collegium Jeſuitarum juvenum ad omne flagitium factorum receptaculum & omnes facinoroſos ad quidvis prætextu religionis audendum armans, tum ſupremum illud tribunal omnis injuſtitiæ & luxuriei officina illic fundata fuere. Feriebant oculos adverſariorum frequentes qui in urbe illa haberi ſole-

ban

viri Ciachovius, Crokerus, Tomcovicius & alii. Primum Eccleſia nidum ſtruxerat in domo Miniſtri Paclesii, quæ illic loci ubi jam ſuperbum Jeſuitarum templum cernitur, ſita erat. Sed ideo mota inde eccleſia tranſlata fuit in vicinam domum Nobiliſſimæ Matronæ Oſtroviæ, Suchodoliorum vetere & illuſtri Familia ortæ, cujus maritus Jacobus Oſtrovius Gryphius, Dapifer Lublinenſis, Vir pietatis eximiæ & raræ erat modeſtiæ, filius Petrus Oſtrovius Aulicus Regius, vir eximiæ comitatis & dexteritatis in rebus gerendis, ideo domi foriſque egregia cum laude geſtis legationibus, quas inter illa ad imperatorem Turcarum eminebat, clariſſimus. Colligebatur aliquando Eccleſia in domo nobiliſſimi viri Andreæ Laſotæ Venationis Regiæ in provincia Lublinenſi præfecti. Tandem tranſlata erat in Illuſtris illius Viri Staniſlai Orichovii & uxoris ejus Sophiæ Zeleniæ, rara pietate, ardenti zelo, morum ſanctimonia & munificentia non vulgari in Miniſtros verbi divini, in egenos & impreſſionem plurium librorum celebratiſſimæ matronæ domum. Iſtam uſibus divinis per ultimæ voluntatis tabulas iſtorum pientiſſimorum conjugum conſecratam patrocinii jure Paulus Lubieniecius illorum trium verbi divini miniſtrorum frater; ſed matre Zolkievia natus, vir non tantum in Eccleſia, ſed & in Comitio ac Tribunali meritis ac officiis clarus retinuit, Joanne Niemojevio viro illo in Rep. Clariſſimo illuc cum Alberto Breſinio, Simone Siemianovio, Plecio, Bielavio (qui officio Diaconi immortuus eſt) & Martino illo Cechovicio, ex Cujavia commigrante, & laudabilis exempli facem ad pietatem præferente, reſtituta & firmata floruit illa Eccleſia; quam præclara ornabant nomina Kuroſius, Brezinius, Comorovius, Otphinovii, Suchodolii, Caſimirſcii, Vilcovii, Lubieniecii, Lendcii, Scecocii, Orichovii, Gozdii, Bienievii, Zelenii, Suſtrevitovii, Matcinii, Zaporii, Gorſcovii, Lepcovii, & alii nequid de Civibus Belzicenſibus, Piaſcenſibus, Urendovienſibus, Craſnoſtavienſibus, Levartovienſibus & aliis vicina oppida incolentibus dicam. Addebat iſti Eccleſia non leve pondus
vicina

vicina Schola Levartoviana, quam primus regebat Albertus Caliſſius vir egregiè doctus & cujus conſilio ac opera Magnus ille Joannes Zamoſcius in formanda Academia Zomoſciana uſus eſt, ſub patrocinio Equitis Splendidiſſimi ac meritis in Rep. illuſtriſſimi Nicolai Caſimirſcii gente Biberſteinii, cujus frater erat Petrus ille nobis ſupra memoratus, alter Chriſtophorus Epiſcopus Kiovienſis, tertius Laurentius, tergeminorum fratrum, qui adhuc vivunt Caſimiri, Vladiſlai, & Thomæ pater. Primo Eccleſia iſta non tantùm Miniſtro, ſed & Patrono ſimul Pacleſio gaviſa eſt. Is ſacro munere fideliter adverſus permultas difficultates, ut umbra corpus munus illud comitantes, & invidiam ſeculi, quam probitate morum imminuebat, adminiſtrato, nec præſentiſſimum peſtis veritus diſcrimen, cum uxore & liberis immortuus eſt. Huic non ſegnes operarii in vinea Domini ſucceſſerunt, Martinus ille Czechovicius, Valentinus Smalcius, Joannes Stoinius Viri ſcriptis editis clariſſimi, Chriſtophorus Lubieniecius ſenior, Matthias Twardochlebus, vir raræ pietatis, tam in victu & amictu parcus, quam in egenos munificus, Joachimus Rapnovius & qui agmen clauſerunt, Chriſtophorus Lubieniecius Junior & Jacobus ille Rinovicius ſupra nobis laudatus. Horum enim miniſterio durante eccleſia illa, cum jam Rege Sigiſmundo *III.* res vi gereretur. Anno hujus ſeculi viceſimo & ſeptimo diſturbata eſt. Urebat nempe invidiam malevolorum eccleſia illa adeo frequens & in loco tam illuſtri poſita, de qua merito ob urbis illius in monte ſatis edito ſitæ, ſede Supremi Tribunalis Regni inſignitæ ſplendorem & ſuperbas templorum turres dici poterat, quod de Pergamenſi eccleſia Sacra prodiderunt oracula, eam nempe *ibi fuiſſe, ubi thronus Satanæ fuerit*. Vere etenim & citra convitium hoc dicendum venit, poſtquam Collegium Jeſuitarum juvenum ad omne flagitium factorum receptaculum & omnes facinoroſos ad quidvis prætextu religionis audendum armans, tum ſupremum illud tribunal omnis injuſtitiæ & luxuriei officina illic fundata fuere. Feriebant oculos adverſariorum frequentes qui in urbe illa haberi ſoleban

bant ſacri conventus, ad quos è vicinia confluebant variis ex locis tam Miniſtri Chriſtophorus Rudnicius, Joannes Volkelius, Andreas Sedlicovius aliique, quàm nobiles, aliique auditores. Tanto magis quod eos auxerint ſubinde tribunal illud adeuntes ex toto regno Equites aliique viri ornatiſſimi, tum adoleſcentes nobiles, qui ibi vivebant juri patrio operam dantes: ſed & ex Litvania, Samogitia, Volinia, aliiſque regni provinciis urbem illam tranſeuntes Miniſtri, & Nobiles Racoviam celebrandarum Synodorum cauſſà petentes. At enim & plures Synodi ibidem habitæ fuere: imo & publicæ de rebus religionis diſputationes adverſus Jeſuitas, Dominicanos & Carmelitanos à Niemojevio, Czechovicio, Petro Statorio, Joanne Stoinio, quarum nonnullæ typis publicis erant vulgatæ. Ultima ibi diſputatio Chriſtophoro Lubieniecio adverſus *Gaſparum Druzbicium* Jeſuitam Anno 1637 fuit. Factum id poſtulante Viro undiquaque Illuſtri Georgio Niemiericio Supremi illius Tribunalis adſeſſore. Hunc enim tunc juvenem doctrina & peregrinatione excultum, opibus & ſplendore Principibus comparandum mundus illaqueare conabatur, prout ad ultimum compoſito bello Suecico in novo Magno Ducatu Ruſſiæ primas dignitates affectantem & partes Ruſſicas ſecutum illaqueavit, &, qui mos ejus eſt, miſere perdidit. Cum autem omnes iſtæ diſputationes confeſſoribus veritatis feliciter tam cum præclara horum gloria quam confuſione adverſariorum ſucceſſerint, iſti illos quamvis quietis amantes tanquam exprobrantes adſpiciebant. Ac proinde omne fas & æquum ſuſque deque habentes nullum non lapidem ad evertendam illam Eccleſiam moverunt. Cum pelle vulpina primum prodierunt ficta Epiſtola quaſi ab ægro Joanne Stoinio Luclaviciis ad Chriſtophorum Lubieniecium data & inde Lublenum perlata per juvenem in Jeſuiticis artibus exercitatum verſare dolos variaſque perſonas effingere paratiſſimum ſubmiſſa. Erat autem illa ſubdole conſcripta & ad fallendum compoſita, ut aliquid Lubieniecius vel alius quiſpiam ore vel ſcripto affectus proderet in Gabrielem Betlemum Tranſylvaniæ Principem, qui tunc bellum adverſus Cæſarem gerebat,

rebat, & ob ſubmiſſa iſti à Polono per turmas illas Liſlovianas auxilia, vindictam meditabatur, vel in Guſtavum Adolphum Regem Seciæ, qui ſub idem tempus Pruſſiam infeſtis armis vexabat. Nunciabat illa Epiſtola, rumores ibi ſparſos fuiſſe de confeſſoribus veritatis Lublino pulſis, & de quopiam religionis cauſſa ad rogum damnato. Et illud quidem experiendi cauſſa fictum, hoc aliquam veri ſpeciem ferebat, proſcripto tunc *Samuele Svantopelio Boleſtraſſicio* viro genere nobiliſſimo profeſſione Calviniano, & ad flammas damnato libro Petri Molinæi, quem de vanitate & miſeria vitæ humanæ Gallice ſcriptum Boleſtraſſicius idiomate reddiderat vernaculo. Allata fuit illa epiſtola & tradita Lubieniecio ſub cœnam officiis amicorum, quos adfinis ejus Staniſlaus Matcinius Synodo Racoviana in Litvaniam & Voliniam redeuntes invitarat, occupato. Sed è veſtigio his acri oculo inſcriptionem & ſtilum epiſtolæ luſtrantibus illis, impoſtorem de Stoinii vultu & Viſtulæ tranſitu rogantibus dolus æquè ut in lucerna Punica ignis apparuit. Diſſimulatio tamen opportunè adhibita & hoſpitalitas perſonato tabellario exhibita. Reſponſum urgenti Lubieniecius reſpondit, ſe & laboribus tota illa die Pentecoſtis Sacræ Synaxios paraſceve, quâ ex conſuetudine morum totius Eccleſiæ cenſura abſolvitur ad veſperam uſque protractis fatigatum & tunc officiis hoſpitalitatis deditum, reſponſum tam alieno dare non poſſe, paratum ſe tamen illud de nocte, licet tarda & jam provecta ut ſi luce craſtini & vel ſummo diluculo redierit, illud expeditum ſit inventurus. Digreſſo illinc impoſtore poſtquam cunctis dolus in officina Loyolitica fabricatus ſuboluit, miſſus qui illum in vicinia degenti ac jura amicitiæ cum noſtratibus colenti & alioqui Viro pio & probato *Laurentio Dominico* Eccleſiæ Reformatæ Paſtori indicaret, & annon pari fraude appetitus eſſet, rogaret. Is gratiis de amico nuncio & monito actis, agnovit ſe jam ad dandum liberius reſponſum ſimili dolo inductum quod Jeſuitis exhibitum cum ſibi negotium faceſſere poſſet, ad tempus Lublino ſe ſubduxit. Ergo tanto majori cautione Lu-

bieniecius uſus Stoinio reſpondet: dolet morbo & fuga ejus præcipite: Certiorem eum reddit nihil ibi de turbis Hungaricis audiri, neminem religionis cauſſa Lublini ad gladium vel exſulium damnatum, ſed tantum Boleſtraſſicii librum ad rogum, illi ipſi multa irrogata: ſupremum illud tribunal ab juſtitiæ & publicæ tranquillitatis cura commendando, prudenter officii monet: caute tamen ſe in urbe agere, & metu tumultus à maleferiatis nullo negotio excitandi, curta ſupellectile contentos, & ad fugam ſi res poſtulet expeditos vivere; edocet denique pro fictis illis & ad fraudem compoſitis rumoribus certum eumque lætum nuncium victoriæ ad Hamerſteinum de Suecis obtentæ, voto, quod pietatem in patriam exegit, ſubjuncto, perſcribit. Venit ſummo mane impoſtor ſolers, repetit & recepit lætus reſponſum. Unde digreſſus à præcedente primum, hinc ſequente exploratore in domum ubi burſa Jeſuitarum erat, recta contendiſſe deprehenſus eſt. Ibi cum litteras Lubieniecii Jeſuitarum tunc anteſignano *Laurentio Suſligæ*, capitali ante Pontificiorum hoſti & alioqui viro ferocis & turbidi ingenii, qui eas tanquam petitam prædam procul dubio (ideò enim conſilii omnibus præceps & devius homo, aliquot ante diebus auditores ad audiendum illa die & videndum quidpiam ſingulare invitarat) avidus præſtolabatur, tradidit. Sed prudentia innocentiæ fida cunctos corvos deluſit hiantes. Qui cum hæc via non ſucceſſiſſet aliam ingreſſi ſunt manifeſte calumniæ tam in fraudes quam in apertam malitiam præcipites, & quibus injuria inferri nunquam non libet, nunquam non licet, nunquam non vacat. Mox enim poſtridie ad tribunal trahunt Patronos, Seniores & Miniſtros Eccleſiæ, nominatim Illuſtrem illum Heroa Sieninium Palatinidem Podoliæ & fidum ejus in Eccleſia & Rep. tractanda ſocium Paulum Lubieniecium Chriſtophori patruum, Venecium Miniſtrum una vadati. Erat is Michael Gittichius Venetianus dictus ab urbe Veneta, patris patria, Eccleſiarum Litvanicarum Paſtor fidiſſimus, Vir rara eruditione & morum gravitate conſpicuus. Hic pridie ipſa Pentecoſtes feria, in maximo auditorio, cui cum nec conclave ſpatioſum nec pergulæ ſuffi-

ſufficerent paries intergerinus remotus maximæ panegyri locum fecit, ſacram habuit concionem. Qua finita preces eum ad Deum pro felicibus Guſtavi hoſtis patriæ ſucceſſibus fudiſſe, amentia præcipites adverſarii (quis enim ſanus hoc in oculis & auribus tot infeſtorum veritatis hoſtium diceret, vel virum hinc pium & doctum, illinc invidia publica laborantem dixiſſe crederet?) ſine fronte calumniantur. Sieninius amicum ſibi ſemper Curiæ Præſidem convenit, ibi cur ad jus fuerit tractus rogare: ætatem & valetudinem gravem, tum vero innocentiam nulla palleſcentem culpa teſtari, dimiſſionem poſtulare. Præſes crimen perduellionis ob preces pro hoſte publico publicè habitas objicere. Sieninius fidem teſtari, innocentiam tueri. Præſes hanc illi gratulari, bonam ſpem dimiſſionis facere. Præſtituta die, quæ erat Mercurii, Sieninius & Lubieniecius in judicio comparent. Maximus fit hominum ad tantæ rei famam concurſus. Inquiritur in Venecium ut placito Curiæ detentum eoque neceſſari ſiſtendum. Inſtigator Liſecius præceps ingenio in iracundiam adverſus Anti-Pontificios efferveſcentem crimen perduellionis in citatos impingit. Hoc iſti ut par erat negant. Accuſatur Sieninius ut Patronus Racoviæ, unde iſti Miniſtri profecti illuc venientes tanto crimine obſtrinxerint. Accuſatur Lubieniecius, ut Eccleſiæ Lublinenſis in qua tantum crimen perpetratum fuerit, Patronus. Uterque ut agnus ille amnem in adverſa ripa turbat lupo. Pernegant illi factum, ac Delatorem ſibi ſiſti poſtulant, urgent. Is non comparet. Ergò illi pænam talionis in inſtigatorem, ut calumniatorem, & convitiatorem temerarium repoſcunt. Iſte nihil ſe niſi juſſu Præſidis feciſſe ait. Illi patrono Ruzinio Reformatæ confeſſioni addicto cauſſam fortiter tuente, ſecundum legem nemine inſtigante abſolvi poſtulant, liberi declarari urgent. Rabula perfrictæ frontis Venecium ſiſti flagitat. Latebat illos ubi iſte lateret, in domo ſcilicet Michaëlis Schureri civis & mercatoris Lublinenſis. Erant qui ſiſtendum eum judicio fuiſſe, ut fidei rationem redderet, judicarent: quos inter & cauſæ patronus, Vir

 pro-

Digitized by Google

probus initio erat. Sed poſtquam comperit hoſtes citra ullam juſtitiæ rationem cum malitioſè atque conſulto, ſubornato quodam clerico, qui calumniam jurejurando firmare paratus eſſet, perdere, & quod plus eſt, omnes reliquos ut culpæ affines ac perduellionis complices, communi pæna involvere velle, monuit & ipſe ſerio ac inſtanter fratres, ut eum ſubducerent certo & deſtinato exitio, tot inſuper inſontibus parato. Atque in hanc ſententiam ab omnibus itum eſt. Verum enimvero longius progreſſa eſt hominum ad quidvis audendum paratorum iniquitas. Poſt multas contumelias & criminationes, quibus ferrei oris rabula, nequaquam foro illo ex priſci Catonis conſilio muricibus ſtrato, ut vipera ſibilare & mordere ſueta, bonam famam Virorum Illuſtrium & innocentium appetiit, lata ab Judicibus ſententia, citati præſtito juramento, Venecium talia non dixiſſe, nec iſta à quoquam audita eſſe, ſuam & illius innocentiam aſſererent. Quo facto ad mulctam grandem damnati ab improbis judicibus evaſerunt, poſtquam Sieninius cum multa libertate utpote magnorum in Rep. meritorum & innocentiæ probe conſcius injuriæ atrocitatem & calumniatoris malitioſi, callidi, impudentiam demonſtravit, quod ſenio & meritis Viri Clar. cui generoſo incaluit pectus honeſto, datum: Verum tamen neque hac ratione qui ex judicio tam adverſo, tunc evaſerant, ex artibus malevolorum, qui indomiti & irreconciliabiles ruebant ſubinde in pejus, evaſerunt. Imò, mente vertente gravis calamitas non tantum nos, ſed & Reformatæ confeſſioni addictos, trito tramite graſſante effræni licentia, attrivit, atque utramque Eccleſiam diſturbavit. Cauſſa tam atrocis injuriæ præter malitiam veritatis & omnis juris adverſatiorum nulla, occaſio verò talis præbita fuit. Duo ſocii qui dici volunt Jeſu Leopoli Varſaviam tendentes & Lublinum prætereuntes à duobus gregalibus & aliquot adultis ſtudioſis officii cauſſa extra urbem deducebantur, curru præcedente. Iſtis Czechoviam ſuburbanum Raphaelis Comitis de Leſno Palatini Belzenſis, Viri ſenatoria dignitate & meritis in Rep. Illuſtriſſimi Eccleſiæ Reformatorum Patroni eximii prætereuntibus, ſtudioſi, indomitum, in gente præſertim plus quam libera

&

& ferociæ per laxam diſciplinam Jeſuiticam innutritum genus hominum, iique pravo more gladiis accincti, laceſſiverunt in tranſitu Germanos milites (quos tunc Palatinus poſt obitum Judicis in illo ſupremo Tribunali Regni provinciam in bellum adverſus Guſtavum expedire parabat) in diverſorio compotantes. Offenſæ cauſſa nulla ſed & hic verum apparuit illud oraculi vice habendum: *Maleſacere qui vult, nunquam non cauſſam invenit.* Primi ſtudioſi eos adorti quod ſe prætereuntes ſalutationis honore cum id officii illis potius de more incumberet, non prævenifſent. Hinc ob non apertum caput aperta porta ſceleri eique multiplici, quia & injuriæ atroci non tantum in Evangelicos, ſed & in Unitarios illos quidem, quod ad communitatem attinet, inſontes, ſed iſtos nullo colore (præter nudam veritatis & innocentiæ invidiam) offenſæ cognitos exercitæ. Juvat ſingula minimum utilia vitæ, proſequi. Unus illorum feroculorum ebrios milites, citra pudorem, ſed nec in tempore humanitatis officium efflagitans, arrogans, & temerarius his adortus verbis: *Eccur prætereuntes Patres Societatis Jeſu debito honore non afficitis?* Milites licet vino incaluiſſent nondum tamen rationis uſum & humanitatis ſenſum & honeſti reſpectum amiſerant. Regerunt igitur quod fas erat: *Atqui vobis prætereuntibus, ô bone, conveniebat nos hic dudum in diverſorio noſtro ſedentes illo officii genere prævenire.* Ventum dehinc ad jurgia. Feroculus ille de ſecuritate ſuorum Patrum ſollicitus minis intentatis ſe mox in reditu injuriam vindicaturum, Patres ad currum una cum reliqua turba deduxit. Quo facto priora relegens veſtigia, ſed extra oleas evagans, ſtudioſus & Sociorum Jeſu, ſi Deo placet Diſcipulus, militem eumque Germanum & vino madentem, quin imo honeſtæ conſuetudinis tenacem, verbis dehinc ferro aggreſſus. Ut ad arma ventum, feroculus gladio confoſſus corruit è veſtigio mortuus ac temeritatis luit pænas. Reliqua extemplo turba feroculorum conclamari: *Ad arma: ad arma Viri. Ruite ad Eccleſias Lutheranorum* (ita vulgo omnes ab Eccleſia Romana diſſidentes compellantur) *dirruendas. Lutheri Catholicos occidunt.* Et certe miles ille Lutheri caſtra ſequebatur, & ſtipendia merebat apud Heroëm Evange-

licæ Confeſſioni addictum, ſed in fundo herili, animoſior erat. Reſpuit more inolito omnem moram ſat non tantum ſolers ſed & ingenioſa ad deſtinata prava exſequenda ferocia, palmam plerumque virtuti in ſuo genere præripiens. Confluit ſtudioſorum, longiſſime ſanè à Caſtris Muſarum remotorum, opificum, ſervorum, & omnium perditorum ac maleferiatorum die Dominica ex qua profecto peſſimo more plerique Chriſtianum nomen mentientes & pudoris obliti nec ſolem à quo etiam dies illa nomen habet veriti compotationibus, choreis, laſciviis indulgendo Diabolicam (ſi vel ſolarum chorearum intuitu Chriſoſtomo, ne quid de Apoſtolo & de Chriſto dicam, credimus) faciunt, colluvies. Ipſo veſpere cohortes facinoroſæ templa Euangelicorum & Chiſtianorum aggreſſi. Erat tunc in urbe inter illoſum Proceres *Andreas Firlejus* Caſtellanus Belſenſis, tandem Palatinus Sendomirienſis & exercituum Regni nupero bello Coſacico Dux. Qui cum aulam haberet domui quam Miniſtri eorum incolebant, contiguam obſeratis portis una cum familia, & amicis qui ſe repentino & gravi periculo illuc ſubduxerant, adverſus vim illorum maleferiatorum, imo graſſantium in urbe latronum, ſe tutabatur, & in aggreſſores ſclopeta explodi continuo juſſit. Hoc enim illi primi faciebant, nulli vi & petulantiæ, ſed nec innocentiæ parcentes. Ita hinc tumultuoſa aggreſſione, illinc neceſſaria defenſione tranſacta nox. Alter Miniſtrorum Eccleſiæ Unitariæ Lubieniecius ante veſperam in prædium Jablonianum tertio propemodum lapide ab urbe poſitum conceſſit. Alter Riniovicius ille quod cum nonnullis fratrum aulæ Firlejanæ ſe includere, ad vim vi repellendam cogi & vel ſpectare talia nollet, ſaluti in repentino conſulens diſcrimine, cum alius non pateret exitus, ſtagnum vaſtum natando præſens periculum fuga ſuperavit & noctem brevem totus madens aqua, ſubdio tranſegit. Orto ſole ad ſtationem & officium rediens ubi ſacrum ſolitum faceret in abominanda (verbis ejus propriis utor) deſolatione, non invenit. Nam nocte ruit tota utriusque Eccleſiæ ædificium. Sed nec vicinis parcitum. Cumprimis ſæva illa procella effudit ſe in contiguam ædi Chri-

Digitized by Google

Chriſtianorum ſacræ domum divitis Civis Reformatæ confeſſioni addicti ac Eccleſiæ illius Diaconi: erga quem Riniovicius cum Andrea Lubieniecio, illius collegæ ſui fratre & Alexandro Przypcovio humanæ miſerationis officio defuncti. Inter hæc Joannes Crechanius unus ex primariis Civibus & Eccleſiæ Chriſtianorum Diaconus, vir pius & ſolers Riniovicium opportunè in Jablonianum ſubdixit. Quem ad pontem comitatus Paulus Lubieniecius junior vix in Aulam patrui cognominis redire per tumultum poterat, & in tranſitu fratrem Andream quem parum aberat quin publica illa calamitas obtereret cum ſocio Nicolao Borencio, viro nobili & cordato, præſentiſſimo eripuit periculo. Mane facto deſitum paululum eſt furere. Sed intra aliquot horas turbones illi nec ſolem reveriti media luce in ipſa ſæviunt rudera & aulam Firlejanam in quam Miniſtri Euangelicorum confugerant, oppugnant. Dum cuncta hic gaudio, illic luctu & horrore plena forent ſupremi Tribunalis Judices in ſinu ridentes, ac priſcum illud *Euge*, ne ſic quidem male ingeminantes, tandem metu gravioris mali aliquot è medio ſui Sacri & Profani Ordinis, ad compeſcendam turbam & diſturbandam concionem ablegarunt. Ægrè tumultus ſpe prædæ aucta ſedatus. Atrox profecto facinus & furor, ſed hoc quod dixi ad id quod dicturus ſum parum eſt. Nulla namque tanti ſceleris indignitatem ſecuta juſta vindicta vel miſeratio. Imo cum omnem utriuſque ipſiuſque humanitatis ſenſum exemiſſet ferox & indomita ſacra tyrannis, ſævæ pœnæ inſontibus & miſeris irrogatio ſecuta, & graviter afflictis longe major addita afflictio, eaque perpetua, & ne quid ad complendam iniquitatem deſit, cum inſultatione conjuncta. Palatinus ille, licet Supremi ejus Tribunalis aſſeſſor, tum Caſtellanus, aliique utriuſque Eccleſiæ Patroni in jus vocati. Ille ad dedendos duos Germanorum illorum militum (quorum alter gladio percuſſus alter ægrè & magno redemtus) compulſus; iſte ad exſolvendam è veſtigio mille marcarum mulctam damnatus. Utraque Eccleſia perpetuâ ſententiâ, injuſtâ ſane & dura ſublata, proſcripta. Non juſtitia, non æquitas, non lex, non præſcriptio, non preces, non

ipſa denique ſanguinis, mluctæ, rapinarum ſatietas, quæ & tyrannos capere ſolet, quidquam profuere, quin exemplum utriuſque Eccleſiæ diſturbationem, Cracoviæ antehac ut vidimus factam, hoc ſequeretur. Ex tam atroci exemplo aliiſque quæ adhuc diximus & poſt dicturi ſumus jure meritoque menſura capi poteſt juſtæ vindictæ divinæ, quæ antecedentem ſceleſtum non deſeruit pede claudo, & tarditatem gravitate ſupplicii internecinorum bellorum ex hoc iniquitatis feræ fonte promanantium compenſavit. Poſt hac enim nec funus efferre, nec Aulas Virorum illuſtrium vel nobilium rei divinæ peragendæ gratia adire impune licuit. Nota eſt injuria gravis *Samueli Macovio*, licet Medicinæ Doctori & experientiſſimo & clariſſimo ac alioquin integro vitæ ſed & de urbe illa cum primis graſſante peſte optime merito illata, qui Regis patrocinio munitus Regiis Commiſſariis abſolutus, ab Judicibus tamen tribunalis illius in jus, carcerem, ad ſupplicium toties tractus poſt tot mortis metus vix grandi pretio preceque redemtus, Unitariorum Eccleſia afflictum mille libris dono datis ſublevante. Totum hoc quod tot atrocium injuriarum dolorem lenire poterat, erat vox prætereaque nihil. Afflicti enim querelis Conventus Provinciales & Comitium Regni complentes pro ſolatio miſerationem & eodem illo anno 1627 tum 1632 adverſus decreta Tribunalitia vim novæ legis ſapientia abroganda leges in Comitio obtinuerunt latas, ſed quid iræ *vanæ*, ut ille ait, *ſine viribus* proficiunt? injuſtis Judicibus ad exemplum militum illorum Pompejanorum univerſæ Reip. reſpondentibus: Quid vos nobis gladio (Sacræ & Civilis auctoritatis & ſupremæ poteſtatis ac furoris vulgi) accinctis audetis leges prædicare? Lubieniecius Eccleſiæ illi (ut & Zaporienſi in vicinia poſitæ una cum Andrea Sedlicovio Alberti illius Caliſſii filio, viro docto facundo, pio, & hoſpitalitate inſigni præfuit, variis expoſitus adverſariorum inſultibus, quos inter eminebat aggreſſio facta Anno. 1628. per licentioſum militem noviter lectum in qua & iſti duo ſervi Dei & tertius Jacobus Riniovicius Trembecius & tota Eccleſia ſacris operans præſens vitæ adierant diſcrimen, niſi divina adgubernante providentia

Illuc

Digitized by Google

illuc inopinato adveniens Petrus Crolevius Stremienicicus vir nobilitate generis & meritis in Rep. clarus agnitus fuiſſet à Ductore illius manipuli furum & latronum, qui cum ei amicitia in caſtris interceſſerat, intra paucos dies manu illa ferocium in vicinia per Coniecpolium Epiſcopum Chelmenſem ſublata & diſjecta. Memorabilia hic duo divinæ providentiæ argumenta jure meritoque adnotabo. Cohors illa furibundorum diverſorium in quo noſtri confugerant aggreſſa cum eſſet, patri meo quiſpiam eorum rapuerat pileum. Hunc ille extemplo paucis nummis redemit. Hinc raptor in medio tumultu eum tutatus eſt perexigua bonitate victus. Cum vero *Georgium Bachum* natione Germanum primarium civem Lublinenſem virum pium notæ humanitatis ad mortem propemodum verberibus tractarent alii, unus eorum qui paulo ante bajulum Lublini egerat quæſivit, an inter eos eſſet *Michael Schurerus*, (erat & is natione Germanus vir opulentus & humanus, unus pariter è primariis Lublinenſibus civibus) qui ſe multis beneficiis obſtrinxiſſet. Mater mea diſcriminis cum marito conſors Bachum ei indicavit & ita morti eripuit. Adeo & in prædonibus quandoque virtus locum invenit. Ita tunc illa Eccleſia præſens periculum Dei beneficio evaſit. Haud alienum hic à propoſito imo commodum ad dictis faciendam fidem fuerit memorare enormium injuriarum exempla, Auctori Hiſtoriæ Eccleſiarum Slavonicarum ſtudio partium & malevolentia laboranti præterita, qui & in eo correctionem æquam meretur, & leges illæ Comitiales patrocinari ita Diſſidentibus in religione, ut non ſoli comprehendantur Evangelici ſed & Arriani (vulgo & illi injuria dicti) intelligantur. Chriſtophorus ille Lubieniecius, cum ut nobilitatis & poſſeſſionis hæreditariæ, ita & ſuffragii jure in conventibus illius provinciæ gauderet, flagrantiſſima & ſingulari adverſariorum laborabat invidia. Hinc ſæpius technis & vi aperta appetitus, ſemper tamen manus eorum evaſit. Sed parum aberat quin Calamitas Cicoviana, quæ ut multis fratrum ita illi cum primis, utpote verbi Divini Miniſtro incubuit gravis, eum opprimeret. Rei geſtæ brevem narrationem appono. *Stanislaus Cicovius* Staniſlai Archicamerarii Cracovienſis filius

Digitized by Google

Staniſlai illius Caſtellani Biecenſis & exercituum Regni Ducis nepos nulla prole ex Dorothea Blonſcia gente Biberſteinia ſuſcepta, relicta unicæ ſorori Chriſtophori Oſolinii Palatini Sendomirienſis uxori ac filio ejus unico Balduino opima hæreditate, patruelem Joannem religioni Unitariæ addictum villæ Crelovienſis cum aliquot prædiolis inſcripſit hæredem, ejuſque juri omni meliori modo ſecundum leges publicas cavit. Ægerrime id ferens Oſſolinius à morte affinis ejus viduam & patruelem in jus vocat, ac ut mos eſt adverſariis veri & omnis æqui ac honeſti, falſam hæreſeos Arrianæ invidiam imò & calumniam, ab uxore ſua ob religionem Catholicam alienatam per affinem legitimam ſucceſſionem, hæreſeos Arrianæ propagandæ ſtudio. Cicovius ſatis gnarus in ſupremo illo tribunali diſſidentes ab Eccleſia Romana toties feralium Sententiarum fulminibus, ictos, & videns ſe non obſtante juſtitia cauſæ de ſucceſſione periclitari, plures Unitariorum & non nullos Evangelicorum (quos inter Georgius Recicius Urendovienſis præfectus vir illuſtris erat) ut deprecationibus rem ſuam apud Judices juvarent, quo ſcil. leges avitas de fœdere diſſidentium de religione & de ſucceſſione latas ſartas tectas conſervarent nec de innocui lite injuſta cognoſcerent oravit. Obtinuit iſte id officii ab amicis haud invitis, cum hoc fuerit innocuum nec inſolens & antehac in cauſſa Chronovii viri nobilis Miniſtri & hæredis Robcovienſis ex voto ipſius Eccleſiæ Lublinenſis ſola ſacra invidia laborantis non infeliciter ceſſerit. Demandatam perorandi provinciam Staniſlaus Orichovius illius Pauli Archicamerarii Chelmenſis viri in Rep. ut vidimus Clariſſimi ex Oleſnicia uxore Palatini Lublinenſis ſorore genitus & ipſe de Rep. in illo ipſo tribunali & Comitio bene meritus, bene quidem obivit: ſed parrheſia quâ permotus, ſi forte leges avitæ non valeant rem ſe ad Comitium delaturum dixit, Judices ita offendit ut 15. vel 16. nobiles in carcerem compegerint, & reliquos quidem ad turris perflatilis cacumen damnarint, at Lubieniecium ad imum carceris cænoſum & ſquallidum detruſerint. Suppar morti prægravis certe hæc iſti erat

pœna

pœna, utpote imbecilla valetudine utenti & catharris obnoxio: adhæc abſtracto à ſuavi conſuetudine fratrum, quibus & illic loci & illo rerum articulo non defuit, præiens in orationibus & Pſalmorum cantu, & à conſortio fidæ uxoris, quæ ſe ſubinde in antrum illud horridum maximo cum incommodo demittere neceſſe habuit. Officium illud paſtori incumbens movit malevorum gregem, & quæſitus iniquitati color captivos vindictæ explendæ ſtudio Pſalmum in carcere ceciniſſe 79. qui incipit. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam.* Qui quidem injuſtis & ſævis judicibus accommodari potuiſſet ab aliis, ſed ab illis qui ſciverunt, cujus ſpiritus eſſent, accommodatus non eſt. Alienæ namque à temporis conditione, ſed & à genio inſtitutionis Chriſtianæ illæ execrationes fuiſſent. Poſtquam ita ignominioſo & fœdo carceri mancipati tot viri nobiles aliquot diebus magno cum rerum ſuarum diſpendio & publica ignominia (quam tamen edulcabat melioris cauſæ fiducia & conſcientia nulla palleſcens culpa) egerunt, Senatores Graviſſimi, & bonarum partium Georgius Dux Zaſlavienſis & Romanus Hoſcius Caſtellanus Ciovienſis, qui etiam tribunalis illius fuere adſeſſores, ſed cum illa atrox ſententia in captivos ferretur à curia abſentes erant, pro iis apud collegas deprecati, liberationem eorum obtinuerunt, Sed unicuique eorum mulcta ſexcentarum marcarum quæ propè mille libras conſtituunt erogata. Dimiſſi è carcere & deducti in curiam ſententiæ quantumvis injuſtæ & gravi morem è veſtigio gerere neceſſe habuerunt. Attamen *Martinus Czaplicius* cujus natalis & præclara in Rep. merita eximia morum & oris modeſtia ornabat, fratrum nomine de clementi pœna ita egit, ut nonnullis Judicum lacrumas oculis excuſſerit, & quidam eorum dixerit: *Si Czaplicius pro Orichovio peroraſſet in carcerem compacti non fuiſſetis.* Notandum vero hic velut in tranſitu feriò tamen, divinæ juſtitiæ exemplum. Nempe enim judices multâ ſanè mulctâ deliniti nec magno alicui in Rep. motui juſtiſſimis certe querelis, ſi jus ſacroſanctum ſucceſſionum & teſtamentorum, quibus, omnium gen-

gentium leges patrocinantur evertiſſent, occaſionem præbere volentes Cicovio jus ſuum inviolatum reliquerunt. Ideo omni legi & æquitati repugnans Palatinus cum eo de ſucceſſione XII. Millia Ioachimicorum pactus, intra aliquot annos ſummam hanc pecuniæ exſolvit, interim uſuræ nomine Cicovio prædium Cobilanum tertio à Racovia lapide poſſidendum è veſtigio tradidit, & viduæ jus quod vocatur advitalitium intactum, ſive poſſeſſionem Crelovienſem ad ſuprema vitæ tempora relinquere neceſſe habuit Attamen nec ille ipſe nec ejus uxor nec unicus filius Baldvinus hæreditatem illam adierunt, quod vidua ei ſuperfuerit. Apud quam Baldvinus in bellum Tartarico Coſacicum Anno. 1649. iturus veniam culpæ petiit, de omni jure ſuo remiſit, & benedictionem ab ea (erat enim Matrona ut pia, ita ſingulari auctoritate prædita & eximiæ exiſtimationis) petiit, eamque obtinuit. Verum tamen judicia divina quorum profundam abyſſum Regius cecinit Pſaltes, & tot Regum ac Regnorum deprædicant exempla, non effugit. Nam ad Sboroviam occubuit. Vidua ejus grandi ære alieno gravata nupſit tamen alteri viro, & amplas poſſeſſiones Cicovianas, quæ ad maritum per ſucceſſionem devolutæ ſibi jure nuptiarum ceſſerant, in aliam domum tranſtulit. Solum Crelovianum illud Baldvini patrueli obtigit. Sed ad rem; Captivos illos omnibus in Curia rite peractis. Dux Georgius humaniſſime ad convivium invitavit omnes. Nomina tot confeſſorum perpetuam poſteritatis memoriam. Fuerunt igitur iſti tres *Czaplicii* è *Spanovia* gente. Martinus & Georgius frater & Alexander illius filius dicti *Caſtellani* ut & *Kirdejorum* conſanguinei utpote eadem inſignia gerentes, adeoque gentiles, ſed & propinqua neceſſitudine Duci Georgio conjuncti quippe ejus avia è *Czaplicia* fuerit gente: & alioqui cognatione Ducibus *Wiſnoveciis* & *Coreciis* devincti. *Petrus Suchodolius*, *Juninius*, *Sobieviorum* pariter conſanguineus, *Petrus Crolevius*, *Joannes Conarius*, *Staniſlaus* quem dixi *Orichovius*, *Georgius Grek*, *Staniſlaus Matcinius*, *Joannes Lepcovius*, *Nicolaus Roſtek*, *Lubieniecius* tamen aberat, invaletudine impeditus. Nempe teterrimus ille carcer

cer vires ejus graviter debilitaverat ut dehinc quartana febre conflictaretur. Eundem dehinc adverſariorum, in primis ſtudioſorum in Schola Loyolitica verſutiam & malitiam edoctorum malevolentia ſæpius appetiit. Quæ cum aliquando in nervum erupiſſet, audaculis nonnullis eum ex urbe in prædium illud Iablonianum redeuntem perſequentibus imo aggreſſis & prope jam capientibus, mira Dei providentia ſuperveniens vir nobilitate & pietate præſtans Baſilius Bienievius cum numeroſo famulitio eum præſentiſſimo eripuit diſcrimini. Hinc cum eo & aliis amicis Collegium Ieſuitarum adiens furorem Studioſorum in media urbe latronum more graſſantium verbis pro merito ultus, Magiſtros tantorum facinorum officii ſeriò & graviter admonuit, eoſdem ad excuſandum facinus & promiſſum faciendum ſe in poſterum juventutem litteris humanioribus auſpiciis ſuis operantem compeſciturus coegit.

CAPUT. XIV.

De eadem Eccleſia Lublinenſi primum Piaſcios, inde Siedliſcios tranſlata, tandem nupera Suecica calamitate unà cum reliquis diſperſa.

PUlſa Lublino Eccleſia novam ſedem verius diverſorium Piaſcis (ubi Martinus Crovicius ſupra nobis memoratus ſupremum diem obiit) tertio ab urbe lapide invenit. Poſſidebat illud oppidum poſt Staniſlaum illum Orichovium Lublinenſem Archicamerarium Andreas Suchodolius Janinius Vir ut natalibus illuſtris, ita & dives, pius & conſtans, ſed cui uxor erat Reformatæ religioni addicta è Podlodovia gente, ſoror Staniſlai, pariter Janinii, Viri eruditione, rerum civilium ſcientiâ, prudentia ſed inprimis pietate eximia conſpicui. Et is quidem ad mercatum bonarum artium peregre profectus veritatem puram apud Batavos in medio Calviniſmo (: ut Chriſtophorus Sienuita Vir Illuſtris & Daniel Rudnicius Vir nobilis eximiè doctus, ideoque

ideoque Theolog. & Philoſophiæ Profeſſor in medio Papatu Romæ) agnitam ore profiteri non erubuit & magno piorum dolore in ipſo ætatis flore, ex Sophia illius Suchodolii fratre Petro Dapifero Chelmenſi genita adhuc ſuperſtite unica filia ſuſcepta fatis ceſſit. Sed ſoror ad extremum Reformatorum parti adhæſit. Confeſſoribus tamen veritatis etiam à morte mariti ad ſuprema usque favit eisque benignum præbuit patrocinium, mariti & fratris & æquitatis non immemor, quorum omnium immemor ab ejus morte fuit filius unicus Adamus Suchodolius quod mox dicturi ſumus. Vidi illam Eccleſiam puer & adoleſcens frequentia & præſtantia Auditorum florentem ſub patrocinio Patroni, Viduæ & filii adoleſcentis. Iſte quidem nomen Eccleſiæ noſtræ dederat, & ut ſtudiorum ita & morum domi foriſque moderatorem Andream Wiſſovatium Fauſti Socini ex filia nepotem Virum reconditæ eruditionis, habuerat. Sed gratis. Nam ab exteris redux factus nec ſtipendia ei exſolvit, nec quidquam Parentum manes & jura cuncta, veritus, Anno. 1645, Eccleſiam diſturbavit, & paulo poſt temerario caſu ſororem Virginem bombarda onerata, à qua illa maximopere ſibi metuebat, perterrefacere volens interemit. Hinc Lubieniecius, quem ut intimæ admiſſionis amici parentes ejus magni ſemper faciebant & cujus ille præſentiam à matre moritura ſummopere expetitam ſciverat, de tanta injuria bonitati quanihil magis populare ſit & conditioni temporis, quo cor ejus plus quam adamantinum ſanguine ſororis ad fas & æquum, flecti (fertur enim adamas ſanguine emolliri) oportuerat, & amicitiæ avitiæ & neceſſitudinibus multis adverſà, apud illum ipſum graviter queſtus eſt. Quo animo in veritatem puram ejuſque confeſſores tunc *Stephanus Svetlicius* ſcholæ Belſicenſis Rector, ejus olim præceptor fuerit, patet ex epiſtola ſatis inſolente, cujus exemplum jure meritoque ex autographo quod poſſideo, memoriæ commendo:

Inſcriptio litterarum extus talis erat:

Animulæ in amaritudine Jeſu Chriſti dulcedinem breviter experturæ Generoſo Adamo Suchodolski

In

Intus hæc legere eſt.

Suchodolski

Animula tantum Deo dilecta quantum afflicta.

Vitam primi amabilis Jeſu Chriſti magnopere ſpretam jam agnitam morte dilectiſſimæ ſororis tuæ piare te voluit magnus ille rerum arbiter, cujus judicia abyſſus. Progredere in patiendo & expiando delicta adoleſcentiæ tuæ patrata domi apud nos & peregrè & exclama: Minor ſum Domine omnibus miſerationibus tuis. Forſan ni ſic ſoror tua cariſſima excidiſſet, tu denuo excidiſſes.

Non leviter à perpetrato iſto facinore exiſtimatio & bona fama vapulavit Cujus patruelis Nicolaus Petro illo & Dorothea è Spincorum gente, pia matrona ſatus in vicino pago Siedliſcenſi, qui Suchodoliano avito & gentilitio nido contiguus erat, & in quo olim Eccleſia nidum habuerat, hoſpitium eccleſiæ conceſſit. Jſtius miniſterio cui Parens meus piæ memoriæ Anno. 1648. erat immortuus & ubi patruus ejus ille Andreas ſupra nobis memoratus Anno. 1623 fatis ceſſerat, & ego tyro Viris pietate, doctrina, facundia & zelo conſpicuis Joanni Ciachovio, illius Schomani nepoti, & Joachimo Stegmano adjunctus ſocius, eram Anno. 1652 & 1653 applicatus. Et illa quidem ſat frequens ad extremum erat. Sed paulo poſt Anno ſcil. 1655 belli Suecici ejusque occaſione acerrimæ Moſcoviticæ invaſionis, denique perſecutionis ad usque publicæ proſcriptionis triſtis exilii lege duri carminis in Comitio Anno. 1658. latæ ſævitiam genti liberrimæ inſolentem coorta procella, graviſſima concuſſa, tandem & diſſipata eſt. Nam & ipſe Patronus olim Georgii illius Czaplicii Kirdei dein Joannis Rupniovii Srzeniavii, tunc Magni illius Samuelis Przipcovii Radvanii gener una cum pluribus fratribus in confiniis Hungariæ Comitatu ſcil. Marmoroſenſi ex inſigni Viri Illuſtris Franciſci Redaj Comitis comitate & humanitate receptum quæſivit. Sed unde ſalus ſperabatur magnum periculum exſtitit. Omnes enim (erat autem tur-

turba miſera 500 amplius) à Cæſareano milite licentioſo male habiti & fortunis ac veſtibus ad uſque nuditatem exuti, tandem, & ſannis inſultantium omni injuria graviοribus excepti erant: Inde alii in Tranſylvaniam, alii in Pruſſiam confugerunt. Hos inter Patronus ille fuit, qui Servatori inter acerba exilii incommoda fidem ad extremum ſervavit.

CAPUT XV.

De Eccleſiis Submontanis, cumprimis de antiquiſſima & celeberrima Eccleſia Luclaviana in provincia Cracovienſi ubi & de Fauſti Socini morte agitur.

INter primos nidos, quos Deus Opt Max in Polonia veritati & Eccleſiæ ſuæ ſtruxit. Luclavianum eſt. Pagus iſte in Provincia Cracovienſi ad oppidum Saclicinum & ei trans Danubiolum, vulgo Donajecum oppoſitum ac fluvio imminentem arcem Melſtiniam ſitus loco amœniſſimo, utpote in media planicie ſatis undique exporrecta, quam velut corona collium Carpato monti ſubjectorum (unde illi ditioni Submontanæ nomen) cingebat. Hæredes illius tunc erant *Staniſlaus Taſſicius S tremencicus* Vir nobilitatem generis præclaris meritis non domi tantum ſed & foris apud Carolum. V. Imp. Glorioſiſſimum exornans, adeoque in patria magna pollens auctoritate & *Abrahamus Blonſcius* Biberſteinius. Ille in agro ſuo fundaverat Eccleſiam quam inter alios viri undique præſtantes Petrus Statorius, Georgius Schomanus, Staniſlaus Lubieniecius patruus meus magnus, Ioannes Stoinius, Petri Statorii Senioris Nepos, Iunioris illius filius & Ionas Slichtingius rexerunt. Hanc utpote loco peropportuno conſtitutam ſæpius accedebant è Tranſylvania venientes vel in eam revertentes Proceres, nobiles, aliique Viri juvenesque ſeneſque fratres noſtri qui in illis oris Unitarii ut pote unius Dei Patris per unicum Mediatorem Chriſtum cultores, appellantur. Hi etiam liberos & juventutem ſuam illuc able-

ablegabant, ut & linguam Polonicam ediſcerent, & bonis artibus, imprimis pietate, excolerentur. Erat enim ibi patrum ætate Schola cui ſæpe Viri docti ex vicina Hungaria accerſiti præerant & quæ ex ruinis celeberrimarum Scholarum Racovianæ & Kiſſelinianæ multum creverat, ac ſub Rectore M. *Valentino Baumgarto Memela* Boruſſo Viro inſigniter docto, qui haud ita pridem Plebanus Claudiopolitanus, è vita migravit, ad morem Academicum ſtudiis & diſputationibus, Theologicis, Metaphyſicis, Phyſicis & Logicis, ac exercitiis Oratoriis florebat. Veri certùs iſta ſcribo, utpote quorum pars ipſe fui, in matres patrias ingenii pius & Præceptorem hoc quoque loco gratus. Degebant tunc nobiſcum aliquot nobiles matronæ quæ reliquum ætatis cultui conſecrarunt divino: degebant duo præſtantiſſimi & celeberrimi per totam Poloniam Chymici *Martinus Wilhelmus* & *Simon Polanus*. Degebant & viri juvenes litteris exculti, Chriſtianus Dyrnerus Magdeburgenſis Saxo, & Chriſtianus Auguſtus Fredericus ab Honſtet, è Brunſvigia nobilitate. Conſtructæque ea fini domus elegantiores ſpeciem quandam oppidi referebant. Accedebant ex vicinia ad audiendas Sacras Slichtingii conciones ſingulis non tantum Solis, ſed & Mercurii & Veneris diebus utalii auditores ita imprimis Joannes, Petrus & Alexander Blonſcii, fratres tergemini. Et tamen orta in Slichtingium perſecutione Anno 1647. duo illi in Caſtra Calvini conceſſere. Ac iſte quidem ad menſam quæ illi, utpote ſterili, fuit opipara, gulam fregit. Ad celebrandam illic Sacram Synaxin Eccleſia frequentiſſima colligebatur, confluentibus illuc Viris Nobilibus non tantum ad vicinas Eccleſias Robcovianam (quam fundaverat Staniſlaus Chronovius, vir priſcæ nobilitatis, ex gravitate morum Catonis Chriſtiani appellationem meritus, qui quod rarum & Patronum & Miniſtrum ſimul verbi agebat) & Pellanam, cujus Patronus erat Paulus Breſcius Zegota è Topororum antiquiſſima gente vir pariter genere & zelo conſpicuus, ſocer meus, pertinentibus, ſed etiam trans Danubiolum & Viſtulam degentibus Morſtiniis Rupniovijs aliiſque. Inter iſtos erant & Adamus & An-

Digitized by Google

dreas Goſlavii Oxicii fratres germani, præter ſplendorem familiæ paternæ (quæ inter decora gentilitia reputabat Barbaram Valentini Dembini Magni Cancellarii & Caſtellani Cracovienſis uxorem) & maternæ, quæ Philipovia erat, meritis in Eccleſia & Rep. clariſſimi ac morum gravitate plena, comitatis & modeſtiæ incomparabilis etiam Magnatibus veritati alias infenſiſſimis percari. Et ille quidem eximiæ eruditionis documenta ſcriptis publicæ luci commiſſis orbi haud vulgaria dedit, plura daturus, niſi opus adverſus Jacobum Martini Philoſophum celeberrimum elaboratum incuria amici periiſſet. Alter Luclavianum jure uxoris, quam è gente Scepanovia duxerat relictam à Cyrillo Taſſicio Staniſlai nepote Matthiæ filio viduam, ad quam uſus fructus illius prædii ad ſuprema vitæ tempora ſpectabant. Cyrilli frater natu minor Sigiſmundus ex voluntate parentum à Staniſlao illo Lubieniecio Sene Pietate clariſſimo, quem jure meritoque dicere poſſis fuiſſe Virum comis gravitatis & gravis comitatis (adeo utraque virtutum harum in illo temperata erat) à puero educatus optimam de ſe expectationem præbuit ſed ille.

Imberbis juvenis tandem cuſtode remoto

& mortuo utroque parentum illecebris blandientis ſeculi captus tranſvorſum actus ducta bis in Uxorem virgine Pontificia. Quam ſecundis nuptiis duxerat è gente Cerminia novercam fæminam vaſti animi & odio irreconciliabili in veritatis cultores flagrantem, ita ut præpoſterus ejus & ſocrus Achacicio Taſſicio Patruo ſecundis nuptiis junctæ amor, & Epiſcopi Cracovienſis Petri Gembicii auctoritas eum poſtquam jus dotalitium fratris olim uxori, tunc Goſlavio nuptæ, conceſſum redemiſſet, fidem iſti & fratribus datam averſa Eccleſiâ violarit. Nec tantum fidei amicis datæ ſed & æqui ac honeſti hic immemor extitit tum vero cum primis adjurationem Piæ Matris, è gente Wierzbientarum Janiniorum, gravis matronæ quæ una cum marito in cæmeterio illius Eccleſiæ ſepulta, ante obitum eum oravit & obſecravit, ut theſauri loco fundatam in agro ſuo Eccleſiam conſervaret, nec ſibi eripi vel ſurripi vi artibuſve Satanæ pateretur, ſecus facturo omnia adverſa & proli præſertim maſculæ interminata. Semper

Digitized by Google

quidem omnia bona de ſe pollicebatur Achacio alteri & Joanni germanis patruis aliiſque neceſſariis veritatis avitæ cultoribus: quos inter & ſororii ejus Georgius Czaplicius & Sigiſmundus Zabavius & Magnus ille Samuel Przipcovius fuere. Memini cum & ego aliquando adoleſcens commilitonum cinctus corona oratione gratulatoria compellaſſem idem promiſſi ab eo referre. Sed cuncta poſtmodum temſit, cuncta jura violavit, præſertim poſtquam acerrimæ perſecutiones ut in alios Eccleſiarum patronos, ita & in ad finem ejus Czaplicium (ut vidimus & porro infra, ſi Deus volet videbimus) motæ eſſent. Certa relatione accepi eum à perpetrato iſto facinore nunquam fuiſſe quietum, imo diurnis nocturniſque viſionibus pientiſſimæ matris, tantam malitiam, ingratum in Deum & ſe animum & impietatem exprobrantis infeſtatum imo aliquando cum media luce ſomno operam daturus in lecto ſe compoſuiſſet, valde exterrefactum fuiſſe, cum videretur ſibi mater minas, mox ictus intentare, & lodicem detrahere, ita ut ſe e lecto proripiens & metu propemodum exanimatus fugam dederit. Aſſiduis ex eo malæ conſcientiæ furiis agitabatur tandemque neſcitur qua ratione bello iſto Coſacico perierit.

Uxoris ejus ſoror Bireccia, cum qua maritus, diſtrictus Præmiſlienſis incola vir nobilis & opulentus, quod præmonitus à quopiam viderit paratum ſibi in balneum ituro per aliquot anus veneficas & duas virgines nobiles uxori famulantes (quarum illæ ad flammas damnatæ, iſtæ ſuſpendio ante heræ fores necatæ) venenum ejuſque experimentum in rupto protinus vaſe ligneo, cui illud infundi juſſerat fecerit divortium fecerat, in Luclavianum aliquando veniens & ſorori cohabitans, cum ædem ſacram adiiſſet, & exultans amplam ex ea cauponam exſtrui poſſe dixiſſet, juſtam vindicis Dei iram ſenſit, intra aliquot dies exanimata.

In illa pagi parte quæ Joanni Blonſcio Abrahami filio, ceſſerat, degebat olim Fauſtus Socinus, ut in epiſtolis ejus videre licet, ibidemque Anno 1604 3 Martii diem ſuum obiit, in cæmeterio eccleſiæ illius ſepultus, parentante ei Petro Statorio, qui cum quotidiè ſacra converſatione

tione gaviſus eſt & qui eum anno vertente, ſed Racoviam tranſlata ſede, ſecutus eſt. In illo ipſo loco, in quo olim Socinus degit, & mihi Baumgartio Rectori conviventi degere contigit.

CAPUT XVI.

De Eccleſiis in Provinciis Voliniæ & Kioviæ.

INter eximia divinæ providentiæ argumenta merito ponere licet plures Eccleſias in duabus iſtis Provinciis magnanimo pietatis zelo fundatas. Apparuit iſte non tantum in Viris ſed & in fæminis illuſtribus, ut diſcamus etiam in vaſis infirmioribus divinam vim ſe exerere. Inter præcipuos Patronos fuere *Gabriel & Romanus Hoyſcii*, pater & filius, quorum uterque ampliſſima dignitate Caſtellani Kiovienſis adhæc pater Ororucenſi Volodimirienſi præfecturâ fuere decorati. Sub eorum patrocinio Eccleſiæ diu florebant Hoſciæ ad Horinam & Socoliæ ſive Curciciæ ad Sluciam oppida Voliniæ. Pater agebat aliquando præfectum Aulæ Præpotentis Principis Oſtrogienſis Baſilii Conſtantini Palatini Kiovienſis, cujus præclara in Rep. merita, filii Georgius Caſtellanus Cracovienſis & Alexander Palatinus Voliniæ fuere, & ab eo opinor didicit æquitatem erga veritatis cultores, quos Princeps iſte Græcæ religioni ad mortem uſque conſtanter addictus, non tantum Oſtrogiæ, Lubartoviæ, Oſtropoli, quietè degere patiebatur, ſed & Eccleſiam Conſtantinoviæ fundandi dedit facultatem. Chriſtophorus Sieniuta ut nobiliſſima editus familia, ita divitiis Principibus comparandus (cujus, ut & Danielis Rudnicii converſionem Romæ factam ſupra indicatam, utpote rem maxime memorabilem alias deſcribemus) in ditionibus ſuis Lachovecenſi & Scenuitovienſi eccleſias pariter fundaverat multaque acerba eo nomine paſſus, non exiguam redituum annuorum partem ad tuendam & propagandam veritatem impendit. Sed & Martinus ac Georgius Czaplicii fratres nobis memorati nati Joanne

ne Czaplicio diſtrictûs Judice Terreſtri divina veritate illuminati, Bereſteciæ & Kiſſelini oppidis unico milliári ab ſe diſſitis, tum patruelis eorum Adamus Spanoviæ & Miloſtoviæ Eccleſiæ commoda præbuerant hoſpitia. Et Kiſſelinenſis quidem Schola ex ruinis Scholæ Racovianæ inſigniter ſub Rectoribus *Euſtachio Giſclo*, *Ludovico ab Hollaiſſen*, *Petro Stegmanno*, Joachimi Viri Cl. fratre, *Theodoro Simonis* Holſato (qui ob librum quondam de Papatu editum *Philippus Coſmius* vocari voluit, Græcis litteris apprimè excultus, ibique *Januæ Comenianæ* verſionem Græcam adornavit) creverat, ibique etiam Synodi aliquot fuere celebratæ Sed quæ Deus ibi otia nobis fecerat ea invidiam & bilem adverſariorum veri & omnis æqui rectique commovit ita ut per injuſtam Tribunalis Lublinenſis ſententiam & illę Eccleſiæ Bereſcenſis ſcil. & Kiſſelienſis ac Schola fuerint disjectæ. Qua de re inferius Deo volente ex ſerie temporum, Capite de perſecutionibus uberius agemus. Czerechovianam Sholam rexere *Barthol. Wochus*, *Debelius*, *Boruſſus & Paulus Myſticus Sileſius*. *Hoſcenſem Theophilus Molitor*, *Daniel Duroſſius* poſt celebris Med. Doctor *Salom: Paludius* & *Albertus Caperius* Struxerat ſibi nidum ſed brevi duraturum Eccleſia in Babiniano, hæreditario Babiniorum prædio. Longe ampliores & durabiliores ſtruxerat nidos in ditionibus Niemiericianis. Initium fecit pia matrona Niemiericia è gente nobiliſſima Chreptoviciorum Judicis Terreſtris Kiovienſis uxor: cujus filius Stephanus Archicamerarius Kiovienſis & Præfectus Ororucenſis negotium perfecit fundata in oppido Czerniechoviano Eccleſia. Huic poſtea commodas ſedes Serſnis & Uſſomiriæ filius Stephani Georgius patri in illo officio terreſtri & præfectura ſuccedens deſignavit & tutatus eſt non ſine multis perſecutionum aſſultibus & incommodis, de quibus infra pariter ſuo loco plura dicturi ſumus ſi Deus permiſerit.

CAPUT XVII.

In quo fragmento quædam ad ſequentium temporum Hiſtoriam pertinentia afferuntur, in quibus præſertim quomodo Unitarii Poloniâ ejecti ſint poſt varias perſecutiones narratur.

HIſtoriam ad finem perducere cum non potuerit Vir Nobiliſſimus *Stan. Libieniecius* Hamburgi anno 1675. veneno ab ancilla ſubornata à nefariis hominibus è medio ſublatus, viſum eſt, ad ſupplenda aliquatenus quæ hic deſunt adjicere Epiſtolam eloquentiſſimi Viri Sam. Prybkovii Equitis Poloni in qua narrat calamitates quibus ab Anno 1648. oppreſſi fuere Unitarii in Polonia, donec ea Regiis edictis exigerentur.

Vir omni laudis genere eminentiſſime
Domine & Amice plurimum honorande.

„ Quod anxiis votis optandum eſt, omni conatu enitendum fuit, ut amicitiâ tuâ frui poſſem: id ultro ab humanitate tuâ prævento mihi obtigiſſe, plurimum gaudeo & gratulor. Satis arcto benevolentiæ tuæ vinculo animum tibi meum adjunxeras edito tam inſigni operæ noſtris navatæ ſpecimine, & porrò quoque oblato, indefeſſo navandæ ſtudio. Ego vero peculiari quoque meo nomine quantum tibi debeam, teſtantur in amicorum literis effuſi in me favoris plena indicia. In quibus quantum agis tu falleris ea nobis tribuendo, quæ quia non agnoſcimus, pudore ſuffundimur, tantò magis nos obſtringit is qui defæcato alioqui judicio tuo tenebras offudit, propitius erga nos affectus. Poſtulas ut calamitatis & egeſtatis noſtræ tibi deſcriptionem exhibeam. Infandum tu nempe jubes renovare dolorem, ne per veſtigia luctuum iterum, & cruda adhuc & hiantia, necdum cicatricibus obducta retractare vulnera; horret animus ad exceptos tot fulminum ictus, attonitus & pavens. Qui nos caſus hucuſque

„ agita-

,, agitaverint, quæque ipſe miſerrima vidi, & quorum
,, pars quantulacunque fui exponere, non mens tan-
,, tum, ſed manus quoque ac calamus trepidat ac refugit.
,, Fuimus, fuimus Troes & vel ipſa non multo ante, be-
,, nignitate Dei, tot per annos indulta Eccleſiis noſtris fe-
,, licitas, acriorem ſenſum præſentium maiorum reddit:
,, ut etiam recordari pigeat, quando & quomodo & qui-
,, bus gradibus, quod fuimus eſſe deſymus. Et niſi men-
,, tes noſtras cauſæ, ob quam patimur bonitas, & com-
,, mendare quondam à Domino hujus generis patientiæ ſo-
,, latia erigerent, tanta calamitatis procella proſtratis at-
,, que obrutis penè optimum factu videbatur, quo levius
,, ferantur præſentia, præteritorum memoriam amitte-
,, re. Quia tamen aliquam ſtatus noſtri imaginem po-
,, ſcis, dabimus eam non ſuis h. e. vivis coloribus depictam,
,, ſed ſimpliciſſimis lineamentis adumbratam, ea curſim
,, attingentes in quibus immorari moleſtum eſt. Nec vi-
,, deo quod operæpretium ſit ignotorum nominum catalo-
,, gos longâ ſerie contexere, ſi narrantium fides ob infe-
,, ſtos forte aut certè ignaros cauſæ noſtræ teſtes aut indices
,, ſuſpecta eſt. Auget ærumnarum ſenſum, quod calami-
,, toſis non creditur: ſed non ſi nos miſeros fortuna deſti-
,, tuit, idcircò fidem quoque decoximus. Præſtat igi-
,, tur ad malorum noſtrorum fontes digitum intendere:
,, quibus cognitis cuivis liquido patere poſſit, fruſtra &
,, inique iis rebus fidem derogari, quæ per illatarum no-
,, bis injuriarum naturam aliter ſe habere nequeunt. Pri-
,, ma nobis malorum origo ab exorto in Patria anno 1648.
,, Coſacici belli incendio extitit; quod una cum cæteris
,, patriæ civibus plurimos noſtratium præcipuè qui vici-
,, niores Boryſtheni oras incolebamus, bonis ac poſſeſſio-
,, nibus exuit, aut irreparabilibus damnis affecit. Hac
,, occaſione egomet ipſe longe ante legem proſcriptionis,
,, quæ anno 1658. lata eſt maxima parte fortunarum
,, mearum provolutus; & toto decennio ante exilium exul:
,, quaſi ante tempeſtatem (una cum multis noſtrorum)
,, naufragium feci. Mox acceſſit Moſchica & paulò pòſt
,, Svecica: tandem & Tranſilvanica irruptio, quæ paſ-
,, ſim toto regno ima ſummis miſcuerunt: nec ullus tam

„ ſepoſitus ac ſecretus Regni angulus latuit, qui damno-
„ rum atque irruptionum exors eſſet. Nam proprii mili-
„ tes inſolentia & auxiliares Scythæ atque Auſtriaci, eo no-
„ centius graſſabantur, quod nec fuga evadere, nec armis
„ vim injuſtam repellere liceret. Atqui non ſoli fui-
„ mus quos tot bellorum vexationes afflixere. At ſo-
„ li quos tot bellis exhauſtos ac pene animam agen-
„ tes: tunc cum cæteri reſpirarent, pax omni bello cru-
„ delior adorta eſt, & cum adverſâ fortuna ſine miſſio-
„ ne luctantes confecit, ita ut in affligendis nobis, an-
„ teacta bella conſecutæ pacis truculentiæ miniſtraſſe vi-
„ deatur. Quanquam & in ipſo bellorum æſtu inve-
„ nit inimicorum induſtria rationem quâ nos præ cæte-
„ ris ſævius bellorum furor affligeret. Svecis enim pul-
„ ſo Caſimiro Rege, Cracoviæ dominantibus, cum ex
„ omnibus regni provinciis legati confluentes cum hoſte
„ paciſcerentur cum ipſi exercitus unà cum ducibus ſuis
„ in partes tranſiſſent, & omnes pene ordines deditione
„ pacem redemiſſent ne nos quoque brevis illius pacis uſura
„ & communione frueremur malignitas inimicorum ni-
„ hil minus cogitantes nos latrocinio invaſit, & mon-
„ tanorum agreſtium ſpe facilis & luculentæ prædæ con-
„ citavit, quæ in noſtros periculi ignaros & domi ſuæ
„ ſingulos quieſcentes improviſo impetu facto cædibus
„ ac direptionibus graſſata eſt. Quod ſubitum malum
„ non paucos noſtratium; nonnullos etiam agnatorum
„ meorum domi ſuæ crudeliter interemptos oppreſ-
„ ſit; quoſdam inſequentium latronum manibus ægrè
„ elapſos Cracoviam tunc Svecico præſidio occupatam
„ compulit. Hoc ab invitis ac trepidis extortum effu-
„ gium, iniquiſſimis poſteà criminationibus traductum
„ eſt, qui tamen ipſi jam ante Svecicam protectionem ul-
„ tro ſuſceperant. Sed in opprimendis noſtris non ex-
„ ſpectata eſt Legum auctoritas: Armati ipſi & armato-
„ rum catervis ſuccincti Pontificiorum ſacrificuli nobi-
„ lium ædes invadebant, direptionibus, incendiis, nobi-
„ lium matronarum raptationibus atque omni violentiæ
„ genere impune graſſabantur. Supremum vero Tribu-
„ nalis judicium nec dum Sanctâ contra nos Lege rigo-
„ rem ejus adverſus nos triſtibus exemplis exercebat quo
gene-

„ genere decreti gener meus Siedlicenſis Eccleſiæ Patro-
„ nus paulò ante conditam iſtam legem afflictus eſt.
„ Succeſſit tandem tot illegitimis inſontium vexationi-
„ bus Lex omnium illarum injuriarum Patrona nova &
„ inaudito exemplo, per oppreſſos violenter qui inter-
„ cedendi jus habebant, quaſi, per jugulum, liberta-
„ tis in codicem legum noſtrarum ingreſſa eſt. Super-
„ flua illa quidem initio viſa cum & ſine novâ lege & contrà
„ antiquas conſtitutiones non modo publicorum magi-
„ ſtratuum aut judicum injuſtitiæ, ſed & privatorum
„ libidini ac violentiæ adverſus nos jam omnia impune
„ licerent: ſed quæ tamen novis nocendi ſpiculis arma-
„ ta non modo omnibus, tam judicum quam privato-
„ rum ſceleribus juris colorem induceret, verum etiam
„ nos omni fautorum & amicorum præſidio exarma-
„ tos, & quaſi vinculis conſtrictos & compeditos vivi-
„ dis inimicorum odiis traderet. Quam illegitime &
„ quam pleno nullitatum proceſſu lata ſit queri nunc non
„ vacat. Sufficit exponere quam ſubdola & per ſpeciem
„ clementiæ nocens fuerit: quod in eâ exilii neceſſitas in
„ triennium dilata oſtentaretur, ut in ſpeciem convaſan-
„ dis ad diſceſſum rebus tempus ſuppeteret. Sed hoc injuſtiſ-
„ ſimi juris beneficium, pleroſque omnes decepit, & fallax
„ iſta gratia ſubito revocata eſt, ad unius duntaxat indulgen-
„ tiam anni ſpatio iſto contractô, adeò ut penè omnes
„ juſto rebus ſuis per otium conſulendi tempore exciderint.
„ Vendere igitur bona ſua pauciſſimis licuit, & eorum qui
„ vendidere pars multo maxima exiguo ac penè nullo
„ pretio opulentos fundos emptoribus addicere coacti ſunt,
„ cum licitatorum iniquitas non modo urgente venditorum
„ neceſſitate ac periculo, ſed (quæ per tot bellorum da-
„ mna & devaſtationes forte invaluerat) nimis in anguſtum
„ redactæ rei pecuniariæ inopia & difficultate, aut ejus
„ prætextu ad infame lucrum abuteretur. Vis habere ejus-
„ modi emptionis exemplum? Patrona Pobrinenſis eccleſiæ
„ Matrona nobilis jura ſua dotalia pluribus talerorum mil-
„ libus æſtimata, trecentis florenis ægrè vendidit. Chri-
„ ſtophorus Oſtrovius eques ſplendidus patrimonium pretii
„ decies mille talerorum, tribus florenorum millibus h. e.

„ ne decimâ quidem juſti pretii parte alienavit. Et hic qui-
„ dem in emptorem verecundum inciderat: alios enim
„ quindecima, vigeſimâ parte alios, multos denique nu-
„ dâ ſpe & promiſſo ſolvendi contentos eſſe oportuit. Quod
„ plures noſtrum coegit bona noſtra amicorum potius
„ fidei committere. Sic diſtractis aut potius diſſipatis vel
„ in alienam poteſtatem traditis bonis ſuis patres familias
„ cum miſerabili liberorum aut cognatorum agmine, pa-
„ triis oris excedere oportuit. Pars in Sileſiam, multò ma-
„ jor pars in Tranſilvaniam tetendit. Utrique damnorum
„ per latrocinia acceptorum expertes non fuere. Sed qui
„ Tranſylvaniam petebant nondum deſtinatam itineris
„ metam attigerant, cum à Cæſareo milite (occultis, uti
„ fertur indiciis ac ſtimulis è Polonia excitato) omnes via-
„ tico ſimul ac bonis omnibus ſpoliati ſunt. Caſus hic,
„ ſimulque cæptorum & impendentium illic bellorum tem-
„ peſtas plæroſque in Poloniam reverſos, in Pruſſiam
„ noſtram adegit, cæteri obſtinato ad pericula animo ino-
„ pes ac ſeminudi tamen in Tranſylvaniam penetrarunt;
„ ubi tot laborum ærumnarum, ac diſcriminum merces
„ excepit eos peſtis ac pauperies. Ecquid igitur miremur
„ tot malorum ac periculorum horrore plurimos in eccle-
„ ſiis noſtris à veritatis amore ac fide revulſos: cum longe
„ magis mirandum ſit aliquos in ejus profeſſione conſtan-
„ ter manſiſſe? Nec enim ſimplici aut ſolitâ viâ præſens
„ nos invaſit perſecutio: ſed ad extinguendum veri quod
„ nobis affulſit, lumen advocavit ingenium ſuum
„ Satanas ut non tam mortis (qua ſæpe cito defungi poſ-
„ ſes) periculo, quam vitæ in miſerias longius productæ
„ tormento atque ſupplicio, conſtantiam noſtram expu-
„ gnaret. Nec iſtud quod memoras horrendi carminis
„ fulmen; quo patriâ exturbati ſumus, ita nos perculit,
„ ut is, qui paulo poſt novis ſubinde comitiorum ſanctio-
„ nibus, extremus rigor additus crudeliſſimæ legi, ac
„ ſevis deinceps decretorum exemplis exercitus eſt, qui
„ nobis omnem amicorum uſum aut opem, omnem è Pa-
„ triâ auxilii ſpem abſtulit atque eripuit, dum in eos qui
„ nobis ſuccurriſſe aut miſerias noſtras ſublevaſſe convicti
„ fuerint, longe ſæviora quam in noſmetipſos exempla
„ eduntur.

Digitized by Google

„ eduntur. Quippe noſtrorum quiſpiam deprehenſus aut „ redux, ſi Romanenſium ſacris ſe adjungat ilico reſtituitur „ in integrum & bona ſua nullo negotio recipit. Atſi Catho- „ licus aut Lutheranus complicitatis aut minimi nobiſcum „ commercii convincatur culpam hanc inevitabili bonorum „ confiſcatione luit: nec remedio ulli locus eſt. Ita nobis uni- „ cum quod in amicorum fide ſupererat refugium ereptum „ eſt, & omnes quibuscunque aliquid à nobis creditum fuit „ ad perfidiam vel inviti adiguntur: nec inopiæ noſtræ ſuc- „ currere quiſquam impune poteſt aut ſinitur. Præterea no- „ ſtris omni undique anguſtiarum genere coarctatis unica „ per Apoſtaſiam eaque latiſſima & facillima è difficultati- „ bus evadendi via panditur. Ut hinc penitus omni ex parte „ obſtructo, illinc latè patefacto aditu tanto plures in laque- „ os ſuos Satan impelleret, cui tantum hac tempeſtate in nos „ licere Domino placuit. Poſitâ ob oculos ejusmodi rerum „ noſtrarum difficultate, quis ultra cuiquam mortalium de „ anguſtiis noſtris dubitandi locus relinquitur. Finge ſin- „ gulos exulum cum Patrios focos linquerent, recens in- „ ventis theſauris in ſubſidium viatici ditatos. Jam tot iti- „ nerum ſumptibus & expenſis, tot injuriarum damnis & ja- „ cturis conſumpti eſſent. Quid ſi perpendamus multos tan- „ quam ex naufragio nudos ex Patria exceſſiſſe: cæteros aut „ latrociniis, aut ſumptibus per tot annos erogandis, quæ „ in omnem caſum reſervaverunt, amiſiſſe? Præcipuè cum „ nuſquam ſatis tutus fugientibus è Patriâ receptus pateret, „ & incertis ſedibus vagos oborientia undique pericula & dif- „ ficultates in loco conſiſtere non paterentur. Nunc quoque „ nos recens ab Holſatia, recentior è Sileſia, quanquam „ nondum ſatis exploratus metus percellit, cum utrobi- „ que noſtris migrandi neceſſitas imperari nuncietur quod „ tamen Deus avertat aut in melius vertat. Jàmque adeò „ ſubvereri incipio, ne non tum nullæ eſſe anguſtiæ no- „ ſtræ quam adeò graves & nimiæ, ut ipſis ſuccurri nequeat „ exiſtimentur, præcipue cum non nulli mille familias opis „ veſtræ indigas computent. Sed calculus hic minus falle- „ ret, ſi omnes in quos legis mucro diſtrictus eſt Chriſtus „ & veritatis cauſa pati voluiſſent. Cæterum quod dolen- „ dum eſt, plures quam vellemus patrum familias, ut

„ aliena

„ aliena ope non indigerent, ſibi conſuluere; aut etiam
„ num nutant & in Patria latent. Longe pauciores ſunt quos
„ palam Chriſti jugum ſubire non piguit. Neque ii tamen
„ intra Cruciburgenſis oppidi pomæria, aut eorum vicini-
„ am concluſi, ut Uratiſlavienſi indici Calvini forte zelo
„ ferventi, noti eſſe poſſent. Multi per aliqua tutiora Po-
„ loniæ ac Lithvaniæ loca per ulteriorem Sileſiam Marchi-
„ am, Pruſſiam Tranſylvaniam diffuſi. Quidam in Hol-
„ ſatia atque Manheimii in Palatinatu recepti ſunt. Qui-
„ buscum tamen omnibus per tam longa locorum inter-
„ valla licet, mutua commercia exercemus, noſque in-
„ vicem, quà licet ſubſidiis adjuvamus. Certè diſtributio
„ proximè miſſæ pecuniæ ſanctè ac innocenter adminiſtra-
„ ta; neminem eorum de quorum inopia conſtabat, aut
„ conſtare poterat, præteriit: & per Sileſiam, Marchiam,
„ Pruſſiam, Poloniam diffuſa Tranſylvanos quoque &
„ Holſatos fratres attigit: & longe lateque per populos ac
„ gentes Roterodamenſium ac cæterorum fratrum, qui tam
„ præſentis munificentiæ non immunes fuere, nomen ac
„ beneficii gratiam gloriamque circumtulit. Quibus eti-
„ amnum ex intimo arctè obſtricti animi ſenſu exuberan-
„ tes, & immortales eô nomine gratias agimus, Deum
„ Op. M. largitorem omnis boni precati ut in tam liberales
„ & benignas animas effundat flumina beneficentiæ ſuæ;
„ & qui ſcyphum aquæ frigidæ irremuneratum non fore
„ pollicitus eſt, tam inſigne afflictorum fratrum refrige-
„ rium dignâ & cumulatâ mercede rependat. O quam ſua-
„ vis eſt in conſpectu Domini tam ſancti ſacrificii fragrantia!
„ quam validè cæterorum cunctatione aut parſimoniâ ſpe-
„ ctanti ex alto Deo commendatur! Hilares datores is dili-
„ git: nihil ab invitis, nihil à mæſtis & gementibus exigit:
„ Animum reſpicit non dona. Ne nos quidem petitæ tam ne-
„ ceſſariæ opis, graves & importuni exactores eſſe velimus.
„ Si parum ex ſuperfluis dare poſſunt: quis noſtrum paupe-
„ res emungere optet; cum ipſi quoque pauperes ſimus &
„ egentibus adeò graves eſſe nolimus; ut de noſtro quoque
„ ſi cuiquam noſtrum quicquam adhuc ſupereſt egentibus
„ opitulari parati ſimus. At ſi quid cuiquam veſtrum
„ ſupra ea quibus indiget ſupereſt, ſuum quiſque ſtatum
videu-

Digitized by Google

,, vidente Deo introſpiciat. Nos ultra vires ſingulorum
,, nihil poſcimus, ac ne id quidem quod ſuperfluum eſt (ſi
,, grave videatur) poſcimus. Eſt Deus cui deſideria no-
,, ſtra & neceſſitates curæ ſunt; & ſuaviter præpoſteram
,, illorum ridet ſolicitudinem; qui metuunt, ne quod dare
,, poſſint neceſſitates noſtras non expleat: quaſi id quicquid
,, dederint aut ipſi induſtriâ noſtrâ aut Deus ope ſua ſupple-
,, re non poſſit. Et quia chartam exhauſit *Scriptus & in*
,, *tergo necdum finitus Oreſtes.* nolim iſta quæ memoras
,, *σοφὰ φάρμακα* pluribus diluere duo tantum adjiciam.
,, 1. Nulla diſtributorum culpâ factum quod non omnium
,, inopiæ ſubventum ſit; præſertim in Pruſſiâ noſtrâ; eorum
,, enim quotidie plures confluunt non modo ex iis qui in
,, Polonia & Lithvania non exiguo ad huc numero latent;
,, ſed ex iſtis quoque qui metu aut difficultate conſtricti ad
,, Romanenſium ſacra deſcivere, ad ſaniorem mentem re-
,, deunt: De quibus quo loco eſſent nondum conſtabat.
,, Unde nobis maxima oboritur difficultas numerum exu-
,, lum definiendi. 2. Alterum eſt, habere me non pauca,
,, præter ea quæ Rev. Spinovius attulit, tibi communican-
,, da. Interea, in primam ſervatoris concionem; quæ
,, ſummam prædicationis Chriſti continet, cogitationes
,, noſtras, quas tibi dedicare deſtinavi & primo quoque
,, tempore mittam. Cæterum illud enixè peto & urgeo,
,, ne quid ſub vero nomine meo; me vivo & inſcio in lu-
,, cem prodeat. Quod ſi quid forte aliquà eruperit, præ-
,, ſtat ut eorum quæ diſplicebunt odium & invidiam JU-
,, LIUS CELSUS ſuſtineat. Vale amicorum optime me-
,, que precibus tuis apud Dominum ſublevare ne deſine. Re-
,, giomonti in ipſo autumnali æquinoctio. 1663. Rev.
,, Trembecii abſentis nomine te ſaluto, ejuſque filium tibi
,, tuiſque commendo.

CAPUT. XVIII.

Exemplar Epiſtolæ Unitariorum Exulum ad N N.

QUanta feralium malorum vis, univerſum Poloniæ regnum, magnum Ducatum Lithvaniæ, Ruſſiæ, Boruſſiæ, omneſque adhærentes ditiones ex omni

parte

Digitized by Google

parte inundaverit decem, & quatuor annorum turbis, belliſque immaniſſimis, ignorare non poſſunt, qui norunt utcunque, quid proximis temporibus in Europa ſit geſtum. Ignorant tamen etiam qui norunt exactius & conſortes fuere ærumnarum; adeo infinita peſtis omne genus clades, per omnes ac omnia, longè lateque accumulavit. Coſaci, Scythæ, Moſchi, Sueci, Hungari, quinque gentium ſæviſſimarum fæces cum auxiliaribus in Sarmatiæ viſcera impactæ, nihil eorum omiſerunt, quæ militaris furor & feritas armata ſolet ac poteſt deſignare. Et ſic fuere quidem Gentes Polonæ longè miſerrimæ; Et in miſerrima patria bis ſemper miſeri fuerunt & ſunt Eccleſiæ homines, quæ hactenus ibi unum Deum Patrem, & unum Dominum Jeſum Chriſtum, Dei filium unigenitum, adeoque Deum in ſecula benedictum, in Spiritu Sancto veneratur ac colit. Nam & cum publicis tot ac tantis calamitatibus iis juxta veteres luctandum fuit & cum odiis privatis, magis etiam infeſtis, adverſariorum qui partes propugnant Pontificis Romani. Ea verò placato tandem externo hoſte, implacabilius exarſerunt, ad Eccleſiam illam ex illis terris penitus exterminandam. Id jam pridem hoſtiliter meditantes ac molientes omnium artium ac virium contentione, contra leges patrias, & avita Regni jura pro diſſidentibus ab Eccleſia Romana, graviſſimis comitiorum ſanctionibus crebro aſſerta, & ſacramentis Regum confirmata, diu repreſſit, libera gentis generoſæ æquitas & virorum Principum illuſtris auctoritas, Radziviliorum, Goraiſciorum eorum etiam, qui Pontificii, nominis à Majorum virtute tamen ac juſtitia non agebant degeneres, jugum deteſtabantur, quod ita premeret nonnullos ut nulli, & ſic ne ipſi quidem, poſſent in ſacris juris eſſe ſui: donec invaleſcente tandem potentiâ ſacerdotali, leviſſima occaſione, per ſummam judicum injuriam, gymnaſia juventutis & Eccleſiæ ſeminaria, typographia, edendorum librorum facultas aliaque nobis commoda egregia, alii muneribus dejecti, alii inſontes planè omnes, lege duriſſimâ proſcripti ſunt, acerrime nequicquam intercedentibus ſuffragio Provinciali, quibus hoc jus ac mandatum,

datum, primariis in Republica viris partium quoque Pontificiarum. Ex eo non intermiſere, adverſarii, quavis arreptâ occaſione, exagitare nos infeſtis judiciis, premere, carpere, inſectari publice, privatim, ſine modo ac fine. Semel laxatis juris repagulis nullum erat in legibus præſidium, nulla in judicibus fides, vis tantum aperta differebat, exitium præcipitare. Et ſic quidem quæ exercerent patientiam noſtram, obveniebant ſanè longè plurima. Sed præludia tantum levicula erant malorum, quæ poſt incubuere; & primum quidem cum adverſariis & patria univerſa, Communi nos fato involvere. Nunc verò poſt exantlatos innumerabiles & incredibiles labores, utcunque redditâ demum patriæ quiete, & ſævis hinc adverſariis ad noſtram perniciem animo addito in ultimas & ineluctabiles anguſtias crudeliſſimè præcipites dederunt, dum quibus pepercit enſis & ignis hoſtium, ſua inimicorum, luës peſtilentiæ, tormentum famis, inclementia cœli, & pereundi mille figuræ, immites non parcunt, & inexorabiles cives minimè qui ſoli audire volunt Sacerdotes Dei, œconomi Chriſti & magiſtri caritatis. Ac ſpoliatis, exutis, exenteratis funditus per tot & tamdiu continuata rerum omnium detrimenta, quod unum ſupererat vitæ præſidium, Patriam eripiunt, niſi ſic vitam etiam poſſe eripi ſperarunt, aut mitius eſt vitam eripere, quàm vivendi facultatem. Vera nos conqueri, intelligetis, ſi pleniùs caſus noſtros & ærumnarum multiplices vices expoſuerimus. Cœperant illæ, cùm anno duo dequinquageſimo, cruentæ rebellionis facinus Coſaci inceptarunt, nec dum etiam edomitæ. Inſurgentes illi, cum numeroſiſſimis Scytharum auxiliis ad ſervile bellum, violatam etiam Pontificiis religionem Græci placiti armis vindicaturi, Regni exercitibus ſemel atque iterum conciſis, Ruſſiam totam & provincias limitaneas ad orientem, Boryſthenem verſus ac Pontum Euxinum, velociſſimâ expeditione rapuere ac diripuere, ferro atque flamma ſternentes cuncta. Quantum illic ſanguinis fuſum ſit, quantum hominum abreptum in Scythicam & Turcicam ſervitutem, quantum agri deſolatum, quæ illic edita ſint immanitatis exempla, horret animus meminiſſe, lingua proloqui. Fratrum noſtrorum

rum alii illic obtruncati; alii ceſſere barbaris in prædam, plus milleni raptim profugientes, relictâ plerique omni ſubſtantiâ (tam præceps urgebat exitium ab hoſte advolante) evaſere in Poloniam nudi, pars in majorem, plerique in minorem, ubi per familias fratrum tributas, non valde numeroſas, fraternè omnes ſuſtentavimus dum ſubſtitimus ipſi, & grave onus per ac propter Chriſtum leviter tulimus. Bellum Coſacorum, ut fæcunda ſunt ſecunda ſcelera, peperit Moſchoviticum. Attritæ Regni vires, Ruſſia cum tot terris finitimis avulſa, concilia turbata, concordia luxata, rebellium auxilia, imparata Polonis omnia, occaſio inſperata, nova & magna ſpes, Magnum Moſcorum Ducem, magno maleficio in Litvaniam impulere. Pace perfide abruptâ, ingruit ſubito immenſum agmen. Nihil extra ordinem, velut in pace comparatum præſidii, auxilii. Ita ampliſſimus Ducatus in latitudinem ac longitudinem centum quinquaginta patens milliaria Germanica, altero anno eſt ſubjugatus. Ipſa Vilna, caput Provinciæ brevi tempore, direpta, diruta, incenſa eſt, multæ illic cædes, multa vaſtitas paſſim edita ab hoſte truculento & fero, ubi iterum fratres noſtri illa in terra aut vitam aut patriam & fortunas, aut quod ipſum etiam pro beneficio erat, libertatem amiſere. Reliquum vero jam erat, ut major minorque Polonia ſuum etiam hoſtem ſortiretur, ne quid, Deo ſic commiſſa noſtra corripiente in toto regno eſſet integrum. Ergo ut Coſaci Moſchum in Lithvaniam, ita perturbatione rerum utrique Suecum attraxere in Poloniam. Debilitata ſocialibus incommodis, expilata tributis, occiſa viris, rei, conſilii inops, & ſecum variâ factione diſcors torpet Polonia, velut veterno quodam ſopito, dum bellum ei gravatur. Ingreditur hoſtis, accipitur tanquam amicus, prona deditione cuncti ſe ſubmittunt, Regem repugnando imparem prope cunctu, ille regnum deſertus fugâ deſerit. Ipſa Cracovia parvo negotio ſubacta Novum Dominum ultro amplectitur Boruſſia Brandeburgicus compellitur in partes. Unum Gedanum terminum agit. Cum reliquum jam id unum videretur, idemque tertiò etiam ageretur, ut novus Rex ritu ſolenni regale ſolium iniret,
&

Digitized by Google

& regni inſignia capeſſeret, reſurgit in opinanter Caſimirus Rex & Gens Polona velut ex longo mentis deliquio ad ſe reverſa, jam demum hoſte & errore ſuo agnito, capit arma, ejectura viſceribus, quem arcere finibus potuerat. Hic jam Polonia velut ſedibus ſuis convulſa ſurſum deorſum volvitur, cœlum miſcetur terræ. Concurrunt infeſtæ acies, pax toto exulat regno, nuſquam tuta quies, in omnes ſe partes,ad remotiſſimos etiam angulos habitabiles incendia & diſpendia diffundunt atrociſſimi belli. *Crudelis ubique luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.* Ex agris, villis, vicis, oppidis, ultro citroque, prorſum retrorſum, undiquaque fuga perplexa ſine perfugio. Decurrunt, recurrunt, quaſi Euripus, profligant ſuis ſedibus mortales, nullo vaſtiſſima in regione receptu, vix ullâ munitione. Abire, conſiſtere pariter anceps. Vident quà mutare, non qua vitare detur exilii locum. Ludus fuit Bellum belgicum, morum civilitas præ illa barbarâ, laniená hominum, vexatione innocentium, ruinâ rerum. Inclinante mox Suecorum fortunâ, ubi illos evocabant fata Daniæ, illi advocant etiam Racocium, novum & atrox Poloniæ flagellum. Utinam verò inconſultiſſimus Princeps, Theologorum etiam quorundam fanaticis auguriis effaſcinatus, amicus quàm hoſtis, propugnator quàm oppugnator accedere præoptaſſet, magno ſuo, Poloniæ, & Tranſylvaniæ bono. Nunc bonam ei malorum partem debet Polonia, debet Tranſylvania, quod ſit jam longe miſerrima, ipſe ſibi & malis conſultoribus, quod male perierit. Ejus Tranſylvani, Hungari, Moldavi, Valachi, urendo agros, ſternendo obvios, impotenter, crudeliter, inſipienter omnia agendo prodidere duntaxat, quantum traxerint è vicina Turcia feritatis. Tandem nullâ re magnâ geſta, malis multis, ea ipſa in terra, in quam ſævierat, fame domitus, à Polonis ſubjugatus, à Tartaris denique in receptu deletus, captus eſt omnis exercitus, Principe cum paucis equitum ægrè elapſo. Ita demum ſpes temporum mitiorum illuxit alma Poloniæ, heu quondam etiam noſtræ, quæ cum adjunctis ditionibus (quod nec fortaſſe quis credat nec intelligat) præter auxiliares Auſtriacos & gentium ſuarum multiplices copias, haud ſanè admodum mites vel in ſuos,

Digitized by Google

ſtipendiis minimè procedentibus, imo tot acerborum ſenſu, viſu ac uſu denique efferatas, uno illo tempore ſuſtentavit & ſuſtinuit, ſeptem amplius hoſtilium populorum, Regum, Principum; plures etiam quam ſeptem ingentes exercitus horrendæ pleroſque feritatis, è Coſacis, Tartaris, Moſcis, Suecis, Germanis, Brandenburgicis, Tranſylvanis, bellatorum innumerum numerum; & credat quis malorum numerum iniri & magnitudinem poſſe æſtimari, quæ patria pertulit & nos cum patria? At cum patria graviſſima paſſi, non quiritaremur, opem alienam non exambiremus; ut nec ambivimus hactenus, cum Deo, tanta ærumnarum mole preſſi, ſi omnibus amiſſis patriæ nobis velut Matris communis gratia ac poſſeſſio perſtaret. Nunc vero Patriæ novercantis aut potius opprimentium patriam, & patrias leges ac juratas libertates perfidè conculcantium abnormis impietas graviſſimis ingerit multo graviora, hoc tolerabilia minus, quò plura toleravimus, quò magis tolerandi vires tolerando perdidimus. Nam vitam quidem duriter tolerare acerbum eſt: at penuriam ac famem, exitiale. Et ad famem certè, id eſt duriſſimam mortem, nos adigunt hoc tempore, hac rerum difficultate, qui nos patriæ, patriam nobis ſubtrahunt importuniſſima aſperitate, velut infanti qui gremium matris ſubtraheret, ubera nutricis. Cœpit id primum odium Theologicum & furor vulgi; vis deinde confecit ſacerdotalis occupatâ autoritate Comitiorum, reſciſſis, projectis, ſpretis, pro omnium Diſſidentium pace ac ſecuritate, quâ annis admodum centum gaviſi ſumus inviolati, ſeveriſſimis legibus, graviſſimis ſtatutis, pactis, fœderibus, promiſſis quæ omnium ordinum ſanctiſſimo ſcito & conceptiſſimo Regum, hujus nominatim & quidem ter repetito jure jurando, ſæpè & nuperrimè erant religioſiſſimè & ampliſſimè renovata, aſſerta atque confirmata; ut vim juris obtinerent inviolabilis atque æterni. Atenim occaſione datâ jus violare, pacem abrumpere, diſſidentes opprimere, in contradicentes ſævire, fide pro arbitrio abuti, olim fuiſſe & eſſe etiamnum Romano-Catholicum, clamat exitium ante nos multorum, nunc exilium exitiale noſtrum. Submoto utcunque metu ab hoſtibus, capitalior ab inimicis ingruit in diſſidentes, nos imprimis

rimis, ut inviſos magis & firmos minùs; cùm peſſimè aliis, ejus ſemper nobis erat. Pontificia ergo undique ſe colligebat ira ac rabies dolore adverſorum exulcerata in innocentes, velut à Civibus ſacris diſſentientibus juſtâ ultione repetitura, quæ damna intulerant diſſentientes hoſtes. Plebs agreſtis, apud nos barbarum genus, non ſacra modò diſturbare noſtra, ſed graſſari etiam in domos, villas, vicos & vitam noſtratium, flammas ac ferrum circumferre. Alii domiciliis per incendia, rebus per rapinas exuti, alii verberati, vulnerati, contrucidati omnes perterrefacti, inſtigantibus ſacrificis, imo præſentibus & ducatum ſceleri præbentibus quibuſdam etiam edictis, in nos armantibus bacchantem turbam, uſurpatâ contra leges & jura, per licentiam & nequitiam temporum, auctoritate. Pace deinde Regno pluſculum repubeſcente, ut primum ſparſi per avia noſtrates & ante exilium exules è latebris ſuis ac perfugiis prodire & in vaſtatas ſedes cœperant coïre, recruduerunt cum reditu eorum odia ac iræ hoſtium. Hic iterum illi miſerrime ſub cultro invaduntur denuò armatâ manu, ferrum & ignis intentantur, ut nuſquam tuti minùs quàm domi ſuæ in patria jam pejùs quàm exularent. Rex, Senatus, Proceres ſollicitati ad defenſionem, improbant quidem popularis ac ſacerdotalis audaciæ crimen, at perexiguo cum fructu. Imo evincunt inſuper hoſtes libertatis, inſperato jam ſucceſſu incolentes, & clade civium, viribus licentiaque aucti, ut privatæ violentiæ facinus publicâ injuriâ conſummetur. Ipſa Regni Comitia perpellunt ad jugulandam per latus noſtrum Diſſidentium pacem, & ſolemniter juratam nuper fidem turpiſſimè fallendam, perturbatione rerum & iniquitate temporum, vel exſtinctis vel excluſis vel abſentibus vel compreſſis, qui cauſam communis libertatis tutari ac vindicare aſſolebant. Revocatur ab inferis edictum, quod centum amplius annis ante reſtitutam per Lutherum, Zwinglium, Calvinum & alios Evangelii lucem. A Rege Vladiſlao Ingellone vibratum in hæreticos erat, impulſu Epiſcoporum Romanenſium, ex occaſione fratrum Bohemorum, qui Chriſtiani plerique longe optimi & innocentiſſimi, à priſcis Valdenſibus à Johanne Huſſo propaga-

 ti,

ti, è Bohemia ſolebant in Poloniam excurrere. Id verò edictum annorum lapſu jam obſoletum, & regnante Sigiſmundo Auguſto prudentiſſimo Principe, ultimo ex ſtirpe Jagellonica Rege, uſu moderationis jam antiquatum ac ejus exceſſu poſt annum ſæculi ſeptuageſimum prorſus abrogatum, & conſentientibus omnium ordinum ſuffragiis publicè tandem reſciſſum eſt: fuitque deinceps inter leges & conditiones immutabiles, ſacroſanctas & æternas, quibus regnum delatum Regibus eſt, Henrico Valeſio, Stephano Batthoreo, Sigiſmundo tertio, Vladiſlao quarto, & ei qui nunc regnat Joanni Caſimiro, pax & libertas diſſidentium, velut omnium prima, ac princeps. Eam cùm exemplo majorum ab annis octoginta in noviſſimis electionis comitiis, largiſſimè ac validiſſimè iterum iterumque aſſeruiſſent univerſi ordines Regni, quibus interfuere etiam ex numero noſtro, ſe poſteroſque ſuos obſtringentes *ſub „ fide, honore ac conſcientia ſua*: ad omnigenam pacem mu„ tuam diſſidentibus in religione Chriſtiana adeoque etiam „ nobis, ex more & jure priſco, de quo nunquam fuit „ dubitatum, temporibus perpetuis integrè conſervandum, „ eique unanimiter reſiſtendum, qui vincula ejus quoquo„ modo violenter rumpere auderet; imò junctis omnium „ viribus in eum conſurgendum ad ejus exitium, qui pacem illam niteretur evertere. Rex etiam Caſimirus, primum per oratores ſuos in Comitiis electionis, deinde ipſemet in templo Varſavienſi ad Sancta Jeſu Chriſti Euangelia; iterum denique Cracoviæ in Comitiis inaugurationis, Sanctiſſimo jure jurando pacem illam munivit ac ſtatuminavit, tutelamque ejus ac defenſionem verbis graviſſimis ſuſcepit. Et ultimi quidem juramenti hæc erat formula:

Ego Johannes Caſimirus Electus Poloniæ Rex &c. *Spondeo ac Sanctè juro Deo omnipotenti ad hæc Sancta Jeſu Chriſti Evangelia. Quod omnia jura, libertates, privilegia publica & privata, tum pacta conventa per oratores meos cum Ordinibus Regni & Magni Ducatus Litvaniæ juncta manu tenebo, obſervabo, cuſtodiam, & adimplebo in omnibus conditionibus, articulis & punctis in eiſdem expreſſis. Pacem quoque & tranquillitatem inter diſſidentes de religione Chriſtiana tuebor*

bor & manu tenebo, nec ullo modo vel juriſdictione noſtra vel officiorum noſtrorum & ſtatuum quorumvis auctoritate quenquam affici opprimique cauſa religionis permittam nec ipſe afficiam nec opprimam. Et ſi (quod abſit) in aliquibus juramentum meum violavero, nullam mihi incolæ Regni, omniumque dominiorum uniuſcujuſque gentis obedientiam præſtare debebunt, imo ipſo facto eos ab omni fide & obedientia Regi debita liberos facio, abſolutionemque nullam ab hoc meo juramento à quoquo petam, neque ultro oblatam ſuſcipiam. Sic me Deus adjuvet, & Sancta Chriſti Evangelia.

Contigerunt ea anno octavo ſupra Quadrageſimum menſe Julio. At decimo poſt anno octavo videlicet quinquageſimo menſe eodem, Papali plerique faſcino incantati, Ordines Regni, ac fidei ſuæ, honoris ac conſcientiæ religioſiſſimis nexibus obligatæ turpiter obliti, perculſis qui rectè ſentiebant violentis clamoribus & minaci turbâ, Sanctiſſimam & Saluberrimam pacis legem, tot Comitiorum cautionibus, pactis, fœderibus, ſtipulationibus, tot Regum à Sigiſmundo Auguſto continua ſerie ſuccedentium, publicis Sacramentis firmiſſimè conſtitutam, & nuper adeò tam ſollicitè ac ſolemniter conſtabilitam nobiſcum proſcribunt, noſque hoc feriunt, & natali ſolo exterminant diro decreto.

Quamvis ſectam Arianam, vel ut eam nonnulli vocant, Anabaptiſticam in Dominiis noſtris exiſtere & propagari Lex ſemper abnuebat: quoniam tamen fatali quodam Reipublicæ caſu, nominata Secta non à longis temporibus in dominiis noſtris tam Regni quam Magni Ducatus Litvaniæ dilatari cœpit, quæ Filio Dei præaeternitatem adimit. Reaſſumentes & in ſuo vigore relinquentes contra illos ſtatutum Uladiſlai Jagellonis anteceſſoris noſtri de Hæreticis, conſenſu omnium ordinum conſtituimus; Quod, ſi quis ejuſmodi inventus fuerit qui ſectam hanc Arianam in ditionibus noſtris tam Regni quam Magni Ducatûs Litvaniæ & provinciis eis annexis auſit attentetve confiteri, propagare, aut prædicare, vel illam & aſſertores illius protegere & fovere, fueritque ſuper hoc legitimè convictus talis quilibet ſuperiùs nominato ſtatuto ſubjacere debeat & ſine ulla dilatione per Capitaneos noſtros & officia ipſorum capite plecti, ſub privatione Capitaneatus. Fautoribus vero illorum tanquam pro pœna perduellionis, forum in Tribunali inter cauſas conſervatas mixti fori aſſignamus ad inſtantiam cujuſvis, ſicuti

& Capitaneis eorumque officiis: in Magni autem Ducatus Litvaniæ tribunali ex quovis regiſtro. Volentes tamen clementiam noſtram exhibere, ſi quis talis inventus fuerit, qui hanc ſectam ſuam abnegare nolit, ei annos tres ad divendenda bona ſua concedimus, ſalvâ interim bonorum & domorum ſecuritate, atque debitorum repetitione. Quo tempore nihilominus nulla exercitia ſectæ ſuæ ſupra nominatæ peragere tenetur, nec ad ulla munia publica immiſcere ſeſe poterit, ſub pœnis ſuperius expreſſis. Nondum hic acquievit inimicorum ſævitia, ſed velut nimium indulſiſſent vendendis extricandis poſſeſſionibus pernicioſiſſimo bello miſere deformatis, imminutis, impeditis, triennium concedendo infelicibus, annum etiam triennio altera comitia ſic detruncant.

Quoniam Comitiis anni proximè præteriti 1658. *Secta Ariana ſeu Anabaptiſtica conſenſu ordinum à nobis ex ditionibus Regni eique annexis eſt proſcripta, treſque anni iſtius ſectæ hominibus ad divendenda bona fuerunt aſſignati nunc vigore præſentis Conſtitutionis Comitialis, duos annos à tempore comitiorum proximè præteritorum ad divenditionem illis concedimus, ita ut terminus exilii ipſorum præcisè incidat in decimum diem Julii menſis Anno proximè Inſtanti* 1660. *Quod tamen nocere nequaquam debet iis, qui ad Sanctam Catholicam Romanam Eccleſiam converſi fuerint.*

Hoc agebant nimirum ut improviſa temporis anguſtia conſtricti & rerum difficultate circumventi, hoc citiùs à gradu conſtantiæ ad Papam deficeremus, quò magis ratio deficeret expediendi facultates; aut ſi omnino ſententia ſtaret potiùs exulare, ne bonorum utcunque compotes minùs duram ſentiamus exilii ſortem. Cùm verò aliqui latebras in regno quærerent, aliquos tegeret nonnullorum gratia Magnatum, & ne hoc quidem ferendum cenſerent, ut vel pauculos eximerent fato communi, prodiit anno primo poſt ſexageſimum & exilium noſtrum menſe Majo, Decretum tertium in hæc Verba.

Regratificantes Deo exercituum accepta beneficia anni præteriti, quæ nobis per tam inſignes de hoſtibus victorias contulit, & volentes hanc Divinam beneficentiam hac noſtra gratitudine ulteriùs placare, cùm hoſtes prææternitatis filii ejus è Dominiis noſtris proſcripſerimus; ſicuti id jam proximè præteritis

Comi-

Comitiis conſtitutione anni 1658. *cujus hic eſt titulus*: Secta Ariana ſeu Anabaptiſtica, *& conſtitutione anni* 1659. *fecimus*; *Ita & nunc ne hæc Secta Ariana ullo qui excogitari queat modo, obtecta inditionibus noſtris Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithvaniæ remaneat, ſed potiùs ut ad exequutionem deducantur leges prædictæ, ab omnibus Officiis ac Judiciis requirimus. In Magno autem Ducatu Lithvaniæ talibus actionibus inter cauſas Compoſiti Judicii in Tribunali forum aſſignamus.*

Omnes denique alicujus nominis ipſis noti nominatim proſcribuntur, recitatâ Varſaviæ & propoſitæ in publica tabulâ proſcriptorum, & omnes quidem inauditi atque indefenſi: Tantuſque, fuit inclementiæ rigor ut ne fœminis quidem, viduis, virginibus, non ſenio decrepitis, non morbo invalidis ſit parcitum, aut moræ brevis commodum indultum, vix ac ne vix quidem tutæ uxores, quarum mariti aut diverſa colunt Sacra, aut tranſiere ad Pontificia. Univerſos urget lex Edictorum inexorabilis, aut mori jubemur aut ſolum vertere patrium, aut animi ſententiam ejurare, ſacra Papalia amplecti: Reformatis, Auguſtanis, arcemur pariter ut noſtris, quo pœnas dare nos conſtet non quod ſimus, ut loquuntur Ariani, ſed quod non ſimus aut fiamus Pontificii. Sic viſum Deo eſt arbitro rerum juſtiſſimo & ſapientiſſimo, & delicta noſtra caſtigare, & pietatem explorare, duriſſimâ ſane conditione. Inter aras & focos conſtituti, hac lege examinamur, ut alterutri renunciemus: aut fortunas cum patria exuamus omnes, aut fidem in Deum & Servatorem Chriſtum. Nam à conſcientia etiam errante quomodocunque deſciſcere in gratiam hominum commodi, & incommodi cauſa, apoſtaſia certè eſt, & perfidia deteſtanda; ac Deum abnegat, Deo mentitur qui abnegat animi religionem, mentitur alienam vel meliorem, nedum certiſſimis argumentis ſibi improbatam. Eò cogere tyrannis eſt deterrima, prolabi impietas manifeſta. At pietatem ſuam ſic teſtatam volunt Chriſto, commendatam Orbi Chriſtiano inimici noſtri. Pacem Poloniæ prope ſubjugatæ largitus eſt inſperatam Deus: victoriæ inſignes reportatæ de hoſtibus. Hanc ei jam gratiam pro tantis beneficiis rependunt. Hoc eum grati animi officio pacare porrò & placare contendunt;

ut nobis civibus & conſanguineis ſuis, hominibus pleriſque ordinis Equeſtris, contra datam publicè & creberrimè fidem contra juratas regni leges, & gentis libertatem, pacem & gratiam eripiant noſque velut odii Pontificii victimas piaculares ejiciant in deſertum, in malam omnino rem pietatis genere non ſanè deſumptæ ex diſciplina & exemplo mitiſſimi Chriſti, ſed genuini Anti-Chriſti. At Clementiam ſuam exhibere cupientes concedunt triennium, anno poſt jam inclementiores, & de clementia ſua pœnitentes, biennium bonis divendendis. Ipſi ſibi inclementes fuiſſent viſi, ſi ex ſententia edicti Jagellonici morte nos ſuſtuliſſent, & acrius quidem ſed tolerabilius ſæviiſſent. Exulatum euntibus, nulla ſe offert certa ac tuta exilii ſedes. Patria ſecluſi clauſum prope orbem terrarum habemus: quo nos ſuſtentemus in exilio non habemus. Bona relinquuntur, quibus nulla aut pauca aut parum utilia reliquere diſpendia, & impendia rapaciſſimi belli. Aurum, argentum, paratum ſubſtantiam rerum mobilium precioſiorem aut rapuit, extorſit miles & militaris neceſſitas, aut conſumpſit vivendi & oberrandi uſus. Agri, fundi relinquuntur, ſed deformati, corrupti, ſpoliati, ferro ac igni deſolati, juſtum, hoc præſertim tempore, tempus non relinquitur eos commodè vendendi: Vendendi tamen fuerunt imo propemodum objiciendi anxia concilia præcipitante per extrema omnium difficultatum incommoda, decretorio exilii die. Majorem per agros colonorum partem confecit clades multiplex belli. Habitanda cum frugibus horrea, granaria, ædificia, omnis generis navigia paſſim plurima everſa, perdita, in cineres converſa; ſervitia, pecora, jumenta ad paucitatem redacta; Apparatus ruſticus, Domeſticus, quæcunque operi & quæſtui deſerviunt humano, multifariam direpta, diſſipata. Sic dum prædiis, agris, pro modo & numero cultores, cultoribus deſunt adjumenta, nervus maxime rerum gerendarum nummus publicè, privatim defecit, ſumma undique urget egeſtas: Turbata etiamnum agricultura nondum pacato fideliter regno adhuc exterminatis prorſus commerciis, reditu intercluſo, quo in precio agri, fundi, domicilia aliaque rerum eſſe potuerint, quæ aſportari vel non poterant, aut non

expe-

expediebat, quæ ſorte vendi, plura imprimis multorum, facilè colligant vel imperiti; itaque multis emptor non fuit, aut emturis pecunia non fuit. Etiam ex præcipiti neceſſitate, emptori lucrum, venditori non leve detrimentum. Vel minimo tamen emi, quæ poſſidere non licebat, pro lucro erat, & magno beneficio: ab paucitate emptorum penuria nummorum, multa fuere ſimpliciter concredenda & paucis ſua provenit è venditis pecunia, eam exſpectant à ſolâ emptorum & novorum poſſeſſorum fide bona, ac fortuna proſpera. Nam proſcriptis & infamiâ notatis, leges noſtrates non ſubveniunt, ne per procuratorem quidem jure enim aliquo experiri, & judicio ſua repetere concedunt. Tum quibus aditus patet in Aulam, diplomate impetrato quæ habent in regno bona proſcripti, hi facile ſibi vendicant jure, quod vocant, caduco, ceteris Chriſtianis gentibus incognito, nobis jam cognito nimis. Ita domi hactenus locupletes, peregrinantur pauperes. His tamen modica res eſt unde vitam tollerent, & ſpes quâ animum ſibi ſuſtentent: At non eſt unde egenis de more ſuccurrant, præſertim, quia paucioribus tantum conſtantiæ, ut exemplo Moſis præoptarent affligi cum populo Dei, quàm temporariis frui commodis peccati. Plures ditiorum terrifica facies exilii extra ordinem iniqui perpulit ad defectionem. Mori ſe poſſe profitebantur, at cum liberis ac conjugibus diſcrimen adire triſtiſſimæ mendicitatis à ſe non impetrabant. Nimirum quibus erat plus præſidii minùs erat animi, hoc ipſo eos debilitante quod debuerat corroborare; quaſi plus eſſet multum amittere, quàm nil aut parum habere. Nam illi quidem utcumque imminuti habere tamen poterant, qui frugaliter viverent ipſi, & quo nil aut non ſatis habentibus aliquatenus ſubvenirent; nunc eorum defectione gravius angimur defectu auxilii. Ergo Chriſtum deſeruere, quibus plus erat copiarum; ſequuti ſunt, quibus plus virtutum. Nam Chriſtum certè deſerunt, qui conſcientiam deſerunt. Ne eam derelinquamus, omnia potius relinquenda ſtatuimus. Sic duce & auſpice Chriſto confidenter accingimur ad peregrinandum, *quo fata trahant retrahantque.* Pars agmine facto ſupra trecentos & octaginta, exilii ſede

Claudiopoli delectâ, in Tranſylvaniam iter intendunt, ſed auſpiciis profecto infauſtis. Hos infelices qui velut naufragio ſervata, omnia ſua ſecum portabant, ad fines Hungariæ, ubi in oppido quodam hoſpitabantur, miles impius inopinanter invadit; deprædatur, deſpoliat, exuit penitus. Claudiopolitani quidem fratres, etſi expilati jam ipſi & crebris exactionibus, Tranſylvanorum, Scytharum, Turcarum, omni prope auro & argento eviſcerati, ne Eccleſiæ quidem peculio intacto, ſuccurrunt tamen magnificè, nudos veſtitu, egentes commeatu, inopes viatico inſtruunt, vehicula itineri ſubmittunt, humaniter in urbem ſuam eos deducunt, & non tectis tantum, ſed mœniis etiam ſuis amanter excipiunt, omnibuſque fraternæ caritatis officiis humaniſſimè proſequuntur. At gravis illic aër & tranſmontanis præcipuè infeſtus, tum temporis verò peſtiferè infectus, ſubito corripit internecina lue novos hoſpites quæ eos non decimavit, ſed ne decimas quidem reliquas fecit ex omni numero vix ſervatis ultra tricenos. Strages hæc luctuoſiſſima in malis an in bonis noſtris reputanda ſit, ambiguum faciunt tot rerum noſtrarum diſcrimina & exitium prope Tranſylvaniæ univerſæ belli, incendio longè crudeliſſimi. Exules certè Deus infelices ærumnis exemit inexplicabilibus, & Claudiopolitanos faſce exoneravit cui ferendo impares jam eſſent proſtratæ funditus eorum vires calamitatibus infandis. Cæteros noſtratium veſtigiis territos funeſtis, cum eos etiam furor armorum Tranſylvaniâ diſcluderet, ſuus cujuſque uſus & locus longè ſparſit per vicinas Poloniæ terras, Sileſiam, Marchiam, & Boruſſiam Brandeburgicam. Crucibergi imprimis in ditione illuſtriſſimi Ducis Bregenſis, Reformatæ religionis principis, plures conſederunt, cum bona quidem ad tempus venia Illuſtriſſimi Ducis, & libertate domeſticâ optatâ Deum colendi ex noſtro inſtituto; ſed quam eſſe nobis diuturnam ac ſtabilem, æquo ſaltem animo neutiquam ferent invidi noſtri ac adverſarii. At ſic munere Dei ac Indulgentia Clementiſſimi Principis, ubi vivamus jam habemus, ſed plures non habemus unde vivamus. Sunt quidem plerique exulantium genere Nobiles, ſed ſibi nequaquam omnes ſufficiunt, paucis facultas inopes

juvandi.

juvandi. Alii munus gerebant in Republica aut Eccleſia. Alios agri alebant conductitii ratione apud nos commodiſſimâ. Alii majorum gentium nobilibus & magnatibus à negotiis erant & miniſteriis, qui omnes vivendi conditione dejecti, poſt graviſſima bellorum damna, aut ægrè aut non inveniunt, quo vitam honeſtè tueantur. Sunt præterea Eccleſiæ Miniſtri & inter eos ætate grandes, tot annorum continuis incommodis plerique ad famem uſque exhauſti, & vel ipſa muneris ſui ſorte ac invidia, omni ratione deſtituti, ſibi ſuisque victum quærendi. Artifices, operarii, & qui quæſtum exercebant aliquem, omnes communi ſorte patriæ attenuati, & plures jam illic ſubſidii egentes è terra, ubi facilis annona, ratio facilis parandi rem jam nota ſibi ac familiaris, in omnis generis ejecti ſunt difficultates, cum in exilium ejecti ſunt. Rudis apud nos artificum, negotiatorum & operariorum minerva; & quæſtu opificio quovis in civitatibus germaniæ prohibentur peregrini. Exercitium indiget ſumptu, apparatu, materia, favore, tempore, locorum, hominum, morum, occaſionum notitiâ, quorum fere omnium laborant noſtri inopiâ, & quia inopes, & quia novitii ſunt peregrini. Ipſa paupertas noſtra, quæ ingenium ac induſtriam ſolet augere, ſibi impedimento eſt, & ut auget inopiam conſilii ita ab eadem augetur. Tum ſermone etiam patrio à toto ferè Chriſtiano orbe longiſſimè diſſociamur. Concurrunt denique ac conſpirant inimicè omnia quæ affligere hominem vel robuſtiſſimum animum dejicere & reddere nobis poſſunt triſtem, difficilem, moleſtam, quin & deploratam exilii ſortem: niſi quod Dei munere ſingulari, Illuſtriſſimi Ducis Bregenſis eorumque qui ei à conſiliis, oppidi in quo plerique commoramur Rectores, Miniſtros Auguſtanæ confeſſionis, incolasque amice nobis cupientes ac faventes experimur. Si jam ea indoles miſericordiæ eſt, ut ſolâ miſeriâ commoveatur apud homines ab humanitate non alienos: quo affectu pectora Chriſtiana commovebit noſtra tam multiformis, multijuga & modis omnibus acerba. Certè ſi diffidere ac deſperare poſſet homo Chriſtianus, videri poſſimus proximè abeſſe à deſperatione.

Sed

Sed merito fortaſſe noſtro miſeri ſumus ſic judicabunt multi, & pœnas nos condignas luere hæreſeos impiæ. Impietatis quidem ac hæreſeos nullius conſcii nobis ſumus: Imo ſtudio unius pietatis ac veritatis, triſtiſſimum hoc noſtrum teſtamur exilium, extrema ſubimus ac perpetimur. Error hæreſis non eſt, innoxius, quietus, modeſtus, tractabilis, ſed veritas etiam ſeditioſa, factioſa, ſchiſmatica, violenta. Errare humanum eſt in primis in myſteriis Divinis, quæ neceſſariis & ſalutaribus exceptis, plurimum ſemper habent caliginis. Verum ſi erramus non magis volentes erramus, quam miſeri ſumus; atqui vel toto erramus cœlo, vel minime erramus, cùm miſere potius oberramus extorres quam ut erroribus hæreticis Papicolarum ſubſcribamus coacti. Iſthoc ſaltem nomine cauſa & miſeria noſtra favorabilis eſt apud eos omnes, qui idolo non favent Romano. Martyrem ſcimus cauſam facere non pœnam. At bona omnino cauſa eſt, conſcientia bona, maleficio, ſcelere, flagitio nullo obligata, nulli infeſta, omnibus amica, vitæ innocentis ſtudio probata, inprimis ſoli Deo ac Dei oraculis ſimpliciter addicta, etiam cum perperam habitudine mentis capit multa. Pro ea qui ultro ac volentes patiuntur, pro Deo patiuntur, optimæ ſemper cùm virtutis ac pietatis germanæ ſit documentum ſummum, patienter ac libenter pati dura, ejus amore. Et hoc eſt quo bonis omnibus ſive conſentientibus, ſive in nonnullis aut pluribus ſalva fiduciâ & obedientiâ, Servatori debitâ, diſſentientibus nos commendamus & commendatos fore confidimus. Damnant nos tamen adverſarii hæreſeos, & exilii ob hæreſin: ſed lege quâ olim cùm nondum nos eſſemus, damnati Huſſitæ, Valdenſes, nunc omnes damnantur Proteſtantes, Damnant nos hæreſeos ejuſdem ab omnibus damnati omnes damnantes qui Papam & ejus placita non adorant. Damnant nos, à quibus damnati, prope approbari eſt. Et de quo damnamur, de eo damnamur omnes nunquam auditi, nedum defenſi, minimè convicti. Eſt illud quod hoſtes prææternitatis Filii Dei ſimus, eam illi adimamus. At Filio Dei nos tribuimus, quicquid liqui-

liquidò tribuunt Literæ Sacræ. Habere eum lubenter fatemur, imo urgemus quicquid dare potuit Pater, Filius accipere, imo quicquid Pater habet, eo excepto quod Pater eſt: hic omnia à ſe, is à Patre habet; excellentiſſimâ, qua concipi & eſſe poteſt, pleniſſimaque ratione vere proprius & unigenitus Dei Patris filius, eoque æternæ ejus naturæ ac divinitatis ampliſſimè conſors, ac verò inde, & ſublimi ſupra omne nomen nomine Deus in ſecula benedictus ſuper omnia: majeſtate hoc ſolo inferior Patre, quod Patri referat acceptam, Pater cum cuncta ei ſubderet, ſeipſum exceperit; atque ita par & æqualis Patri, quo uſque Filium valuit infinitus amor de potentia Patris ſibi exæquare, adeoque Filius tam conſummatæ, & omnis divinitatis numeris abſolutæ perfectionis ut eſſe & gigni à Deo Patre perfectior non poſſet. Si jam omnes forte non percipimus infinitæ illius perfectionis modos, ac gradus: ſi quid forſitan hallucinemur in tam arduo myſterio, dum ita & merito ſtudemus eminentiſſimæ ſupra omnem altitudinem dignitati Filii; ut ne interim impingamus in prærogativam Patris non ſegniori cura tuendam, ſumma æquitas & modeſtia filii, eam tam diſertè, tam crebro, tam ſollicitè aſſerentis, ſumma bonitas & indulgentia Patris, eam ſibi apertè vindicantis, ſeverè indignabitur, inclementer, averſabitur, ſummo utrumque cultu, addictiſſimo obſequio pie venerantes? Si conciliare non poſſumus genitum prææternum: prææternitatem filii cum prææternitate patris: duos æqualiter prææternos, alterum patrem, alterum filium, alterum gignentem, alterum genitum; inprimis cum nuſquam diſertè id aſſerat pagina ſacra, vis pſa vocum patris & filii videatur repugnare: Si nec Patrem propterea, nec Filium, nec gignentem, nec genitum intelligimus, nec capimus in abſoluta prææternitate utriuſque patrem qui non ſit prior filio, gignentem qui non ſit ante genitum: cum æternus ſit Pater, quia ex ſeipſo, à nullo, ingenitus, origenis expers, & origo omnium, etiam filii: qua ratione filius patri coæternus ſit, qui è patre eſt & genitus eſt, omnia à Patre habet, etiam quod eſt,

&

& filius eſt. Iſta ſi captum excedunt noſtrum, ſi quo pacto conſtentnon videmus, hoccine crimen eſt *brevibus Gyaris & morte piandum*, maximè cum nemini noſtra obtrudamus, iis qui hic à nobis diſſentiunt, ea ſe intelligere, capere, explicare poſſe, aut ſaltem ut vulgo traduntur, tenenda eſſe autumavit, nequaquam cupiamus eſſe moleſti, neminem ob ea ab amicitia noſtra & fraterna ſocietate arceamus: diſcere denique ac proficere amemus, meliora nobis ſe habere, afferre exiſtimantes benevole audiamus, in nullius verba juremus, niſi unius Chriſti? Vos omnes ac ſingulos ô Chriſtiana ac fraterna pectora, per charitatem Dei φιλανθρώπου, per viſcera Chriſti Servatoris, omnibus precibus oramus ac ſuppliciter obteſtamur, ut infeliciſſimos exules non dedignemini, ſed egeſtatis eorum deploratæ miſerti, promptâ ac largâ eam manu benignè ſublevetis. Quocunque nomine flecti poteſt animus humanus ad miſerandum, Chriſtiana caritas ad opitulandum in iis ſe vobis offert. Cauſa eſt conſtantia fidei in Deum, fuga ſuperſtitionis & tyrannidis papalis, & omnino ſtudium conſcientiæ bonæ, pœna omni titulo divini ac humani juris violentiſſima, injuſtiſſima: calamitas exilii modis omnibus acerbiſſima, triſtiſſima. Qui reſpicere nos nequeant ut fratres, ſcire tamen velimus ſe ita reſpici à nobis & ſuos, re noſtra & patria integra, ita reſpici ſolitos Proteſtantes, nec unquam defuiſſe nos occaſioni, exules, adflictos, oppreſſos, omnibus officiis ac copiis fovendi, recreandi, erigendi. Saltem reſpiciant hunc affectum, hoc ſtudium noſtrum. Reſpiciant ſaltem ut exules cauſſâ Conſcientiæ, cuncta poſthabentes obſequio Dei: qui qualeſcunque ſunt. Viri ſaltem boni ſunt & bonorum benevolentia digni. Reſpiciant ut oppreſſos à communi hoſte quod deficere ad hoſtem, pro mandatis Dei commenta hominum, pro Chriſto Papam amplecti recuſamus. Reſpiciant nos ſaltem ut miſeros & ſupplices ex neceſſitate qua non poſſunt aut ſorte non eſſe miſeri, aut animo non eſſe impii. Reſpiciant denique nobis cum ſeipſos, & hoc divini Pſaltis pium effatum, *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pau-*

Digitized by Google

pauperem, in die mala liberabit eum Dominus : Tum hòc quoque memorabile in hac cauſa Servatoris *oraculum*: *Beati miſericordes quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Contra illud Jacobæum, *Judicium abſque miſericordia erit ei, qui non præſtiterit miſericodiam & glorîatur miſericordia adverſus judicium*. Deus omnis conſolationis & pater miſericordiarum miſereatur noſtri, & ſolatio cœleſti clementer nos erigat: Vobis autem largiatur, Fratres, Amici, ut miſeros amanter miſerantes, nunquam ullatenus ſitis miſerandi, & bonis porrò vos omnibus cumulet ex voto. Hoc præcamur, Fratres, Amici, eo affectu, quem nobis optamus.

Dat. Cruciburgi.
17. Junii An. 1661.

Omni vobis ſtudio fraternæ voluntatis
addictiſſimi

Jonas de Bucowjec Schlichtingius.
Staniſlaus de Orzechowiec Orzechowſki.
Staniſlaus de Bebelno Goſlavius.
Gabriel a Raciborsko Morztyn.
Tobias a Raciborsko Morsztyn.
Daniel Leocki Miniſter.
Joannes de Bucohwiec Schlichtingius.
Chriſtophorus a Mierzeri Miercerioki.
Alexander Sierakovius de Sierakow.
Georgius Ciachovius a Brzesnica.
Johannes Preus Miniſter.
Jonas de Bukowiec Schlichtingius, Jonæ filius.
Samuel à Pribcowice Przypkowski.
Johannes a Moſcorow Moſcorovius.
Wiſzowaty Krzyſztof.
Mikolay Lippi.
Joannes Wezyk Widawſki de Widawa.
Maximilianus Wezyk Widawski de Widava.
Staniſlaus à Wilkow Wilkowſki.
Andreas Thaſzycius a Luclawice.
Proto Golecki Z Goloze.

Chri-

Chriſtophorus de Golca Goleki.
Andreas a Moſcorow Zachovius.
Iohannes Przypovius a Przypkowice.
Adamus Zachowſki de Moſcorow.
Ioannes de wilkowice wilkowſki.

FINIS.

Digitized by Google

HISTORIA
REFORMATIONIS POLONICÆ,

In qua tum Reformatorum, tum Antitrinitariorum origo & progreſſus in Polonia & finitimis Provinciis narrantur.

LIBER I.

Quo demonſtratur, quî Deus pro immenſa ſua ſapientia & bonitate ab initio veritatis Apoſtolicæ cum hominibus ſequentibus ſeculis egerit, quique per certos gradus reformationem Eccleſiæ in Polonia inchoarit.

Præloquium.

CUm in rebus humanis, conſentiente omnis memoria ævi, & ſuffragante omnium prudentum conſenſu, ratione & experientiâ fulto, hiſtoria res ſit præſtantiſſima & maximè utilis, nemo non videt rem me aggredi permagnam & ratione religionis, rei diviniſſimæ, & per omnia ac inter omnia maximæ, per difficilem. Nam cum religione conſtent Reſpub. benè ordinatæ, eaque animi & affectus hominum ducantur, perquam arduum eſt citrà quoddam præconceptæ opinionis hinc illinc invidiæ periculum, hiſtoriam ejus proſequi. Niſi quòd veritatis ingenuæ, & rei ex fide narratæ beneque geſtæ conſcientia inſtar mille teſtium, & omni exceptione major ſit. Ego certè in hoc opere tractando induſtriam & fidem probabo, & cuncta boni publici ſtudio fideliter & dilucidè expli-

Digitized by Google

explicabo, certæ fidei nixus documentis, ut & meæ conſcientiæ, & alienæ expectationi ac ſalutis curæ ſatisfaciam. Spero autem divinâ aſſiſtente gratiâ, me diligentiæ horum non pauca, fidei illorum longè plura additurum eſſe.

CAPUT I.

Primæva in Jeſum Chriſtum fides ſtatim altero ſeculo poſt exceſſum Apoſtolorum corrumpi cæpta, æquè ut Eccleſia Judaica quæ etiam ſtatim poſt obitum Joſuæ & ſeniorum corrumpi cæpit. Quarum converſionum periodi demonſtrantur.

UT à capite rem arceſſam, tota Chriſtiana religio confeſſione breviſſima Jeſum à mortuis reſuſcitatum eſſe Chriſtum, Filium Dei ac Regem cæleſtem, & profeſſione vitæ hac ſanctiſſima fide dignæ abſolvitur; quod ita & expreſſis ſacris Literis teſtatum, & communi Chriſtianorum judicio approbatum eſt, ut ſolum ſemper fuerit & futurum ſit dogma Catholicum, & ad ſalutem æternam conſequendam unicè neceſſarium. Hanc tam ſimplicem fidei confeſſionem mox ab exceſſu Apoſtolorum tot commentis & abuſibus corruptam eſſe haud immeritò mirari quis poſſet, niſi Spiritus S. toties præmonuiſſet poſt exceſſum Apoſtolorum ſubintrare, & ex ipſis Eccleſiæ ſenioribus & Rectoribus oriri debuiſſe homines perverſos gregi non parcentes, eum luporum inſtar lacerantes, aliena docentes, ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti non accedentes, & ei quæ ſecundùm pietatem eſt doctrinæ non acquieſcentes, falſos magiſtros, crucis Chriſti inimicos, & id re ipſa eveniſſe hiſtoria Eccleſiaſtica indicaſſet, ſicut mox viſuri ſumus. Tàm citò porrò à morte Apoſtolorum corrumpi divinam veritatem cæpiſſe nemo mirabitur, qui idem planè in Eccleſia Judaica factum eſſe recordatus fuerit, cum ſimile teſtimonio illi quod Egeſippus, Auctor temporibus Apoſtolicis proximus,

mus, & fide dignus, apud Euſebium Pamphili præcipuum, licet partium ſtudio multum obnoxium, hiſtoriæ Eccleſiaſtiæ ſcriptorem, de corruptione Eccleſiæ exceſſum Apoſtolorum è veſtigio ſubſecuta, reliquit, in Scriptura S. habeamus. Ita enim, in hiſtoria judicum legimus. *Servieruntque populus Domino omnibus diebus Jehoſuah & omnibus diebus Seniorum, qui prolongaverunt dies poſt Jehoſuah, qui viderunt omne opus Domini, magnum quod fecit Iſraëli. Et mortuus eſt Jehoſuah filius Num ſervus Domini, Vir centum & 10. annorum. Et ſepelierunt eum in termino hæreditatis ejus in Thimnath Heres in monte Ephraim ab Aquilone montis Ghahas. Et etiam omnis generatio illa congregata eſt ad patres ſuos, ſurrexitque generatio alia poſt eos, qui non noverunt Dominum, & etiam opus quod fecit Iſraëli, feceruntque filii Iſraël malum in oculis Domini & ſervierunt Behalim. Et dereliquerunt Dominum Deum Patrum ſuorum, qui eduxerat eos è terra Ægypti, & iverunt poſt Deos alienos*, c. 11. ℣. 7. & ſeqq. Quibus verbis, ſi quid ego video, illa ſunt parallela, quæ Egeſippus ſcriptor jam jam memoratus (qui Euſebio teſte *ſinceram prædicationis Apoſtolicæ traditionem ſimpliciſſima Hiſtoriæ ſtructura commentatus eſt*, adeo ut illa præclari ingenii monumenta iniquitate temporum periiſſe merito doleamus, & fragmenta quædam apud Euſebium læti legamus) memoriæ reliquit, dum & ille deſcribens mortem Simeonis Cleopæ, qui vel Apoſtolorum, vel Apoſtolicorum virorum ultimus, Epiſcopus Hieroſolymitanus anno Chriſti CXI. ætatis 120. diem ſuum obiit, in eandem ſententiam & velut è regione loquitur: *Ad hæc uſque tempora, Virgo pura, & incorrupta manſit Eccleſia, iis qui ſanum ſalutaris prædicationis canonem corrumpere conati ſunt, ſi tum aliqui fuerunt, in obſcura quadam caligine delitescentibus. Poſtquam autem ſacer Apoſtolorum chorus differentem ſortitus eſt finem, & generatio illa præteriit, quæ divinam ſapientiam ſuis auribus audire meruerat, tunc impii erroris conſpiratio per ſeductionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cæpit, & quoniam nemo amplius ſuperſtes erat ex Apoſtolis, jam nudo vertice contrà veritatis prædicationem falſi nominis ſcientiam ex adverſo*

prædicare conati ſunt. l. 3. Hiſtor. Eccl. c. 29. Et cur miretur quiſpiam & Judaicam Eccleſiam poſt obitum Joſue ac ſeniorum, & Chriſtianam poſt Apoſtolorum & virorum Apoſtolicorum obitum extempló corrumpi cæpiſſe, cum & vivis Ducibus ac Magiſtris ſuis utraque non tantum ægrè in mandatorum obedientia & veritate, purâ permanſerit, ſed & ex parte depravata fuerit, & prædictionem de futura defectione voce divina acceperit. Exod. XXXII. 8. Deut. IX. 16. XXXI. 27, 28, 29. Rom. XVI. 17. & ſeqq. Gal. III. 1. V. 1. & ſeqq. Philip. III. 2. & ſeqq. Act. XX. 29. 30. & alibi. Atque hoc eſt inſigne libertatis, ſed & fragilitatis humanæ documentum. Quæ quidem utraque in utriuſque Eccleſiæ illuſtri exemplo verbis ſacræ & Eccleſiaſticæ hiſtoriæ exhibito manifeſtò cernitur, obſervatis utrobique notatu dignis periodicis converſionibus: quas, licet rationes illæ Chronologorum multum ſæpenumero diſcrepent, hic quoque attingere non alienum à propoſito fuit. Nam ſicut Eccleſia Judaica poſt Ann. à nato Joſua Duce centeſſimum undecimum, ita & Chriſtiana eodem annorum ſpatio elapſo poſt natum cæleſtem Joſuam, corrumpi cæpta eſt. Et ſicut illa poſt liberationem ex triſti ſervitute Ægyptiaca & duce Moſe per mare rubrum, hoſtes Ægyptiacos ſuffocans tranſitum in tutum littus ſalutis, ita & hæc poſt liberationem ex triſtiſſima ſervitute ſatanica, & duce cæleſti Moſe noſtro per mare rubrum ſanguinis in cruce effuſi, omnes Ægypti ſpiritualis hoſtes ſuffocans, fideles verò lavans & ſervans in tutum æternæ ſalutis littus tranſitum, annos circiter 70. in integritate permanſit. tam citò maximorum Dei beneficiorum & traditæ viva voce ac ſcriptis conſignatæ veritatis oblita. Porrò ſicut à tranſitu Iſraëlitarum per mare rubrum, & à ſalute duce Moſe parta, ad Joannis, qui cæleſtis Moſis æternæ ſalutis nuncium lætum ferentis, præcurſor extitit, nativitatem, anni 1517. ita totidem anni ad reformationem à Luthero cæptam, & partam veritate libertatem, intercedunt. Denique ut inſtituta Chriſti Eccleſia impleta illa ab exodo Iſraëlitarum ad Chriſti præcurſorem annorum 1517. periodo, intrà

rum ſeptenarios plenam libertatem ſanguine Chriſti partam, ita & reſtituta Eccleſia, impletâ ſimili ad exordium reformationis periodo poſt annos 30. circa annum ſcil. 1550. perfectam reformationem & libertatem divino beneficio conſecuta eſt. Atque ita admirandam divinam ſapientiam & juſtitiam, dum iſta temporum momenta à Deo nobis rebus ipſis, exhibita, contemplamur licet illa abſtruſa conſiliorum ejus adyta temerario auſu non invadamus, nec illa temporum momenta, quæ Chriſto teſte, Pater in propria poſuitpoteſtate, curioſè exploremus.

Caput II.

Deus poſt tempora Apoſtolorum Eccleſiam ſine teſtimoniis & inſtitutione veritatis non reliquit.

Antequàm de reformatione Eccleſiæ dicere aggredior, monendum puto, Deum pro inculpata ſua juſtitia, & paterno in genus humanum ſtudio, ſatis adjumentorum ad ſalutem conſequendam neceſſariorum benignè cunctis ſuppeditaſſe. Reliquit enim & commendavit ſemper hominibus ſanâ ratione & judicio præditis Scripturam Canonicam, quam ut perfectiſſimam, ſufficientiſſimam & clariſſimam veritatis ſalutaris magiſtram, infallibilem eſſe fidei normam, & cuncta ad ſalutem creditu & factu neceſſaria continere, & res ipſa docet, & conſentiens totius antiquitatis vox teſtatur. Dabat etiam ſubinde primævæ veritatis teſtes, vel ſaltem, ubi adverſa factio prævalens, ingrato uſque ad perverſitatem & tyrannidem animo, indignam ſe gratiâ divinâ reddiderat, veriora monentes, licet & ipſos erroribus obſeptos, ne præcipiti lapſu in vitia ruentes, & errores erroribus accumulantes ſine teſtimonio veritatis & gratiæ ſuæ relinqueret. Hîc ſe mihi latiſſimus dicendi campus aperit, ut teſtes illos veritatis, licet errorum non immunes, ideò cum delectu & judicii

dos, Valdenſes (quibus certè ob ſingularem pietatis conſtantiam multùm res Chriſtiana debet) de quorum uno, nempe de Baillardo Bernardus Abbas ille Celeberrimus memoriæ ſcriptum reliquit: *Cum de Trinitate loquitur, ſapit Arium, cum de gratia, ſapit Pelagium, cum de perſona Chriſti, Neſtorium.* ep. 194. ac Baronius tria in eo notat, *quòd rationem fecerit judicem articulorum fidei: quòd in doctrina de Trinitate impegerit, & mortem Chriſti eſſe noſtram ſatisfactionem coram Deo negarit.* Annal. T. XI. Anno 2140.) Almaricos, Occamos, Alvaros, Taulecros, Viclefos, Huſſos, Weſſelos, Platinas, Savanarolas, & infinitos alios. Aurum enim eſt aurum in cujuscunque manibus deprehendatur, licet nondum ambuſta multiplici igne ſcoria purgatum, ſed collocarem & ipſos Cæſares videl. Philippos, Leones, Conſtantinos, Carolos & Othones Magnos, Ludovicos Pios, qui Pontificum vitia & corruptelas Eccleſiæ magno ſtudio correctum ivêre. Sed hoc in præſentia noſtri non eſt inſtituti. Aliàs cum Bono Deo non tantum ex ſcript. Sacræ adytis & Rationis ſobriæ penetralibus, ſed & ex Antiquitatis monumentis veritatem Primævam producemus. Quam puram mox poſt Apoſtolorum tempora deſiiſſe, non ſinè cauſa ex illis Apoſtoli Johannis de ultima hora appetente loquentis verbis quidam colligunt, cum res ipſa clarè loquatur eam è veſtigio, excedentibus Apoſtolis veluti receſſiſſe. Quod cum Egeſippus expreſsè doceat, tùm verò & alii multi teſtimoniis fide dignis, & evidenti veritati ſuffragantibus confirmant. Nicephor. l. 1. 41. c. 1. Neand. hiſt. Eccl. p. 522. Centur, Magdeb. 2. c. 1. & c. 3. tit. *Inclinatio doctrinæ* (quanquam ſæpius ibidem veritas pro errore, & alibi error pro veritate ducatur:) Daillæus l. 2. de vero uſu Patrum c. 6. & alii. Producunt quidam viri in putandis temporum rationibus accurati, Funccius & Alſtedius illam Euangelii munditiam paulò longius, ille quidem ad ann. à Chriſto Nato 190. hic vero ad 194. uterque ad tempora victoris Papæ. Quod etiam inſtituto noſtro multùm favet. Victor enim ille primus fuit, qui Antichriſtiano auſu diſſentientes, etiam totius Aſiæ Eccleſias levi de cauſa, anathemate ferire ſuſtinuit, quos inter & Theodotus

Byzantinus Vir multæ doctrinæ fuit, Qui Chriſtum à Deo divina poteſtate donatum, ante Matrem extitiſſe, multis id poſt tempora Apoſtolorum affirmare auſis, conſtanter negavit, quod & Artemas vel Artemon circa ead. tempora, magnâ fecit fiduciâ, & non exiguum ſequacium numerum, ſcindente ſe in partes Eccleſia, habuit.

Quorum etiam proteſtatio Actis Hiſtoriæ Eccleſiaſtcæ Euſeb. l. 5. c. ult. quamvis ab adverſariis conſcriptæ, inſerta eſt, eos ſcil. ita de antiquitate hujus Sententiæ gloriatos fuiſſe, ut Majores omnes etiam ipſos Apoſtolos eadem ſenſiſſe ac docuiſſe, quæ illi, ſervatamque eam prædicationis veritatem uſque ad tempora Victoris magno animo dixerint & aſſeruerint. Quos poſtea Paulus Samoſathenus Antiochiæ circà ann. 270. & Photinus Syrmii Epiſcopi circà ann. 350. ſtrenuè, etiam Epiſcopatibus relictis, ſecuti ſunt, nec paucos fecêre diſcipulos, quos magis magisque creſcens adverſa factio, præſertim poſtquam metu perſecutionis ſoluta gladium poteſtatis civilis ad ſe rapuit, oppreſſit. Hos omnes unius Dei Patris rerum Creatoris & ejus filii Jeſu Chriſti, ab eo ut geniti, ita excitati & exaltati aſſertores, veritas toto ſcript. S. Codice clariſſ. propoſita & firmiſſimè munita, tuetur, & ipſæ adverſantium Catholicæ huic veritati ſuffragantium conſenſus, niſi quod iſti plura velint. Quis enim ad infallibilem ſcripturæ S. normam fidei & ſalutis opus componere volens non meritò ac libenter credat, Unum Deum, Deum Iſraëlis, ſummum rerum potenti verbo & voluntate Creatorem & benignum ſapienti providentiâ, quæ circà homines, præcipuè fideles, paterna eluceat, conſervatorem & Rectorem eſſe? Quis item non credat & agnoſcat hunc Deum omnes ideò, miſſo ad prædicandum & divinis miraculis confirmandum Euangelium ſalutis Jeſu Nazareno, filio ſuo unigenito, utpote quem Spiritus ſui S. virtute in utero caſtiſſimæ virginis genitum eadem illa virtute admirabili inſtructum, perfectiſſimum voluntatis ſuæ Interpretem, & ad homines Internuncium ac ſequeſtrum, poſtea & obita morte atrociſſima Redemptorem mundi, & tandem à mortuis excitatum Dominum ac Regem cæleſtem, ſummum Pontificem & Judicem vivorum &

mor-

mortuorum eſſe voluerit, ad pœnitentiam & fidem ſalutarem vocare. Quis item ſibi & humano generi non gratuletur, eundem credentes eligere, & ob veram, quæ ſcil. per caritatem operetur, & bonis operibus animata ſit, fidem juſtificare, juſtos pronunciare, juſtitiâ ſuâ eis per illam fidem imputatâ, ac porrò vitæ æternæ præmio donare? Quis porrò non credat, & plurimum mortalium genti gratulans non confiteatur eundem Clementiſſimum Patrem gratuitæ remiſſionis peccatorum pignus & auctoramentum ſanguinem Filii dilectiſſimi dediſſe? Quis non gaudeat eundem ſacro lavacro in nomen Patris, Filii & Sp. S. ablutis, & confeſſione ſua dignè ſe gerentibus, mortem Chriſti Servatoris, quem humano generi ut victimam piacularem, unico ſacrifico peccata populi expiantem dederit, & memoriam tum fracti corporis fracto pane benedicto, tum ſui ſanguinis fuſo vino cum debita Euchariſtia celebrantibus, ac vitâ Sancta communionem cum capite ſuo & corpore ejus teſtantibus, arrhabonem futuræ illius hereditatis Spiritum ſuum S. qui ex eo ſit & procedat, fidelium Magiſtrum & Paracletum dare. Quis non exſultet præ letitia ex præſtanti hac cognitione conceptâ, hoc doctore & ductore cunctis, viam æternæ beatitatis calcantibus, & Sanctæ Eccleſiæ uni capiti Chriſto ſubjectæ, membris, uni Deo per Chriſtum Mediatorem unicum puro corde ſerviendum eſſe? Quis ſi vel integra Biblia ſacra, vel omnium, quotquot de religione unquam ſcripsêre, Commentarios, illos ſcil. quibus unius hominis non ſufficit ætas, evolvens non agnoſcat hiſce paucis, ad ſalutem neceſſaris, propterea & clariſſimè in ſcriptura ex poſitis & toties inculcatis, totam Chriſtianam religionem, quod ad credenda & facienda attinet, abſolvi, atque hanc non aliam, eſſe veritatis Catholicæ medullam, quæ licet adſcititiis Commentorum humanorum putaminibus tecta latuerit, ſemper tamen in Eccleſia manſerit? quis denique has utpote genuinas Eccleſiæ veræ notas, cuique ad ſalutem ſufficere negare audeat, niſi qui commodæ & concinnæ veſti caudas non tantum non neceſſarias, ſed indecoras & incommodas aſſuere velit? Satis conſtat talia poſteriorum ſeculorum eſſe figmenta, non autem primævæ

ſimplicitatis indicia : quæ longè minus ſubtilitatis & cerimoniarum, ſed tanto plus ſolidæ pietatis habuit.

CAPUT III.

Gradus corruptionis eccleſiaſticæ indicantur.

QUamvis plurima ſcripta ſub nominibus veterum Eccleſiæ Doctorum etiamnum invitâ veritate, & prudentiorum cenſura reclamante venditentur, multa etiam illis per vim & ſummam perfidiæ malitiam vel infarcta vel ablata ſint: ſatis tamen conſtat principalem fidei doctrinam de Deo ita ad Concilii Niceni tempora tradi, ut Patri Unius Dei prærogativa relinquatur, Filio exiſtentia & divinitas antè ſecula, ſive ab initio rerum (per quod Veteres Ario præſtruxiſſe viam nemo non videt, & multi adverſariorum fatentur) adſcribatur, Spiritûs autem S. perſonalitas à nullo eorum, ut nec ab ipſis Concilii Niceni Patribus, affirmetur. Poſthæc demum ſtabilito Trinitatis, præcipuè quale affictum (judicibus Magnis viris Camerario, Pelargo, Voſſio aliisque) Athanaſio Symbolum orbi Chriſtiano induxit, dogmate reliqui errores introducti. Mox enim illa commenta de neceſſitate baptiſmi, ideoque & Euchariſtiæ infantum, de Invocatione SS. de cælibatu Cleri, de Romani Pontificis præſtantia dignitatis Oecumenicâ, quæ tandem in Antichriſtianam, ipſorum Antiquorum & celeberrimorum Romanæ Eccleſiæ Antiſtitum & Doctorum, Gregorii M. Epiſcopi Romani, Bernhardi Abbatis Claræ vallenſis (qui & inter SS. relati) Eberhardi Archiepiſcopi Salisburgenſis aliorumque judicio, ſuperbiam & tyrannidem, infinitorum errorum & abuſuum magiſtram & acerrimam patronam evaſit, aliaque demum plura impatiens primævæ ſimplicitatis curioſitas invexit. Cæterum de his quoque pluribus diſſerendi occaſio in Comm. de Verit. Primæva dabitur. Sufficiat hîc in præſentia, quibus gradibus tanta Eccleſiæ depravatio introducta ſit, indicaſſe. Nunc quibus gradibus Deus eam ex Eccleſiâ abſtulerit, videamus.

CA-

Digitized by Google

Caput IV.

Gradus Reformationis demonſtrantur.

QUia ſtatim poſt Apoſtolos ſpecioſo & impunius eoque facilius & felicius fallente religionis prætextu ambitio Pontificum, Romæ præſertim à Victore ſuprà nominato magis magisque creſcere & varios per orbem Chriſtianum errores ac abuſus, obtentu Apoſtolicæ auctoritatis diffundere cæpit, & tandem ad ſupremum interris divinitatis gradum graſſata, cuncta divina humanaque ſub ſua jura arroganter traxit: ac demum totam religionem Chriſtianam in Idololatriam & ſuperſtitionem ac operum meritoriorum, imò & ſupererogatoriorum, quæ vocantur, ſtultam confidentiam mutavit: ideò ab illa deprimenda & hâc caſtiganda Deus reformationem Eccleſiæ orſus eſt. Ac uſus quidem eſt hîc impetu ignei Lutheri. Adjunxit tamen ei Philippum Melanchthonem & Bucerum, quorum prudentia & moderatio magno ei fuit adjumento, Caroloſtadio quoque & Buckenhagio ſtrenuè ſe hîc gerentibus. Atque ſic Lutherus in primo veritatis gradu conſtituit homines, his legibus latis & ſancitis: Solam Scripturam Sacram eſſe credendi regulam; traditiones ei contrarias nequaquam eſſe admittendas: ſolum Chriſtum eſſe caput Eccleſiæ, & Papam qui ſe illud faciat, eſſe Antichriſtum; ſolum etiam Chriſtum eſſe Mediatorem, ideò ſanctos invocandos & imagines adorandas non eſſe: ſolo Chriſti ſacrificio unico peccata hominum eſſe expiata, ideò in Sacra Euchariſtia nullum eſſe ſacrificium, nec panem, qui in illa adhibetur, tranſubſtantiari ſeu converti in ipſum Chriſti corpus: liberam eſſe & Verbi Miniſtris matrimonialem copulam, & populo SS. Literarum Lectionem: duo Sacramenta tantum à Chriſto inſtituta eſſe, Baptiſmum Scil. & Euchariſtiam: nullum eſſe Purgatorium: opera bona non eſſe meritoria, in ſtrictiori ſignificatione. Et in hac quidem ardua materia Deus homines ab extremo ad medium revocare cupiens Luthe-

therum, in alterum de ſolâ fide extremum deflectere permiſit. Sed non eo fine ut hujusmodi extremo adhærente crederent, bona opera nequaquam homini ſive juſtificando ſive juſtificato ad ſalutem neceſſaria eſſe, ſufficere ſolam fidem & per eam meritoriæ Chriſti ſatisfactionis applicationem docendo. Hoc enim vel maximè Scripturæ Sacræ, quæ tota nil niſi bonorum operum ſtudium & præceptorum Dei ab iis, qui ſervari cupiunt, obſervationem docet & inculcat, adverſatur. At verò Deus illa Lutheri inſtitutione id intendebat, ut omnes recti & cæli amantes ut in medio veritatis conſiſterent, fidem in opera bona exeuntem, ſive cum iis, ut arborem cum fructibus, & corpus cum anima conjunctam, & per charitatem efficacem, ac in obſervatione mandatorum Dei conſiſtentem ſervare, & per eam nobis Deum juſtitiam ſuam imputare. At qualibus? Scilicet tanti ejus beneficii, quod Unigeniti Filii ſanguine peccata noſtra delere, & ad ea abycienda nos allicere voluerit, gratis, & gratum noſtrum animum ex officii ratione, non tantum recolenda ſolemni ritu Euchariſtico mortis Chriſti memoria, ſed & tota vita ex præſcripto ejus agenda perpetuò teſtantibus. Verum enim verò per Lutherum nec arrogantia Eccleſiæ miniſtrorum ſatis coërcita fuerat, relictâ illis Confeſſione Auriculari & peccatorum remittendorum licentiâ ſatis quæſtuosâ, ac proinde ad ambitionem & populo, ipſique Magiſtratui gravem potentiam viâ, ac Miſſæ memoriâ. Tùm & reliquiæ Romanenſes in Conſubſtantiatione Euchariſtica & tolèrandis imaginibus aliisque permanſerint. Ad hæc noxia dogmata de ſeparandis à fide, ſive excludendis à Juſtificationis negotio bonis operibus, aliaque irrepſerant. Ideò emiſit Deus Zwinglium, Oecolampadium, Calvinum & Petrum Martyrem, qui multum arrogantiæ Sacræ detraxerunt, imagines templo ejecerunt, Miſſæ quoque memoriam & alios non paucos, nec parvos abuſus ſuſtulerunt; bonis verò operibus nonnihil elogiorum, ſalva tamen Chriſti ſatisfactione attribuerunt, Conſubſtantiationem Euchariſticam, & realem præſentiam orali manducatione auctoratam, in ſpiritualem corporis & ſanguinis præſentiam commutarunt. Horum autem nonnulli Zwinglii dogmate non contenti, tum novitatis tùm concor-

diæ ſtudio, Sacramentalem, ſuo tamen modo realem præſentiam manducatione ſpirituali velatam commenti, in latiſſimum Sacramenti (vocis Spiritui S. ignotæ, & ut militari potius, quàm Theologicæ, ita rixis & contentionibus obnoxiæ) campum eductis aciebus cum Lutheri aſſeclis usque adhuc acerrimè digladiantur. Illos reformationis gradus attingit vel indicat Andr. Fricius Modrevius Sylvæ 3. tract. 1. c. 8. Sic autem ille: *Regnabant olim in Eccleſia miſſarum nundinationes, purgatorii ignes, indulgentiarum mercatus, patronorum auxilia infinita, & artes variæ regni cælorum precio comparandi. Hæc a Luthero profligata, nemo non novit. Zwinglius miſſarum panopliam ſuſtulit, atque evertit.* Poſtquam ita Deus homines in tenebricoſum idololatriæ & variorum commentorum carcerem detruſos per certos gradus in admirabilem veritatis cæleſtis lucem reduceret, ſatis declarabat non tantum non eſſe retrocedendum (quod tamen & illi ubiquitate, & hi Sacramentali præſentia noviter inventa pravo fecêre conſilio) ſed ulterius aſſuetis paulatim tenuiori luci oculis progrediendum, & in apricum veritatis prodeundum eſſe. Egregio hìc exemplo lucent, quos vulgus modò iniquis Ebionitarum, Paulianorum, Samoſathenianorum & Socinianorum, modò etiam invicem ſibi repugnantibus Arianorum & Photinianorum appellationibus onerat, veritatis verò confeſſio Chriſtianos conſtituit, agnoſcit, & promulgat. Neque enim alium & Dei Filium & Mediatorem & Servatorem & Magiſtrum ac Dominum, quàm Jeſum Chriſtum ex Spiritu S. conceptum, ex Virgine natum, à Deo reſuſcitatum & glorificatum credunt & confitentur. Hæc pura & verè ſola Catholica tùm clariſſimis Scripturis Sacris paſſim prodita, quàm omnium Chriſtianorum omnibus ſeculis & locis conſenſu confirmata veritas, quî in Polonia & provinciis ei adjacentibus initium ſumpſerit, jam eſt exponendum.

CAPUT V.

Quomodo reformatio præparamentis ſub Sigiſmundo I. factis in Polonia cœperit ab Anno 1546. ad 1550. incluſivè Rege Auguſto. Hujus res geſtæ primò breviter memorantur.

SI rem ab ovo, ut dicitur, arceſſere volumus, Regi Sigiſmundo 2. nomine & re Auguſto, Principum Laudatiſſimo Deus Opt. Max. hanc felicitatis prærogativam tribuit, ut ſub eo, utpote & rerum pace belloque geſtarum gloriâ & virtutum elogiis Clariſſimo, tantum opus in gente generoſa, quæque altos gerit ſpiritus, perageret, quo hac ratione Chriſtus olim ſub Auguſto, in Judæa natus, ſub Auguſto, felici omine, in Polonia renatus, in corpore nempe Eccleſiæ cerneretur. Nam talem & tantum Principem hoſtes metuebant, mirabantur exteri, colebant vicini, venerabantur ſubjecti. Ille enim eſt, cujus auſpiciis Nicolaus Sieniavius, unus ex Proceribus Regni, pulſo Stephano Alexandrum Valachiæ Anno 1552. præfecit, qui Dantiscanos motus plebe contra Patres conſurgente quieſcere, & antiquis legibus vivere juſſa eodem anno compoſuit. Ille Henricum Ducem Brunſvicenſem affinem 1554. Pruſſiâ ſubmovit. Ille iſtius provinciæ res deinceps fortiter curavit & compoſuit, dum 1566. miſſis Commiſſariis, Joan. Funccium celebrem illum Chronologum, aliosque factionum cum Joan. Alb. Duce Meckelenburgico initarum reos, ultimo ſupplicio affecit. Ille Guilhelmum Fürſtenbergium Ordinis Theutonici in Livonia Magiſtrum 1557. in officium redegit, Livoniam Reip. adjunctam contra tyrannidem Joannis Baſilidis Magni Ducis Moſcoviæ provinciam illam 1558. invadentis, tuendam 1559. ſuccepit, & mox anno ſequenti ad Mariæburgum exercitum ejus per Ducem Alexandrum Polubinſcium clade affecit. Ille Gothardum Ketlerum Ducem Curlandiæ 1562. creavit. Eodem Anno in Comitiis Petricovienſibus executionem jurium prudenter orſus legibus

Digitized by Google

gibus Remp. condidit. Ille anno ſequenti duce Staniſlao Lesniovolſcio Caſtellano Czerſenſi ad Heveliam mille quingentis haſtatis 40. millia Moſcorum ita profudit, ut ſupra 8. millia eorum ceciderint. Ille paulo poſt Nicolao Radzivillio Palatino Vilnenſi & ſupremo militiæ Lithuanicæ Præfecto ac Gregorio Chodkevicio exercitum 10. millium ducentibus, 20. millia Moſcorum (Starovolicius hîc liberalior, ibi 7. hîc 30. millia ponit, quanquam & alii hîc 25. millia putent) ad Vlam delevit: Ille Anno 1565. duce Staniſlao Cikovio, tùm & Philone Cmita, ſequentibus autem 1566. 67. & 68. annis per Coſacos Vitepicenſes Moſcoviam perdomuit. Inter hæc Duce Romano Sanguſcovicio 8000. Moſcorum fudit ac paulò poſt victoriæ præmium Vlam recuperatam tulit, per Sapiebam fortem 5000. armatorum ducem Vendam defendit, & 24. Moſcorum atque Livonum millia, teſte Starovolſcio, unà acie proſtravit. Ille Tartaros crebras in Poloniæ confinia, quandoque & interiora excurſiones facere ac rapto vivere ſuetos, ſolo virtutis coërcuit metu; præſertim cum eos Albertus Laski Palatinus Siradienſis 1568. inſigni ad Oczacoviam, quà ſe Boryſthenes & Bohus in Pontum Euxinum exonerant. Ille affeciſſet clade Turcarum Imperatorem Solymannum, illum Ungariæ Victorem & terrorem orbis, toto imperii, quod annis propè 20. tyrannus ſe vivente obtinuit, tempore (annus nempe 1520. ætatis Auguſti & imperii Solymanni fuit primus) & bellica laude & artibus pacis, ſolâque nominis reverentiâ ad colendam amicitiam impulit; ut & filium ejus Selymum, qui ad firmandam pacem & amicitiam 1569 Ibrahimum Baſſam, natione Polonum, ad eam miſerat; Hoc anno novus hic Salomon Joannem Scepuſium electum Hungariæ Regem, ſororis Iſabellæ filium cum Maximil. 2. Imperatore; anno autem ſequenti Joannem Sueciæ Regem alterius ſororis Catharinæ maritum cum Friderico 2. Rege Daniæ, reconciliavit, & Moſcum integro amplius decennio Victor, ſemper ad quieſcendum coëgit. Ille eſt denique qui eodem illo 1569. anno, Deo pacis tempora Auguſti oleâ & lauro coronante, in Comitiis Lublinenſibus, in quibus & de Moſco toties victo,

cto, ac capta Vola, triumphum egit, difficillimo Litvanicæ cum regno conjunctionis negotio 1569. finem ſapienter ac feliciter impoſuit: Rempub. pacavit variis commiſſam diſſidiis, & ſummâ cum laude Pietatis, Juſtitiæ, & ut Clementiæ ita & Patientiæ ſingularis ac Prudentiæ eandem rexit: Verbo, pace, bello, domi foriſque Inclytus extitit, & tantis meritis veniam leviorum vitiorum, quibus non caruit, impetravit facilem. Hujus itaque Glorioſiſſimi & Optimi Regum temporibus, Deus reformationis initium in regno fieri voluit, ut nemini ſalvâ tanti Regis reverentiâ tantum opus impedire liceret. Ac primum quidem nonnulli Eccleſiaſtæ, nominatim Joan. Coſminus & Laur. Praſniſius, dictus Diſcordia in Aula Regis contrà compertos errores & corruptelas Eccleſiæ invehebantur. Sed & Cracoviæ poſt illam magnam peſtem, quæ in urbe illa Anno 1543. 20. millia hominum hauſi, locuſtarum multitudine, quæ nunquam impunè videtur, prænunciatam, veluti exercitis ad humilitatem & diſpoſitis ad veritatem indagandam animis, quidam Concionatores idem, occultius tamen fecere. Inter hæc illuſtre exemplum Johannis à Laſco Deus Sacro præcipuè Ordini Anno 1540. propoſuit. Ille enim illuſtris proſapiæ, & magnæ doctrinæ Vir cum Præpoſitus Gneſnenſis & Lancicienſis, & in Epiſcopum Veſprinenſem nominatus eſſet, veritatis principiis ex Inſtitutione Lutheri, Zwinglii & Calvini hauſtis, & Sacrum Ordinem & Papatum & patriam anno indicato reliquit, ac in Belgium, dehinc in Angliam ſe conferens, uxorem duxit. Dum in exteris ageret in promovenda veritate, & componendo bello Sacramentario ſtrenuè deſudavit. Sed de hoc viro præſtantiſſimo plura inferius dicturi, nunc in inſtituto ſermone pergimus. Circa illa tempora exemplum Pruſſiæ reformari juxtà inſtitutionem Lutheri cœptæ, & Confeſſionem Auguſtanam Anno 1530. Cæſari Carolo V. in Comitiis Imperii exhibitæ publicè & liberiùs poſt ſuperatam, Rege Sigiſmundo I. Anno 1526. obortam difficultatem, Joanne Scholtz, ex Magiſtratu, & 13. aliis templa Pontificia audacter repurgare volentibus, fatalem, docentis, non paucis in regno reformationem amplectentibus animos addidit. Tantò magis

magis quòd & Albertus Dux Pruſſiæ Regis Sigiſmundi ſorore natus multorum Principum & ſtatuum Imperii exemplo Confeſſionem Auguſtanam ſubſcripſiſſet, & polonorum illûc agentium vel illuc adventantium cauſa ſuis ſumptibus Regiomonti aleret, Concionatorem Polonicum Ioannem Seclucianum, qui ibi ſtudio & ſumptu ſuo procuravit editionem 4. Evangeliſtarum Polonicam & aliquot libellos lingua Polonica contrà invocationem SS. & alios abuſus, publici juris fecit. Injecerat enim multis in regno terrorem triſte Catharinæ Melchioris Vogelii Conſulis Cracovienſis uxoris (Zalaſoviam Staniſlaus Budrinius in MS. rerum Polonicarum Commentario vernaculo c. 4. vocat) exemplum; cum enim illa Eccleſiæ Romanæ corruptelas, præcipuè circa hoſtiæ adorationem Idololatricam, perſtringeret, ad rogum à Petro Gamrato Epiſcopo Cracov. Ao. 1539. (quo ipſo Fauſtum Socinum, Virum illum Clariſſimum, patre Alexandro, matre Agnete Petruccia, ita parentibus nobiliſſimis aliquot Pontifices Romanos & plures Italiæ Principes ſanguine complexis, natum Senis, memoriâ proditum accepimus) damnata, tanquam ad nuptias ivit ad ſupplicium, & læta acerbam ſubiit mortem. Non diſſimulo, inveniſſe me in Chronico Lucæ Gornici Præfecti Ticocinenſis, ſuſpectam eam Judaiſmi fuiſſe, quod Filium Dei, credo, ex eſſentia Patris ab æterno genitum, negârit. Epiſcopus ille ſingulari Reginæ Bonæ, matris Auguſti favore & Epiſcopatum dictum annuo cenſu, & Archi epiſcopum Gneſnenſem primatus dignitate in Regno primum conſecutus, & omnia pro libidine agens, quòd exquiſitis cænarum ingeniis pinguem aqualiculum farciens, Epicuream vitam agere vulgò diceretur, impietatem cœlo (quod vitium & hodie proh dolor! frequens eſt) velare ſatagebat. In Archiepiſcopatu Nicolaum Dirgovium, in Epiſcopatu Samuelem Macieovium habuit ſucceſſores; qui veritati puriori in Poloniam introduci cæptæ acriter ſe opponebant. Ille præſertim. Nam Maciejavius & genio & ingenio melior, in diſſentientes æquior erat, &, teſte Orichovio, Annal. 3. *Lutheranæ factionis homines magis perterrefaciebat minis quam ſuppliciis afficiebat.* Quâ ex re nonnulli aluiſſe illum in Diæceſi hæreſin

reſin Lutheri affirmabant. Budzinius tamen hypocritam & tectum veritatis ejuſque cultorum adverſarii fuiſſe dicit & exemplis docet. Hunc ſive moderatiorem Epiſcopum Cracovienſes, ſive magis occultum adverſarium pii nacti, in veritatis inquiſitione magis magiſque proficiebant. Agebat tunc in urbe Joannes Triceſſius Senior, vir & nobilitate generis, & Literis ac linguarum Hebr. Græcæ & Latinæ cognitione Clariſſimus qui & inſtructiſſimam habebat Bibliothecam. Is ſemina, veritatis à magno Eraſmo hauſta unà cum ſocio ſtudiorum Bernerdo Wojewodka honeſto ſive imò & Prætore ac typographo Cracovienſi ſpargebant apud Franciſcum Liſmaninum illum Corciræum. Iſte licet Ephorus Monaſteriorum de Franciſci & claræ familia, Reginæ Bonæ à Confeſſionibus & Paroſus Cchovenſis fuerit, ex lectione tamen Concionum Bernardini Ochini Itali, Viri inter ſuos Romæ doctrinæ, eloquentiæ & pietatis Laudibus Clariſſimi, & ob parrheſiam Româ profugi, à Regina Bona ſibi dono oblaturum, totam religionem Romanam in ſuſpicionem traxerat: ſæpius autem illuc veniebat Jacobus Priluſius Notarius Caſtrenſis Cracovienſis & Juris conſultus Clariſſimus, cujus ſtatutum lingua Latina compoſitum habetur: & Andreas Fricius Modrevius Secretarius Regius, vir undequaquè Præſtantiſſimus, cujus præclara ingenii monumenta etiamnum habemus: qui quid de rebus fidei ſenſerit, non eſt difficile videre, iis qui cum judicio opera ejus legunt. Tantò magis quod & Priluſius Petro Smitſæ Palatino Cracovienſi & Mareſchalco Regni percharus, veritatem puriorem ei & Aulæ ejus feliciter inſtillaverit; Cælibatum Cleri & alios abuſus oppugnaverit, & Fricius cum per eruditionem ad magnos honores pervenire potuerit, mediocri fortuna cum veritatis cognitione contentus vixerit. Hæc quæ de illis retuli ao. 1545. 1546. & 1547. in dicto Budzinii Comment. geſta reperio. ut & ſingulare quippiam in domo Triceſſii illius Ao. 1546. eveniſſe. Cum enim is Fricium, Priluſium, Wojewodkam & Virum quendam pium ac in Script. exercitatum, natione Belgam, cui nomen Spiritui, ad prandium invitaſſet

vitâſſet, referente ipſo Fricio Sylvæ I. tractat. 2. p. 81. antequam ad capiendum cibum accederent, in Bibliothecam Convivatoris omni ſcriptorum genere refertam ſe conferentes, quisque hunc vel illum librum arripiens, Belga ille in libellum quendam precationum Chriſtianarum incidit. In quo (verba ſunt Fricii) *cum reperiſſet precationes, unam ad Deum Patrem, aliam ad Deum Filium, tertiam ad Deum Spiritum S. Huj.* inquit, *nos compellando, Tres-ne vos habetis Deos, ô Boni? Cumque reſponderemus, Deum nos habere unum, qui in unitate eſſentiæ tres perſonas habeat. Atqui*, inquit ille, *Quod habet, & quod habetur, diverſa ſunt. Eſt igitur diverſus Deus ille tres habens, ab iſtis tribus, qui ab illo habentur. Tu verò, inquibamus nos, ſophiſtam agis, ô Spiritus. Simplex confeſſio noſtra eſt, unum Deum eſſe eſſentia, trinum perſonis. Eſt igitur, inquit ille, Deus vobis & trinus, & unus. Certè, inquimus: ſed alio & alio reſpectu. Tum ille, Si igitur iſte trinus, unus eſt, cur diverſis orationibus eos compellatis? Cur in his orationibus, diverſa beneficia, quæ in genus mortalium conferant, ab illis petitis? Hæc tum inter nos ultrò citroque dicta fuêre. Cum enim rem omnium certiſſimam eſſe crederemus, ac religione prohiberemur de ea contentiones ſerere, ſermonem ad res alias convertimus.* Eandem rem brevibus referens Budrinius c. 4. addit, *ſermonem quidem alierſum fuiſſe tunc converſum, interim tamen convivas hoc notaſſe, & quæſtionem de Trinitate ſcil. in Polonia exorituram tuliſſe domum.* Nam & Fricius addit: *Verum ego rem poſtea diligentius expendens, tacitus mirabar, qui, fieret, ut, cum perſonarum actiones externæ omnes indiviſæ eſſe cenſerentur, orationibus diverſis eas appellaremus: ſeparatim patrem orando; ſeparatim filium, ſeparatim Spiritum Sanctum: & deinde unâ oratione Trinitatis opem implorando. Non ſecus, quam, ſi quis diſtinctis precibus petat aliquid à Petro, Paulo. Andrea, Jacobo, Philippo; & deinde una prece ab Apoſtolis omnibus auxilium flagitet: quorum ut perſonæ, ita eſſentiæ diſtinctæ ſunt. In vulgaribus libellis precationum extant ejuſmodi orationes diſtinctæ ad tres perſonas. In quibus & res, quæ ab eis petuntur, diſtinctæ,*

ni fallor, *numerantur*. *Quod haud ſcio an novo exemplo fiat*. Ac pluribus id deinceps perſequitur. Solebat autem ſæpè illis conventibus & colloquiis piis intereſſe & Jacobus Uchanius, qui tum nonniſi Canonicus Cracovienſis & Referendarius, ſive ſupplicum libellorum magiſter fuit poſtea autem per varios Epiſcopatus ad Primatialem Archiepiſcopatus Gneſnenſis dignitatem pervenit: nec non Adamus Drevicius, & Andreas Zebridovius itidem Canonici Cracovienſes, quorum hic Maciejovio illi in Epiſcopatu Cracovienſi poſtea ſucceſſit, &, ut videbimus, acerrimus veritatis cultorum perſecutor extitit, ut Similem impietatem, exemplo Gamrati pari cacozeliâ tegeret. Quod etiam de Uchanio perhibetur. Suſpectum eum, cum epiſcopatum Chelmenſem gereret, (ut & Joannem Drohojovium Epiſcopum Cujavienſem) hæreſeos, & eo nomine à Pontifice Romano Julio III. graviter admonitos, Bielſcius hiſt. Polon. l. 5. p. 599. & 608. memorat. Piaſecius verò licet & ipſe Epiſcopus, ita de eo ſcribit: *Jacobus Uchanski cùm ob ſuſpicionem hæreſis pro Epiſcopatu Uladiſlavienſi confirmationem Romæ obtinere non poſſet, præconis miniſterio poſſeſſionem illius Eccleſiæ invaſit: & notatus propterea à Summo Pontifice Romano anathemate, ipſe quoque in eum maledicta ſparſit*. Sed & de Petro Epiſcopo Kiovienſi Caſpar Cichocius Canonicus & parochus Sendomirienſis in Alloquiis Oſiecenſibus memoriæ prodit, eum Lutheranam potiùs quàm Catholicam religionem profiteri maluiſſe, Certè & Fricius dehinc eundem illum Uchanium non tantùm ut Primatem, ſed & veteri illa benevolentia ſibi conjunctum, & diſſentientibus cæteris æquiorem adque reſtaurandam concordiam pronum in præfat. Sylvæ, 4. compellat. Eraſmus Ovinovius gente Gryphius, vir pius & ſolers libelli de Heroibus Chriſtianis auctor. in Thomæ Falconii (qui Eccleſiæ Lublinenſis Cathedralis myſta & Concionator, ob agnitam veritatem in vincula cojectus, & ex illis liberatus harmoniam 4. Evangeliſtarum maternâ lingua compoſuit, & in agnita veritate conſtans permanſit:) vita memoriæ reliquit, Drohojovium illum Romano Pontifici ſe oppoſuiſſe, præcipuè

cipuè verò dictum Uchanſirum, jus confirmandorum Epiſcoporum Pontifici Romano eripere voluiſſe, citatum ab Inquiſitoribus fortiter reſtitiſſe, contrà bullam citationis, ſive dicacem dicam Româ ſibi impactam ſcripſiſſe, idque cenſuræ Eccleſiæ renaſcentis obtuliſſe, & propè rem eò deduxiſſe, ut Polonia proprio Patriarchæ ſubjecta eſſet. Cæterum Drevicius ille veritati conſtanter ad ultimum favit. Atque is unà cum Triceſſio & Wojewodha libros Lutheri, Zwinglii & Calvini aliorumque, Liſmanino ſuppeditabant, ex quibus materia quoque concionandi ad populum ſuppeditabatur Monachis è familia Franciſci, nominatim Franciſco Lithvano, ſtaniſlao Opoczno, Alberto Kozabovio itidem Lithvano, aliiſque, quorum nonnulli ut fautores veritatis mortui ſunt, aliis ut Budrinii verbis utar, ad vomitum redeuntibus, uti Opoczno & Joan. Szoldra. Illis addendus Joannes ille Coſminus Vir doctus & probatæ vitæ qui & apud Regem Sigiſmundum I. magnâ pollebat auctoritate, & apud omnes gratia, utpote cordatus, prudens, modeſtus. His ferè accenſendus Laurentius praſniſius, aliàs Diſcordia nomine & re, Coſmini æmulus, qui non pauca patrabat ſcandala, ideoque auribus & oculis Regiis ingratus; ita ut illo mortuo, hic in corde Regis nullum veritatis profectum facere potuerit, quia nec volebat, nec tàm ſancto miniſterio dignus erat. Impediebat veritatis in Regio corde progreſſum induſtria & vigilantia aſtutiaque Pontificum Romanorum, Latera Regia ſemper claudentium, aures ejus occupantium, inſignia Regni & cor Regis, cuſtodiam legum tenentium, oracula Regia edentium (: Maciejovius enim ille & Epiſcopus ſimul & Regni Cancellarius, licet contra avita inſtituta, ſicut & Paulò antè Petrus Tomicius, & Joannes Chornicius ejecti fuere) &, quod tum ferè maximè tempori & rebus eorum accommodum erat, matrimonium Regium cum Barbara Radzivillia, Staniſlai Gaoſoldi Palatini Trocenſis relicta vidua, fæmina ad invidiam pulcherrimâ initum, approbantium & defendentium. Nam cum multi etiam ex illis qui veritati & reformationi favere cæperant, connubium illud, utpote

Digitized by Google

cum privata & privatim, inconſulto Senatu, contractum deſtruerent, è contra Maciejovius ille, tùm Andreas Lebridovius Chelmenſis Joannes Drohojovius Cujavienſis ac Leonardus, Camenecenſis, Epiſcopi, aliique Primores Pontificii illud adſtruerent, factum eſt, ut Rex averſum ab illis animum ac favorem in hos converterit. Ita enim teſte Orichovio factum illud Rex in pleno Senatu aſſeriat, ut in hæc verba eruperit: *Non mihi vita charior eſt quàm Reſpub. Sed cum vobis Reſpub. fide mea ſtet ſalva, quonam modo ea fides firma vobis erit, ſi uxori juſſu veſtro fidem fregero? Non eſt quòd me vobis fidelem ſperetis fore Regem, ſi vir uxori fuero infidelis. Quare ut fidem jurejurando firmatam à me vobis præſtari vultis, ita non debetis velle, ut ejus fidei ſacramentum quod uxori Deo teſte dixi, vi fraudeve violem præſertim cum à Domino Jeſu palam dicatur, ac ita ſcriptum legatur*, *tùm aperto recitavit illud ex libro*: *Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucretur, animæ autem ſuæ detrimentum faciat? Quamobrem cum legitimum mihi ſit cum uxore connubium, vitam prius quàm uxorem deſeram.* Annal. 2. Itaque boni illi Viri, Veritatis fautores graviter in eo, quòd in hoc negotio Regi tanto conatu ſe oppoſuerint, erraverant: oſores verò ejus & adverſarii eorum contrariæ parti ſe applicantes Regis gratiam in ſe derivarunt. Adeò & hìc verum apparuit illud Chriſti oraculum: *filios tenebrarum prudentiores eſſe in generatione ſua quàm filios lucis*. Inter primos illos veritatis fautores poni meretur Conradus Crupca Przeclawsbi, vir natalium clarus, qui vigente adhuc Papatu & vix audita veritatis voce, Communionem primum ſub utraque ſpecie admiſit & adhibuit: qui quantum perſecutionis impetum fortiter ſuſtinuerit, infrà enarrabimus. Hìc etiam memorandus eſt Joannes Philipovius Regius Aulicus, Vir generis & antiquitate & ſplendore tùm & virtute nobiliſſimus, qui puriorem veritatem agnitam multis commendabat cum fructu, & contra indulgentiarum ac Miſſarum mercatus, contra alienæ ut fidei in pedobaptiſmo, ita & Communicationis corporis Chriſti in Euchariſtia applicationem inquam & Chriſti cum ignominia conjunctam,

ac

ac animarum in igne purgatorio per tot ſecula carnificinam, & alios errores ac abuſus Pontificibus quæſtum, populo nullum commodum, præſertim ad ſalutem adferentes, graviter deteſtabatur, ſicut Otphinovius in vita ejus teſtatur. Qui etiam Triceſſium, veritatem Samueli Pinczovitæ, Coſmino illi ſupramemorato, & Leonardo Concionatoribus Regiis, tum Ilzio Profeſſori Collegii Cracovienſis (qui in Sileſiam ut & Staniſlaus Napagelanus & Franciſci familia ob veritatis profeſſionem in Pruſſiam, ubi Regiomonti 1547. mortuus, fuga malevolorum manus evaſit) aliisque inſtillaſſe, quanquam Leonardum illecebris ſeculi captum, & Epiſcopatu donatum, dona ſibi à Deo credita; & talentum cognitionis rerum divinarum in terra defodiſſe, cumque Eſavojus primogituræ, pro vili mundanarum deliciarum ferculo vendidiſſe, ſcribit. Hujus Triceſſii in promovendis illis piis colloquiis & ſpargenda veritate ſingulare &, Deo pios conatus ſemper contra mundi invidiam juvante, felix ſtudium enituit: præcipuè quòd Liſmanino puriorem inſtitutionem perſuaſerit. Hujus enim indulgentiâ & operâ nonnulli ex familia Franciſci ad veritatis cognitionem cæteris aptiores (qualis ille Alexius, qui poſtea Racoviæ egit, & Hieronymus, qui Italis Cracoviæ concionabatur & puriorem doctrinam ac pietatem inſtillabat) ex clauſtris Monaſticis evaſerunt, & Magiſtro viam paraverunt. Cum hoc Liſmanino & Opoczno familiarem amicitiam contraxerat vir nobilis Staniſlaus Iwan, aliàs Karninsbi, qui altero ab Urbe lapide Alexandrovicianum prædium poſſidens, ſæpè in Urbem commeabat, & ex illa converſatione veritatis notitiam ſibi comparaveret, ita ut de Communione ſub utraque ſpecie, & aliis in fide controverſiis contrà Podlodovium Canonicum Cracovienſem affinem ſuum, qui cum, more recepto lergius ſe invitabat, tùm & contrà Monachos Opoczni ſocios acriter diſputabat, ita ut & Liſmaninum & Opocznum in ſuſpicionem hæreſeos conjecerit. Et Opoczno quidem ſæpius Urbe excedere & latitare neceſſe habebat. Liſmaninum Maciejovius Epiſcopus quandoque benè potus, & ita vino tam pra-

vum acuente zelum, tùm audaciam excuſante obtentu amicitiæ ſæpius inviſebat, re autem vera libros hæreticorum apud eum deprehendere ſtudebat. Sed Liſmaninus à Priluſſio illo, & Bojanovio Aulæ Epiſcopalis Præfecto (: viro diſerto ac liberali, qui ambitionem & faſtum ſucceſſorum Petri per jocum perſtringere, cum Petrus nullam Aulam, ideò nec ejus Mareſchalcum habuerit, audientibus etiam illis, ſæpè ſolebat) præmonitus, ſtudioſe ſibi cavebat, & datâ operâ libros Scoti, Thomæ & alios hujus farinæ in Muſeo & conclavibus diſponebat. Bojanovius verò hilaris anteambulo Heri hùc illùc converſis in Muſeo oculis, & libros Scholaſticorum diſpoſitos cernens, ac Heri curioſitatem malevolam deridens dicebat: Scotus hic non Paulus M. K. (puto Moſciwi Kihaze, id eſt, Reverendiſſime Princeps) limina hoſti ſervat. Annotat id Budzinius oculatus & auritus teſtis, qui tunc inter familiares Liſmanini fuit, ac refert advemente improviſo Epiſcopo ſe libros Lutheri, Calvini & his ſimiles, quorum lectioni Liſmaninus incumbebat, & in promptu habere ſolebat, confeſtim abſtuliſſe & in fornacem occultaſſe, Epiſcopo quidem cunctos angelos non tantum perluſtrante ſed & excutiente, divinâ tamen providentiâ, quæ circà fideles præcipue verſatur & conſpiciendam ſe præbet, dolos ejus eludente. Quæ & poſtea apparuit, cum iſte Epiſcopus Liſmaninum Venetias profectum, & indè à Bona Regina ad faciendam Julio 30. Montenſi noviter tunc 1550. in Pontificem Maximum creato, gratulationem miſſum, in Aula Romana hæreſeos ſuſpectum reddiderat, & ut ob eam cauſam in carcerem conjiceretur, ne in Poloniam amplius rediret, author fuerat; interim Liſmanino jam Româ profectò, & in Poloniam redeunte, cui in itinere Czamcovius, factus poſtea Poſnanienſis Epiſcopus ab Aula gratulationis illius faciendæ cauſa Romam miſſus, & Liſmanino favens hunc Epiſcopi aſtum, & ſimul mortem quæ in an. 1550. incidit, retulerat. Adeò ubique apparet Deum pro mirabili ſua ſapientia prava impiorum inſtituta confundere, & in bonum dirigere finem. Luculenta & memorabilia

memorabilia hujus rei in iſto ipſo Ivano viro nobilitate generis & pietate inſigni habemus exempla indice Viro pariter nobilitatis & pietatis, tum & gravitatis ac eruditionis notæ Adamo Goſlavio, gente Oxicio, qui & ſanguine Ivano junctus & talium ut peritus ita & curioſus erat ac pagi illius Alexandroviciani conductum fundum habuerat. Frequenter ille in urbem commeans familiariter primario ædis cathedralis concionatore uſus hominem probum errorum Pontificiorum, præſertim nefandæ idololatriæ convicerat. Hôc non contentus, eidem diu ac multum, ut eſt timida & ingenioſa ad nectendas excuſationum caſſes caro, reluctanti ſed tandem vi conſcientiæ adacto & divinæ providentiæ confiſo perſuaſerat, æternam ſalutem aſſequi eum non poſſe, niſi publicâ palinodiâ veritatem agnitam illuſtraret, & quos concionibus vel ſeduxerat vel ſeductos obfirmaverat, meliora docere niteretur, ac demum vale auditoribus dicto in domum ſuam equo ſubmiſſo uſus, ſe reciperet. Poſt habitam ſacro die concionem, in maxima hominum frequentia, cum jam fidelem famulum cum equo ad portam templi ex condicto ſtare ſciret, ſeorſum verba ad populum facere: vale ei dicere; ingreſſurum ſe mox iter indicare: de omnibus benevolentiæ & beneficentiæ officiis gratias auditoribus omnis ætatis & conditionis ac utriuſque ſexus agere: tandem fateri prava, imo falſa dogmata ſe docuiſſe cum primis de idololatria non admonuiſſe: ideò per gloriæ divinæ & propriæ ſalutis cunctos ad Legendas SS. Litteras, & verum inviſibilem æternum Deum ex præſcripto earum, abjectis hominum commentis, colendo graviter hortari: at populus dicta cum ſtupore excipere, ut maneat ſecum inſtanter orare: ille verò vale novum dicere, ac denuo de omnibus benefactis gratum animum & ſtudium veræ pietatis teſtari ac ſeriò officii monere: tandem cathedra & æde ſacra relicta, nulla impedimenta moratus, equum paratum conſcendit & ad Ivanum pervenit. Aſſiduo viri iſtius conſortio pleniorem veritatis hauſit notitiam & inbutus pietate ſumit ab hoſpitis intrepidi zelo flagrantis, & ſingulis diebus Dominicis, Mercurii & Veneris in urbem ſacrorum cauſſa commeantis exemplo, robur animumque, ut

primum una cum Patrono, dein & ſolus illuc veniret, quin etiam diutius ibi commoraretur. Dedit hec res occaſionem Epiſcopo (de quo modò nobis habitus ſermo) ut pro cætera cacorelia conceptum intime dolorem in ultionem effunderet Captum abſente Patrono ſacerdotem in carcerem compingit & extrema minitans ad Papatum retrahere conatur. Fruſtra pro eo multis Procerum & Nobilium deprecantibus ſumit fiduciam Ivanus invictæ virtutis vir adeundi & compellandi Epiſcopum. Apud quem precibus minas interſpergens & auctoritate, quam ei genus, genius, olim militaris æquitas cauſæ ac temporum, pluribus etiam Magnatum & ſacerdotum, ut diximus, Papatum in Polonia ejurantibus & ardente bello ſacro Germaniâ, conditio comparaverat, dextrè & feliciter uſus, poſt multas controverſias ad ultimum, tale reſponſum obtinet liberum ſe hominem, licet non tantum Eccleſiæ catholicæ Romanæ, ſed & ſacri ordinis transfugam, & in quem ſibi plenum jus ſit, dimiſſurum, ſi hæreſin veritati Catholicæ præferens Ivano potius adhærere quàm adſe redire voluerit: retenturum, ſi ut accepit, facinus commiſſum doluerit & in viam redierit. Ivanus accipit conditionem, conſtantiæ Proſelyti ſui certus. Adducitur è vinculis, largiſſimis hinc promiſſis, illinc graviſſimis minis oneratus, & ſiſtitur Judici & Patrono. Ibi nomine Epiſcopi eum nonnemo compellare, veniam delicti offerre, præcipuè quod auditione acceperit, duci eum penitentia & de admiſſis dolere: inſtanter tamen deprecante Generoſo Domino Ivano optionem ei vel Patrono edhærendi vel ad Epiſcopum & Eccleſiam redeundi, dare: is auctoritate Epiſcopali ſed quod majus eſt, comminatione privatim facta, magis perculſos, quàm promiſſis ineſcatus, ad genua Epiſcopi procumbere, errorem fateri, veniam orare & accipere: Ivanum ſe & religionem ejus derelicturum pollicerè: at Ivanus indignatione pudori & dolori miſta permotus eum ut mendacem & impoſtorem graviter objurgare: Epiſcopo de juſta ſententia gratias agere, omnem culpam in bis transfugam derivare, aculeos in hunc jacere: Epiſcopus eum moderari; quod deſulerit hiantem, cum aſſiſten-

aſſiſtentium grege lætari , Ivanum tamen humaniter , quod videret iratum . compellare , ad prandium invitare. Sed ille animo ægerrimus erupit potius quàm exceſſit è Palatio Epiſcopi , gratiis de hoſpita; litate oblata actis. Dimiſſo Ivano opiparum & lætiſſimum inſtruitur convivium, Pontificum potiore cænis Vino diffluens, Sacerdote inter medios applauſus animi pariter ægro ubi commiſſa liberius reputare, velut ad ſe rediens & conſcientiæ obediens , iſtius terrore magis magiſque obleptus cæperat. Itinerans Ivanus famulum dare ſibi chirotecas jubet. Is ſe eas illi conclave Epiſcopi ingreſſuro in manus tradidiſſe, affirmare: ibi ab eo relictas conjicere: ille reditum earum repetendarum cauſsâ imperare : is juſſa exſequi. Reverſus in palatium Epiſcopi ſámulus, alligato ad portam equo , repetitum Heri chirothecas Palatium luxu diffluens adſcendit. Re ad Epiſcopum delata cum chirothecas ſtudioſè quæſitas nemo poſſet invenire , jubet is unum ex cubiculi familiaribus quamprimum optimum par chirothecarum in taberna mercatoria emi. Sacerdos interim ab aliis in cubiculo quodam derelictus & mentis anexiæ plenus , viſo noto Ivani famulo , & animadvertens eum palatium inviſſe, cúm à nemine cuſtodiretur proripuit ſe & conſcenſo famuli equo nemine animadvertente. Ivanum feſtinus ſequitur. Iterim per chirothecarum præſtantiſſimum ex foro in cænaculum Epiſcopi adfertur. Ubi ille in ſanitatem Generoſi Ivani pocula plena mero generoſiſſimo , præſente famulo exhauririî curat , Chirothecas iſti poſt oblatum unum atque alterum vini calicem tradit, ſalutem plurimam hero à ſe dici poſtulat. Famulus Palatio egreſſus equo non invento ad Epiſcopum redit , equum ab omnibus viſum ſibi ad palatii ſui portam ablatum queritur , hunc ſibi reſtitui vel alium quamprimum dari , ſeveritatem heri metuens, inſtantiſſimè petit, Hîc Epiſcopus convivas compellare. Hoc verò majus eſt quàm chirothecarum damnum ! Ecquod malum iſtum Dnum Ivanum ad me deduxit ? tum imperare quæri equum abductum , tandem precibus & lachrymis famuli permotus ad adſtantes Aulæ familiares dicere. Quicunque veſtrum equum in promptu habet , det eum iſti famulo : cujus equus

vel

vel forte domum repetiit, vel inveniri poteſt. Sin minus, ego damnum reparabo. Ita famulus cum æquo & donario novo dimittitur. Interim ſacerdos uno ab urbe lapide Ivanum aſſequitur. Qui primo Spectrum ſe videre putat. Tandem ab eo re ſibi plene expoſita hominem increpat, lætus tamen indignatione in gaudium versâ excipit: præſertim poſt quàm rem ab ovo arceſſivit & qua ratione Epiſcopus & promittens reſtitutionem in priores & promotionem ad novas dignitates & extrema minitans, nec promiſſam liberæ dimiſſionis conditionem implere volens, ejus animum nondum benè obfirmatum expugnarit, retulit. Hinc Ivanus animo pacato de ſervando Proſelyto extemplo cogitat. Interim dubius animi quæ cauſa ſit tantæ in famulo moræ cogitat. Et ecce ille novo inſidens equo cum novo & præſtanti munere advolat. Ita vir pius transfugam famulum, equumque ſuos recipit inſuper alterum equum & novum par chirothecarum velut auctarii loco accipit. Epiſcopus poſthæc ipſe toties deluſus vehementiſſimè indignabundus doluit, præſertim cum ſciret technas ſuas à ſacerdote revelatas cunctis fuiſſe. Idem ille Ivanus injuria afficiebatur, ut ſit à potente Vicino Severino Bonaro, Caſtellano Cracovienſi, etſi eidem religioni Evangelicæ addicto, imò & Eccleſiæ Cracovienſis Patrono. Apud quem cum nullæ deprecationes, ac perſuaſiones, ipſorum etiam verbi divini Miniſtrorum, valerent, imò iſtæ eum tanto audentiorem facerent, ut majori injuria vicinum imbellem, ſaltem imbecillem afficere aliquando pararet, cum facto compromiſſo magna amicorum & Clientum ſtipatus càterva in agrum controverſum veniſſet, tunc Ivanus injuria & zelo commotus ſublatis in cælum oculis exclamavit: O Deus qui odiſti mendacium injuriam & iniquitatem omnem, vides quanta injuria ab iſto potente vicino afficiar. Oſtende tuam magnificentiam, & adverſus potentiam iſtius viri effrenati ſibique præfidentis exere robur virtutis tuæ. Vix hæc fatus, juſtas querelas ſuas cælum expugnaſſe vidit. Ilico enim cælo licet ſudo, fulmen nubibus excuſſum proximos carpento Caſtellani equos cum auriga exanimavit,

mavit,

Digitized by Google

mavit, Caſtellanus perculſus injuriam apud Ivanum deprecatus, fundum ei reddidit, eumque in honore deinceps habuit: Idem ille Otphinovius in cenſum primorum reformationis motorum refert Simonem Zacium, virum in Lithvania pietate & purioris veritatis prædicatione celebrem, Martinum Opoczno Artium Magiſtrum, ab illo priori diverſum, virum & eruditione & multorum nobilium juvenum in domo Petri illius Cmitæ Viri ſuo ſeculo Magni, inſtitutione, & quod maximum eſt conſtanti ad extremum initialis veritatis agnitæ zelo clariſſimum. Accenſet eis & Socium ejus germanum Mart. Taurinum, qui pro ratione temporum prudenter veritatem viris probis in occulto proponebant & multos ſed mutos faciebant Chriſto diſcipulos, paulo poſt apertè veritatem elocuturos. His adnumerat & Nicolaum Curovienſem, quem meritò Martyrem nominat (de quo paulò poſt ex ſerie temporis dicturi ſumus) & Felicem Crucigerum Scebreſſinenſem, qui ſpretis & abjectis opimis Parœciis ac ſperatis meritò ſacris dignitatibus, & ipſe Romanam Eccleſiam deſeruit, & aliis poſtea eandem deſerendi auctor extitit, qui, mirum! à malevolo Pontifice ob ſuſpicionem hæreſeos in jus tractus & interrogatus, an Calvinum in concionibus ſequatur ducem, Calvinum, de quo nihil antè inaudiverat, legere & in veritatis cognitione proficere cæpit; manifeſtò indicio Deum ſæpè mala vertere in bonum. Cujus rei ſimile exemplum in traditis à Regina Ochini concionibus Liſmanino ſupra vidimus. In hoc ordine præſtantium virorum ponit poſtea Martinum Crovicium, quem ut & illos duos à ſingulari pietate & in divinam gloriam zelo commendat. Hunc gratiâ apud Herum ſuum (fuit is ille Cmita ſupramemoratus) & apud mundum polluiſſe, multos ad Chriſtum, licet Sacerdotem ageret, ſæviente tyrannide Pontificia, prævenisse impurum cælibatum caſto conjugio refutaſſe, initiò corporis Chriſti in Euchariſtia realem præſentiam & imaginum uſum ex Lutheri diſciplina defendiſſe, poſtea tamen manu Dei gravi preſſum in veritatis notitia progreſſum, omnes, ne Deo reſiſtant, ſuo exemplo docuiſſe, libellum de Cruce Spirituali,

Spirituali, quàm primus tunc tulerit, tùm & opologiam fidei fortem contrà Andream illum Zebridovium Epiſcopum Cracov. conſcripſiſſe, ab eo doloſè comprehenſum & mox liberatum, ejuſdem inſidiis poſtea Cracoviæ fruſtra appetitum in concionibus habendis flagrantiſſimum fuiſſe, & ſæpius verba illa Pauli, Væ mihi niſi Evangelium prædicavero, in ore habuiſſe: in pauperes quibus aliquando & induſia ſua, reclamante, ne quicquam uxore, donarit munificum & ad ultimum conſtantem fuiſſe, compendio memorat. Hos ex ordine temporis cuncta perſequamur. Illos tres viros, qui meritis in Eccleſiam inter primos ſunt, conjungens Budzinius Martinum illum Curovienſem Petro Zborovio (: Caſtellano Voinicenſi, an jam Palatino Cracovienſi, ignoro) à ſacris concionibus, Felicem virum doctum & Pium, Crovicium inſigne Dei inſtrumentum, ad conciones habendas delectos fuiſſe, contra imagines tantùm & invocationem SS. ut non tantùm ignota ſed apertè contraria primævæ veritati docuiſſe, & multos à Papatu avulſiſſe, atque ita inſigniter reformationis exordia ab Ao. 1546. ad 1550. perfeciſſe, abrogatâ Miſſâ Latinâ Polonicam cum minoribus ceremoniis inſtituiſſe dicit. De Crovicio Orichovius Ann. 3. hæc memoriæ reliquit: *Pulſo ex Pinczovio Stancaro ſuceeſſerunt in illius locum fugitivi, quorum operâ illa ſecta ab Stancaro importata, latius ſerpendo in multas honeſtas familias propagata fuerat. Horum præcipuus fuit Martinus Crovicius, qui multis annis procurator bonorum Petri Cmitæ Palatini fuit. Hic ſacerdos cùm in Diœceſi Præmiſlienſi Eccleſiam Viſnenſem adminiſtraret, in Zurovicio rure apud ſtaniſlaum Orichovium hoc ipſo tempore dum hæc Cracoviæ agebantur, uxorem duxerat Magdalenam Staniſlai Pobiedrinshi filiam, ob quam rem pulſus à Joanne Driaduohi Epiſcopo, Pinczoviam profugit, & vagus ac exul cum eſſet, repudiata religione quam Viſnæ oppido Ruſſiæ colebat, Zuinglianas partes ſecutus, Sacramentariam Sectam Pinczovii Stancari inſtituto docebat.* Hìc mihi meritò memorandum venit fortiſſimum Nicolai Oleſnicy gente Dembnii Pincrovii Domini, viri Magnanimi & verè Imcomparabilis Herois Chriſtiani factum, æternâ memoriâ & laude digniſ-

digniſſimum. Is enim è nobilitate primus fortiter facto in Romanam ſuperſtitionem impetu, impetum ejus defenſorum fortiſſimè excepit. Venerat circà illa tempora in Poloniam Franciſcus Stancarus natione Italus, vir non tantum Latinè, ſed & Hebraicè ac Græcè doctiſſimus, qui reformationem Eccleſiarum editis libellis aſſertam ipſo opere ex inſtitutione Zuinglii præſtans, à Samuele illo Maciejovio Epiſcopo Cracovienſi in carcerem munitæ Arcis Lipovecenſis conjectus, & operà Staniſlai Laſſocii Lulxamerarii, verius Magni Camerarii Lancicienſis, Andreæ Triceſſii (filius is Joannis ſupra memorati fuit:) & Chriſtophori Glinſcii, per ſingularem Dei providentiam liberatus ac in tutum ſubductus erat. Hunc Oleſnicius, iram Epiſcopi, & invidiam tot malevolorum non veritus in domum ſuam primùm recepit. Dehinc Monachos cœnobio, & imagines templo ejecit, quin & has frangi & comburi fecit. Ita rem inſolentem auſus, exemplò à Pontificibus, quos ambitio & avaritia ad omnes abuſus, etiam Idololatricos, licet inveteratos, primævæ tamen integritati ignotos, tuendos inducit, cum judicium eorum Oleſnicius frequenti nobilitate ſtipatus eluſiſſet & eliſiſſet, inſtigatus Rex gravem dicam ei impegit, & ad ſuum Tribunal comparare juſſit. Orichovius ita rem hanc deſcribit accuratè, ut meritò hanc narrationem hîc inſerere debeam:

Stancarus Pinczovii *cum ſè refecerat, cæpit errorem inſtaurare Zwinglii, in idque operam dare, ut abduceret Oleſnicium à religione paterna & perſuaderet illi religionem externam. Cujus ad præſcriptum imagines è fano tolli, cœnam pro uſitate peregrinam inſtitui, Sacra quæ Monachi in ejus oppidi fano religionibus vetuſtis adminiſtrabant, explodi jubet. Erat hoc fanum cum adjuncta Monachorum domo, munificentiâ Sbignei Olesnicii operosè extructum ac liberaliter ditatum, quod profanare Stancarus properabat, cujus conſilium cum Oleſnicio videretur periculoſum eſſe, ne quid inconſideratè faceret, vocat amicos ac in conſilium adhibet, in quo, variatis ſententiis, illa poſtremo vicit, ut imagines cum reliqua ſupellectili ſalvæ in ſano manerent: Monachi etiam veteri inſtitutò ſacra facerent: quod nihil earum rerum mutari cùm poſſet impunè: adeſſe Regem in proximo, Epiſcopus etiam Cracoviâ nondum diſceſciſſe*

ſceſſiſſe, fore hiſce rebus mutandis aliud tempus magis idoneum. In præſentia placere cœnam inſtitui, idque fieret in Arce privatim non in fano publicè, quod in oppido ſubjectum eſt arci. Secundùm hanc ſententiam permittunt Stancaro novæ cœnæ modum præſcribere, ac illius uſum docere. Hactenus Orichovius.

Otphinovius addit, cum cauſam coràm Rege ageret, invictum illum Heroa, etſi à cane Regio atroci morſu vulneratus fuiſſet, ſanguine madente nihilominus immotum perſtitiſſe, egregio omine, eum à canibus mordentibus non illæſum, invictum tamen & immotum perſiſtere; Dei aſſiſtente gratiâ, debuiſſe. Quis enim aliud in tàm præclaro credat facinore? Impleta certè tunc ſunt in eximio illo viro & agnitæ veritatis confeſſore illa Chriſti Domini verba: *Virtus mea in infirmitate perficitur.* Is enim tunc primam glaciem, ut eſt in proverbio, fregiſſe, & cæteris omnibus ad adeunda & ineunda divinæ veritatis penetralia viam monſtrante Deo præparaſſe & expediviſſe dicendus eſt. Adeò tunc ſicut & olim non tantùm Senatûs Sacri & Profani auctoritas, ſed & Regia Majeſtas, veritatem non tantum vinci non poſſe, ſed nonniſi vincere poſſe, vidit & experta eſt. Nam imbellis quidem illa, imò inermis eſt, ſed tamen armis illis ſpiritualibus Deo potentibus, quæ Apoſtolus Paulus, ille Incomparabilis Chriſtianus Heros, & inter populi Chriſti Duces facilè primus, celebrat & exemplo ſuo probat & commendat, inſtructa, & hæc ſola ſemper & ubique expedit, *ad demolitionem munitionum, quibus conſilia demolimur, & omnem celſitudinem, quæ extollitur adverſus cognitionem Dei, & captivam ducimus omnem cogitationem ad obediendum Chriſto,* ſicut ibidem Apoſtolus addit. Sed nos hâc panopliâ divinâ in tranſitu viſâ, ad eum, qui tunc coram Auguſto Rege & toto concilio non fortiter magis, quàm feliciter eam expedivit, redeamus. Perculſos tantâ viri conſtantia & fortitudine inimicos fuiſſe & Otphinovius teſtimonio fide digno nixus, prodit, & res ipſa loquitur. Singulare enim Viri illius non tantùm mentis ſed & corporis robur celebratur. Adhæc ipſe ætatis florentis vigor & familiæ non tantum antiquiſſimæ, ſed & ſplendidiſſimæ ac Senatoriæ (quæ eadem cum Sieniniarum

rum

rum eſt, ac inſigni illo Sbignei Cardinalis gaudet ornamento) præſtantiâ, tùm quod Potiſſimum hîc cenſeri debet, bonæ cauſæ conſcientia tantam fiduciam & virtutem juveni ad præclara quæque nato indiderunt. Qui ideo victor & ovans à facie Regis recedens non tantùm à benè cæpto operè non deſtitit, ſed potius in eo promovendo, & ad optatam metam perducendo intrepidus perrexit: quâ de re mox dicturi ſumus. Addiderat ei animum & genius Regis, qui naturâ mitis & clemens erat. Ideò Legem Jagellonis Abavi ſui Anno 1524. in hæreticos latam, utpote ab eo ipſo, quod in hiſtoria civili, Deo volente, demonſtrabimus, non obſcurè abrogatam, tùm & edictum in cauſa Oleſnicii factum (ut & poſthac decretum Partzovii 1564, ſancitum) in effectum non perduxerat, & creſcentibus veritatis primordiis benignè tùm conniventia, tùm aſſenſu annuebat. Idcircò & Olesnicius ſumpto majori ad divinam veritatem propagandam animo Eccleſiam, purioris doctrinæ Confeſſoirbus conſtantem Anno 1550. fundavit, & reliquis omnibus veritatis ſtudioſis ac Patronis palmam præripuit, & ut eximiam liberalitatem & hoſpitalitatem cæteris virtutibus adjunxerat, ita multos viros doctrinâ & virtutè præcellentes in oppidum Pinczovianum; imò & in amorem ſui traxerat. Talis fuit Stancarus ille quem tamen poſtea Regiomontum dimittere conſultum viſum fuerat, ubi is Andream Oſiandrum acrem expertus eſt adverſarium. Is orſus eſt Anno 1551. novum de Juſtificatione dogma, juſtitiam nempè hominis eſſe ipſam Dei eſſentiam, cui paulo poſt, circà Annum 1559. Flaccius Illyricus, peccatum originis ipſam eſſe hominis eſſentiam è regione contrarium docuit. Tales fuêre & Joannes à Laſco, Georgius Blandrata, Franciſcus Liſmaninus, Martinus Crovicius, Petrus Statorius, Georgius Schomanus, Gregorius Pauli, Brelius, Triceſſius aliique, ita ut tunc Pinczovia velut Athenæ Sarmaticæ celebraretur. Atque ibi à Viris illis piis & doctis univerſa Biblia Sacra in Linguam vernaculam tranſlata, ſumptibus Nicolai Radzivilii Palatini Vilnenſis Principis Magnificentiſſimi & Fortiſſimi renaſcentis veritatis vindicis impreſſa ſunt Breſtiæ Lithvanorum. Huic enim urbi Regiæ Præfectus

datus erat, in qua comparatam privato ære officinam typographicam condiderat, & illi Wojewodcæ Cracoviâ evocato commiſerat. Ibidem exſcriptus fuit liber Pſalmorum & hymnorum aliique ejus notæ, quorum lectione populus à Romanis ſuperſtitionibus ad veram Dei colendi rationem revocabatur. Præibant verò populo in tàm laudabili & ſalutari inſtituto multi è præcipua nobilitate & non pauci Procerum, præſertim in Palatinatu Cracovienſi, & in hujus diſtrictibus Proſſovienſi & Xianſenſi ad fluvium Sreniavam, gentilitium Lubomirſciæ, Rupnicoviæ, Vieiſciæ, & aliarum præſtantiſſimarum familiarum inſigne, qui ideò à Pontificibus, Lutheranorum ſive Lutherorum (hoc nomine in Polonia à Romanis & Græcis omnes diſſentientes vulgo audiunt) fluvius appellatus eſt. Ut plurimum autem tunc temporis conatus Pontificum in opprimenda veritate, imò & vexandis ejus confeſſoribus, fruſtrà fuêre. Egregium hujus rei exemplum præbet Valentinus Parochus Krzczonovienſis, de quo ita ipſe Piaſecius: *Staniſlaus Orzechovius Canonicus Przemiſlienſis* (Anno 1550) *uxorem duxit, & pertinaciter in ea retinenda perſeveravit. Non multò ante Valentinus Sacerdos Parochus Krzconovienſis ob acceptam uxorem cauſam dicere juſſus coram Epiſcopo Cracovienſi Samueli Maciejowski, publicè defendit errorem ſuum, ſub Patrocinio Nicolai Oleſnicki de Pinczow, Nicolai Rey, Remigii Chelmski, ut Epiſcopus veritus, ne contemneretur ſua ſententia, maluerit ſuperſedere à tali judicio.* Sed & in oppugnando Orichovii conjugio Pontifices tunc temporis actum egêre, nobilitate jura ſua contra Pontificiam arrogantiam acritèr tutante. Horum tamen aſſultibus Orichovius poſt decennium ceſſit, ſeculi illecebris captus. Exemplum Orichovii & in ejus quidem pago Martinus Crovicius uxore ductâ eodem illo 1550. anno ſecutus eſt, ut illum ipſum de eo ſupra loquentem audivimus. Cum temporis Bialobrzeſcios fratres, Abbates duos, alterum Mogilenſem, alterum Andreovienſem, veterum Epiſcoporum more, conjugatos vidit. Inde mox Anno 1551. novo Conventûs Petricovienſis decreto cœlibatus clericorum firmatus. Circa illa tempora Martinus Zborovius Palatinus Caliſſienſis, in

in oppido Regio Stobrictza quod præfecti nomine adminiſtrabat, Staniſlaus ille Laſocius Subcamerarius Lanciciensis, Vir nobilitate, pietate & meritis Magnus in Peleſniciano, & ei ſuppar Hieronymus Philipovius, germanum ſociorum par in Crcenciano, Staniſlaus Stadnicius in Nedwedeciano, Nicolaus Dluski in Ivanoviciano, intra domeſticos parietes puriorem doctrinam prædicari ſibi curarunt. Idem in Majori Polonia, Andreas Gorcanus Caſtellanus Ponſanienſis, & Majoris Poloniæ Generalis Præfectus, vir divitiis, auctoritate, & egregiis animi dotibus præpollens, Staniſlaus & Jacobus Oſtrorogii, in Palatinatu Cujavienſi, Lezinius Præfectus Radziejovienſis, Chriſtophorus Laſocius (quem, ut & Oſtrorogios Bielſc. Chron. 5. fruſtra Nicolaus Dzirgovius Archiepiſcopus Gneſnenſis, Joannes verò Dziaduſki Epiſcopus Præmiſlienſis Staniſlaum ſtadnicium, Andreas Zebrzidovius Cracovienſis Conradum Crupcam bruto fulmine paulò poſt illam Pericovienſem Synodum percuſſerant) in Breziniano, alii alibi fecêre. Nempe ſuccreſcebat ſparſum hîc illîc veritatis ſemen, quod in herbis opprimere malevoli fruſtra conabantur, prohibente Deo & largam ſementem rore & pluviâ benedictionum cœleſtium fœcundante, & iniqua adverſariorum veritatis ſtudia confundente. Atque id tùm inſigniter occaſione jam nominati Orichovii, qui Ao. 1550. uxore ductâ, crabrones, quod dicitur, irritârat, concitatâ in ſe omnium Pontificum, & eis addictorum invidiâ fiebat, quod ipſe in Annalibus deſcribit. Cum autem Barbaræ illi Radziviliæ diadema ritu antiquo Ao. 1550. menſe Dec. Bielſcius l. 5. Chron. die 6. Aprilis accidiſſe teſtatur. Cracoviæ imponeretur, Staniſlaus Laſſocius zelo in divinam veritatem plenus, ideoque Pontificibus inviſus & anathemate (quod tùm nondum brutum fulmen erat) percuſſus, cum inter Proceres Regi, ſolemnia Miſſæ audienti vel adſpectanti potius, adſtaret, exire templo à Mareſchalco Regni, ut ſummo Aulæ Regiæ Præfecto, juſſus, parere primò noluit, allatâ in defenſionem innocentiæ juſtâ ratione pudoris cuſtode, non decere ſcil. Civem benè natum & virum honeſtum ac inculpatum

cedere, præterquam Domino ſuo. Sed illo mandatum auctoritate Regiâ armatum repetente, Laſſocius modeſtiâ generoſâ in conſilium advocatâ, ceſſit tandem, cum interea Pontifices, Heroa Chriſtianum, tanquam Idololatricos ritus exprobrantem ægrè adſpicientes, & qui tandem præſentiam ejus ferre non poſſent, ſolemnia Miſſæ ſuſpendiſſent, latis apertè in oculis Regis & Aulæ, ut triumphatâ in juſtitia, ita triumphante veritate. Tanto magis cum poſteà Laſſocius in magna præſtantium Virorum frequentia, mandatum inexpectatò datum fiduciâ innocentiæ detrectatum excuſaret, ut non tàm propriam dilueret, quam iniqui Judicis in apertum modeſta exprobratione produceret culpam. Atque id ſummo honori & ſingulari dandum laudi viri illius, quem flagranti in cœleſtem veritatem zelo, indefeſſo & invicto in ea promovenda, ac fundanda Eccleſia conatu, eximio pietatis amore, precum fundendarum & colloquiorum piorum audiendorum & inſtituendorum aſſiduitate, liberali & provida in miniſtros Dei benevolentia, ebrietatis, luxûs omniumque vitiorum odio; contrà virtutum, quarum domicilium vivum dictus eſt, ſtudio, nemo tunc æquaſſe ſcribitur; cujus rei & in ſequentibus clara videbimus indicia. Ita hîc quoque Vir Magnanimus inter eos meritò ponendus eſt, qui primos Polonicarum Eccleſiarum Reformatores infracto robore adjuvarunt, & fundandæ Chriſti Eccleſiæ factis decenter præparatibus unicè intenti erant. Inter hos, ſed in ſacrò ordine, locandus Franciſcus ille Liſmaninus, & inter illos propagandæ veritatis & fundandæ Eccleſiæ præparatus ponenda ſingularis, quâ apud Regem, & matrem ejus Bonam, valuit gratia. Poſtquam enim ex illo itinere Italico Varſaviam, ubi Regina Bona agebat, feliciter 1550. rediit, & Legationis Romanæ rationem reddidit, paulò poſt literas à Rege, qui tunc Cracoviæ peractâ Reginæ Coronatione, accepit, quibus ei mandavit, ut Reginæ conſorti ſuæ conciliaret favorem Matris ſuæ Reginæ Bonæ, cui cumprimis nuptiæ illæ filii Regis erant ingratæ & animum exaſperarant ſatis naturâ malignum. Nam non temerè in eam quiſpiam luſit:

Qui

Qui tibi cunque Bonæ ſacris dum tingeris undis
Impoſuit nomen, omnibus impoſuit.

Quo officio poſtquam ſuſceptis Ao. 1551. m. Januar. Febr. & Martio Cracoviam tribus itineribus majori cum Regis quam Reginæ Bonæ gratia (publicè enim in templo arcis, & in magna Aulæ frequentia, imprudens tamen, Rege ſcil. id procurante, Legationem conciliationis Reginarum ſocrûs & nurûs peregit) perfunctus eſt, Rex ab eo tempore eum carum ſibi habuit, & in teſtimonium grati ac gratioſi animi per Ocieſſium Cancellarium Majorem, qui in locum Maciejovii illius Epiſcopi ſubrogatus erat, primam quæ ſe offerret Epiſcopalem dignitatem ei promiſit. Sed hîc velut in confinio Anni 1550 & 1551. hujus Paſchalem ſolemnitatem narratione actorum Liſmanini attingens, pedem figo, & deductis Reformationis ab Ao. 1545. ad 1550. incluſive initiis, tùm & demonſtratis fundandæ Eccleſiæ paratibus, acta anni 1551. & ſequentium ex ordine perſequi pergo.

LIBER II.

Quomodo Reformatio ab A°. 1551. promota fuerit ad Annum 1562. incluſivè, quo Gregorius Pauli Cracoviæ Eccleſiam Chriſtianorum Catholicorum fundavit.

CAPUT I.

Quomodo divinæ veritatis ſemina ex Italia in Poloniam per Lælium Socinum Anno 1551. allata fuerint.

MAximum & æterna grati animi memoria digniſſimum beneficium Deus genti noſtræ exhibuit, dum per multorum virorum doctorum & piorum non tantum ex vicina Germania, ſed & ex remotioribus regionibus, Itali præſertim adventum, ſcripta, inſtitutionis famam, veritatis notitiam ei inſtillavit. Ex Italia quidem præſtantium ingeniorum officina, ubi tot errorum & ſuperſtitionum cellæ machinæ, meritò veritatis cæleſtis arma apud ſe conflata ad nos miſit. Ex commentariis M.SS. Budzinii & vitæ Lælii Socini curriculo colligo circa annum 1546. in agro Veneto, Vicentiæ & in aliis urbibus non paucos veritati indagandæ operam dediſſe &, huic fini collegia, & colloquia pia inſtituiſſe. Pertractabant hi præcipua fidei Chriſtianæ capita. Unum ſcil. eſſe Deum altiſſimum, qui cuncta. ut crearit, potenti verbò & efficaci juſſu ſuo, ita & ſapienti ac benigna providentia ſuâ conſervet. Filium ejus unigenitum eſſe Jeſum Nazarenum hominem verum, at non ſimplicem, utpote virtute Spiritus S. in caſta virgine genitum. Hunc à Deo Patribus promiſſum tempore definito poſteris eorum miſſum, myſterium Evangelii ſalutaris hominibus annun-

annunciaſſe, viam vitæ æternæ non indulgendo carni, ſed pie vivendo conſequendæ monſtraſſe, ex voluntate paterna vitam parandæ & ſanciendæ peccatorum remiſſioni impendiſſe, ab eo reſuſcitatum & exaltatum eſſe, credentes in Chriſtum eique morigeros à Deo juſtificari: ita pios homines immortalitatem in primo Adamo perditam in noviſſimo Adamo eandem recuperare: hunc ſolum populi ſibi ſubjecti eſſe caput & dominum: hunc omnium vivorum & mortuorum conſtitutum judicem, in ultimo die ad nos venturum: interea regnum mille annorum recuperaturum & obtenturum; ad ultimum Deo Patri regnum traditurum, eique ſubjectum iri, ut Deus ſit omnia in omnibus: Cæterum dogmata vulgo recepta de Trinitate, de Chriſto Dei, qui ſit ipſe Deus Creator, idem Deus qui Pater, de Spiritu Sancto Dei qui Deus pariter ſit, de juſtificatione vel per opera meritoria, vel per fidem ſolam, meritum Chriſti ſibi applicantem, aliaque his ſimilia eſſe opiniones per Philoſophos Græcos introductas. Quæ ſane præcipuam religionis Chriſtianæ partem conſtituunt, & in lucem prolata totum Chriſtianum orbem, ut excuſſo Vitiorum veterno evigilaret, concuſſerant. Erat ex hac pia ſocietate Abbas quidam Bucali dictus, qui arcanis ſuis collegiis & ſtudiis evulgatis, in præſentiſſimo cum verſarentur diſcrimine ſalutis, una cum aliis 40. viris fuga ſe eripuit, & quam Chriſtianus inter Chriſtianos habere non poterat, apud Turcas quæſivit & invenit ſalutem. Theſſalonicam iſti conceſſerant: exceptis tribus, Julio Treviſano, Franco de Ruego & Jacobo de Chiar, quorum illi duo Venetiis ſuffocati, tertius iſte morte naturali obiit. Et Abbas quidem Damaſci vitam finivit. Qui verò ad Turcas ſe non contulerunt, ſilentio tempeſtivo tecti, nec tamen ſatis in patria tuti in Helvetia, Moravia, tandem & in noſtra Polonia refugium invenerunt. Inter hos *Lælius Socinus* ſenenſis fuit, vir non tantum natalium ſplendore utpotè vel ſanguine vel affinitate Pontificibus & multis Italicis Principibus ut vidimus innexus, ſed & eruditione ac ſingulari morum probitate clariſſimus. Is itaque tùm illius periculi metu tùm compertis

Digitized by Google

pertis & faſtiditis erroribus ſtudio inquirendæ & confitendæ veritatis patriâ relicta A. C. 1547. In Helvetiam primum ſe contulerat. Dehinc ut Galliam, Britanniam & utramque Germaniam peragrarat; Ita & Poloniam Anno 1551. ſalutaverat, & ſemine pietatis in cordibus Lismanini & aliorum ſparſo, paulò poſt in Moraviam, indè in Helvetiam reverterat. In Moravia verò Paruta, Gentilis, Darius & Alciatus agentes in indagando vero ſolertèr ſe exercebant. Ita & Franc. Niger & Bernardinus Ochinus, quorum quidam in Polonia, alii alibi è vita exiverunt. Qui in Moravia degebant, ſubinde theſes de Trinitate & ambiguis ſcript. Sacræ phraſibus in Poloniam vicinam mittebant. Atque hæc ſeminaria veritatis ut ſuo loco videbimus, fuêre.

CAPUT II.

Qua ratione Liſmaninus ad veritatis cognitionem & publicam profeſſionem pervenerit quove ſucceſſu.

POſtquam ſibi Liſmaninus meritis ſuis gratiam Auguſti Regis ſingularem conciliaverat, & eandem ab illo conciliationis officio (licet Regina Barbara paulo poſt, ſcilicet 8. Idus May vitam cum morte, ſummo Regis mœrore commutaviſſet) Anno 1551. 1552 & 1553. experiretur conſtantem, non ea, ad alendam ambitionem vel avaritiam, ſecus quam vulgo fieri aſſolet, omnium malorum rivis ex hoc fonte in genus humanum promanantibus abuſus, ſed potius ad veritatem corde conceptam Regi Commendandam & propagandam uſus eſt. Inter hæc Lælius ille in Poloniam, ut paulò ante vidimus, Anno 1551. venerat. Cum vero non tantùm Cracoviam, ſed & in familiaritatem doctorum & proborum virorum, illorum ſcil. veritatis ſtudioſorum veniſſet, Lismanino abjiciendi cuculli acerrimus auctor extitit, eundemque ad indagandam porrò veritatem & luſtrandas Eccleſias Helveticas egregiè reformatas excitavit. Quæ veritatis ſemina in ingenioſum ad virtutem agrum cordis ſparſa uberem fru-

ctum

ctum tempore attulerunt ſuo. Cum autem ſæpius Rex cum Lismanino, utpote Reginæ Matris primario Miniſtro, qui ei non tantùm à ſecretis, ſed & ſacris confeſſionibus fuit, de tertiis nuptiis cum Catharina Caroli V. Nepte, Ferdinandi S. filia, à Franciſco Gonzaga Duce Mantuano relicta vidua celebrandis ageret; Ille hâc occaſione Regi aſſidua familiaritate conjunctus de religionis negotio cum eo egit, conſpirantibus utriusque eorum in ſacrum opús ſtudiis. Quâ ratione factum, ut Rex ei mentis ſuæ, Eccleſiæ corruptelas averſantis aperuerit adyta, & Lismaninus diebus Mercurii & Veneris à prandio Inſtitutiones Calvini (quô meliorem librum tunc non habebat) adferret & cum Rege de omnibus ſpeciatim capitibus fidei liberè conferret, remotis arbitris, quod uſque ad nuptias cum Catharina illa Auſtriaca Cracoviæ Anno 1553. celebratas duravit. Antè quas cum paulò antè uterque inſperatò & gravi morbo Laboraret, communes curandæ valetudini adhibuerunt Medicos, qui à Rege digreſſi, juſſu ejus Lismaninum conveniebant. Morbo illo liberati de negotio religionis amplius colloquentes, decreverunt, ut Lismaninus, Miniſtri Regii (factorem vulgo vocamus) nomine, Bibliothecam Regiam ſumptibus ejus omni librorum genere inſtrueret, nec non viros doctos & pios adiret, Eccleſias varias, earum inſtituta & ritus ac regendi formas perluſtraret, deque omnibus his à reditu ſuo Regem inſtrueret. Simile exemplum reperimus in ſcriniis Annalium Ruſſiæ (quorum tamen potiora iniquitas temporis nobis invidit) de Volodimiro præpotenti Kioviæ Regulo. Is enim cum nondum luce Evangelii colluſtratus (quod demùm circà annum 983. ductâ in uxorem Baſilii & Conſtantini Imperatorum Orientis ſorore, factum eſt) in tenebris impietatis gentilis plus quàm illis Cimmeriis vulgò notis, ditioni ſuæ vicinis, ageret, circà annum 980. miſerat Conſtantinopolin Joannem Smeram Polovecium, Medicum doctum & probum virum ad explorandas Eccleſiarum Chriſtianarum in Græcia res. Hicce ad Principem literas Alexandria dedit, eumque certiorem reddidit de multis cultoribus veritatis, & ſectatoribus religionis ab idololatria repurgatæ, qui & receptis vulgò erroribus ac

corruptelis ſe oppoſuerint & multa acerba à Græcis paſſi fuerint, nobis per omnia conformes: ubi & prædictiones de ruina Græcorum Idololatriæ, hypocriſi, ſuperbiæ, diſcordiæ, crudelitati in conſcientias humanas ob cælibatum & ciborum delectum Romano more ſævienti, & aliis vitiis deditorum: de conjunctione cum illis confeſſoribus veritatis noviſſimæ gentis Slavonicæ, id eſt noſtræ Eccleſiæ, & cum hac reliquiarum populi Judaici ad verum Meſſiam Dei Iſraëlis converſi, continentur. Ità enim & Lismaninus Regi per Literas poſtea totum negotium expoſuit, contrà ejus tamen mentem, qui reditum ejus & narrationem vivæ vocis non literas & mutam narrationem expectabat. Ac primùm quidem Venetiis ſemeſtre exegerat. Poſtea Patavium inviſit Inde Mediolanum conceſſit, ubi à Monachis in ſuſpicionem hæreſeos tractus, & ad præfectum Urbis & arcis celeberrimæ delatus, excuſſis reculis, exhibitis literis ſalvi paſſûs à Rege datis, dimiſſus, in Helvetiam pervenit. Tiguri primùm Sacræ Euchariſtiæ rationem à falſo illo & prorſus idololatrico Dei cultu Pontificio multùm diverſam nunquam antehac viſam, lætus vidit, & viros doctos, qui in illa Helvetiæ metropoli tunc floruerunt, Rudolphum Gualtherum Conr. Pellicanum, Henricum Bullingerum, Theodorum Bibliandrum, Leonem Judæ, Conr. Geſnerum aliosque compellavit. Mox Bernam, inde Genevam, tùm Lugdunum, tandem Lutetiam Pariſiorum perrexit, ut tot gentium mores & inſtituta ſacra perluſtraret, & ſimul ſupellectilem librariam compararet, atque ita mandatum Regis exequeretur. Quod tamen paulò poſt neglexit, poſtquam Genevam reverſus, ne cum horrido cucullo in Poloniam rediret, uxorem duxiſſet, auctore Calvino & Lælio Socino (qui paulò poſtquam Cracoviæ ſementem veritatis jeciſſet, Genevam eodem anno redierat, quâ tamen mox, Calvini ingenium vel non ferens vel metuens, relictâ, Tiguri ſedem fixerat) ſed contradicente Budzinio, miniſtro ſuo, & ob oculos ponente Regis indignationem, qui eum ſumtibus ſuis in exteras regiones ad omnia perluſtranda & exploranda ablegarit, & tantorum conatuum alium eventum quàm Ablegati ſui,

ejuſque

ejuſque Monachi, nuptias expectet, fide etiam promiſſi ſibi data, tum & ſucceſſum ejuſmodi Matrimonii, quod magis ædificata ſubruere, quam aliquid ædificare poſſit, in fauſtum, quod etiam reipſa eveniſſe ſuo loco videbimus. Sed ſurdo cecinit. Namque Monachus cælibatum, & Spiritu & carne meritò illum damnante, peroſus, & ad caſtas, intempeſtivas tamen, nuptias properans, quod inſtituit, effectum dedit, & accepta uxore, Genevæ manſit. Quod ejus factum Rex moleſtè ferens ab incæpto de explorandâ religione reſiluit, quamvis credibile ſit, animum ejus à compertis Romanis erroribus permanſiſſe (quod & Piaſecius indicat & notat) alienum, & ab interno ac firmo aſſenſu abductum, prælucente magnorum exemplorum, & quidem quæ vel Monachi vel alii Pontifices, etiam majoris notæ, ex ſe præbuerint, face, quæ certè multorum, etiam Principum illius ævi, animos perculerat. Nam non ſola Germania, Gallia, Italia, Lutheros, Melanchthones, Buckhenhagios, Carolſtadios, Zwinglios, Oecolampadios, Calvinos, Martyres, Brentios, Buceros, Bullingeros, Marloratos, Bezas, Ochinos, Paulos Vergerios, & alia celebria nomina, ſed & Polonia noſtra plures ejuſmodi viros præſtantes & cordatos è mediis Papatus & clauſtrorum Monaſticorum vel adytorum tenebris, ad præferendam veritatis lucem produxit. Hîc unâ ſerie, nomina eorum ſeræ commendo poſteritati. Fuêre ſcil. iſti: *Joannes à Laſco*, Præſul digniſſimus, *Aloiſius* natione Italus, Concionator Regius Cracovienſis, *Coſminus* Concionator Regius, *Staniſlaus Napaleganus*, *Simon Zacius*, *Felix Cruciger*, *Staniſlaus Orichovius*, *Martinus Crovicius*, *Thomas Falconius*, *Staniſlaus Lutomirſcius*, *Valentinus Krzczonovienſis*, *Andreas Dudithius*, ille Magnus, notus in Concilio Tridentino, & in Aulis trium Impp. Orator ac Epiſcopus Tinienſis, poſt Chanadienſis, tandem quinque Eccleſienſis: tùm verò & iſte, de quo nobis ſermo eſt, *Liſmaninus*. Qui tamen promiſſi à ſe dati, & beneficii à Rege accepti memor, ut ſe gratum præſtaret, peregrinationis ſuæ, tùm verò & facti ſui rationem Regi reddidit, libros juſſu & impenſis Regiis

coëmtos

coëmtos biennio poſtquam duxerat uxorem ad eum ſubinde miſit, nec non literas, quas celeberrimi in Helvetia viri ad eum ſcripsêre: quarum autographa 30. annis à morte Regis in manus Budzinii pervenerunt, ita ut ejus induſtriæ conſervationem illorum debeamus. Horum apographa hîc omitto cum hæc jam dudum lucem viderint. Moneo tamen amantes veri ex officio viri Chriſtiani & fidelis ſcriptoris, ut qua ratione in legendis celebrium Auctorum ſcriptis, circumſpectos eos eſſe oporteat, videant, non bona fide in edendis illis epiſtolarum gravium apographis ab infeſtis veritati hominibus actum eſſe. Nam ne quid diſſimulem:

Epiſtola, quam ad Regem Auguſtum Calvinus Nonis Decembr. CIↃIↃLIV. *dederat, ſatis cordate contra Pontificiam arrogantiam ſcripta, extat quidem inter epiſtolas Calvini p. 139. ſed Lismanini nomen initio epiſtolæ parum candidè agens editor ejus omiſit. Propterea tamen eam cum ſit prolixa, inſerere hîc minus neceſſarium judicavi. Hanc tamen poſteriorem & breviorem inſero, quòd impreſſum exemplar cuncta iſta, quæ videbis, de Lismanino omiſerit.*

„ ETſi non miror Præſtantiſſime Rex, nec dubito quo
„ tempore Majeſtas Veſtra Conventum Ordinum re-
„ gni ſui agebat, in tanta negotiorum mole ſummis &
„ variis curis fuiſſe diſtractam, ut ne perlegendæ meæ co-
„ hortationi otium ſuppeteret: tamen ex quo plus otii da-
„ tum fuiſſet, confido aliquid vacui & ſoluti temporis
„ ſumpſiſſe, ut meus labor tandem non fuerit inutilis.
„ Nam ex literis quas Majeſtas veſtra mittere dignata eſt,
„ intelligo meam ſedulitatem gratam fuiſſe, nec faſtidio
„ vel contemptu rejectum fuiſſe meum illud ſcriptum, in
„ quo breviter oſtendere conatus fueram, quænam vera
„ eſſet reformandæ Eccleſiæ ratio, & quis commodiſ-
„ ſimus ingreſſus. Imò quia Majeſtas Veſtra illud ſe hu-
„ maniter excepiſſe ac libenter ſe inſpexiſſe teſtatur, & ubi
„ liberius otium contigerit, ſibi in animo eſſe attentius
„ ſingulas ejus partes meditari, plus indè fiduciæ ad ite-
„ randum ſcribendi officium offerre viſum eſt. Itaque ſi
nunc

Digitized by Google

„ nunc rurſus Majeſtatem Veſtram cohortari audeo, non videtur eſſe mihi de venia petenda laborandum, ac ne longior quidem excuſatio neceſſaria eſt. Non ſum equidem neſcius vel immemor, quantum à celſitudine in qua Magnum Regem Deus locavit, diſtet humilis mea & abjecta conditio: ſed quia probè tenet Majeſtas Veſtra quid valeat illud cœleſte edictum, quo jubentur omnes terræ Reges Filium Dei oſculari, nec ignorat externo oſculi ritu notari fidei obſequium; quod reverenter Sanctas admonitiones à Chriſti ore & ſpiritu profectas amplectitur, mihi videtur eximi omnis metus & dubitatio. Ego igitur quem ſummus Rex Evangelii ſui præconem & Eccleſiæ ſuæ Miniſtrum conſtituit, ejus nomine Majeſtatem veſtram appello: quum jam in Polonia ex funeſtis tenebris Papatus emergere cæperit vera religio, cùm multi pii & cordati homines abjectis impiis ſuperſtitionibus ad purum Dei cultùm ultrò aſpirent, ut curam hanc aliis omnibus præferat. Et certè quantò æterna Dei gloria umbratilem & caducum hujus mundi ſtatum præcellit, ita ad tuendam vel aſſerendam pietatis doctrinam, poſthabitis aliis omnibus præcipua noſtra ſtudia conferre decet. Quòd hactenus Polonia Papatus corruptelis fædata & vitiata perverſoque Dei cultu poſt humana figmenta vagata eſt, quòd denique ſub errorum colluvie demerſa, cæleſtis lucis aſpectu caruit, triſte ac miſerum fuit ſpectaculum. Nunc verò quum illa communi amentia & ſtupore, quo percuſſus fuit totus orbis, eum Dominus liberare incipiat, ſummos quoſque & infimos à ſuo torpore expergeſieri neceſſe eſt. An igitur Regibus ceſſandum, quos ideò in ſublime Deus extulit, ut inde gentibus univerſis præluceant. Jam verò quanti nobis eſſe debeat ſincera religio, per quam Chriſto inter nos tribunal erigitur, quanti etiam legitimus Dei cultus, in quo Symbolum præſentiæ ejus vivaque imago relucet, Majeſtas Veſtra me tacente ſatis intelligit. Et ſanè niſi ad nos hac in parte animandos vel unum Davidis exemplum ſufficit, minimè excuſabilis eſt noſtra ſegnities Quum enim tunc nonniſi ſub obſcuris figuris in terreſtri Sanctuario Deum colerent Patres, refertur tamen ſolen-

„ ne quod concepit jus jurandum, quod non daturus eſſet „ ſomnum oculis ſuis, nec palpebris dormitationem, „ nec ingreſſurus poſtes domus ſuæ, donec inveniſſet lo- „ cum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Si Regem il- „ lum pia ſollicitudo Legalis cultûs quieſcere paſſa non eſt, „ quin noctes & dies ad quærendam Arcæ fœderis ſtatio- „ nem non minus anxiè quam aſſiduè intentus foret: quan- „ to magis nunc Chriſtiani Regis ſtudium ad ſe rapere de- „ bet ſpiritualis Dei cultus, omneſque ejus conatus ac cu- „ ras accendere ad obeundum hoc tam honorificum & „ præclarum munus, ut Chriſtus emineat? Accedit etiam „ quòd David quamvis extruendi templi honore privatus „ eſſet, non tamen ceſſavit toto vitæ ſuæ curſu lapides, „ materiam, argentum & aurum congerere, quò ſucceſ- „ ſor Solomo copiis omnibus inſtructus, ſtatim ſinè mo- „ ra ad opus ſe alacrius accingeret. Quo animoſius Chri- „ ſtianum Regem vires omnes ſuas ad reſtituendum Dei „ templum colligere ac ſummoperè eniti decet, ne diutius „ inter deformes ruinas cultus Dei obſoletus jaceat? Etſi „ autem nunquam deſunt obſtacula, quæ pium hoc ſtu- „ dium morentur, longè tamen Majeſtati Veſtræ expedi- „ tior quàm olim piis Regibus Ezechiæ & Joſiæ, quibus „ arduum & durum, promptum & alacre ad ſuſcipien- „ dam Chriſti fidem obſequium offerat. Quo adjumento „ ſic expergefieri cordatum Regem decet, ut non minus „ ſtrenuâ manum ipſe viciſſim porrigat? Nec verò his „ blanditiis dandæ ſunt aures, quibus Satan per homines „ profanos lethale frigus aſpergens, ignavo ſopore mul- „ torum ſenſus perfundit. Quin potiùs excuſſo omni tor- „ pore manibus & pedibus in tàm præclaro opere inſiſten- „ dum eſt, ac præſertim ubi apparet agendi maturitas, ne „ ſi oblata divinitùs occaſio negligatur, fruſtra deinde „ ſtandum ſit ad clauſam januam. Equidem optimo viro „ & fideli ſervo Chriſti Franc. Liſmanino, quum à me „ conſilium peteret, auctor eſſe non dubitavi, ut iſthùc „ ſtatim concederet; ſi quis fortè opera ejus uſus fuerit, „ ſaltem pio ejus deſiderio libenter ſubſcripſi: nec veritus „ ſum ne ejus profectio quaſi intempeſtiva Majeſtati Ve- „ ſtræ diſpliceat, cujus præſentiam multis modis utilem

„ expe-

„ experientia ipſa oſtendet. Quòd ſi palam à Rege ipſum
„ proferri mox à primo ingreſſu nondum commodum
„ videbitur, mihi tamen per ſacrum Chriſti nomen roganda
„ ſuppliciter & obteſtanda eſt V. M. ut rectè currenti
„ ſaltem aliunde patefactam viam curet. Interea aſſiduis
„ votis precabimur, ut Dominus pro ſua incredibili potentia
„ opus quod cœpit feliciter abſolvat, Majeſtatem Veſtram
„ heroico ſpiritu inſtruat, & in ſtatu proſpero incolumem
„ tueatur. Genevæ pridie Natalis Domini, quem cupio
„ ſicuti ſummo imperio à Patre donatus eſt, ita reverenter
„ in palatium verum excipi, ut jure ſuo ab omnibus colatur.
„ latur. 1555. & 24 Decembris.

Majeſtatis Veſtræ addictiſſimus

JOHANNES CALVINUS.

Sereniſſimo Poloniæ Regi,

Domino meo Clementiſſimo.

Alias etiam dedit ad Regem literas Calvinus V. Id. Februar. 1555. ut & H. Bullingerus 12. Novemb. ejuſdem anni, ſed quas jam dudum editas omittimus.

CAPUT III.

De his quæ factum Lismanini in Polonia ſecuta, & aliàs in negotio religionis geſta ſunt.

INter hæc, cum Lismaninus peregrè eſſet, Eccleſiæ Polonicæ inſigniter creſcebant, vires ſubinde majores per provinciam Cracovienſem, ſed & per totam Minorem Majoremque Poloniam & Lithvaniam acquirente Evangelio, & nobilitate juribus ſuis confiſa, ut Miniſtri verbi, qui & Parochi Evangelicorum vulgò vocabantur, quietè agerent, magno animo & felici conatu pertendente. Sed cum nondum veritati in Metropoli Cracovienſi paratum eſſet domicilium, Vola Decii Juſti prædium ſuburbanum illum primum excepit, accito illuc

luc viro pio & erudito Gregorio Pauli Brzſinenſi, qui rem divinam ibi faciebat, ut & in Chelmiano, Remigiani Chelmii Viri generoſi prædio itidem Urbi vicino. Quapropter multi Cracovienſium civium utriuſque ſexûs concurrere ad audiendas conciones ſolebant, licet & iter illud crebrò ſatis fuerit incommodum, & malevoli, curante id Epiſcopo Cracovienſi illo Andreâ Zebridovio, convitiis & variis moleſtiis ac obſtaculis impedire eos ſæpè conarentur. Sed vincebat hæc omnia ardens in divinam gloriam & propriam ſalutem zelus, ſecundante & tutante pios conatus divinâ providentia, quod & Regius Pſaltes olim celebravit: *Beatus homo cui facultas eſt in te, ſemitas tuas inſiſtendi ex animi ſui ſententia. Qui tranſeuntes per vallem mori fontem conſtituunt eum, quos etiam benedictionum operit pluvia. Qui pergunt ab acie ad aciem comparituram apud Deum Tzione* Pſal. 84. 6. 7. 8. ſignificans fideles Dei cultores ad dilecta ejus tabernacula properantes ſuperare avia, deſerta & omnia incommoda ac obſtacula, ut perveniant in Domum Domini, qui ſuis propitius ſingulari favore eos compleat. Ita enim profectò tunc evenit, cum & Staniſlaus Laſlocius, Matthæus Stadnicius, & Joannes Bonar Magnus Procurator arcis Cracovienſis & Caſtellanus Biecenſis, Viri Illuſtres in Aulas ſuas Miniſtros ad conciones habendas adducerent. Et Bonarus quidem in horto ſuo ad ipſa urbis mœnia ante portam ædi Nicolaitanæ vicinam, & ab ea cognominatam cœtui ſacro colligendo locum aſſignavit. Atque ibi poſtea Gregorius ille docuit magna hominum frequentia, ut ad novas res fieri ſolet, confluente. Chelmius vero in ſuo prædio ſepulturæ locum dedit, quem Pontificia iniquitas Montem Caninum vocaverat. Sed & Ivanovicianum tertio ab Urbe lapide diſſitum pagum (quem cum Vir nobilis Dluſlii poſſideret, libertate multâ uſus, juſſerat imagines templo ejici) eadem fini adire ſolebant. Egregium hâc occaſione occurrit exemplum, memoratu dignum de quadam honeſtâ matronâ, Joannis Jeleni Civis Cracovienſis conjuge. Quæ cum formâ ſed & pudicitia, præſtaret, non ſecuta eſt veſtigia aliarum fœminarum, quæ in illa urbe non infrequen

ter

ter fidem conjugalem à Pontificibus (quibus obtentu religionis omnia ſunt pervia & licere putantur) temerari ſinunt. Cum enim Andreas Zebridovius Urbis illius Epiſcopus in omnem luxuriam ſolutus, à ſuo Archidiacono ejuſdem ollæ miniſtro accepiſſet, fæminam illám formâ pulcherrimam in platea, quæ à fraternitate commentorum Franciſci æmula Bratska vulgo dicitur, propè Palatium ſuum habitare, eam ad ſe citari, quòd ad audiendas conciones Lutheranas (hoc nomine in Polonia omnes à Romanenſibus diſſidentes venire jam ante monuimus) cum marito, qui potius, non fæmina, citari propterea debuit, ſi potior religionis vel juſtitiæ quàm libidinis ratio habita fuiſſet, Chelmianum vel Ivanovicianum adiret. Quæ cum coram Pontifice comparuiſſet, oculos & cor ejus, ſed fruſtrà, in ſe convertit

Nam videt hanc, viſamque cupit,

Sed non potitur cupitâ, licet retia libidinis capiendæ prædæ pandens, adſtante Archidiacono & frequenti Aulicorum coronâ eam compellarit: *Tune es, ô Lutheri ſequax, quæ licet ædi D. Franciſco ſacræ vicinus habites, eam tamen non adis, ſed ad unum & alterum milliare ſtudio concionum Lutheranarum audiendarum extra urbem excurris. Adimam ego tibi propenſum in Lutheri ſectam affectum. Si nolis colum domi tractare & templum frequentare, faxo ut brevi in arcem Lipovecianam* (arx eſt Epiſcopalis, urbi vicina) *deducaris.* Ad quam propoſitionem, religioſæ ſimulationis plenam, mulier in Aulis olim educata, & inter ſales pudorem tueri docta, lepide reſpondit: *Reverendiſſime Princeps, Aliquis bonus vir* (is revera erat Archidiaconus lateri Epiſcopali proximus) *cum non haberet quod ageret, voluit gratum Reverendiſſimæ Ceſſitud. Veſtræ præſtare officium, me de Lutheraniſmo accuſans, qui ad eum nequaquam pertinet. Nam ut ego non obſervo, quorſum ille ire ſoleat, ita dubito ut iſte delator pietate motus, quorſum ego eam, obſervaverit. Verumtamen ſi digna eſſem carcere, is non in Lipoveciano, qui pro Sacerdotibus ſolis extructus eſt, ſed in Promnicenſi arce, qui fæminis deſtinatus eſt; ſubeundus mihi foret.* Senſit Pontifex ſalem, quo mulier

Digitized by Google

ſe & ſibi ſimiles perfricuit, & ſubridentibus, affatim auditoribus, Archidiaconum dicere ad hos, *Spectatum admiſſi, riſum teneatis amici*, ad illum verò.

Heu bone vir, curaſti probè, volens, aſpiciens, unà cum eo obmutuit. Mulier verò benè ſibi conſcia & conſtans beneque morata, genu flexo, domum receſſit, ſpectatoribus Comædiæ in ſinu vetus illud repetentibus:

Egregiam verò laudem & ſpolia ampla refertis!
Prætereundum hîc non eſt, id quod Budzinius annotat, Epiſcopum iſtum amari & malevoli zeli plenum, interim ventri deditum, ac veræ pietatis expertem fuiſſe. Totam enim de reſurrectione fidem & univerſam Chriſti religionem fabulam ducebat, maledico ore Chriſtum Servatorem laceſſens, & impiam vocem de tribus impoſtoribus (de quibus an liber aliquis habeatur, ignoro, ſed Bernardino Ochino injuriâ imputari, benè ſcio) proferens. Harum blaſphemiarum teſtem Budzinius adducit Andream Patritilem, olim ſuum Præceptorem, poſtea verò Epiſcopi iſtius Secretarium. Is enim hæc & alia plura ei pro veteris amicitiæ fide, retulit, ut & aliquando ſe cum Hero illo ſuo carpento vectum in pratum delatum fuiſſe, eumque ad ſe dixiſſe: *Vides, Andrea, hoc pratum. Felicius id me eſt. Nam gramen, quod ea falce reſectum jacet, redibit. Ego autem ſemel falce mortis demeſſus non amplius reſurgam.* Tum & dicere eundem ſolitum fuiſſe: *Crede & in hircum, ſi velis, dummodo mihi decimas pendas.* Sed talem vitam & animi improbitatem zelo ſimulato & perſecutionibus piorum velare juvat. Itaque aggreſſus primò eſt Conradum illum Crupcam Przeclawſki, Virum Nobilem, cui ob diverſam de fide ſententiam & decimas ad tribunal ſuum Pontificium (ad quod ante peractam reformationem & partam Spiritui corporique juſtam libertatem nobiles olim cum diſcrimine honoris & vitæ trahebantur) adeſſe juſſit. Qui jugo illo Pontificiæ jurisdictionis cervices nobilitatis premente comparuit, ſed cum caterva Nobilium; præcipuè verò innocentiam ejus juvit Martini Zborovii Palatini Caliſſienſis Viri Illuſtris & Præpotentis

tentis

tentis, ac propè Audacis (teſtatur id Dux Viſnoveciuſ; ob raptam Ducem Oſtrogianam in media Bohemia captus & trucidatus) virtus. Is enim pro more ſuo, imbecilliorem à fortiore opprimi ægre ferens, cum familiarium & ſequacium manu in Aula, [quam ædi Franciſco ſacræ & Palatio Epiſcopali vicinam habuit, præſto fuit. Quod cum Epiſcopus cognoviſſet, Palatium claudi, portam obſerari, muniri & aliquot majores machinas bellicas ignivomas præparari præcepit, exiguâ tamen januâ apertâ relictâ. Palatinus itaque eum convenire volens, miſit ad eum, jubeat recludi portam, ſe indignorum ritu per foramen in palatium non ingreſſurum, quoniam in Senatum non per foramen, ſicut ille in Epiſcopatum, ſed per apertam virtutis Portam ingreſſus fuerit, ac proinde per apertam portam & in Palatium Epiſcopale intrare ſit dignus, ut Epiſcopum cum Amicis conveniat. Budzinius refert nil amplius inter eos fuiſſe tunc actum. Orphinovius verò Palatinum illuc quaſi quid rerum ageretur ignarum veniſſe, iniquitatem Juriſdictionis Epiſcopalis demonſtraſſe, liberationem ab hac ſervitute brevi fore prædixiſſe, & auctoritatis ſuæ reverentia ulteriorem Epiſcopi furorem coërcuiſſe. Ita tunc Epiſcopus anathematis fulmen, brutum tamen, contra virum illum nobilem, zelo veritatis flagrantem, vibravit. Audiendus hîc eſt Piaſecius: *Cum*, inquit, *Andreas Zebrydovius Cracovienſis Epiſcopus de hæreſi Lutheri accuſatum Crupca Przeclawski judicaret, eumque propterea infamiâ pænariâ notaret, æque Catholici atque hæretici equeſtres adeò inſurrexerant contra eandem poteſtatem Eccleſiaſticam, ut in Comitiis Petricoviæ A.* 1552. *nullum negotium publicum tractari permiſerint, niſi prius illam judicii Epiſcopalis ſententia quoad pænam infamiæ judicialis abrogaret. Ac exinde omnium judicii Eccleſiaſtici contra Equeſtres decretorum executio fuit ſuſpenſa ad compoſitionem inter Status; cum euſque contra excommunicatum, ſi intra unum annum abſolutionem non obtinuiſſet, conſueverit Cancellaria Regia dare ad Præfectos locorum Regios mandata executionis, qualia dari ſolent contrà proſcriptos à Rege vel Judicibus Terrarum*

Equeſtribus. Idem ille Epiſcopus cum ictus Crupcæ intentatus eluſus vel eliſus fuiſſet, alior ſum impotentiam mentis convertit. Mortuo illo Dluſcio Ivanoviciani hærede convenêre vicini & Amici, ut ei juſta perſolverent. Quod in vicinia Urbis cum fieri Epiſcopus audiviſſet, miſit illuc unum ex familiaribus, quô ritu exequiæ peragerentur, & quis totius funebris ceremoniæ dux & moderator eſſet, exploratum. Is cum rediiſſet, & exequiis magnâ frequentiâ nobiles adfuiſſe, miſſam idiomate Polonico celebratam, cereum tantum unum accenſum, nec alia ſolemnia ſervata, funebris vero actûs directorem Andream Triceſſium Joannis illius filium fuiſſe, retuliſſet, ita exarſit irâ, ut cibo abſtinuerit, & Triceſſio rogum minitari ſuſtinuerit. Sed & ibi vana fuit ſinè viribus ira. Quæ tamen aliquo ſucceſſu paulò poſt in ſimili actu funebri non caruit, uti mox dicetur. Creſcente confeſſorum veritatis & Eccleſiarum numero, ac nobilium, qui non ſolùm in pagis, ſed & in ipſa Urbe Cracovienſi in oculis Epiſcopi rem divinam fieri curabant, libertate, creſcebat in dies Epiſcopi indignatio, cui ilia ideò rumpebantur, quòd omnes impios conatus ſuos fruſtra eſſe videret. Minis tamen, ſed & aliis malitioſis artibus non abſtinuit, ut ſe juratum pietatis hoſtem oſtenderet. Cum Hieronymus ille Philipovius, qui jam tùm in Crzcentziano numeroſam tuebatur Eccleſiam, Cracoviam cum uxore, quam à Viro Magnifico Hiemſta relictam viduam duxerat, veniſſet, Epiſcopus maximæ campanæ, quæ à Sigiſmundo I. nomen habet, in arce ſignum quaſi ad extinguendum commune incendium, triduò edi mandat. Tùm anathematum fulmina non tantum in hæreticos, ſed & in populum torquet, ſolemnibus Miſſæ interdicit, ut imperitum & ſuperſtitione captum vulgus ad invidiam, & ita ad ſeditionem perſecutioni in Philipovium & alios veritatis fautores ciendæ opportunam concitaret. Sed cum & hæc apertæ inſectationis via non ſucceſſiſſet, aliam, eamque tectam & ſpecioſam, calumniarum ſcil. ingreſſus eſt, benè doctus, Leoninam & vulpinam pellem alterius eſſe aſſuendam. Ca-

lumniæ occaſionem præbuit Philipovianæ puerperium. Hanc monſtrum horrendum, draconem tricipitem aliquot caudis armatum enixam eſſe, impudentia per urbem ſpargit, licet enixa fuerit infantem maſculum, cui paternum nomen inditum, qui poſtea blanditias ſeculi ſecutus, avitâ generis nobilitate & Coniecpoliorum, quibuſcum communia arma gentilitia gerebat, conſanguinitate juvante. Regis Stephani dilectus vulgò dictus eſt, quod Magnus dapum Regiarum Inciſor per regnum, Supremus Cubiculi Regii præfectus, Mareſchalcus Curiæ, Strienſis, Nurenſis, Oſtreſlovienſis & Oſtrolencenſis Capitaneus factus, & Legatione ad Turcarum Imperatorem perfunctus fuerit, cum vix tricesimum annum exceſſiſſet. Sed extemplo, ut ſolet, non minus imprudenter, quàm impudenter inſtructa fraus, ut ignis in lucerna Punica tranſparuit & Pontificem cum grege ſuo in contemptum deduxit. Atque hæc res etiam populum hinc impias fraudes peroſum & grave Pontificum jugum jam olim ægreferentem, illinc novitatis avidum, ideoque ad credenda accipiendaque omnia nova facilem, haud leviter ad audiendas conciones Lutheranas (hîc quoque vulgatam illam veritatis Sectatorum appellationem retinere placet) invitavit & incitavit. Tantò magis quòd has in Urbe tutò haberi & audiri poſſe videret, Concionatores ex pagis adducentibus Equitibus. Quos inter Laſſocium & Philippovium conjunctiſſimum ſociorum par, maximè Epiſcopi petebat invidia, quoquomodo utrique nocere ſtudentis. Et huic quoque ut moleſtiam crearet, occaſionem quam, ut & cauſam, qui malefacere volunt, nunquam non inveniunt, invenit, cum funus uxoris puerperio illo examinatæ, honeſtè cum amicis ex urbe efferret. Tunc enim excitâ ſtudioſorum, quorum illìc non minor licentia & animi impotentia, quàm virium potentia eſt, & aliorum ad quidvis audendum promptorum turbâ in ſeditionem gladiis, telis & audaciâ armatâ, funus ducenti Philipovio in medio foro prorumpens è turba Vrovecius, generis nobilitatem & ſtudiorum famam, infami petulantiâ contaminans, alapam impegit. Quam injuriam cum ulciſci, & non tantum hunc Juvenem, ſed & univerſam illam malefe-

riatorum turbam vi repellere Amici & familiares vellent, Philipovius & patientiæ Chriſtianæ, & amoris conjugalis memor, & ipſe injuriam modeſtè, ſcintillas magnum incendium daturas Viro cordato & prudenti ſputo exſtinguenti ſimilis, tulit, & amicos ac clientes arma expedientes ritè & providenter cohibuit. Optimo certe conſilio. Hoc enim Pontifices & cæteri malevoli quærebant ſtudio, ut Evangelicæ veritatis Confeſſores de tumultu quopiam accuſare poſſent, & criminari, pravum & maleficum hominum genus paci publicæ inimicum, ſeditionem non religionem inchoare. Ideoque Philipovius inſigni exemplo, qui ferant, qui verò inferant injuriam, ſeditionis fomentum, omnes docuit. Et profectò benè ſibi tunc modeſtia, & contra malè conſuluit ferocia. Illa enim laudibus afficiebatur, hæc vituperio proſcindebatur publice: & tantum Evangelicorum creſcebant ſucceſſus, quantùm Pontificum decreſcebat fides & probitatis opinio. Cum & hic Epiſcopus malitiæ ſperato fructu excidiſſet, auctâ & in ſuam partem ſuſpicione, & in adverſam exiſtimatione, plebejæ conditionis homines, quos ſola innocentia & modeſtia injuriæ patens tueri contrà effrænem impietatem non poterat, aggreſſus eſt. Luculentum ſacræ tyrannidis exemplum in Martino illo Curovienſi, Miniſtro verbi divini, Viro per omnia pio & innocente, paulò ante, anno ſcil. 1550. quo in locum Samuelis Macieovii in Epiſcopum Cracov. creatus erat, ſtatuit. Hunc enim captum & carcere Bozentino mancipatum inediâ peremit, quod non tantum Chryſippus non faceret,

--- nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique ſenex nutritus Hymetto.
Qui partem acceptæ ſæva inter pocula cicutæ
Accuſatori nollet dare.

Sed & naturæ potius quàm Dei cultor Plinius deteſtaretur, diceretque, *diræ famis mortem, terræ meritis alieniſſimam, lenta nos conſumere tabe.* l. 2. c. 63. Cum enim Vir ille Pius & Sanctus Jeſu Chriſti Martyr nihil penes ſe quàm Sacrum Codicem & paulum butyri haberet,

beret, hoc unà cum libro (ut quem mente & memoriâ devoraverat ac in ſuccum & ſanguinem converterat, ore quoque devoraret & cum eo in terra conderetur) durâ fame ſtimulante conſumpto, ſemianimis præſente Epiſcopo, qui Antonianâ, pluſquam Neroniana ſævitiâ ſupplicia ſpectavit, juſſiſſe non contentus, veritatis confeſſioni immortuus eſt, fæminâ quadam, Pontificum necdum morte ejus ex ſatiatorum, & cadaver ſanguine fœdatum innoxio intuentium, & ultrà mortem ac barbariem ſævientium, nuditatem & ſanguinem ſuffocati indusio dato tegente. Adeò Pontifices & olim Samaritanus, hæreticus Judæis & alienigena, & hic fæmina viros, plebeja dignitatibus eminentes, miſericordiâ in miſeros exercitâ ſuperavit!

CAPUT IV.

De proſcriptione abſentis Liſmanini, & perſecutione ulteriori Confeſſorum veritatis per Andream Zebrydovium Cracovienſem Epiſcopum facta.

UT ſolet impietas ſemper ruere præceps in pejus, ita & hic tot piorum perſecutionibus, imo & illo innoxio ſanguine pluſquam adamantina corda emolliri & in humanitatem flecti non poterant. Urebat malevolos Liſmanini exemplum, ſed & miſſæ virorum Præſtantium Conradi Geſneri, Henrici Bullingeri, tùm Joan. Calvini ad Regem litteræ, quæ & ad Proceres Regni ac Equites veritatis Evangelicæ ſectatores ſcriptæ per ora & manus plurium ferebantur, ità ut talia latere non poſſent malevolos, qui in perſecutionum occaſiones inveſtigandas pluſquam lyncei & emunctæ naris eſſe ſolent, in iiſdem vero exſequendis impigri & ingenioſi, adeò ut meritò ex verbis Servatoris penitius in animum admittendis optare liceat: *Utinam filii lucis non ſint filii hujus ſeculi prudentia inferiores in genere vel ordine ſuo!* ut nempe norint occaſiones rei benè gerendæ inveſtigare, captare, arripere, exſequi, atque ita præ-

ſidia vitæ melioris parare. Tum quidem & hi & illi prudentiâ & induſtriâ certarunt. Nam Evangelicæ veritatis confeſſores de ea propaganda, oſores verò de eadem eradicanda quoquomodo, cogitabant. Et illi quidem indicta ad Cal. May 1555. Synodus Pinczov. Pinczoviam Synodo, frequentem eam celebrarunt. Atque hæc prima fuit Evangelicorum in Polonia Synodus: quam Coſminecenſis in Majori Polonia eodem anno m. Aug. habita ſecuta eſt. In illa ſancitum eſt explorandos eſſe animos fratrum *Moravorum*, qui & *Valdenſes* & *Pauperes de Lugduno* & *Albigenſes* & *Picardi* vulgo vocantur, cum quibus non pauci fratrum Polonorum, ſingulari diſciplinæ Eccleſiaſticæ & pietatis ſtudio eorum invitati conſilia ſociabant. Hi (ut aliquid de iſtis quoque hâc occaſione dicamus) medio duodecimo à Chriſti nativitate ſeculo magno animo contra Romanæ Eccleſiæ corruptelas, præcipuè de Romani Pontificis totiuſque adeo Cleri tyrannide; de mercatu indulgentiarum, de nundinatione miſſæ, de multiplici Idololatria, & quæ his adnexa ſunt, detonare incipientes, longè lateque doctrinam, quæ ſecundum pietatem eſt propagarunt. Auctor illis fuit Petrus Valdus Civis Lugdunenſis Vir, ut ex factis videre eſt, pius & prudens, quem inſperatus & horrendus unius ex divitibus, qui fallendi temporis cauſa convenerant, repentè mortui caſus, ad agendam cum ſuis & prædicandam ſeriò pænitentiam ac morum integritatem cum divitiarum & ſeculi contemtu conjunctam, inſolito quodam accenſum zelo impulit. Hanc inſtitutionem puriorem circa annum 1370. Joannes Viclefus in Anglia reſtauravit, de quo ſingulare refertur, quod & Biblia in linguam vernaculam tranſtulerit & 200. libros quaſi (redeunte Valdi intrà annorum 200. periodum zelo) contra Papam ſcripſerit. Horum veſtigiis intrà 30. annos 150. ſcil. ineunte ſeculo, Joannes Hus & Hieronymus Pragenſis fortiter & uſque ad atrocem mortem, quâ plusquam impium illud (nam & impietatem gentilium excedens) dogma, *hæreticis non eſſe habendam fidem*, ſancitum eſt, inſtiterunt. Dehinc intra centum annos, ſicut Hus prædixiſſe ſcribitur, Martinus Lutherus Iſle-

bienſis

bienſis Theologiæ Doctor è familia Auguſtini, ex occaſione mercatûs indulgentiarum, quem auctoritate Leonis. X. Pontificis Romani, præ cæteris Joan. Tecelius è Dominici familia in Germania cum pudore verecundiorum, indignatione nobiliorum, dolore probiorum exercebat, in tam effrænam & ipſis quoque melioribus Pontificiis Polyd. de inventor. rer. l. 8. c. 4. p. 622. Thuan. l. 1. hiſtor. Laur. Surius Comment. p. 92, 93. improbatam licentiam ſurrexit, eique editas Wittebergæ theſes oppoſuit. Fecit quidem in eo Viri Chriſtiani & cordati officium, magnos rei per ſe falſæ & à Pontificibus proprii commodi cauſſa confictæ, utpote peccatorum ſcilicet remiſſionis, omnibus veram pænitentiam agentibus ſanguine Chriſti Redemtoris partæ, & ab Eccleſia ore Epiſcopi ſive paſtoris declarandæ facultate à tota Eccleſia in ſe ſolos tranſlata, corruptelas demonſtrando & arguendo. Sed cum ulcus tangeret, minimè faventes ſibi Pontifices expertus eſt. Invenit tamen & melior cauſſa patronos, cumprimis Fridericum Saxoniæ Electorem, Principem Magnanimum, qui Lutherum & ſuſceptum ab eo negotium contra furentes Pontifices tueri ſuſtinuit. Cui ſe paulò poſt alii Principes, ſed & urbes Imperii liberæ adjunxerunt. Tantò magis quòd ex mente Lutheri, ſed & ipſius veritatis ambitio & arrogantia Pontificum, & immenſi eorum reditus annui coercerentur, & opes eis non tantum non convenientes, ſed & noxiæ, in uſum Principum & Reip. converterentur. Sed hæc aliis cum curâ deſcripta, relinquamus, & ad noſtra vertamur. Exempla præclara Principum & Statuum vicinæ Germaniæ, quorum generoſo incaluerat pectus honeſto, ut certatim ad tollendas in fide & moribus, inveteratas licet, Eccleſiæ corruptelas concurrerent, noſtros quoque homines valde accendebant. Tantò magis quod bonis inſtitutis ac conatibus reſpondentes proſperi ſuceſſus meliora ingenia magis magiſque incitarent, invitarentque. Ex Synodo Pintzovienſi, cujus paulò ante mentionem fecimus, datæ ad Liſmaninum apud Helvetios degentem à Nobilibus Eccleſiarum Patronis & verbi Miniſtris litte-

Digitized by Google

ræ, quibus cum in Poloniam rediret, uno animo invitabant. Oppoſuit quidem ſe eis *Staniſlaus Sarnicius*, Eccleſiæ Niedvedenſis Paſtor vir nobilitate præſtans, & ut acri ingenio, ita & elato animo, qui jam tunc ad primatum per ruinam concordiæ Eccleſiarum, quæ paulo poſt, Ao. ſcil. 1565. ut infra dicemus, hoc incentore inducta eſt, graſſabatur. Pervicit tamen auctoritas plurium æquiori cauſſæ patrocinium commodans. Adeoque litteræ illæ ad Liſmaninum per Budzinium miniſtrum ejus miſſæ fuere, qui & litteras Regias quibus Geſnero, Calvino & Bullingero reſpondit, ad eos pertulit. Quod verò tunc temporis liber orationum & hymnorum ex Bohemia in Poloniam fuerit allatus, malevoli arrepta hac occaſione Evangelicos exoſi *Picardorum* nominis invidiâ gravabant. Hâc tamen ſuperior fuit piorum, veritatis purioris propagandæ ſtudio flagrantium virtus. Qui ideò in Synodo illa de introducendo in Eccleſias magis magiſque divino favore creſcentes recto ordine maſculè &, quod omnium primum eſt, in tempore egerunt. Peſſimè hoc Zebridovium Epiſcopum Cracovienſem habebat. Ideo Cancellarium ſuum cum numeroſo equitatu quem Herodi quàm Petro magis per omnia ſimilis, alebat, Pintzoviam ad turbandum pium illum conventum miſit: Sed iniquos & audaces conatus Deus deſtituit, nec permiſit locum illum ſingularis providentiæ ſuæ documentis & fama honeſtarum occupationum celebrem, violari molitionibus Epiſcopi, hominis ut fama veri certa ferebat, carni prorſus dediti adeoque impii & in loco mali ominis, licet boni nominis degentis. Erat is pagus Dobrowoda, quaſi bonam aquam dixeris, unico lapide à Wiſlicia, à qua Pintzovia quarto diſtat lapide, diſſitus, in quo Zebridovii quondam anteceſſor, Zaviſſa de Kurozvanski Ao. 1382. ad perpetrandam cum puella in edito loco dormiente ſcortationem per ſcalas adſcendens fracta cervice expiravit, ſicuti patriæ hiſtoriæ monumenta teſtantur. Præmonitus de molitionibus Zebridovii Epiſcopi Oleſnicius Pintzoviæ Dominus, tanto majori cautione & prudentia in illis eludendis uſus eſt. Cum enim Cancellarius Epiſcopi, cum armatis equitibus ad portam

oppidi

Digitized by Google

oppidi veniſſet, ut juſſu heri vel aliquem ex Miniſtris verbi, ſi forte poſſet, captivum adduceret; ſin minus, cum Nobilibus ageret, eoſque ad ſolvendum conventum induceret, non eſt intromiſſus niſi cum tribus Comitibus, & quidem ideò quòd diceret ſe mandatum Regium litteris conſignatum ferre. Nobiles congregati relictis in cænobio, unde paulo antè Oleſnicius monachos ejecerat, Miniſtris verbi, ſoli cum Cancellario Epiſcopi in cœmiterio egerunt. Res ſic acta eſt. Exhibuit ille mandatum Regium ab Joanne Przerembſcio, qui nuper Proepiſcopus Cracovienſis fruſtra eundem Oleſnicium ad Regis tribunal ob eandem cauſam traxerat, tunc jam minore Regni Cancellario conſcriptum. Id Nobiles cum in manus accepiſſent & à quo eſſet conſcriptum vidiſſent, adhibitis ex more, præmuniendæ contra calumniam innocentiæ causâ, teſtibus nobilibus & præcone publico (miniſterialem regnigeneralem nos vocamus) ſe quidem ſigillum Regium debita cum reverentia ſuſcipere, at non ipſum mandatum utpotè clam Rege à Pontificibus conſcriptum. Scire enim ſe quid Regi, ut Domino debeant, & hunc noſſe, quid illis imperare debeat nec ne: injuriam ſibi in eo fieri, quòd Pontifices conventicula ſe agere criminentur: hæc nempè peragi ab illis, qui clam molitionum pravarum & proditionis cauſsâ conveniant: tales ipſos Pontifices eſſe, qui omnia ſecreta, etiam maxima Principum Romano Pontifici ſe revelaturos fide jurata ſpondeant, & nuper Lovicii tale conventiculum celebrârint: & tempus mox patefacturum, annon ipſi Pontifices potius ſeditioſa & perfida conſilia agitent, Cum hoc reſponſo dimiſſus eſt Epiſcopi Cancellarius, qui ſe ſatis modeſte apud nobiles excùſavit, ſe ut delegatum juſſa heri ſui illis expoſuiſſe, eique reſponſum eorum relaturum eſſe. Dabant autem ſedulo operam Pontifices, ut mandatis & privilegiis Regiis & Evangelicorum libertatem, innoxiam licet & æquam, opprimerent, & ſuas decimas, aliaque jura, quantumvis reſpectu ſaltem eorum; qui ab eorum inſtitutione & cura receſſerunt, injuſta ſtabilirent. Ejus generis inſtrumentum illa tempeſtas vidit, quod Regi, uxorem ſuam ſecundam Barbaram Radzivilliam, diademate cum conconſenſu Pontificum & ab his ipſis ornari cupienti inſciis ſenatoribus Regni ex Ordine Politico & Nobilibus omni

omni pietati contrarium iidem extorſerant. Cujus exemplum Nicolaus Lutomirſci Caſtellanus Zavichoſtenſis nactus, nobilitati Cracovienſi in conventu Proſlovicenſi congregatæ exhibuit, &, quos angues ſinu ſuo foveant, Pontifices ſcil. qui cum inter Senatores Regni reputentur, jugulum communis libertatis & Reip. petant, demonſtravit. Exemplum ejus & ego hic pono:

Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam humana „omnia vana ſunt & inutilia prorſus niſi legibus divi- „nis earumque metu & obſervantia in officio retineantur, „ac religionis inprimis integritate & unione obfirmen- „tur. Proinde nos Sigiſmundus Auguſtus Dei gratia Rex „Poloniæ manifeſtum & confeſſum eſſe volumus univerſis „& ſingulis quorum intereſt & intereſſe poterit, quod cum „ex noſtris utriuſque ſtatus Conſilariis intellexim us, varias in Regno noſtro paſſim pullulare hæreſes, novaque in reli- „gione dogmata & ritus non ſolum adferri huc aliunde, „verum etiam temerarios quoſdam ſubditos noſtros pa- „lam profiteri atque inſtituere eam. Nos veſtigiis Ma- „jorum Noſtrorum inſiſtendo, quorum præcipua cura „& ſtudium ſemper fuit, Sacro Sanctam fidem Chri- „ſtianam propagare & adjuvare, & omnem occaſionem „inter ſubditos noſtros diſſidii, ac omnis in Republi- „ca perturbationis (quæ diſſenſionum in religione in- „dubitatus ſolet eſſe comes) amputare, idque proprie „ad officium Regum & Principum Chriſtianorum per- „tinere exiſtimamus, noſtris hiſce literis teſtatum faci- „mus & pollicemur nos pro noſtra pietate erga rem Chri- „ſtianam & Eccleſiam S. ſtudio & amore, veritatem inpri- „mis doctrinæ Eccleſiaſticæ fideique Chriſtianæ Catholicæ „& Apoſtolicæ ſynceritatem quam S. Romana profitetur „Eccleſia, & quam majores noſtri jam inde ab initio ſu ſcipi- „entes, ad hæc uſque tempora conſtanter profeſſi ſunt, ſe pro- „feſſuros ac integrè inviolatèque pro viribus ubiquè in Regno „ac dominiis noſtris conſervaturos, hoſtes verò ejus non „ſolum Ethnicos, qui à Chriſtiano nomine ex profeſſo „ſe eſſe alienos volunt, ſed etiam hæreticos, qui ſub „ſpecie Chriſtiani nominis & falſa verbi Dei uſurpatio- „ne omnem prorſus doctrinam Chriſtianam tollunt & „evertunt, ſeque alienos eſſe teſtantur ab ea fide & re-

„ligione

„ ligione quam inde ab Apoſtolis traditam ad hæc uſque „ tempora ſola Romana ac univerſalis profitetur Eccleſia, „ oppugnaturos & regno noſtro propulſaturos in Conſilium & Senatum noſtrum Regium eos qui aliqua hæreſi „ eſſent infecti (quod nos ſciamus) nunquam aſſertu„ros, dignitates nullas aut præfecturas eis commiſſu„ros, imo ſi qui ad nos delati fuerint, effecturos (Deo „ Optimo Maximo auſpice) ut ſtatuta Regni noſtri „ contra eos extendantur, ac ſumma diligentia exequan„ tur, quo ſemper inglorii, infames, extorres & exu„ les à patria permaneant, niſi in gremium S. matris „ Eccleſiæ redire, eique reconciliari ſtuduerint. Eccle„ ſiaſticas item perſonas earumque jura, immunitates ac „ privilegia publica & privata defenſuros & conſervatu„ ros, & quoad fieri poterit propugnaturos, Officiali„ bus etiam ac præfectis noſtris quibuslibet ne remiſſi „ aut negligentes eſſent in eis exequendis, ac manu te„ nendis cùm grandi & ſeria indignationis noſtræ com„ minatione mandamus, alioqui ſi qui ad nos delatì „ fuerint, qui cùm officio ſuo, tùm vero mandatis „ noſtris ſatisfacere nollent, nos id impune non fere„ mus. Quæ quidem ſupra ſcripta omnia Reverendo in „ Chriſto Patri Domino Nicolao Dzierzgowsfei Archi„ epiſcopo Gneſnenſi D. & aliis Epiſcopis ſuis cæte„ riſque Conſiliariis noſtris nos pro officio ſuo admo„ nentibus, facturos eſſe nos verbo noſtro Regio polli„ citi ſumus, & firmiter ſub juramento fidei noſtræ Re„ giæ ſubditis noſtris per nos inauguratione noſtra præ„ ſtito obſervare volumus. In cujus rei fidem præſenti„ bus ibidem &c. Datum Cracoviæ feria ſexta Concept. „ B. M. Ao. 1550. regni vero noſtri 21. Budzin. c. XI. Hoc privilegium libertati nobilium nocivum, imò illam perimens magnas poſtea in Comitiis dedit turbas. Pontifices enim jure hoc ſibi conceſſo privari nulla ratione volebant: contra nobilitas tendebat. Laudatur ejuſdem illius Lutomirſcii vox prudenti Senatore digna, lege publica in Comitio cavendum eſſe, ut qui alteri hæreſin objicere auſus fuerit, ſubjaceat pænæ quam lex de turpiloquio & læſione bonæ famæ ſanxerit: non enim levem

levem eſſe contumeliam, ſi quis alicui hæreſeos crimen objecerit, quod difficulter probari poſſit: non hunc eſſe hæreticum, qui Pontifici Romano morem gerere nolit, ſed qui præfractè veræ doctrinæ ex verbo Dei depromtæ ſe opponat & mandata divina conculcet, novas ſententias eis apertè contrarias proferat vel ſequatur (*decret. part. 2. cauſ. 24. quæſt. 3. c. hæreticus*) idque alicujus temporalis commodi & maximé vanæ gloriæ principatuſque ſui gratiâ, ut ipſum jus Canonicum definit. Et certè tunc temporis nobiles, cum quos cuniculos Pontifices ad ſubruendam libertatem communem foderent, animadverterent, pravis eorum molitionibus & auſibus fortiter reſtiterunt, adeò ut Pontifices de ſua arrogantia remittere neceſſe habuerint. Poſt rem eo quo diximus modo Pintzoviæ peractam Epiſcopus Cracovienſis nihilo melior factus, nec de ſuo furore quidquam remittens, eodem illo anno iracundiæ plenus vindictam totus ſpirabat, modeſto, & cordato & libero nobilium reſponſo offenſus. Obtulit ſe ei commoda & hoc facinore digna occaſio rei perficiendæ per Monachum, qui cæteris ejectis ſolus in cænobio unâ cum Alexandro Vitrelino verbi Miniſtro degebat. Hunc mandatis inſtruit ut hunc ſuum contubernalem & Martinum Crovicium verbi pariter Miniſtrum in arce habitantem ad prandium invitaret, interim ſubmiſſi ab Epiſcopo miniſtri Crovicium caperent. Hunc enim, qui, ut ſupra vidimus, paulò ante Eccleſiæ parochus primitivâ libertate uſus uxorem duxerat & ab Epiſcopo Præmiſlienſi pulſus Pintzoviam confugerat, & ſingulari zelo flagrans ore & ſcriptis Romanæ Eccleſiæ corruptelas & Pontificum artes perſtringebat, maximè appetiit. Succeſſit res ex compacto inſtructa abſente ab oppido hærede (cujus, utpote Viri ſingulari non tantum animi ſed & corporis fortitudine præditi præſentia talia in oppido tentare non permiſiſſet) & aliquo ſucceſſu non caruit dolus viris ſimplicibus præparatus, qui ex ſuo candore alienam verſutiam æſtimarunt haud memores, metuendos eſſe *Danaos & dona ferentes*. Nempe ſuperveniente ſub tempus prandii Maſovicio quodam Epiſcopi Miniſtro cum aliquot famulis

Crovi-

Crovicius captus & vinctus & currui quali ad devehendas in horrea fruges uti ſolemus, facie in infima ligna obverſa injectus ſtramine tectus & aliquot barbaræ crudelitatis adminiſtris ſuper inſidentibus preſſus, ocyſſime abducebatur. Ita per ſaxa & radices arborum vectus vultu miſerè contuſo ægre Spiritum trahebat. Sed ſingulari Dei providentia opportune accurrens Balthaſer Lucovius Vir nobilis & provinciæ Sendomirenſis Judex cum ſuo & Oleſnicii famulo, qui ſolus fugientes perſequebatur, clamore in ſylva ſublato Maſovicium & famulos ejus ità perculit, ut curru relicto terga Lucovio, libertatem & vitam Crovicio dederint, paulò poſt ipſo advolante Oleſnicio. Ita Epiſcopi Zebridovii conatus tunc quoque fruſtra fuit, nec ei exiguo quietis, exiſtimationis & equorum abductorum impendio conſtitit. Ille tamen obſtinato ad omnem crudelitatem animo, hac impietatis infamiam celare, imò zeli famam ſibi conciliare ſtudebat. Nam iterum novum mandatum à Rege, accuſante ejuſdem farinæ viro, Przerembſcio Cancellario Minore, obtinuit, quo jubebatur omnes Miniſtros verbi è domibus nobilium ad Epiſcopos abduci. Id autem potiſſimum fecit, ut ictum pararet Hieronymo Philipovio, in diœceſi ſua habitanti, qui ut ex præcipua nobilitate ita & ex præcipuis exorientis Eccleſiæ Patronis fuit. Ejuſdem germano amico & fidiſſimo ſtudiis indefeſſis & vitæ integritate in opere Domini promovendo ſocio Staniſlao Laſocio & illi Crovicio ſimul, idem Epiſcopus haud levem ictum intentavit. Cum enim Crovicius verbum Dei in Aula Laſocii Cracoviæ prædicaret, hanc violenter aggredi & Crovicium in vincula conjicere volebat. Crevit ei audacia favente partibus ejus Joanne Ocieſſio majore Regni Cancellario & urbis præfecto. Is enim Vir alioqui egregiis genii & ingenii dotibus prædictus, ſed Pontificibus addictior, Laſocium, ut à cogendo cœtu in urbe regni primaria abſtineret, & Miniſtrum ablegaret, miſſis ad eum duobus nobilibus, ſecignievio Propræfecto ſuo & Cmitâ, ſeverè monuit. Sed hi viſâ Laſocii invictâ, imo imperterrita virtute, eandem admirati non ſine verecundia receſſerunt. Ita

& hic

& hic ictus Epiſcopi à Laſocio maſculè fuit retuſus. Ex his paucis cognoſcere licet, quàm acriter & adverſarii veritatis confeſſores ejus tunc fuerint perſecuti, & hi pravis eorum molitionibus & auſis reſtiterint, Deo quandoque illis ut atrocia patrarent permittente; hos verò adverſis exercitos invictâ dexterâ ſemper protegente. Creſcebant inter tot obſtacula, priſco ſuo more, Eccleſiæ Chriſti, tam in Polonia Majori & Minori quam in Litvania. In hac ſed & in propaganda veritate pro ratione illius temporis, Nicolaus Dux Radzivilius Palatinus Vilnenſis primas tenuit. Nam agente Vilnæ, urbe Litvaniæ principali, Aulâ Regiâ, in qua multos veritatis cognoſcendæ ſtudio ardere videbat, Eccleſiam Luſciſcis pago urbi vicino, fundavit. Quod facinus Magnanimi Principis non parum fidei Pontificibus apud Regem & populum detraxit,. & de auctoritate Przerembſcii Cancellarii Minoris qui crebra mandata nomine Regis ad Nobiles veritatis amantes emittebat, decerpſit. Adeò tunc Aula & tota Reſp. Polona multos veritatis confeſſores & teſtes vidit! Hos Deus ad gentem noſtram, utpotè libertatis ſingularis donis ornatam, dotatam, ad ſe convertendam mittebat & in ea Rege Auguſto renaſci Chriſti veritatem, ſicut & Chriſtus, qui & ipſe veritas eſt, ſub Cæſare Auguſto natus erat, cupiebat. Inter primos veritatis primævæ reſtauratores Liſmaninum ſupra poſuimus. Hic antequam in patriam ipſe rediiſſet, ſuaſit & omni conatu egit ut Joannes à Laſco tam opportuno tempore in Patriam reverteretur. Nempe ut ſic, ſi fortè ipſe à Pontificibus ex patria pelleretur, tantus vir, cui præter eruditionem eximiam & morum ſeveritatem, ſplendor natalium & illuſtres neceſſitudines auctoritatem conciliabant, in concuſſa veritatis ore aſſertæ documenta ſui loco relinqueret, & velut firmam iſtius columnam poneret. Fuit olim Ivan à Laſco Præpoſitus Eccleſiæ Gneſnenſis & Lencicienſis ac nominatus Epiſcopus Veſprinenſis, qui Eccleſiæ Romanæ corruptelas animadvertens quum eas nec tollere nec tolerare poſſet, in Belgium, hinc in Angliam ſe contulit, atque ibi uxorem duxit, & cum multis viris doctis viva voce & ſcripto de rebus fidei contulit.

tulit. Reditum Laſci omni conatu Staniſlaus Myſcovius, Præfectus Mariæburgenſis, Joannes Bonar, Oſtrorogii, Albertus à Laſco frater Laſocius, Philipovius, & alii Illuſtres ac Nobiles viri curabant. Nec res effectu caruit. Liſmaninus Anno 1556. at Laſcus ineunte 1557. in Poloniam revertit. Liſmaninus maximè adverſa Pontificum ſtudia erga ſe expertus, ita ut mandato Regio ex regno proſcriptus fuerit. Manſit tamen ille in Regno, & per ſeptem hebdomadas in Ivanoviciano apud nobilem & piam matronam Agnetem Dluſcianam ex conſilio Fratrum latuit. Interim & Fratres & ille ipſe apud Senatores regni id agebant, ut ab illa proſcriptione liberari innocens Regis gratia poſſet. Et certe Rex, Princeps benignus & qui nuper Liſmaninum percarum habuit, in ejus proſcriptionem non conſenſit. Sed Pontifices id fecerunt, qui ſigillum regni minus in manu habebant. Quo animo in Liſmaninum Senatores fuerint, Senatus Politici Princeps Joannes Comes à Tarnoio, Caſtellanus & Præfectus Cracovienſis & ſupremus Dux exercituum Regni litteris ſuis menſe Julio ejuſdem anni ad eum datis teſtatus eſt. Harum exemplum hic oppono.

Ternas jam, ita ut Dominatio Tua ſcribit, ex quo „ipſa huc in Poloniam rediit, ab ea accepi literas. Ad „primas quidem jam tùm ſtatim cum mihi redditæ fue„rant, per eum qui nobis eas reddiderat, Dominatio„nis Tuæ ſervitorem reſcripſi. Ad ſecundas vero quod „hucuſque nihil reſponderim nulla alia de cauſa iſtud „accidiſſe Dominatio Tua exiſtimet velim, quàm quod „futurum ſperabam, interim cum Dominatione Tua con„veniendi vel in Conventione Regni, vel ubicunque „tùm cum aliqua mihi occaſio ſe offerret, ita ut „cum præſente longe etiam melius ac commodius „quàm per litteras quibuſvis de rebus colloqui & age„re poſſem. Quod quidem non eveniſſe doleo. Jam „vero ad poſtremas, quas mihi Dominus Laſoclei no„mine ipſius reddidit, hîc reſpondebo: quibus quod „Dominatio Tua ſtatum præſentem rerum ſuarum mi„hi explicat atque ſimul præter ipſius & meam etiam „animi opinionem atque ſpem omnem, rem eò ceci-

,, diſſe indicat, ut proſcriptionem è regno hoc ex decre-
,, to Majeſtatis Regiæ ſufferre cogatur. In eo vicem
,, ipſius, tanquam amici plurimum certè ut debeo, do-
,, leo. Sed cum plæraque alia temerè & inconſultis
,, Regni Senatoribus nunc gerantur, non miror & iſtud
,, etiam aliquorum tantùm opera effici potuiſſe. Non
,, dubium enim eſt eorum qui ſe ſpiritualium nomine
,, jactant, aliquorum cura & induſtria, qui & magna
,, apud Majeſtatem Regiam exiſtimatione & auctoritate
,, pollent, & calamum atque ſigillum Majeſtatis Regiæ
,, in ſua poteſtate habent, iſtud effectum eſſe eamque
,, invidiam Dominationi Tuæ conflatam, nec mea unquam
,, nec aliorum ut arbitror Senatorum Regni ſententia ac-
,, ceſſit: & in ipſo etiam præſcriptionis decreto, cujus
,, exemplar Dominatio Tua ad me miſit, nonnulla ma-
,, jori cum vehementia vel odii ſignificatione ſcripta eſſe
,, apparent, quæ vel in animum ipſi majeſtati Regiæ ve-
,, niſſe non putandum eſt, licet autem nec id futurum
,, Dominatio Tua ſperaverat, nec alioquin ut fieret id
,, promeruerit, non dubito tamen tanquam virum mul-
,, tarum rerum experientiam habentem, jam pridem
,, iſtud in animum induxiſſe, ut ea omnia mala & ad-
,, verſa quæcunque gloriæ divinæ propagandæ gratia in-
,, cidere & evenire poſſe exiſtimat, forti & patienti ani-
,, mo ſibi ferendum ducat, ac conſtitutum apud ſe ha-
,, beat. Ego autem ſi quid modo ope aut opera etiam
,, mea ſubſidii & auxilii per me præſtari commodè poſ-
,, ſit, libenter profectò illi ſuccurrere velim, & meam
,, quam jam non paucis annis erga illam retineo bene-
,, volentiam, illi teſtari, prout reliqua etiam copioſius
,, Dominatio Tua ex relatione Domini Laſoclei intelli-
,, get. Commiſi enim ipſi nonnulla, quæ is nomine
,, meo Dominationi Tuæ ſignificare debeat. Bene va-
,, leat.

Idem litteræ Nicolai illius Lutomirſcii Crechovienſis tunc Caſtellani d. 11. Julii, Staniſlai & Jacobi Oſtrorogiorum d. 9. Auguſti, Staniſlai Tarnovii Caſtellani Zavichoſtenſis d. 10. Sept. Spytconis Jordani Palatini Sendomirienſis d. 12. Sept. & Nicolai Myſcovii Caſtellani Voyni-

Voynicenſis d. 25. Sept. datæ teſtantur. Juvat à quibuſdam ſenatoribus litterarum ad Regem in hac cauſſa magno animo, ſummâ fide, eximiâ prudentiâ exaratarum nec à quoquam, quod ſciam, poſteritatis memoriæ, ut par erat, commendatarum, exempla ſubjicere. Ita igitur Myſcovius:

Sacra Regia Majeſtas Princeps & Domine Clementiſſime.

„ ACcepi Literas & confeſſionem à Doctore Liſmanino viro pio ac erudito, una cum copia illius mandati, quo juſſu ſacræ Regiæ Majeſtatis Veſtræ ex hoc regno proſcriptus eſt. Quibus literis hoc maximè agit apud me. Primùm expoſtulat delationem calumnioſam apud Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram ſuum Clementiſſimum Principem, & injuriam hanc in eo regno ſibi contra omne jus allatam, quod ille apud exteras gentes, juſtitiæ, humanitatis & aliarum nobiliſſimarum virtutum nomine deprædicabat. Deinde hortatur & rogat ut Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram meis literis una cum aliis Senatoribus Regni compellarem, ut Sacra Regia Majeſtas Veſtra dignetur eum ab hac proſcriptione liberum facere, quæ non juridicè ſed clanculariè ab adverſariis illius contra eum extorta fuit. Ac vehementer miror & doleo, quod Sacra Regia Majeſtas Veſtra mala informatione potuit ad eam rem adduci, ut virum illum, quem tantopere in Monachatu adhuc exiſtentem obſervabat, & judicium hominis cum multarum rerum experientia ſæpius commendabat, nunc pro homine vago & Sacramentario ex hoc regno proſcribere paſſa eſt. Certè ſi propter hoc quod aliud vitæ genus inſtituerit, ad eam rem Sacra Regia Majeſtas veſtra ſe adduci permiſit, non poſſum credere, præſertim quum ipſo hoc facto ſuo non mediocrè virtutis ſuæ ſpecimen omnibus nobis declararit, quod noluit ſub ſpecie ſimulatæ religionis Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram & multos alios decipere, ſed potius exemplum vivum perfectionis cujuſdam vitæ omnibus eſſe voluit, etiamſi hoc ſit cum minori longè ſuo commodo aut etiam laude apud ho-

 „ mines

„ mines hujus mundi, qui bonam fidem multa commo-
„ ditate metiuntur. Verùm non hoc adhuc illi nocuiſſe
„ apud Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram arbitror, ſed
„ potius calumnioſas adverſariorum informationes. O-
„ mnibus enim manifeſtum eſt Liſmaninum non eſſe ho-
„ minem vagum, ſed apud multos Principes, inprimis
„ autem apud Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram cla-
„ ræ & optimæ converſationis Virum, qui etiam non
„ ita præſumptuoſè, ſicut aliquis homo vagus huc ad
„ nos appulerit, ſed deſideratus, imò verò vocatus le-
„ gitimè à multis, & miſſus etiam ab illis ſummis Vi-
„ ris ad petitionem noſtrorum hominum, ut videlicet eis
„ talis eſſe poſſit, cujus conſilio in rebus dubiis uti poſ-
„ ſent. Profectò divina quadam ordinatione factum eſt,
„ ut talem Doctorem elegerint ſibi noſtri homines, qui Sa-
„ cræ Regiæ Majeſtati Veſtræ ſtudioſiſſimus eſſet. Quod
„ etiam pro Sacramentario coram Sacra Regia Majeſtate
„ Veſtra accuſatus eſt, meras calumnias adverſariorum
„ illius fuiſſe apparet ex ipſius confeſſione, in qua ſatis
„ clarè fidem ſuam de Cœna Domini explicat. Cum
„ qua etiam mandatum proſcriptionis tanquam ex an-
„ titheſi quadàm repugnat. Cum itaque Sacra Regia
„ Majeſtas Veſtra tùm ex confeſſione ipſius fidei, tùm
„ etiam ex teſtimonio conſiliariorum ſuorum ſatis abundè
„ & manifeſtè innocentiam hujus pii viri agnoſcat, rogo
„ ſi pro homine innocente rogare licet, ut jam demùm
„ Sacra Regia Majeſtas Veſtra informata nunc melius à
„ ſuis conſiliariis de fide, vita, innocentiaque hujus Vi-
„ ri, proſcriptionem contra eum evulgatam, ab eo de-
„ ponat, & liberum eum eſſe ab illa pronunciet. Non
„ enim ipſi ſoli tantum, ſed omnibus illis ſummis viris,
„ à quibus huc nobis iſte miſſus eſt, injuria illata eſt
„ hoc modo, apud quos etiam ſæpius contigit homines
„ noſtros ſtudiorum vel viſendæ regionis & doctorum
„ virorum gratia peregrinari. Itaque cavendum eſt, ne
„ infames propter injuſtitiam apud exteras illas gentes
„ reddamur, quod procul dubio propter hunc Virum
„ facilè fieret. Qui ut ex illorum ſummorum virorum
„ literis apparet, magnæ æſtimationis & auctoritatis eſt
apud

„ apud eos. Non dubito igitur Sacram Regiam Maje-
„ ſtatem Veſtram illud libenter facturam; quod pro ho-
„ neſtate Reipublicæ noſtræ utilius eſſe exiſtimaverit,
„ ne videlicet apud alios injuſtitiæ nomine accuſemur. Do-
„ minus Deus Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram per
„ ſuum Filium benedicat, & quam diutiſſime & felicis-
„ ſime eam nobis conſervet. Cujus gratiæ me humil-
„ limè commendo Dat. ex Zator 15. Septemb. 1556.

Ejuſdem Veſtræ Sacræ Majeſtatis obſequentiſſimus ſervitor. Nicolaus Myszkowski à Mirous Caſtellanus Voinicenſis &c.

Sacræ Regiæ Majeſtati Principi ac Domino Clementiſſimo.

Joannes vero Bonar Caſtellanus Biecenſis has dedit.

Sacra & Sereniſſima Regia Majeſtas Domine Domine mi Clementiſſimè.

„ Sacram Regiam Majeſtatem Veſtram ab ineunte jam
„ ætate ſumma cura venerari atque colere, ac ipſius
„ Legibus & edictis reverenter obſequi magna cum diligen-
„ tia ſemper ſtudui, atque id propenſius jam facio, quòd
„ maturior ætas, ratio & judicium acceſſerit. Cujus rei
„ cum mihi benè ſim conſcius, eo liberius interceſſoris
„ munus ſuſcipiam apud Sacram Regiam Majeſtatem Ve-
„ ſtram Doctoris Liſmanini Viri Doctiſſimi & honeſtiſſi-
„ mi nomine, his potiſſimum rationibus adductus, nem-
„ pè ut officio meo erga Majeſtatem Veſtram fungar, &
„ amicum innocentem honeſtis rationibus (ſi poſſim)
„ adjuvem, cum apud Sacram Regiam Majeſtatem Ve-
„ ſtram nunquam clementiæ locus innocentibus deeſſe
„ poſſit. Quamobrem Sacra Regia Majeſtas Veſtra mi-
„ hi veniam dabit, ſi humili prece atque animo ſincero
„ ab ipſa petam, ut edictum proſcriptionis novo edicto re-
„ vocet, atque aboleat, præſertim cum hæc mea ſuppli-

„ catio Majeſtatis Veſtræ priori edicto nulla ratione con-
„ tradicat. Itaque interceſſionem iſtam mihi nequaquam
„ fraudi fore confido, Majeſtatis Veſtræ clementia fretus,
„ ad quam ſupplex confugio, ſuſcepti negotii rationem
„ paucis redditurus. A multis annis maxima inter me &
„ Doctorem Liſmaninum familiaritas atque amicitia inter-
„ ceſſit, quem affirmare poſſum Sacram Regiam Maje-
„ ſtatem Veſtram & omnes hujus Regni Proceres, non
„ vulgari ſemper honore affeciſſe. Eum in Poloniam re-
„ verſum in meas ædes excepi, ut amicitiam veterem ei
„ teſtarer. Quo quidem benevolentiæ officio, nihil vi-
„ ro bono indignum me feciſſe arbitror. Cæterum dum
„ meis ædibus amicus fruitur, ecce à Sacra Regia Majeſta-
„ te Veſtra Mandatum adveniſſe rumor exortus eſt, quo
„ Liſmaninum ex hoc regno proſcribi videbatur: quod
„ quidem à pleriſque in dubium vocabatur, ſed o-
„ mnem dubitationis ſpem & occaſionem ſuſtulit Majeſta-
„ tis Veſtræ titulus, à cujus imperio edictum illud adver-
„ ſus Liſmaninum prodiiſſe ferebatur. Hic quamvis mihi
„ grave eſſet, ab amico non vulgari hoc pacto divelli,
„ idque pietati Chriſtianæ ac legibus repugnaret: tamen
„ hunc mærorem vicit Majeſtatis Veſtræ imperium, quod
„ ſalva numinis reverentia, nulla unquam occaſione tranſ-
„ gredi velim, non ſi capitis diſpendio id fieri debeat.
„ Cauſa vera quod nunc ad Majeſtatem Veſtram ſcribo,
„ hæc eſt: Allatæ mihi ſunt literæ illius, quibus graviſſi-
„ mè queritur, ſe indicta cauſa fuiſſe damnatum, cujus
„ rei fama cum jam ad exteras gentes pervenerit, à me
„ petit, ut Majeſtatem Veſtram rogem, quo pro ſua Re-
„ gia Clementia & juſtitia eum à proſcriptione liberet,
„ cum cupiat & paratus ſit, in Regno & præſentia Maje-
„ ſtatis Veſtræ ſi opus fuerit, rationem innocentiæ ſuæ ac
„ fidei reddere, (cujus confeſſionem in vulgus jam emiſit)
„ ac malevolorum calumnias diluere. Obnixe itaque oro;
„ ne Majeſtas Veſtra hunc hominem in ſua cauſa inaudi-
„ tum condemnet, quod Majeſtati Veſtræ maximè ho-
„ norificum erit, hominique innocenti perneceſſarium.
„ Cujus beneficii me quoque participem fatebor, prout
„ decet veri amici officium. Inſuper Majeſtatem Veſtram

„ non

,, non precibus meis ſed pro ſumma ſua juſtitia, benignitate, atque innata in omnes pietate & clementia obſecro, ut virum pium ac religioſum, à proſcriptionis edicto liberet, quod uti ſpero, ita Deum Optimum Maximum precor. Quam Deus Optimus Maximus, ſanam felicem diutiſſimèque regnantem ſervet. Datum Baliciis 16. Sept. Anno 1556.

Sacræ Majeſtatis Veſtræ deditiſſimus ſervitor,

Johannes Bonar de Balicze Caſtellanus Biecenſis &c.

Sacratiſſimæ & Sereniſſimæ Regiæ Majeſtati Poloniæ &c. Domino Domino mihi Clementiſſimo.

JUvat ex hac occaſione & litterarum ejuſdem argumenti ad Regem à quodam Verbi divini Miniſtro Felice Crucigero Scebreſſinio cordatè datarum exemplum adjicere, & exemplum Chriſtianæ fortitudinis apud Regem potiſſimum bonam cauſam animo intrepido tuentis, proponere.

Sereniſſime Rex ac Domine noſter Clementiſſime.

PHariſæi aliquot nuper à mendacii patre excitati gravibus calumniis apud Sacram Majeſtatem Tuam nos impudenter obruere conati ſunt. Quo fit ut hiſce literis noſtram erga Sacram Majeſtatem tuam Principem Dominumque noſtrum Clementiſſimum obſervantiam, reverentiam omnia deniquè veræ ſanctæque obedientiæ ſtudia teſtari & exhibere cogamur. Porrò iſtorum in nos odii cauſas diligenti ſtudio quærentibus, ſeſe protinus nobis offert Chriſtianæ fidei ſynceritas, quam dùm rejectis Antichriſti impoſturis ſequi atque aſſerere ſtudemus, innocentiam noſtram furoris ſui fulmine atterere conantur. Quod ubi nullo pacto fieri poſſe vident, Sacræ Majeſtatis Tuæ clementiâ ad ſuam injuſtitiam abuti non erubeſcunt. Teſtari ergo atque

,, affirmare non dubitamus; Clementiſſime Rex, idque
,, in conſpectu Dei altiſſimi, cui perſpecta ſunt omnia
,, conſilia, nos eorum criminum minime nobis eſſe con-
,, ſcios, quorum apud Sacram Majeſtatem Tuam accu-
,, ſamur. Quamobrem ab ejus clementia petimus ut de
,, noſtro cætu ita ſentiat ſibique perſuadeat, omnium vo-
,, ta eò ſpectare, ut Sacræ Majeſtatis Tuæ regnique to-
,, tius ſalutem atque incolumitatem quærant, ac ubi
,, Sacræ Majeſtati ſuæ viſum fuerit, non ſolùm fortunas
,, omnes, ſed etiam vitam ipſam ſanguinemque liben-
,, tiſſimè profundant. Ante annos aliquot Deus Opt. Max.
,, Spiritus ſui radiis mentes noſtras denſiſſimis tenebris
,, immerſas illuſtravit, ut dolos atque impoſturas agno-
,, ſceremus, quibus Romanæ ſedis chimæra hominum
,, conſcientias velut arctiſſimis vinculis irretitas multis
,, jam ſeculis oppreſſit. Creſcente igitur in cordibus no-
,, ſtris Evangelii luce, talentum nobis à cœleſti Patre cre-
,, ditum negligere noluimus, pigri utique ſervi calami-
,, toſâ edocti ſocordiâ. Precibus ergo ad Dominum ad-
,, hibitis atque inter nos agitatis conſiliis quærere cæpi-
,, mus, num quâ ratione florentiſſimum Sacræ Majeſta-
,, tis Tuæ regnum ab Antichriſti præſtigiis atque tyran-
,, nide liberari, corruptuſque Eccleſiæ ſtatus paulatim
,, reſtaurari poſſet. Neque vero tanta temeritate ſumus
,, abrepti, ut arduum hoc opus abſque doctorum con-
,, ſiliis aggrederemur. Inprimis vero Clariſſimi viri D.
,, Franc. Liſmanini, quem quod in hac Palæſtra mini-
,, mè novitium tuæque Sacræ Majeſtati addictiſſimum &
,, clariſſimum eſſe non dubitaremus, meritò ſeſe nobis ob-
,, tulit qui primus omnium ad ſanctiſſimum opus hoc vo-
,, caretur. Abſit autem ut illius opera & conſilio uti un-
,, quam voluerimus, niſi quantum nobis per Sacræ Ma-
,, jeſtatis Tuæ clementiam licuiſſet. Verum ecce dum literas
,, ad Sacram Majeſtatem Tuam paramus, ut ipſi no-
,, ſtra conſilia innoteſcerent, Phariſæorum cohors virum
,, innocentiſſimum graviſſima proſcriptione damnat. Atrox
,, ſanè hæc injuria, Clementiſſimè Rex, qua non tan-
,, tum integerrimus Dei cultor affectus eſt, ſed etiam
,, omnes, quotquot ut à remotiſſimis Germaniæ par-
tibus

„ tibus veniret, cenſuerunt. Falſa autem & commen-
„ titia eſſe, quorum ab iſtis vir innocens inſimulatur,
„ nòn dubitamus, quin Sacra Tua Majeſtas cum ex ejus
„ fidei confeſſione nuper edita, tùm ex multorum ejuſ-
„ dem Sacræ Majeſtatis Tuæ conſiliariorum literis ac ſer-
„ monibus intelligat. Quamobrem Sacram Majeſtatem
„ Tuam oramus (ſi pro innocente deprecari licet,) ut
„ proſcriptionis edictum pro ſua Clementia tollere atque
„ abolere velit, virumque pium ab eo liberum pronun-
„ ciet. Quo quidem facto exteræ gentes Sacræ Majeſtatis
„ Tuæ clementiam & juſtitiam ſummis laudibus celebra-
„ bunt, noſque obſequentiſſimi Sacræ Majeſtatis Tuæ
„ ſubditi immortales ipſi ex animo gratias agemus. Li-
„ cet autem iſtorum ſtudia in hoc tota eſſe manifeſtum eſt,
„ ut hujuſmodi artibus animos noſtros viciſſim à Sacra
„ Majeſtáte Tua alienare poſſint (quod nec ipſi, neque
„ Satan diſſidii pater unquam efficiet) tamen Sacræ Maje-
„ ſtati Tuæ tantam æquitatem eſſe confidimus, ut nos
„ indicta cauſa damnare nolit, tantam eſſe animi mode-
„ rationem, ut nos prius benignè audiat, quàm adver-
„ ſariorum criminibus fidem ſit habitura. Quare Cle-
„ mentiſſime Rex, Sacram Majeſtatem Tuam obſecra-
„ mus, ut ſi quam de nobis ſiniſtram ex horum delatio-
„ nibus ſuſpicionem concepit, eam tollere ac penitus delere
„ dignetur, ſibique de noſtra in ſe obſervantia idem quod
„ de fideliſſimis atque amantiſſimis ſuis ſubditis perſua-
„ deat. Rex ille Regum Sacræ Majeſtatis Tuæ mentem
„ Spiritus Sancti lumine in veritatis ſuæ agnitionem illu-
„ ſtret, thronum ejus cæleſti ſapientia ſtabiliat, juſtitia
„ & æquitate confirmet, eamque cum regno florentiſſimo
„ diutiſſimè conſervet incolumem. Datum Secemini &c.
„ 15. Septemb. Anno 1556.

Ejuſdem Sacræ & Sereniſſimæ Majeſtatis Veſtræ fide-
liſſimi & obſequentiſſimi ſubditi.

Felix Cruciger Scebreſſinius renaſcentis Eccleſiæ Chriſti in Minori Polonia Superintendens, omnium Miniſtrorum & nobilium in fide Jeſu Chriſti conjunctorum nomine.

Sacræ Regiæ Majeſtati Principi & Domino noſtro
Clementiſſimo.

Dum

DUm ita probi & illuſtres Viri Liſmanino apud Regem naturâ benignum patrocinarentur, malevolorum molitiones optatum eventum non ſunt conſecutæ. A reditu illius Viri ardua de Sacramento corporis & ſanguinis Domini controverſia orta eſt. Ille enim non tantùm ex libris, ſed & ex familiaritate Calvini & aliorum virorum præſtantium, qui tunc temporis apud Helvetios degebant, hauſta veriore de S. Euchariſtia ſententia, acriter Eccleſiæ Romanæ deteſtandum de panis à Pontifice conſecrati in ipſum Deum creatorem converſione, vel ut pluſquam barbarè ſolent loqui *tranſubſtantiatione & tranſelementatione* dogma impugnabat, illumque panem ut & Vinum benedictum nil niſi Sacramenta corporis & ſanguinis Domini eſſe propugnabat. Retinuerunt nimirum tunc temporis Viri pii in reformanda Eccleſia occupati Sacramentorum vocem, licet Scripturæ S. & primæ antiquitati incognitam, & caſtris magis quam Eccleſiæ convenientem. Cum tamen & hæc duce cæleſti Chriſto Regum Rege in his terris militans vitam in caſtris & excubias contra hoſtem ſalutis aſſiduo agat, vox illa hactenus retineri poteſt, quatenus & nos dum baptizamur Sacramento Chriſti rogamur, adigimur imbuimur & obligamur ac per totam vitam tenemur. Tanto magis quod veteribus ſacramenta nil aliud quam ſacra ſigna ſive ſymbola fuerint. [*Vide inter alia Auguſt. ep. 23. ad Bonifacium & contra Maximin. lib. 3. cap. 22. diſti. 2. de conſecrat.* C. *Sacrificium. Chryſoſt. homil.* 83. *in Matth. Theodoret. dial.* I.] Prudenter itaque in illis præſertim initiis captui rudiorum pii illi Viri conſuluerunt, dum vocem commodam remoto ejus pravo ſenſu reique uſum ſublato abuſu retinuerunt. Dixerunt itaque & affirmarunt dogma illud Pontificium non tantum Scripturæ Canonicæ & toti antiquitati ignotum ac demum 13. poſt Chriſtum ſeculo ab Innocentio 3. Pontifice Rom. ſtabilitum, ſed & vocum ſono barbarum & abuſu magis magiſque invaleſcente ad plus quam gentilem idololatriam, quæ numina in hortis Ægyptiorum nata riſit & Deum manducari nefas duxit, productum eſſe. Sacram Euchariſtiam, quod & ipſa vox indicat,

Digitized by Google

dicat, ad agendas Deo per Chriſtum ſolemnes de maximo remiſſionis peccatorum Beneficio gratias, & memoriam corporis Chriſti fracti per fractionem panis, ac fuſi ejus ſanguinis per fuſionem vini celebrandam inſtitutam eſſe: adeoque panem & vinum ſigna eſſe repræſentativa & memorialia & figuram corporis & ſanguinis Domini cum Scriptura (quæ ut de plurimis rebus, ita & de agno Paſchali, typo Chriſti, Paſcha ſive tranſitum eum vocans ſic loquitur) & tota antiquitate aſſeruerunt, adeoque in receptos vulgo errores acriter invecti ſunt. Sed hæc inſtitutio gravem Pontificum invidiam eis conciliavit. Hæc enim eſt præcipua eorum officina, in qua tot non tantum opes & dignitates, ſed integra imperia procuderunt, ac obtentu religionis ſemet Creatores Creatoris ſui, imò Patres & factores (horreo talia referens) Chriſti [*Joan. Euſeb. Nierenberg. Jeſuita in hiſtor. Panegyr. de tribus martyribus* pag. 521.] ſi nullus in cælo & in terra exiſteret, pronunciarunt: hinc omni legi & magiſtratu ſe ſubduxerunt, nec hoc contenti; ad ultimum Dominos & Rectores omnium ſemet effecerunt. Ideò Evangelii præcones & veræ ſententiæ aſſertores populo ſibi mancipato exoſos reddere volentes, Sacramentarios, quaſi Sacramenti hoſtes dixerunt. Atque hac arte non parum invidiæ ipſis apud populum rudem, ſuperſtitione captum & cuncta effectu magis & impetu quam judicio agentem conciliârunt, omni conatu in id incumbentes, ut ſua dogmata falſa & jura arroganter uſurpata tuerentur. Quod ut majori cum auctoritate & efficacia agerent, non tantùm Regem, natura, ut diximus, clementem in ſuas partes pertrahere conabantur, ſed &, cum hunc à crudelitate alienum viderent, Pontificis Maximi opem implorarunt. Datis itaque ad eum litteris, Nuncium à latere ſuo in Poloniam expediat, eodemque ut in Imperio, Gallia, Hiſpania & in aliis Rebuſpublicis Chriſtianis ſuam ſuorumque rem agat, orarunt. Auctor & promotor hujus conſilii *Franciſcus Craſſinius* unus ex ordine Sacro, Epiſcopus Cracovienſis poſt hæc creatus, fuit. Quod cum Nobilitati innotuiſſet, dedit hæc Nunciis ſuis Terreſtribus

bus ad Conventum Regni generalem (Comitia vulgò vocamus, nec immerito, prævalente apud nos populo) ituris in mandatis, ut de hac re conſultarent & ne quid detrimenti Reſp. caperet, providerent. Quid ea de re in Comitiis actum fuerit, tomo 2. cum Bono Deo dicemus. Pervicit Pontificum audax & contumax arrogantia apud facilem Regem, Senatum Populumque Polonum, ut Nuncius Pontificis Maximi, vel, ut loqui amant Apoſtolicus, more in aliis Rebuſp. Chriſtianis recepto, in regnum & Regiam admitteretur. Primus id officii apud nos geſſit *Aloyſius Lipomanus* Venetus, homo, ut facta teſtantur, pervicax & crudelis. Quod tanto minus mirandum, quanto

Aſperius nihil eſt humili cum ſurgit in altum.

Dicebatur enim eum incerto patre fuiſſe natum. Hunc quamprimum Nuncii Terrarum in Comitio viderent, extemplo eum compellarunt: *Salve progenies viperarum* Talem ſe reipſa fuiſſe Lipomanus probavit. Videns enim dogma eorum de Sanctiſſimo, ut vocant, Sacramento in magno verſari diſcrimine, coacto Loviciam Pontificum omnis generis conventu, è re ſua judicarunt exemplum ſeveritatis vel potius feritatis, ad incutiendum populo ſibi parenti metum, & diſſentientibus horrorem in aliquo ex infima vulgi fece ideoque impunius ſtatui. Cum autem ſcirent pecuniæ obedire omnia &

Aurum per medios ire ſatellites,

ipſa quoque ſaxa perrumpere potentius ferro, adeoque paucos eſſe qui haſtis argenteis pugnantium impetum ſuſtinere queant, Borcum Præfectum Sochatzoviæ vicino Soviciæ oppido Regali, largitione corruperunt & in ſuas partes pertraxerunt. Hinc impetu in Judæos quam odio publico laborantes, tam innocentiæ præſidiis defectos, facto, tres è grege eorum & fæminam quandam Dorotheam Laziciam in vincula conjecerunt. Capita accuſationis hæc fuerunt: Laziciam cum de more ſolenni ante Paſchatos feſtum ad Sacram communionem accederet, occultatam in ore hoſtiam Judæis vendidiſſe: hos acubus eam confixiſſe: inde ampullam ſanguinis, quoad ſanandum infantium circumciſorum vulnus opus habeant, collegiſſe. Cum autem homines, licet

licet ſuperſtitioni addicti, rem tamen creditu arduam in dubium vocantes documentum accuſationis ſanguine plenam ampullam videre cuperent, Pontifices hanc à Judæis verſipellibus occultatam eſſe reſpondentes, credulitati ſimpliciorum illuſerunt. Regi tunc Vilnæ agenti & prandenti, Przerembſcius ille Regni Cancellarius Minor nuncium hunc, Budzinio teſte oculato, qui tunc Staniſlao Myſcovio Regi à poculis per regnum, miniſtrabat, adnotante, dolorem vultu ſimulans, attulit. Subridente Myſcovio, cui inſtructus miſeris dolus ſuboluerat, in gratia Regis valido, utpotè Viro non tantum magnanimo, ſed & induſtrio, cordato & faceto, Przerembſcius confidentia plenus dicere: *Itane, Myſcovii, rem maximo dolore & ſumma indignatione excipiendam, riſu excipis? Hæccine eſt pietas & Sacratiſſimæ rei reverentia? Sed quid mirer? Non eſt tibi inſolens Deum & ſacra irridere.* Ad hæc ille, ut erat cordatus, reſpondere: *Ego verò, Przeremſci, nequaquam Deum irrideo, ſed veſtras calumnias & fabulas, ac nuncia vanitatis plena, quæ ſpargitis & ad aures Regias defertis, nec divinam, nec Regiam Majeſtatem reveriti, & ad omnem fraudem exuto non tantum Dei metu, ſed & pudore, projecti. Deum ego metuo & vereor, & quis ſit, ſcio, ac certus ſum eum, cum ſit Spiritus qui nullis ſenſibus attingi poſſit; tanto minus acubus vel manibus configi poſſe.* Rex in hoc negotio medium ſe præſtitit, & patulas utrique aures præbens æquum judicem egit: neutri quidquam reſpondens. Acrius res poſtridie facta. Hinc Przerembſcius elato brachio minari: Myſcovius è contrario reſpondere; *Niſi hoc, Przerembſci; in oculis Regis faceres, hac ego dextra ad vitæ & honoris defenſionem ſemper parata tuam minacem amputarem.* Tunc Rex tàm acri colloquio auctoritate ſua intercedere, ſilentium utrique imperare: Myſcovium etiam remotis arbitris monere: omitteret Pontificem, Regis quoque præſentis rationem haberet, & ulterioris litis anſam præcideret: ac dicere: ſibi hos dolos eſſe perſpectos, fidem ſe ejuſmodi vanis & anilibus fabulis non commodare. Inter hæc Judæi Sochatzovienſes vinctorum neceſ-

neceſſarii & ſocii, Regem adire, eique de gravi injuria parario Myſcovio queri: Rex miſeris ſuccurrere, Borco Præfecto, vinctos dimitteret, ſeverè imperare, cum his mandatis Aulæ familiarem mittere. Sed permittente Deo, inſtructum dolum effectum dedit ad omne nefas projecta audacia. Przerembſcius enim cum cæteris ejuſdem ollæ, mandata nomine Regio ad Borcum per diſpoſitos equites miſêre, ut Judæos ex mente Legati Apoſtolici & Spiritus S. (ſcilicet) concilium Lovicenſe regentis ad rogum damnaret. Lata in Judæos ſententia. Hi ad „ rogum deducti palam liberè dicere: Nunquam nos ho„ ſtiam emimus vel acubus confiximus: Nos enim ne„ quaquam credimus hoſtiæ ineſſe Dei corpus: Imò ſci„ mus Deo nullum corpus, ſanguinemve eſſe: & more „ Majorum credimus, Meſſiam non futurum fuiſſe ipſum „ Deum, ſed ejus unctum & Legatum: Compertum quo„ que habemus farinæ nil ineſſe ſanguinis. Teſtamur ad „ ultimum nos nullo ſanguine opus habere. His auditis crudelitatis Lipomanianæ & Pontificiæ adminiſtri picem ardentem ori miſerorum infuderunt. Tàm horrendum omni ex parte facinus monumentis Romanis inſertum & pro miraculo vulgatum, Regis nomine, ad conciliandam rei fictæ fidem, adpoſito. Id ſcripti à Myſcovio traditum Regi, indignationem & iram ejus excivit, animumque à Lipomano avertit. Huic Rex in os dicere non erubuit: ſe facinus illud immane deteſtari:& nequaquam adeò mente captum eſſe, ut hoſtiæ isti ſanguinem ineſſe credat. Poſthæc Lipomanus literas ad Nicolaum Ducem Radzivilium Palatinum Vilnenſem, Virum cordatum & excelſi animi, ac ſingulari zelo divinæ veritatis reſtituendæ flagrantem dedit. Per has cum ſpe gratiæ Pontificiæ facta ad Papatum retrahere ſtudebat. Sed Principem generoſum ad talia immotum reperit. Is enim ſe ex eccleſia Dei ad ſpeluncam latronum & idololatrarum domicilium regredi nolle aperte profeſſus eſt. Inter hæc Joannes à Laſco, quem diximus, in Poloniam reverſus litteras ad Regem dedit, quas Myſcovio illi, ſuo avunculo in Regias manus tradendas commendavit. Suboluit hoc Przerembſcio & ſociis ejus; Itaque omni conatu eas intercipere; Rex contra

contra tempus ad eas cum Myſcovio perlegendas quærere. Id tamen per multa impedimenta à Przerembſcio objecta effectum aliquanto tempore dari non potuit. Imò forte fortuna litteræ hæ à Rege in ſcamno poſitæ, cum in terram decidiſſent, à cane Regio laceratæ, à Fabiano Cubiculi Regii familiari cani ereptæ, & collectis fruſtris Myſcovio traditæ, à miniſtro ejus Budzinio aptè conglutinatæ & deſcriptæ fuêre, quarum exemplum meritò hic pono: Budzin. Chron. c. 16.

Sacra Majeſtas Regia & Domine Domine Clementiſſime.

Perpetuam fidei obſervantiæque ac ſubjectionis meæ commendationem.

FAcere non potui, pro fide obſervantiáque in te mea (Rex Sereniſſime) quin te de meo in patriam reditu prima quaque occaſione certiorem redderem. Etſi enim de tua in me clementia nihil dubitem omnino, occurrendum tamen hic linguis quorundam mihi eſſe apud Tuam Majeſtatem exiſtimavi, cum nihil ferè uſquè à malevolorum calumniis, inprimis verò à temporum noſtrorum Phariſæis, tutum eſſe videamus. Referunt nimirum adhuc Majorum ſuorum ingenium, etiamſi pilos (quod de vulpe dicitur) mutaſſe videri volunt. Et quemadmodum Majores ipſorum miſſis à Domino, Prophetis atque Apoſtolis, ipſique adeò Chriſto Domino, mendacibus ſuis calumniis parcere haudquaquam potuerunt: ita eorum nunc quoque progenies, neque vult neque poteſt etiam parcere cuique, quem modo appareat, ullo modo ſequi velle doctrinam Chriſti Domini & Apoſtolorum illius, alioqui degenerem ſe declaratura, niſi id (pro Magiſtri ſui more) perpetuo faceret. Atque inprimis proponendam mihi apud te eſſe putavi reditûs jam huc mei rationem (Rex Clementiſſime) ne quid inde calumniarum per iſtos forte ſtruatur: Deindè verò implorandam ſuppliciter etiam auctoritatem tuam Regiam, Chriſtiani videlicet Principis, adverſum inſidioſos morſus Phariſaicorum iſtiuſmodi ſycophantarum. Primum autem non dubito, probè te

te adhuc memorem eſſe (Rex inclyte) cum meum apud Te nuntium verè profectò haberem, atque is obiter ſciſcitaretur per Illuſtriſſimum Principem D. Vilnen. Palatinum, num meum huc reditum ferre poſſes, ſi quidem ſe hic fortè mihi legitima ulla Chriſtianaque (juxta verbum Dei) vocatio offerret; hoc mihi abs Te reſponſum fuiſſe datum, nempè meum mihi in Patriam reditum abs Te neque imperari, ne illius auctor dici poſſes: Sed neque prohiberi etiam, quaſi me hic ferre nolis. Sed ſi venire omnino vellem, te (prò tua in me clementia) ſuadere, ne ante Bartholomæi venirem tunc enim ſpes erat habenda eſſe Comitia, in quibus certi aliquid de ipſa etiam religione ſtatui debuiſſet & id inprimis curarem etiam, quantum omnino poſſem: ut à me omnem diſſenſionis à Confeſſione Auguſtana ſuſpicionem (in cauſa potiſſimum cænæ Dominicæ) publico aliquo teſtimonio depellerem. Porro in eo ipſo nuncii illius cum tali reſponſo reditu, dederunt ad me literas ſuas plerique regni hujus, iidemqne non poſtremi proceres: quibus alii mihi reditum huc meum precabantur, alii verò me ad illum hortabantur etiam. Hocque ipſum faciebant præterea ex meis neceſſariis plurimi, qui mihi ſunt partim cognationis, partim vero etiam affinitatis vinculo conjuncti. Sed omnium maxime reditum huc meum flagitabant plurimi Equeſtris Ordinis viri doctrinæ alioquin Evangelicæ ſtudioſi: qui collecta cum pleriſque Eccleſiaſticornm Miniſtris Synodo, unanimiter me omnes ad ſe, literis ſuis, per eundem ipſum nuntium meum, vocarunt: & mecum ut huic tali ipſorum vocationi parerem, multis ſanè & magnis rationibus egerunt. Cum igitur meus ille nuncius, tale ad me Majeſtatis Tuæ, (ut jam dixi) reſponſum, & tot ac tales item aliorum poſtulationes, denique talem etiam præterea vocationem ad me retuliſſet: eam mihi ego horum omnium rationem ineundam eſſe judicavi, ut neque meam mihi operam, quam peregrè aliis impendebam, patriæ meæ (ita præſertim vocatus) denegandam eſſe exiſtimarem: ut tuæ interim etiam Majeſtatis conſilium omninò ſequerer, ſtatui igitur huc redire, ut vocationi parerem: ſed non ante autumnum, ut voluntati Majeſtatis

Tuæ

Tuæ ſatisfacerem : etiamſi patriæ jam tùm reviſendæ, (ſub tali potiſſimum vocatione) incredibili ſanè deſiderio tenerer. Deinde nihil prætermiſi eorum (quantum in me quidem erat) quod ad conſopiendam de Cœna Domini controverſiam, pertinere ullo modo intelligebam. Ego cum Principibus non paucis, neque poſtremis, ſuſceptis ad illos itineribus, non ſine valetudinis etiam meæ periculo, ne quid de ſumtibus dicam, tentavi num ratio ulla inveniri poſſet inſtituendi ſuper ea re alicujus colloquium, ad quod Doctiſſimi quique à parte utrâque vocarentur. Cujus equidem rei mihi teſtes erunt Principes illi ipſi quibus adfui, ſi ita res poſtulet. Et cum tempora adhuc ad eam rem parum commoda eſſe multis viderentur, reſque in longum traheretur, ſcripſi ego ipſe Apologeticam Doctrinæ noſtræ confeſſionem, quanto potui compendio, adverſus omnes, qui nos ab Auguſtana confeſſione (præter noſtrum meritum) diſſentire clamant. Eamque à Calvino primum & ſuis, fortè enim tunc ad nos Francofurtum venerat, deinde ab omnibus Francofurti peregrinorum Eccleſiis, moxque item à præcipuis in Haſſia Eccleſiarum Miniſtris, poſtremo autem Witembergæ à Domino Philippo Melanthone lectam, & conſentienter approbatam, edendam pridem curavi, & quoniam ſub prelo adhuc hæret, exemplum illus manu deſcriptum, (ut haberi hunc ita repente potuit) Tuæ Majeſtati in me quidem erat, prætermittere voluiſſe. Confectis verò (ut fieri potuit) rebus hiſce omnibus, cum rurſus regni Comitia in medium hic Septembrem rejecta eſſe audirem: ſub finem quoquè Octobris, ego iter huc meum diſtuli, ne quid præter voluntatem Majeſtatis Tuæ agerem, ut ſub fine Novembris huc venire poſſem, ſperabamque interea aut Comitia ipſa aut certe religionis tractationem in illis abſolvi poſſe. Sic igitur huc jam veni, (Rex Clementiſſime) ſecutus vocationem meam, & Majeſtatis tuæ pietate ac Clementiâ, denique & conſilio tuo fretus. Accepi autem in ipſo mox adventu meo eos qui me huc vocarunt, in multas & graves ſuſpiciones (præter meritum omne ipſorum) vocari: quæ res cum ad me etiam (ut ab

illis videlicet vocatum) nonnihil pertinere, atque iiſdem me ſuſpicionibus quoquè, per obtrectatorum calumnias involvere poſſe videntur: paucis hic ſunt mihi attingenda etiam erunt, & oranda ſuppliciter Majeſtas tua Regia, ut ſuſurrones iſtos, qui nonniſi clam accuſare alios ſolent, & nomen ſuum interim prodere ægrè ferunt (pro Chriſtiani Principis officio) ne audiantur omninò, ſed potius tibi ſequendum eſſe ſtatuas Davidis Regis ſanctiſſimi exemplum: qui in ſua œconomia non ſolum nihil firmi apud ſe fore clanculariis iſtiusmodi delatoribus: ſed ne locum quidem ullum Domi ſuæ illos habituros eſſe profitetur. Quodquè ad me inprimis attinet, equidem ita ſum verſatus ſemper ubi hactenus fui (gratia ſit Domino) in meo miniſterio, ut apud Dominum Deum meum accuſare me ipſemet potiùs modis omnibus, quam excuſare malim. Sed in civili apud homines judicio ita mihi ſum benè conſcius: ut non putem eſſe quenquam qui meum miniſterium fidemque ac dignitatem illius in dubium vocare verè poſſit. Meæ autem in te fidei ac obſervantiæ meiquè item ſtudii neminem alium & teſtem & judicem facio, quàm te ipſum, Rex Sereniſſime, & Deum inprimis Optimum Maximum qui novit & intuetur omnia. Nunc igitur, qui peregrè verſans tuæ ſemper dignitatis tuendæ ſtudioſus fui; nunc inquam, in mea demum Patria, iis me adjungerem ſcilicet, qui dignitatem auctoritatemque Majeſtatis Tuæ in meo Miniſterio, (ſi id Phariſaicis iſtis detractoribus ita placeat,) labefactare conarentur? Abſit hoc à me quam longiſſimè & meis omnibus. Atquè ſanè tantum id à me iiſquè qui me vocarunt omnibus abeſt, & aberit ſemper, per Dei gratiam, ut non modo nihil hujus ne per ſomnium quidem cogitemus, ſed nequè ferre quenquam ejuſmodi inter nos ullo modo queamus, deniquè & primi eum, quiſquis is omnino eſſet, non equidem clandeſtinis injuriis traducere, ſed palam re alioqui benè comperta accuſare velimus. Sed noſtri forte delatores ex ſeſe nos quoquè volunt metiri atque æſtimare, & quod ſibi ipſimet, pro admirabili ſua in Papam Creatorem ſuum fide atquè obſervantia, etiam

Digitized by Google

etiam contra Majeſtatem tuam facilè alioqui permisſuri eſſent, ad conſtabiliendam quoquo modo ſuam tyrannidem, cujus ſanè rei exempla non pauca Literis etiam mandata habemus, id ſi Diis placet, aliis præſe imputari pro ſua ſanctitate volunt. At verò nos præclaram adverſus clancularias talium delationes Chriſti Domini cenſuram habemus: Nempè eos qui lucem oderunt, quiquè in nocturnis potiſſimum tenebris ſua conſilia premi volunt, malorum patratores, deniqué & fures & latrones eſſe. Hanc ergò ſibi laudem habeant, dum in lucem non prodeunt, clancularii noſtri obtrectatores omnes: atquè habeant ſanè non à nobis, qui noſtris his verbis nihil loquimur; ſed ab ipſomet Chriſto Domino, cujus hæc cenſura eſt & mentiri non poteſt. Ad hanc nos cenſuram (bene nobis conſcii) provocamus: & te oramus (Rex invictiſſimè) ut illam tibi ob oculos tuos poſitam, ad Chriſti Domini gloriam habere velis. Si benè ſibi conſcii eſſe (in nobis traducendis) delatores noſtri ullo modo videntur. Si vero tantum, quam nuſquam non jactant fidem ſuam, & tuæ Majeſtati, & Regno univerſo (pro eo ac debeant) approbare volunt: palam id faciant, atquè in lucem publicam, & ipſimet veniant, & ſuas criminationes (ne dicam calumnias) producant. Nullius enim mala opera, in verbi potiſſimum Divini luce, palliari ita poſſunt: ut non tantò magis etiam ſeſe prodant, quantò majore quis hypocriſi celari illa velit. Ego ſanè, ut & qui me huc vocarunt omnes, optimè alioqui nobis de fide obſervantiaque noſtra in tuam Majeſtatem conſcii (ſit Deo gratia) nullam omninò lucem neque refugimus, neque formidamus: Sed palam cupimus, & accuſari, & reſpondere omnibus, qui nos ullo prorſus nomine, legitimè accuſare volent. Id porrò ſi recuſant adverſarii noſtri, noſtraquè interim omnia clandeſtinis ſuis obtrectationibus arrodere non ceſſant: Nos Chriſti Domini cenſuram æternam atque immutabilem appellamus, eamque & à Tua Majeſtate Regia, & à piis ubilibet omnibus, approbatum iri non dubitamus, quæ illis omnem alioqui quantumvis ſpecioſæ hypocriſeos larvam detrahit, eoſque aliud nihil quam φαῦλα πράσσοντες, hoc eſt iniquitatis operarios, fu-

fureſque ac latrones eſſe diſerte teſtatur. Cæterum eſt & aliud (Rex potentiſſime) quod mihi etiam ſilentio hic prætereundum non eſſe putavi. Nempe de Aloiſio Lipomano indigno quidem revera (ut ipſemet fatetur) ſed longe digniſſimo atque appoſitiſſimo Apoſtatica Papæ Romani Cathedra legato: qui me in ſua ad Illuſtriſſimum Principem Dominum Wilnens. Palatinum, &c. ſe planè digna epiſtola, hæreticum hominem eſſe ſcribit. Et ſi enim Illuſtriſſimus Princeps ille, (pro pietate virtuteque ſua inſigni) hominis impudentiam abunde retuderit ſua reſponſione luculentiſſima, ut ad illam nihil fere addi poſſit: etſi item plus ſatis cognita ſit toto orbe Chriſtiano Lipomani improba hypocriſis, & hypocritica quædam civilitas, ut quiſquis ab ipſo laudetur, merito bonis omnibus ſuſpectus eſſe, quiſquis vero traducatur, pro optimo integerrimoque homine cenſeri poſſit: tamen & ego mutus hic omnino eſſe non potui, in depellenda à me nimis effrontis calumnia & criminatione, facit verò ingenioſè, ne dicam callidè ac fraudulenter, quod nulla producta hæreſi, hæreticum me interim eſſe fingit, ut nihil illum videlicet, probare oporteat, ſed ei liceat ſcilicet comminiſci adhuc quæ velit, (ſi quidem urgeatùr) aut veſparum inſtar, infixò aculeo fugere. Præclarus profectò & accuſator ſimul & judex! Quodſi eorum culpam in me quoque transfert, quorum nomine Dominum Vilnenſ. Palatinum ſugillat: equidem ut ad me pertinere ea omnia (pro mea tenuitate) non poſſunt: ita quæ in me cadere ullo modo poſſunt, ea ſanè facile patiar ad me pertinere: imò verò optarim ad me poſſe pertinere omnia: modo & præpoſtera vocum ſuarum uſurpatio, (qua bonus vir ille magnopere delectari videtur,) aut tollatur, aut corrigatur. Nam etſi ea agnoſcam omnia, quatenus quidem rem ipſam perſe, non autem detorta hominis verba ſpectamus: adeò ſanè nihil mihi metuo in Dei judicio illorum omnium nomine, ut multò magis mihi metuendum eſſe credam, niſi ea agnoſcerem. Sed videat Lipomanus me, dum ſe (Papæ ſui auctoritate) hæreticorum accuſatorem pariter ac judicem eſſe ſomniat, graviſſimis ipſemet, (cum ſuo Papa, & univerſa ſchola ipſius) hæreſibus

hæreſibus immerſus, æternis gehennæ cruciatibus, (in Dei judicio) tradatur: non enim ibi agetur, de Papæ primatu approbando, deque larvis ac pupis, præſtigiisque item omnibus Antichriſtiani Sacerdotii ipſius, & ejus Creaturarum omnium; ſed agetur de violata conculcataque per Papas & gregem ipſorum omni dignitate atque auctoritate unigeniti Filii Dei,. & Domini noſtri Jeſu Chriſti; ſive perſonam ipſius, ſive etiam functionem univerſam in ejus Eccleſiam conſideremus. Hæc ſane graviora multò erunt coram illo judice; ad cujus Tribunal olim, & Papas ipſos, & Legatos ipſius omnes, atque adeò omnes illorum Patronos, atque aſſeclas ſtare oportebit. Videat igitur Lipomanus cum ſuis ſymmyſtis, ut ſe illic expediat. Quin & tu quoque videas (Rex clementiſſime) ne te talium ſodalitio, aſſenſu, Patrocinioque tuo quoquo modo adjungas. Nihil dubito, multa & varia ad te deferri, quæ animum tuum variè etiam afficiant: non dubito item te offendi multis, quæ in nobis adhuc conſpiciuntur, neque dubito tè abſterreri multis quæ tibi quoque impendere videntur, in utramlibet partem inclines. Sed in omnibus illis, & multis & variis, meminiſſe te oportet cæleſtis illius ab ipſomet Patre Deo proditi oraculi, HUNC AUDITE, HUNC AUDITE: ut in quibus Chriſti Domini vocem ſonare omnino audies, (quam te una alioqui ſupra alias omnes audire oporteat,) ea tibi quamlibet ſint multa & varia, denique & ſpecioſa, abjicienda omnia eſſe ſtatuas, ut Chriſtum Dominum (juxta cæleſte illud Patris Dei oraculum) audire poſſis: cum ille ſolus verax ſit, ipſaque adeò veritas: omnis autem præterea homo mendax, ſine ulla aut Papæ ullius, aut ejus qualiumcunque Creaturarum exceptione. In his verò quæ te in nobis fortè adhuc offendunt, intueri debes (Rex optimè) non tàm nos ipſos, qui homines eſſe non deſiimus, & (quod in nobis eſt) peccati nos mancipia adhuc eſſe, (cum ultroneà ſemper noſtri accuſatione,) libenter profitemur: quam potius admirabilem Divini (hac in parte) conſilii providentiam qua ille (etiamſi nos ſibi in filios ſuos dilectos per ſuam gratuitam miſericordiam in Chriſto Domino adoptavit) horribiles tamen adhuc pec-

cati reliquias voluit extare: tam ut Tartareæ illius viperæ ſuperbiam in noſtrorum adhuc peccatorum infirmitatem ad gloriam Divini nominis ſui retundat, per aſſiduam ac ſeriam noſtri ipſorum apud thronum ſuæ gratiæ accuſationem & ſupplicem ac perpetuam opis ſuæ & gratiæ divinæ (propter Chriſtum) placationem, tum ut nos etiam per peccati adhuc noſtri agnitionem in noſtro gradu noſtroque officio contineat, ne videlicet gratiæ nobis delatæ nomine vel ipſi in nobis nimium placeamus, animiſque noſtris efferamur, vel alios præ nobis ipſis, (quod in nobis quidem eſt) contemnamus; ſed ut agnita omnes pariter noſtra adhuc infirmitate in nobis ac miſeria, non equidem alii aliis inſultemus, aliique aliorum lapſus ad cauſæ totius infamiam detorqueamus; ſed ut nos pariter etiam omnes potius ſub potenti manu Dei humiliemus, fidemque noſtram aſſiduis ſemper verbi Dei admonitionibus, exhortationibus ac reprehenſionibus invicem in Chriſtiana lenitate ac modeſtia, additis etiam conſolationibus promiſſionis exerceamus. Quare dum alii in aliis offendimur, Rex ſereniſſimè, non equidem alii aliorum lapſus ac vitia exaggerare, quaſi nos ipſi illis careamus: non item ad cauſæ totius præjudicium rapere (hoc enim Satanæ conſilium eſt, qui ad perturbationem ac confuſionem religionis trahere ſemper omnia conatur) ſed Dei Optimi Maximi conſilium potius ſequi debemus, nempè ut aliorum vitia, lapſus & errata, quibus alioqui nos ipſi etiam obnoxii ſumus, noſtra ipſorum vitia, noſtros lapſus, noſtraque errata eſſe ſtatuamus. Et quemadmodum noſtra ipſorum vitia, noſtros lapſus, noſtraque errata, non equidem exaggerari hoſtiliter in noſtræ infamiæ finem, contumeliam, ſed corrigi amanter emendarique potius ad noſtram reſipiſcentiam optamus: ita hoc ipſum in aliis præſtare etiam per charitatem haud dubiè debemus: præterquam ſi ea quibus offendimur, vel callidè excuſari, vel etiam pertinaciter defendi in Dei ipſius contumeliam videmus: tam enim graviter ſunt inſectanda pro tuenda Dei gloria: quæ pertinaciter denique & per tyrannidem contra divini verbi leges defendi propugnarique conſtat. Sic & nos igitur noſtra

ſtra vitia, noſtros lapſus, noſtraque errata, corrigi, emendari, reprehendi, denique & puniri optamus, (ſi quidem hic commeruimus,) modo ut nobis ex verbo Dei commonſtrentur. Atque optamus id ſane fieri, non tantùm per Majeſtatem tuam Regiam, Dominum meum clementiſſimum, ſed per omnes omnino, qui nos modo eorum quibus offenduntur (ex verbo Dei) in veritate convincere ad Dei gloriam poſſent. Quod ſi id quoque à Papiſtis per tuam Majeſtatem obtineri poſſet, nempè ut ea pertinaciter ac per tyrannidem ne propugnarent, quæ cum doctrina ac dignitate Chriſti Domini manifeſte pugnare, negare ipſimet non poſſunt: finem protinus omnis controverſiæ cum illis haberemus, neque multis ad eam rem mediatoribus opus eſſet. Jam quod ad pericula attinet, quæ tibi eſſent metuenda in utramcunque partem inclines: multa hic ſanè dici poſſent, quæ longum eſſet recenſere. Unum dicam tantum; ſi propter religionis inſtaurationem, quam iſti novationem vocant, pericula ſunt metuenda: quas nobis novationes (obſecro) proferent, in Judæa, Ægypto, Syria, Aſſyria, Armenia, & univerſa minore Aſia: quæ quidem Regna ampliſſima, omnia horribili Turcarum Tyrannidi ſubjecta eſſe videmus? niſi ſi id novationem eſſe interpretentur, quod cum longo tempore antea recuſaſſent, ad extremum ſe tandem Papiſmo Romanenſi ſubjicere, ejuſque doctrinam ſequi cæperunt. Nam ubi id fecerunt, tùm demum ſanè etiam interire cæperunt. Si verò ita fuit exitialis Regnis omnibus illis, hæc talis novatio: quo pacto (quæſo) tuæ Majeſtati & Regno huic univerſo, exitiale non erit, eam novationem hic retinere & tueri (quod abſit) quàm tot tantiſque Regnis ac Imperiis exitialem fuiſſe conſtat? Proferunt contrà iſti turbarum nunc Germanicarum, interituſque Ungarici exempla, quæ noſtris ſcilicet novationibus imputari volunt. At verò inique id faciunt. Non tàm enim cæptæ illic conſtitui veræ religioni, quàm publicæ potius incuriæ ac negligentiæ in reſtituenda (ſub tanta jam luce Evangelii) vera Religione, & abolendis notis ac reliquiis Antichriſtianæ impietatis hæc omnia imputari debent. Ac metuo, Rex Clementiſſime, ne eadem aut etiam graviora

Digitized by Google

ra Tuæ Majeſtati Regnoque toti huic immineant, ſi exortam & hic doctrinæ Evangelicæ lucem, vel repellatis, vel etiam negligenter amplecti velitis. Quod ſi conſilium adverſus pericula quærimus: apud eum quæramus, qui illa ſolus & immittere, & moderari & arcere poteſt, is verò jam olim nobis ſaluberrimum ad eam rem conſilium, per Samuelem Prophetam ſuum dedit: adjecta diſerta, indubitata, liberationis noſtræ promiſſione, ſi ipſum audiamus. Edebat Iſraël publicè reſipiſcentiæ ſuæ ſigna, poſt acceptam pluries jam à Palæſtinis cladem, propter præpoſterum Arcæ cultum: quam tùm Palæſtini reſtituerant, Anathemata de ſuo quædam aurea adhibuerunt. Hic igitur Samuel ex ore Domini primum Anathemata illa Palæſtinorum Arcæ Dominicæ appenſa, pro Diis alienis reputat, & inter idola numerat. Deinde ad Iſraelem ita jam afflictum (de ipſius à Palæſtinis liberatione,) ait: ſi toto corde veſtro (inquit,) revertemini ad Dominum Deum, AUFERTE Deos alienos è MEDIO VESTRI; & præparetis cor veſtrum ad Dominum, & Ei ſoli ſerviatis. Et tùm demum liberabit nos è manu Palæſtinorum. Juxta hoc conſilium à Spiritu Dei ipſius profectum ergò, Rex Sereniſſime, ſi & tu tibi Regnoque tuo metuis, ad Dominum tibi inprimis recurrendum, & quidem non dimidiato, ſed planè toto corde tuo recurrendum eſſe cogitabis. Utque id te verè & ſine hypocryſi facere teſteris, fac id quod hic Prophetam præcipere vides. Sic enim te, quod facere debes, verè & ex animo facere declarabis. Si autem non facias, dicere profectò non poteris coram oculis Dei Ex TOTO CORDE tuo ad Deum reverti, juxta Prophetæ ſcriptum. Fac igitur, Optime Rex, cum tuis proceribus, quod Dominus mandavit. Aufer Deos alienos è medio Regni tui: inprimis verò Deum illum Regni Papiſtici præſidiarium, quem noſtri Parentes (Prophetæ videlicet & Apoſtoli) nunquam alioqui cognoverunt, circumtonſum (inquam) Deum illum MAYZIM, in quo ſolum ſitum & poſitum omne robur ac præſidium impietatis Antichriſtianæ: & ſoli Deo ſervias, in cultus veri divini perfecti reſtitutione. Tum demùm & teipſum, &

Regnum

Regnum tuum, liberabit procul dubio Dominus, ab omnibus mundi hujus Palæſtinis. Sed niſi id facias, cave, ne unde tibi liberationem ipſe fortè polliceris, inde potiſſimum tibi & Regno Tuo exitium accerſas. Non eſt conſilium adverſus Dominum: & miſerrimum eſt ſuffugia Divini judicii (extra Chriſtum ſolum) quærere. Quis eſt enim, qui ſe abſcondat ab ira illius? Ad hunc igitur tibi & quidem TOTO CORDE tuo accurrendum eſſe ſtatue; ſi à noſtri ſeculi Palæſtinis undiquaque nobis imminentibus, debeas liberari. Oramus nos quidem aſſiduè, ut Dominus tibi adſit, conſiliaque tua omnia, & omnes tuas actiones, Spiritu Sancto ſuo regat ac fortunet. Sed & tibi quoque ipſi præſtandum eſt, ne noſtræ pro te preces, vanæ atque inanes in conſpectu Domini Dei noſtri fiant. Proindè & te ſupplices oramus, (Rex Clementiſſime) ad ea ut animum tuum, in timore Domini, toto corde tuo, jam ſemel aliquando adjicere velis, quæ Dominum Deum tuum abs te in præcellenti iſta vocatione Regia requirere non ignoras. Vides quænam ſint tempora, qui mores, quæ hominum ingenia: Hæc te ſanè omnia meritò ſui officii Regii commune facere deberent. Ignorantiam quæ Majores utcunque noſtros excuſat, obtendere tu jam profectò hoc præſertim tempore mihi non poſſe videris, coram judice Deo. Lucem in mundum veluti poſtliminio rediiſſe, juxta ipſiusmet Chriſti Domini vaticinium negare omnino in corde ipſe tuo non potes: toties præſertim id & à tantis etiam viris Dei admonitus. Quæ alioqui ita jam affulſit (Gratia ſit Domino Deo noſtro) ut nulla totius mundi vi ac potentia, amplius excludi ullo modo poſſit. Tuum erit cavere igitur, ne ſub fuco ignorantiæ tenebras magis, quam lucem dilexiſſe, apud tribunal Chriſti olim reperiaris: quam equidem ſolam omnis noſtræ condemnationis cauſam eſſe; Chriſtus ipſemet Dominus ore ſuo Divino teſtatur. Dabis hìc veniam libertati noſtræ, à ſumma alioqui fide atque obſervantia in te mea profectæ, pro Regia tua Clementia. Si enim mihi cordi non eſſet, tua dignitas Regia, cum ſalute alioqui animæ tuæ conjuncta: ſi mea item in te fi-

des, atque obſervantia à me id non exigeret, facilè profe-
cto & alibi eſſem adhuc, quemadmodum (Divino be-
neficio) hactenus fui: & hic me alioqui etiam in ſi-
lentio continerem. Sed quia ſummam alioqui Dei in re-
gno hoc poteſtatem: atque imaginem reverenter agnoſco,
ſummaque cum obſervantia veneror: & tibi ut ordinato à
Domino patriæ noſtræ Patri, in omni ſubjectione, (ut
debeo) benèvolo: facere equidem non poſſum, quin
te reverenter etiam, (ut æquum eſt) eorum admone-
am, pro tenuitate mea: quæ ad tuum officium Regium,
tuamque pariter ſalutem, intelligo pertinere. Blandian-
tur tibi alii, ut volent: loquantur placentia, quæ volent:
ego tecum loqui malim, ex ore Domini. Quem etiam
ſupplex oro, ut quæ ad legitimam dignitatem tuam Re-
giam, cum ſalute æterna tua conjuncta, faciunt, ea il-
la cordi tuo infigere, atque inſculpere per Spiritum San-
ctum ſuum dignetur, omnis videlicet veritatis Docto-
rem. Amen. Longus ſum video: ſed fidem neſcit mea
in te fides, atque obſervantia, quæ mihi hæc omnia ne-
ſcio quomodo extrudit. Sed finem facio. Commendo
me omni ſubjectione ac obedientia Chriſtiana clemen-
tiæ tuæ Regiæ Domino meo Clementiſſimo, unaque &
eos omnes, qui me huc in patriam revocarunt, & te ſup-
pliciter oro, ut de omnibus nobis certiſſimo id tibi per-
ſuaſum habeas, nos omnes & bonorum omnium & vi-
tæ etiam noſtræ diſpendium multo libentius ſubire vel-
le, quàm ut unquam noſtræ in te fidei, ſubjectionis,
atque obſervantiæ Chriſtianæ quicquam, in nobis omni-
no deſiderari patiamur, Chriſtianæ inquam, hoc eſt quæ
neque ſpe premiorum mundi hujus, neque item pœna-
rum momentanearum metu, ſed propter Deum ipſum,
qui eam nobis præcipit, & propter noſtras ipſorum con-
ſcientias præſtatur. Hæc enim ſola eſt demum vera fides
ſubjectioque ac obſervantia ſubditorum erga Dominos, quæ
nullis fortunæ procellis concutitur, neque ullis peri-
culis labefactatur. Et quæ non eſt talis, nec vera
quidem eſſe poteſt, nimirum neque diuturna;
ſed ad quemvis fortunæ ventum nutans, & quæ
non tam equidem te, dignitatemque tuam, quàm
potius

potius opes tuas honoreſque (quos abs te expectant omnes) intuetur. Philippus Melanthon tuæ Majeſtatis ſtudioſiſſimus, cum nuper apud ipſum Witebergæ eſſem, & multis cum illo familiariter, de tua etiam Majeſtate colloquerer: haſce mihi litteras, quas meis ecce adnixas mitto) ad Majeſtatem tuam dedit, petitque officioſiſſimè Tuæ Majeſtati commendari: optarim & ipſe videre faciem Tuæ Majeſtatis, tam longo alioqui jam tempore expectatam, ſi quomodo id mihi per tuam Majeſtatem liceat. Sed nihil mihi & hic ſine voluntate ac mandato tuæ Majeſtatis permittere volo. Exſpectabo igitur ut de animo tuæ Majeſtatis certior reddar. Deus Optimus Maximus ſervet Majeſtatem tuam, repellatque abs te omnes, qui non tàm ſanè Dei tuamque ipſius gloriam ac dignitatem amant: quam ſuas potius opes, ſuum quæſtum, & ſuos apud te honores venantur ac quærunt; conſiliaque tua omnia gubernet, ac dirigat, ad nominis ſui adorandi gloriam & incrementa aſſidua, ſuæ hic ſub te Eccleſiæ,& ad tuam Regnique hujus tui totius ſalutem. Amen, Balicziæ 28. Decembris Anno Domini 1556.

Sacræ Majeſtatis Tuæ

Regiæ addictiſſimus JOANNES à LASKO.

Sub idem tempus Philippus Melanchton Vir non minus morum quam ingenii bonitate præſtantiſſimus ejuſdem argumenti literas ad Regem dedit, quarum exemplum meritò hic adpono.

Inclyte Rex & Clementiſſime Domine.

„ NIhil dubium eſt ſocietatem generis humani, quatenus conſervatur, à Deo conſervari, & ſapientiâ Dei ad hanc utilitatem Monarchias & cætera Regna, quæ generi humano proſerunt conſtituta eſſe. Nam Turcicum, vaſtatio eſt orbis terrarum, & tantum horribilis pæna, non Regnum. De his tantis rebus conſilium Dei conſiderandum eſt, & propter regna ſa-

„ luta-

„lutaria Deo gratiæ agendæ ſunt. Fuit autem Regnum „Polonicum præcipuè ſalutare reliquæ Europæ, annis jam „quingentis, quia murus fuit adverſus Tartaros, nec „bella nobis intulit. Cætera Regna Germanicum & Gal-„licum, dum inter ſeſe de poſſeſſione Italiæ dimicant, „publicæ ſaluti defuerunt. Cum igitur Regno Poloni-„co benè merito de tota Europa, ſingularis gratitudo „debeatur. Oro Deum ut ſervet Regnum tuum & tuam „Majeſtatem. Opto etiam, ut cum ſalutaria regna ſint „opera Dei, & lucere in eis agnitionem Dei maximè „oporteat, ut & in tuo Regno Deus rectè agnoſcatur, & „invocetur. Nec verò negari poteſt magnos in Eccleſiis „abuſus eſſe, quos emendari Regum Sapientia, Deus „præcepit, cum ait: Et nunc Reges intelligite. Quare „quod Regia Majeſtas tua hanc curam ſuſcipit, piè fa-„cit; Nullum Deo gratius ſacrificium fieri poſſet, quam „ſi inſtituta piorum & eruditorum deliberatione curarent „aliqui Reges, & veritatem illuſtrari, & idola deleri, & „piam concordiam conſtitui. Legimus Oſy & aliorum „quorundam ſcripta, qui exorientem lucem veritatis ſuis „præſtigiis extinguere conantur, & idola ſtabiliunt. Sed „Sapientiæ Regiæ Majeſtatis Tuæ congruit fontes inqui-„rere. Nos quid profiteamur oſtendit Confeſſio, in „quà ſummam Doctrinæ Eccleſiæ breviter complexi ſu-„mus. Quare exemplum mitto, & de ſingulis mem-„bris me ad explicandum uberius offero. Offero me „etiam ad veræ Eccleſiæ judicium. Oro autem Filium „Dei Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, cuſtodem „Eccleſiæ ſuæ, ut Regiam Majeſtatem Tuam ſervet in-„columem & conſilia tua gubernet. Data III. Idus Octo-„bris Anno 1556.

Regiæ Majeſtatis tuæ infimus ſervus

PHILIPPUS MELANTHON.

Inclyto & Sereniſſimo Regi ac Domino Domino Sigiſmundo Auguſto, Regi Poloniæ & Magno Duci Lithvaniæ &c. Domino Clementiſſimo.

Sicut.

SIcut Liſmaninum, ita & Laſcum patroni inclitorum errorum tanquam exprobrantes adſpiciebant. Memoriæ proditum eſt ab Joan. Utenhonio Laſci familiari in epiſtola ad Calvinum Cracoviæ Anno 1557. d, 19. Febr. data, Epiſcopos apud Archiepiſcopum Gneſnenſem congregatos unà cum Lipomano Legato Pontificio conſilia Secreta de pellendo ex patria Laſco, quem tunc Epiſcopus Cracovienſis ille Zebridovius, carnificem ſui ordinis ſuæque partis, multæ Viri eruditionis & pietatis gnarus, fore dixit, agitaſſe, & Regem, quò eis de hac re, utpote ſaluti ſuæ & regni quieti neceſſaria gratificaretur, adiiſſe: Regem autem rem tàm iniquam, imò & injuſtam eis denegaſſe, tandem & ſilentium imperaſſe: poſtea tamen calumniis de Laſci contra Regem molitione prava ſparſis commotum, ſed ab amico Laſci certiora edoctum priſtinam benevolentiam Laſco conſervaſſe. Inter hæc malevoli genium non magis quàm leopardus maculis nigricantibus pellem diſtinctam, mutarunt. Hinc religionis negotium in Comitiis Varſavienſibus, quæ Budzinius Chronic. c. 19. prima appellat, non exiguos animorum dedit motus. Pontifices Romanenſium in id toto pectore incumbebant, ut creſcentem veritatem opprimerent, & juriſdictionem ſuam in Evangelicorum Miniſtros, in oppidis & pagis nobilium habitantes firmarent. Cum autem vi nil agere poſſent, accreſcente indies veritatis Euangelicæ amantium Numero, ad artificioſa colloquia verſi, tàm auctoritate univerſi Ordinis Eccleſiaſtici ‘ Procerum Politicorum quàm totius antiquitatis pugnare. Hinc per duas hebdomadas Euangelici fortitèr ſe tueri: ita negotium hoc ab utraque partè acritèr voce & ſcripto excuti. Paucis hæc narraſſe ſufficiat. Pontifices conatus ſuos fruſtra eſſe videntes, in varias formas ſe vertere, minis & blanditiis agere: ad ultimum conſentire, Proceres & Nobiles Euangelici Miniſtros ab Epiſcopis confirmatos verbi divini in domibus ſuis proprio ſumtu alant, avitas parœcias & decimas intactas relinquant: Miniſtri verò Sacram Scripturam ſecundum hos quatuor Eccleſiæ Romanæ Doctores, Auguſtinum, Hieronymum, Chryſoſtomum & Ambroſium interpretentur. Res toleranda quibuſdam

Nun

Nuntiorum terreſtrium viſa: Quocirca multi ad hunc viſcum obhæreſcere dulce canentibus Pontificibus aliisque errore & ſuperſtitione ac ſeculi dulcedine captis, qui diſcernere non poſſent,

——*quid diſtent æra lupinis*,

& quàm longè illorum Doctorum inclinante ut quarto ſeculo, ita & magis magiſque pura veritate, viventium dogmata non tantum à Chriſti & Apoſtolorum, ſed & à Doctorum Eccleſiæ Ante Nicenorum ipſorumque Nicenorum mente; abſint. Non deerant tamen, qui animadverterent agi periculoſæ plenum opus aleæ & mox incedendum ſibi eſſe per ignes ſuppoſitos cineri doloſo. Erant iſti ex Majori Polonia & Provincia Cracovienſi, quos inter Staniſlaus ille Laſſocius eminuit, qui prudenter judicabat de hac re, illius veteris dicti memor: *Metuo Danaos & dona ferentes.* Licet verò Pontificii numero & viribus prævalerent, nil tamen invitis Euangelicis concludi poterat. Interim Pontifices via regali carbonibus cinere conſperſis ſtrata, Euangelicorum greſſus, imò nutus curioſè obſervare: hi ſibi undique cavere. Interceſſit *Nicolaus Reius*, vir natalibus, prudentia, facundia & virtute clariſſimus, & ut ad Pontifices aliquis mitteretur, quò mentem ſuam clarius exponerent, an illæ interpretationes quatuor Doctorum celeberrimorum ſecundum Eccleſiæ Romanæ, vel ſimplicis & claræ Scripturæ Sanctæ mentem fieri debeant, auctor fuit. Placuit cunctis id conſilii, adeoque auctor id effectum daret, omnes rogare: nec ille tergiverſari. Sed cum quæſtionem Cameræ Equeſtris nomine Pontificibus in Camera Senatoria propoſuiſſet, id reſponſi tulit; mentem Eccleſiæ Romanæ in eo attendendam eſſe. Id à mente omnium Evangelicorum alienum, brevi reſponſo Laconico NOLUMUS exceptum. Conſenſerunt his non pauci Pontificiorum, qui nec ſe, nec poſteros, ſi hi fortè in caſtra Evangelicorum tranſirent, ſervitutis Pontificiæ jugo ſubdere volebant. Sciebant nempè Evangelicos vi ad ſuam religionem neminem cogere: Pontifices contra omne minarum & crudelitatis genus hîc uſurpare. Ita meritò ibi ſe & poſteros tutos: hîc cuncta periculoſa &

jure

jure metuenda perſpiciebant. Exorta tunc inter Coſſobucium Maſoviæ & Staniſlaum Szafranecium Cracovienſis provinciæ Delegatum lis, illo iſtum ferocitèr quaſi templorum ſpoliatorem non obſcurè criminante, reliquorum auctoritate compoſita, Coſſobucio facinoris veniam orante. Hinc omnes uno animo & ore ſanxerunt, aſcendendum eſſe in Cameram Senatoriam, dicendum Regi & Senatui, nolle ſe tyrannidem Pontificum ſubire: monendos Pontifices, nulli miniſtrorum Evangelicorum injuriam vel contumeliam inferant, vel moleſtiam faceſſant, vel dolos ſtruant, imò quiete publica eos frui; ſi ſuam ament, patiantur, & non tantùm Spiritu Chriſti, qui nil magis quàm modeſtiam & humilitatem urgeat, imo dilectionem tanquam diſcipulorum Chriſti teſſeram, legis impletionem, & perfectionis vinculum. Unicè commendet, & injungat, ſed & veteris Eccleſiæ, quæ gentilium perſecutionibus atrociſſimis nil niſi patientiam invictam oppoſuerit, & monendo non minando, docendo non nocendo, patiendo non faciendo injurias creverit, ſint memores. Dictum factum. Placuit id ſalubris conſilii Regi & Senatui. Hinc lex condita, Pontifices Miniſtris Evangelicorum æquam libertatem & quietem relinquant inviolatam, ſuam ſi ſalvam eſſe velint. Multum hæc res ad tuendam tunc temporis pacem & ſalutem publicam profuit. Nec quidquam profectò ad hanc tuendam vel convenientius vel magis efficax inveniri poteſt. Ut taceam firmo talo illam ſententiam ſtare: ſacram illam tyrannidem non tantum inſtitutioni Chriſti & Apoſtolorum, ſed & veteris Eccleſiæ praxi prorſus repugnare. Dum malevoli Liſmanini & Laſci reditum ægerrimè ferunt, nec iſti nec alii eis ſimiles in propaganda veritate puriori ceſſarunt. Crovicium illum Epiſcopus Cracovienſis ſcripto publico ſugillare, apoſtatam, hæreticum vocare; ille contra arcanorum Pontificiorum apprimè gnarus apologiam ad demonſtrandos Eccleſiæ Romanæ errores & Pontificum artes & tyrannidem Epiſcopo opponere: cui titulus: *Defenſio primævæ inſtitutionis Chriſti adverſus novam & falſam inſtitutionem Romanam, quam armis, non Scripturis Sacris, Andreas Epiſcopus Cracovienſis tuetur.*

Digitized by Google

tur. Liber is vernaculâ linguâ conſcriptus etiamnum manibus hominum teritur, non ſine inſigni fructu. Prodit enim ſecreta Pontificum & ritus idololatricos ad oculum demonſtrat. Sed irritavit crabrones veritas, Pontificibus nil niſi perſecutiones confeſſorum veritatis animo agitantibus, quibus occaſionem crudelitas Genevenſium in Servetum exercita & libri Calvini & Bezæ de hæreticis ultimo ſupplicio afficiendis præbuerunt.

CAPUT V.

De Serveti, Valentini Gentilis, Joan. Sylvani & Bernerdini Ochini dogmatibus & morte & nonnihil de Paulo Alciato & Matthæo Gribaldo ac Adamo Miniſtro Heydelbergenſi.

QUum mentionem Serveti proximè fecerimus & paulò poſt facturi ſimus, haud alienum à propoſito fuerit, aliquid de dogmatibus & morte ejus tùm & Valentini Gentilis ex hac occaſione dicere, hinc de Joanne Sylvari & de Bernardino Ochino, Paulo Alciato & Matthæo Gribaldo ac Adamo Miniſtro Heydelbergenſi. Fieri autem poteſt, ut aliquid hìc dicamus aliis vel ignotum vel præteritum. *Michael Servetus*, *Rennes* dictus, genere Hiſpanus, patriâ Tarraconenſis, Vir fuit excelllenti ingeniò præditus, qui ut aliis litteris humanioribus, ita cum primis Medicinæ dederat operam, & ut ingenium excoleret, in Africam quoque (ut levis eſt ex Hiſpania in Africam trajectus) transfretaverat. Is apis inſtar cuncta ſibi profutura ubique colligens, & ex ipſis Alcorani, in dogmata quidem de Deo Trinuno & Jeſu Chriſto ſummo Deo ex eſſentia patris ab æterno generato tùm idololatriam & Mariolatriam graviter invehentis, [a] honorem tamen haud vulgarem Chriſto, ut Dei verbo & Legato, magno Prophetæ, omnium gentium faci in hoc & in futuro ſeculo, viroque divina virtute prædito, tribuentis, tribulis mellis

[a] *Azoara* 11, 13, 14, 15, 25, 30, 31, 53, 67, & 122.

Digitized by Google

mellis materiam exſugebat. Latere quoque eum (ut vir erat in litteris humanioribus & ſacris optimè verſatus:) non poterat omnes Antenicenos, imo & Nicenos, quin & Conſtantinopolitanos Patres, id eſt omnes omninò Chriſtianos per quatuor circiter ſecula hoc immobile Catholicæ veritatis fundamentum. *Credo in Unum Deum Patrem Omnipotentem cæli & terræ Creatorem, & in Filium ejus unigenitum Jeſum Chriſtum, Dominum noſtrum*, retinuiſſe. Tum Latinos Eccleſiæ Doctores, præcipuè Juſtinum, Hilarium Patrem Filii auctorem, Græcos verò Filii cauſam docuiſſe: omneſque Eccleſiaſticas preces ad Deum unum per Chriſtum Mediatorem dirigi. Hinc ſententiam ſuam, de Uno Deo Patre & Filio ejus Jeſu Chriſto, quem Pater à mortuis excitatum fecerit Dominum & conſtituerit Deum ac Judicem vivorum & mortuorum, utpote non tantùm Scripturis divinis, ſed & toti antiquitati conſentaneam, & verè Catholicam, non diſſimulavit, deque ea qua coram, quà ſcripto cum viris Doctis & piis, quos ætas illa plurimos, & ſic aurea, gradatim ad reformandas innumeras Orbis Criſtiani corruptelas, emiſerat, contulit. Quo quidem veritatis indagandæ & propagandæ ſtudio malevolorum omni juſtitiæ ubiquè adverſantium odia præſertim poſt editos in Germania Anno 1531. ſeptem *de Trinitatis erroribus* libros, incurrit. Ita multa in Gallia & Germania perpeſſus Venetias ire cogitabat. Sed in itinere à Calvino interceptus, triſtem vitæ exitum Genevæ, ut mox dicemus; invenit: Vir vitâ ſanè longiori & fine meliori dignus, quod ad nos attinet. Nam Dei judicium & permiſſum ſi ſpectes, ſatis diu quia ſat benè vixit, & optimum ac glorioſiſſimum vivendi finem fecit. Cogitabat ille, univerſum Vetus Teſtamentum commentariis illuſtrare, niſi Genevæ in tranſitu exuſtus fuiſſet. Sermones multos editurus erat, ſub iis, ni fallor, titulis, *De vera Scripturarum intelligentia: De origine defectus ab Apoſtolica doctrina; De potentia veritatis: De verâ unius Dei cognitione, De errore Triadis; de vero ſpiritu Sancto: De exaltatione hominis Jeſu; De natura & miniſterio Angelorum: de zelo & ſcientia; de*

 effica,

Digitized by Google

efficacia fidei: de vi charitatis; De corpore, anima & Spiritu: De natis & regenitis; De vocatione & electione: De præſcientia & prædeſtinatione, De humanis operibus & cæremoniis: De baptiſmo aquæ & Spiritus. De cæna Domini; de peccato & ſatisfactione, De juſtificatione, De timore & amore Dei: De vera Eccleſia, De capite & membris; De dormitione Sanctorum, De reſurrectione mortuorum & viventium immutatione, De die Judicii: De beatitudine electorum &c. *Alphonſus Lincurius* in Præfat. 5. librorum *Declarationis Jeſu Chriſti Filii Dei.* Prætereo quæ malevoli, quorum de adverſario judicium nunquam ſincerum eſt, de Serveti dogmatis notarunt. Quin & ex libris ejus excerpta, quæ in promptu habeo, omitto, brevitatis causâ. Sufficiat pauca hæc addidiſſe, quæ candor exegit. Tres ejus poſitiones erant iſtæ: 1. *Hic eſt Jeſus Chriſtus*, id eſt, hic Jeſus Nazarenus homo verus „ è Spiritu Sancto conceptus ex Virgine natus eſt ille Chri„ ſtus Dei, ſive Patribus promiſſus Meſſias. 2. *Hic eſt* „ *Filius Dei.* id eſt: hic homo à Deo ſubſtantitaliter ut„ potè ex vera Dei ſubſtantia, ſpiritu ſcilicet Sancto geni„ tus, eſt verus & naturalis ac propriè Filius Dei, cum nos „ ſimus adoptivi, ita ut corpus Chriſti verè participationem „ ſubſtantiæ Dei habeat. 3. *Hic eſt Deus*, non ille unus „ & ſummus, qui ſolus eſt Pater Deus tamen ſubſtantia„ liter, cum in eo ſit Deitas corporaliter, Deus noſtrum „ omnium à Patre Deo ſuo exaltatus. Atque horum quidem nonnulla, præſertim de propriè dicta & eſſentiali generatione in divinis, ut & alia quædam ejus dogmata nos non probamus, non tamen hominem pio zelo & invicta virtute & Pontificiis vinculis feliciter eluctatum. Propterea damnamus, nec quenquam ob has vel ſimiles ſententias rogo adjudicandum cenſemus ſicut fecit Calvinus. Qua de re adponam accuratam narrationem: ſed ei præponam Serveti ipſius ſermonem, ac velut Cycnæam vocem, quàm ante horrendam mortem edidit.

Mi-

Michaelis Serveti Tarraconenſis de vera: Dei & filii ejus cognitione ſermo antequam Genevæ combureretur.

„ QUi tres ſubſtantiales perſonas ſeu hypoſtaſes in „ Divinis ſtatuunt tres æquales per naturam Deos „ nobis inſinuant. Tres enim res ſubſtantiales diſtin-„ ctas & differentes nobis proponunt, & unamquamque illa-„ rum rerum (ſeu ut vocant) Hypoſtaſium, Deum eſſe „ volunt. Inde neceſſariò tres Deos æquales & diſtinctos „ faciunt. Cum enim perſonæ ſeu Hypoſtaſes illæ re & „ numero differentes ſingulatim de Deo prædicentur: Ne-„ ceſſariò ſequitur tot eſſe prædicata quot ſubjecta, & „ juxta numerum perſonarum deorum quoque numerum „ multiplicari. Et licet unum tantùm Deum nobis verbis „ prædicent, in effectu tamen & re ipſa, tres nobis Deos „ in intellectu repræſentant. Nullus eſt enim intellectus „ tam acutus & ſincerus, qui, non videat tria ſibi colenda „ proponi. Quomodo autem illa tria, quorum u-„ numquodque Deus eſt, unum Deum numero eſſe intelli-„ gat, nemo unquam dicere potuit, vel docere. Relin-„ quitur ergo & in ſpiritu & in intellectu inſolubilis illa „ perplexitas & confuſio inexplicabilis, quod tria ſunt u-„ num, & unum ſunt tria. Quamvis enim, ad unum Deum „ totus intellectus intendat, & dirigatur, unumque „ ſibi Deum in ſpiritu colendum proponat, & ſe ad uni-„ tatem tota acie colligat, confeſtim tamen tria diſtincta „ objecta ſe offerunt, & ante mentis oculos obverſantur, „ quorum unumquodque Deum eſſe cognoſcit, & ſic „ tres in effectu Deos æquales & diſtinctos ſibi repræſenta-„ ri, videns inter unum & tria confuſus ſuccumbit, & hic eſt „ exitus illius Græcanicæ Triadis ſeu triplicitatis. Quòdſi re-„ voluto velo ad SacroSanctæ Script. verbum velut ad lydium „ lapidem rem omnem exploremus, & juxta ipſius Dei elo-„ quia, veram de Deo cognitionem exquiramus, ceſſabit du-„ bio procul omnis confuſio & perplexitas: & nil in ſe repu-„ gnans intellectus noſter admittere compelletur. Primum „ itaque ſciendum eſt, Deum nomen eſſe appellativum, o-„ mnis potentiæ Dominii, & ſuperioritatis & proprie illi con-

,, venit, qui ſuper omnes eſt, qui eſt omnium princeps,
,, Rex regum & Dominus dominantium, à quo omnia
,, ſunt & dependent, qui eſt ſolus Pater omnium ac Crea-
,, tor. Minus autem proprie ſumptum, etiam creaturis
,, convenire poteſt ut quicunque habet poteſtatem &
,, ſuperioritatem, Divinitus ſibi conceſſam ſuper aliquem,
,, hic Deus illius dici poſſit. Velut Moſes dictus eſt Exo: 7.
,, 1. *Deus Pharaonis.* Et Cyrus Eſa. 45. 3. *Deus Iſraelis.*
,, Et ſi liceat exempli tantum gratia profana ſacris adjunge-
,, re, Auguſtus Cæſar, Deus Virgilii & Lentulus Deus
,, Ciceronis, quia fuit Author reſtitutionis ſuæ. Et hac
,, ratione ſcriptura appellat Deos, quos ſummus & Æter-
,, nus Deus aliqua gratia, virtute & privilegio ſupra alios
,, decoravit & ſublimavit Unde Pſalmiſta Pſ. 82. 6. *Ego*
,, *dixi dii eſtis & filii excelſi omnes.* Et Exod. 22. 28. *Do-*
,, *minus domus ad Deos applicabitur & ad Deos utriuſque cau-*
,, *ſa perveniet.* Ii autem non natura dii ſunt, ſed per
,, gratiam, & donum ſummi Dei. Ideoque nunquam
,, eo deitatis nomine appellantur quod ſoli ſupremo Deo
,, convenit. Nam tales dii & Domini apud Hebræos,
,, quibus hæc nomina divinitatis proprie diſtinguuntur Elo-
,, him, vel Adonai nuncupantur, neque unquam proprio
,, & ſingulari, nomine quod eſt Jehova deſignantur, li-
,, cet dominum [Hîc aliquid deeſt in autographo, ex quo
,, hæc deſumſi.] Et ideò Paulus ubique initio ſuarum
,, eplarum ſic præfatur *Gratia & pax à Deo Patre noſtro*
,, *& Domino noſtro Jeſu Chriſto.* Cæterum tres æquales
,, deos per naturam, conſtituere ſumma blaſphemia eſt
,, & impietas excerabilis. Oportet enim ad unum o-
,, mnia referri, nempe ad eum, qui omnium author
,, eſt, & omnia pro ſua voluntate creavit Ille enim
,, ſolus per naturam à ſeipſo Deus eſt, Cæteri vero
,, quicunque à ſe ipſis dii non ſunt, rationem deitatis ab
,, illo uno Deo Patre accipiunt & agnoſcunt, & dii de
,, Deo dicuntur. Poteſt enim ſummus ille & Princeps
,, Deus creaturas ſanctificare & divinitate replere. Tres
,, autem deos per naturam æquales nullo modo con-
,, ſtituere poſſumus alioqui & tres rerum conditores,
,, ſeu Pantocratores & tres Patres neceſſario conſtituere
,, opor-

„ oporteret. Soli enim Patri, qui à ſe ipſo Deus eſt, „ & qui omnia condidit, Dei nomen ſimpliciter convenit „ & is ſolus ſimpliciter & abſolutè Deus appellatur. Jam „ ergo ex prædictis facilè deduci poteſt, quomodo Dominus „ noſter Jeſus Chriſtus verus Dei filius etiam Deus di- „ catur. Nam ſuæ deitatis ratio à Deo Patre ſuſcipitur, „ & verus Deus de vero Deo nuncupatur, Deus quidem „ Omnium creaturarum, non autem Deus Patris, „ qui ei cuncta ſubjecit. Quin imò Pater ipſe qui ſolus „ per naturam à ſeipſo Deus ut etiam ipſe filii Dominus „ & Deus eſt, dicente filio. Joh. 14. 28. *Vado ad Patrem* „ *qui major me eſt*. Joan. 20. 17. *Vado ad Patrem meum & Pa-* „ *trem veſtrum, ad Deum meum, & Deum veſtrum*. Math. 27. „ 46. *Deus meus quare dereliquiſti me.* 2. Apoc. 3. „ 13. *Scribam ſuper illum nomen Dei mei, & nomen* „ *civitatis Dei mei.* Nec convenit hic eorum interpreta- „ tio qui dicunt hæc filium loquutum, ut hominem, „ non ut Deum. Quibus reſpondetur, quod ratio deitatis, „ quæ eſt in filio, etiam ut homini convenit, eſt enim „ filius homo deificatus, ſeu divinitate repletus, ideò „ non tollitur Patris ſuperioritas in ipſum filium. Quan- „ quam enim filius factus eſt nobis à Patre Dominus „ & Deus & caput noſtrum: Attamen Pater & Do- „ minus & Deus & caput ipſius filii eſt. 1 Cor. 11. 3. „ Et filius Patri ſubjectus eſt 1. Cor. 15. 28. Et pa- „ ternæ domus oconomus atque adminiſtrator. Hebr. „ 3. 8. Itaque filius ut Deus noſter & caput noſtrum „ deitatem ac ſuperioritatem Patris in ſe ipſum recogno- „ vit. Inde Propheta hanc duplicem deitatis rationem „ Patris & filii diſertè explicans dixit, ad filium Pſa. „ 45. 3. 7. 8. *ſpecioſus forma præ filiis hominum diffuſa* „ *eſt gratia in labiis tuis propterea quod Sedes tua, Deus,* „ *in ſeculum ſeculi, virga directionis, virga regni tui di-* „ *lexiſti juſtitiam & odiſti iniquitatem, propterea quod* „ *unxit, Te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus* „ *tuis.* Ecce quomodo David in ſpiritu vocat filium „ Deum, & Patrem Deum filii. Nam *ſedes tua Deus,* „ & *unxit te Deus* vocativi caſus ſunt, & ad filium re- „ feruntuutur. Dum poſtea ſubjungit *Deus tuus* de Deo

„ Patre loquitur, qui filium unxit & ſanctificavit. Si-
„ militer ſapientia, quæ Dei filium repræſentat, ſic excla-
„ mat Eccleſ. 24. 16. *Et radicavi in populo honorificato*
„ *& in partes Dei mei hereditas illius.* Proinde jam luce
„ clarius liquere puto unicuique ſcripturis adhærere vo-
„ lenti, filium eſſe Deum à Patre, & tanquam Deum
„ à patre omnibus conſtitutum, deitatem ac ſuperiorita-
„ tem Patris in ſe recognoſcere, licet apud Græcos &
„ Latinos hæc divinorum nominum diſtinctio non invenia-
„ tur & omnes uno communi Dei nomine appellentur. Unus
„ igitur per naturam Deus à ſeipſo, æternus, ſummus,
„ ſupremus, immortalis, inviſibilis, incomprehenſibi-
„ lis, lucem habitans inacceſſam, qui omnia condidit,
„ omnia gubernat, à quo omnia ſunt, & dependent.
„ Hic eſt ille Deus Deorum, Rex Regum & dominus
„ dominantium, Jova Pater, quem ſolum ſcriptura
„ ſimpliciter & abſolutè, Deum & Patrem appellat.
„ Patrem quidem omnium univerſalem, propriè verò
„ & ſingulariter Domini Dei noſtri Jeſu Chriſti, quod &
„ diſerte explicat Paulus dicens. 1. Cor. 8. 5. *Nam*
„ *& ſi ſunt qui dicantur Dii, ſive in cælo, ſive in terra*
„ *(quemadmodum ſunt Dii multi, & Domini multi)* 6.
„ *Nobis tamen eſt Unus Deus ille Pater, ex quo omnia &*
„ *nos in ipſo & unus Dominus Jeſus Chriſtus per quem o-*
„ *mnia & nos per ipſum.* Unde palam hoc fit nomine deita-
„ tis etiam creaturas decorari, per gratiam tamen &
„ conceſſionem Unius ſupremi Dei, qui eſt Deus Deo-
„ rum, Princeps *& Pater omnium ſupra omnia per omnia*
„ *& in omnibus* Eph. 4. 6. in quem veluti unicum,
„ ſummum, & naturalem à ſeipſo Deum, cæteri om-
„ nes referuntur eique ſubjiciuntur et obediunt, & hæc
„ Deorum inferiorum pluralitas, nullam affert confu-
„ ſionem neque divinæ unitati præjudicat, Cum omnis
„ creatura laudet Deum creatorem & illum ſolum velut
„ ſummum & ſupremum Deum reſpiciat & ſuſpiret,
„ Solum colat & adoret, de quo univerſa ſcriptura teſta-
„ tur) quod *non ſit alius Deus præter illum.* Deut. 6. 4.
„ *Audi Iſrael dominus Deus tuus Deus unus eſt.* Et Deut.
„ 10. 17. *Iehovah Deus magnus potens & terribilis, qui non*

„ *acci-*

„ *accipit perſonam neque recipit munus.* Et Pſa. 50. 1. *Deus*
„ *Deorum locutus eſt.* Et Paulus ad Gal. 4. 8. *imo*
„ *tum quidem quum ignoraveritis Deum, ſerviebatis iis qui*
„ *non naturâ ſunt Dii.* 9. *At nunc quum agnoſcatis Deum*
„ *quomodo convertimini retrorſum ad impotentia et egena.*
„ 1. ad Timoth. 6. 15. *Quem temporibus ſuis oſtendet*
„ *ille beatus & ſolus princeps, Rex regum & Dominus*
„ *Dominorum* 16. *Qui ſolus habet immortalitatem, lucem*
„ *habitans inacceſſam, quem vidit nemo hominum, neque*
„ *videre poteſt* 1. Theſſ. 1. 9. *ut ſerviretis Deo vero & vivo.*
„ 10. *Et expectaretis filium ejus è cælis quem ſuſcitavit à*
„ *mortuis Jeſum.* 1. Tim. 1. 17. *Regi æterno, immortali*
„ *inviſibili, ſoli ſapienti Deo honor ſit, & gloria in ſecula*
„ *ſeculorum Amen.* 1. Tim. 2. 5. *Unus Deus unus e-*
„ *tiam mediator Dei & hominum Homo Chriſtus Jeſus.* 6.
„ *Qui ſeipſum dedit in redemptionis precium pro quibus-*
„ *vis.* 1. Timo. 6. 13. *Præcipio tibi coram Deo qui vivi-*
„ *ficat omnia, & Jeſu Chriſto qui teſtatam fecit coram Pon-*
„ *tio Pilato bonam profeſſionem* Tit. 2 11. *Illuxit enim*
„ *gratia Dei illa ſalutifera omnibus hominibus, erudiens*
„ *nos ut abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, mo-*
„ *deratè, & pie & juſte vivamus in præſenti ſeculo* 13.
„ *Expectantes beatam illam ſpem & illuſtrem adventum*
„ *gloriæ magni illius Dei, ac ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti,*
„ 14. *Qui dedit ſemet ipſum pro nobis ut redimeret nos ab*
„ *omni iniquitate* &c.

Vide igitur quomodo ſcripturæ inter Deum & Dei filium
„ ſemper diſtinguere ſoleant: &, ſi diligenter inſpicias,
„ videbis ſcripturam ſemper: tribus vel quatuor locis
„ exceptis, ſimplicitèr & abſoluté appellare Patrem Deum
„ & Jeſum ejus Chriſtum ac [illegible]um. Differt tamen filii divi-
„ nitas ab aliis diis. Quare Deus Pater alios deificavit
„ & ſanctificavit ad menſuram, veluti filios adoptivos
„ & ideo Moſes & Cyrus particulares dii fuerunt Pharao-
„ nis & Iſraelis, Chriſtum vero, ut proprium filium, be-
„ nedictum Deus ſine menſura ſanctificavit & totum ſpi-
„ ritu ſuo S. atque omni divinitate replevit, de cujus
„ plenitudine, nos omnes accepimus. Nec prædictis
„ adverſatur, quòd filius deitate, potentia & gloria Patri,

Digitized by Google

,, adæquatus ſit, quoniam omnis deitas, gloria & æquali-
,, tas filii à Deo Patre eſt, & tanquam donum Patris à filio
,, recognoſcitur, dum inquit, Matth. 28. *Donata mihi*
,, *eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.* & Petrus Act 2.
,, 16. *Quod Dominum & Chriſtum fecit Deus hunc Jeſum*
,, *quem vos crucifixiſtis*: Et Paulus, Phil. 2. 10. *Quapro-*
,, *pter Deus ſummô extulit illum honore, & dedit illi no-*
,, *men ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne nomen curvetur*
,, *cæleſtium, terreſtrium & inferorum*, Heb. 1. 8. *Et ado-*
,, *rent eum omnes Angeli Dei* Eph. 1. 22. 23. *Qui ſuſci-*
,, *tavit Chriſtum ex mortuis, & ſedere fecit ad dextram ſu-*
,, *am in cæleſtibus ſuper omnem principatum & pietatem &*
,, *virtutem & dominationem, & omne nomen quod nomina-*
,, *tur non ſolum in hoc ſeculo ſed etiam in futuro. Et omnia*
,, *ſubjecit, pedibus ejus, & ipſum dedit caput ſuper omnia ipſi*
,, *Eccleſiæ, quæ eſt corpus ipſius, plenitudo ejus, qui omnia*
,, *in omnibus adimplet.* Hebr. 1. 13. *Cui unquam Angelorum*
,, *dixit, filius meus es tu, ego hodie genui te.* 8. *Thronus*
,, *tuus in ſeculum ſeculi, Virga directionis virga regni tui.* 13. *Se-*
,, *de à dextris meis donec poſuero inimicos tuos ſcabellum pe-*
,, *dum tuorum.* Et Joh. Apoc. 5. 12. *Dignus eſt agnus ille*
,, *mactatus qui accipiat virtutem, & divitias & ſapientiam*
,, *& fortitudinem & honorem & gloriam, & benedictionem.*
,, Et ideo Paulus hanc filii deitatem & cum altiſſimo Deo
,, Patre æqualitatem non reſpectu ipſius Patris, ſed reſpe-
,, ctu creaturarum intelligendam eſſe declarat 1. Cor. 15.
,, 27. *Nam omnia ſubjecit ſub pedes ejus (quum autem dicat*
,, *quod omnia ſubjecta ſunt, palam eſt quod hoc dicatur extra eum*
,, *qui ſubjecit ei omnia.* 28. *cum autem ſubjecta fuerint ei o-*
,, *mnia tunc & ipſi filius ſubjicietur ei, qui ſubjecit ei o-*
,, *mnia ut Deus ſit omnia in omnibus.* Quamvis autem filius
,, dono Patris ſe virtute & gloria, & potentiâ æqualem Pa-
,, tri factum agnoſceret, noluit tamen illo æqualitatis dono
,, abuti & illud in tyrannidem & rapinam convertere ut
,, Paulus ait. Ad Phil. 8. *Ipſe ſe ſummiſit factus obe-*
,, *diens uſque ad mortem, mortem autem crucis* 9. *Quapropter*
,, *Deus ipſum in ſummam extulit ſublimitatem, ac omnia cæle-*
,, *ſtia terreſtria ac inferna eidem ſubjecit.* Deum ac Domi-
,, num ab omnibus creaturis adorandum propoſuit, brevi-
,, ter, tantum virtutis, potentiæ, gratiæ, benedictio-

,, nis

„nis, gloriæ, & Deitatis in filium ſuum dilectiſſimum
„contulit omnipotens Pater, quantum maximè conferre
„potuit, & in æqualitate ſua & trono ſuo collocavit tan-
„tumque honoris filio, quantum ſibi ipſi exhiberi voluit.
„Proinde, qui filium non agnoſcit, Patrem quoque negat.
„*Nullum enim datum eſt hominibus* (Act. 4. 12.) *nomen ſub*
„*cælo, in quo ſalutem ſperare oporteat præterquam in no-*
„*mine* filii Dei, Domini Noſtri Jeſu Chriſti, qui eſt
„Verus Dominus & Deus noſter, ut Thomas Joh. 20.
„28. Paulus & Joannes veriſſimè confeſſi ſunt. Cui pro-
„ptεrea cum Deo Patre, Maximo & clementiſſimo Deo,
„ſit Laus honor & gloria in Sempiterna Secula Amen.

ATrox profectò facinus & omnium æquiorum judicio Chriſti Spiritui manſueto, & humili prorſus contrarium, ſed cum illo Boanergeon ignem de cælo ad perdendos quoſdam Samaritanorum inhoſpitales, deducere Eliæ exemplo volentium (niſi quod illi ſontes perdere voluerunt, Calvinus inſontem perdidit) conveniens. Ad hoc perpetrandum Senatum Genevenſem non obſcurè Miniſtri Baſilienſes, Bernenſes, Scaffuſienſes, Tigurini verò etiam acritèr inſtigarunt. Inde Calvinus (qui Servetum ſe auctore à Syndico Genevenſi in vincula datum eſſe Epiſtola ad Sulcerum data gloriatur, quem etiam hortatur, quò quæſtorem urbis ſibi hanc tradenti, in *hac cauſa recto eſſe animo, ut ſaltem exitum, quem optamus,* inquit, *non fugiat*) ad Farellum: *Rediit ab Helvetiis nuncius. Uno conſenſu pronunciant omnes, Servetum impios errores, quibus olim turbavit Satan Eccleſiam, nunc renovaſſe, & monſtrum eſſe non ferendum. Cordati Baſilienſes. Tigurini omnium vehementiſſimi. Nam & impietatum atrocitas graviter ab illis exprimitur, & hortantur Senatum noſtrum ad ſeveritatem. Subſcribunt Schaphuſiani, Bernenſium literis etiam appoſitis, accedunt & Senatus literæ quibus non parum ſtimulati ſunt noſtri.* Farellus quoque non tantùm Servetum tollendum ſtatuit, ſed & Calvinum pœnæ atrocitatem leniri, ut ait, cupientem, in ſeveritate Serveto opponenda confirmat, imò & omnes hæreticos perdendos eſſe decernit. Calv. epiſt. & reſp p. 115, & 116.

Vid. Beza in vita Calvini. & ep. ad Dudit. Ita merito magnus re & nomine *Grotius* alicubi ait: *Spiritum Antichriſti non tantùm ad Tiberim, ſed & ad lacum Lemanum apparuiſſe.* Ideò Calvino non tantum facinus iſtud exſequenti, ſed & libro publico (a) defendenti, imo omnes Magiſtratus contra hæreticos armanti, ſed & Bezæ ſcripto pariter publico (b) idem propugnanti, utrique ab Eccleſia Romana cum toto ſuo grege in hæreticorum numerum relato telum contra ſe furioſis porrigenti, omnibuſquè talia vel facientibus vel approbantibus dicendum eſt illud Chriſti tunc ad illos filios tonitrui prolatum: *Neſcitis cujus Spiritus ſitis. Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſalvare* .Luc. IX. ſed & illud alias prolatum: *Qui ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines: minimus vocabitur in regno cælorum.* Matth. V. Atqui iſti ſolverunt præceptum de diligendo proximo, quod primo eſt proximum & ſimile: & ita docuerunt homines. Ego quidem libenter Deo judicium relinquo: ſi tamen mihi optio daretur, mallem Oecolampadii & Zwinglii quam Calvini & Bezæ quamvis longè doctiorum loco eſſe. Interim quod veritas præcipit, de diligendo proximo, etiam inimico, de vincendis non vinciendis, de vitandis, non de vita tollendis hæreticis, in memoriam revoco. Calvinus ſanè in facto illo ſibi placuit & mortuo Leoni barbam vulſit, Canem Hiſpanicum vocans Servetum Comm. in Act. 20. ſed meritò Franciſcus Lismaninus, de quo nobis paulò ante multus ſermo habitus eſt, in ſuo Commentariorum Calvini exemplari, quod poſſideo, ad iſta Calvini verba *Hiſpanicus Canis Servetus*, manu ſua ad marginem notavit: *Canis à te factus.* Et ſubdit diſtichon:

Cur tibi ſum Calvine canis? tuus efficit ardor
Ne canis (heu) dicar, ſed miſeranda cinis.

Chamierum Panſtrat. T. 2. l. 1. de Trinit. c. 5. non puduit hæc ponere. *Apud Pontificios Servetus quamdiu vixit, tutò vixit: tùm demum vim veritatis expertus eſt in*

(a) *Cui titulus eſt*: Defenſio orthodoxæ fidei de S. Trinit. contra prodigioſos errores Michaelis Serveti Hiſpani: ubi oſtenditur hæreticos jure gladii coërcendos eſſe.

(b) *Cui titulus*: de hæreticis à civili magiſtratu puniendis, hoc & illo Calvini Anno 1554. à Roberto Stephani impreſſis.

Digitized by Google

in Calvino & in magiſtratu Sanctam ſeveritatem cum Genevam venit. Imprudens tamen Pontificiis æquam moderationem ſuis ereptam tribuit. Idem paulo ante, cap. ſcil. 4. ſimilem laudem (egregiam ſcil.) Calvino tribuit, dum ſic inquit: *Calvinus Magiſtratui cauſam dedit ſeverè animadvertendi in Valentinum*, illum ſcil. Gentilem campanum Conſentinum, qui Genevæ ob diſſenſum in religionem carcerem conjectus, Anno 1558. inde impoſita palinodiæ neceſſitate libertati Evangelicæ plurimum adverſa dimiſſus, à Pontificiis *Lugduni Celtarum humanius habitus, ab Evangelicis* Bernæ Anno. 1566. ſupplicio capitali affectus eſt, *Valentinus* iſte & *Paulus Alciatus* Pedemontanus cum Genevæ ob odia Calvini acerrima ſubſiſtere non poſſent, Anno 1563. in Poloniam venerant, cumque viris piis, veritati inquirendæ impenſè addictis contulerant. Valentinus tamen adverſariorum (quos ei Calvini literæ & amici, ut Lugduni liberalitate Alciati ita & in Polonia degenti, conciliaverant) potentia preſſus ad Helvetios redierat, & quidem contulit ſe ad oppidi Gajenſis præfectum, qui (Vid. Beza in vita Calvini) cum ante aliquot annos ob differentem in Sacris ſenſum in vincula conjecerat, & rogante pro eo Alciato liberum dimiſerat, Cui ille Confeſſionem ſuam cum annotationibus in ſymbolum Athanaſii gratum animum teſtari volens inſcripſerat. Sed Præfectus id minus grato animo exceperat, propterea quòd in ſuſpicionem hæreſeos apud Bernenſes, dominos ſuos, inciderat. Ideò reducem Valentinum, ut ſe ſuſpicioni & invidiæ eximeret, in vincula denuò dedit, deque facinore Bernenſes certiores fecit. Hi eum ad ſe, veluti examinandum, perduci juſſêre. Quo facto, conſtantiam Valentini videntes, capitali ſupplicio eum grandævum peremerunt. Memini me hanc ejus ſententiam legere: *Deum habuiſſe vim generandi quia voluerit: ideoque & λόγον ante ſecula genuiſſe & Spiritum propagaſſe.* Cæterum in Synodo Pintzoviana. Anno. 1562. d. 4, Nov. confeſſionem hanc ediderat, *Deum in latitudine æternitatis creaſſe Spiritum quendam excellentiſſimum, qui poſtea in plenitudine temporis fuerit incarnatus*, *quæ* AnteNicenorum, præcipuè Juſtini & Lactantii fuit opinio, cui poſtmodum Arius,

Arius ſua dogmata ſuperſtruxit. Erronea quidem hæc, & meritò ex Scriptura, quæ nil amplius de Chriſto docet, quam eum ante ſecula præcognitum, prædeſtinatum, ultimis temporibus manifeſtatum ex Virgine Spiritus Sancti virtute genitum refellenda ſed nequaquam igne vel ferro vindicanda opinio Budzinius in Chronico MS. c. XXVII. iſtam Valentini ſententiam per tyrannidem Pontificiæ ad finem, quam Cainus in Abele, Calvinus in Serveto prius exercuerat atroci ſupplicio punit mortem, licet non per omnia nobis conſentiens, abominatur: ut & c. 35. Vivi comburium *Joannis Sylvani* Superintendentis Heydelbergenſis paulò poſt, ſcil. circa 1571. crudeliter exercitum, licet ille vir vitæ integer eruditionis multæ clarus, & meritis in Fridericum Electorem Palatinum, quem paterno favore in ætate tenera fovit & in litteris humanioribus conſtitutus ejus præceptor excoluit, inſignis, ita ut is ingrati animi crimen horrens periculò eum eximere & è vinculis dimittere voluerit; niſi Genevenſis Spiritus illud vetus adverſus æquitatem & benevolentiam Judicis deprompſiſſet; *Si illum dimiſeris, non eris amicus Cæſaris*, Maximiliano II. apud Electorem Miniſtros ejus *Adamum* (quem Deus è carcere Heydelberg. mire liberarat) & iſtum Sylvanum Arianiſmi indicio litterarum interceptarum accuſante.

Calvini Bezæ & ſimilium Spiritus manſueto illi & humili Spiritui Chriſti contrarius etiam *Matthæo Gribaldo*, celeberrimo Juriſconſulto Patavino, pagi Turgiarum domino par paraverat ſupplicium, quod morte præveniſſe Beza in vita Calvini agnoſcit. E carcere quidem Bernenſi ægrè ſe expediverat. Fuit nempe Valentini hoſpes & fautor, ac ſectator, ut apparet ex ſcripto quodam, in quo ait ſe tres æternos Spiritus, non confuſos Spiritus, ſed gradu numeroque diſtinctos pia mente complecti, Deum filium & Spiritum S. uni ſummo Deo & Patri, rerum omnium authori ita ſub ordinare, ut omnis ratio Deitatis & Filii & Sp. S. aliorumque omnium cæleſtium Spirituum ad unum illum ſolum Deum Patrem origine carentem, & à ſeipſo Deum, tanquam ad unicum fontem & caput omnis eſſentiæ & divinitatis meri-

tò

tò referatur. Quæ verba litterarum ejus Sacris litteris, excepta Filii ante mundum exiſtentia conveniunt. Et tamen tantæ inde ortæ animis illis præpoſtero zelo calentibus iræ! Nam & Alciatum acriter inſectati, non meliora quàm de ſocio Valentino, de eo cogitantes: de quo ſcriptum accepi, eum in epiſtolis ad Gregorium Pauli Anno 1564 & 1565 Huſterlitzii datis, diſſuaſiſſe ſententiam, quòd Chriſtus extiterit antequam ex Maria naſceretur, & acerrimè dogmati vulgari de trinitate reſtitiſſe, ita ut Mahometiſmum conſilii in primordio reformationis ſat ancipiti & arduo ignarus ei prætuliſſe ſcribatur: Sed à Calvino & inventurum ejus æmulis, odio internecino iri eum & alios veritatis amantes flagrantibus. Ego Calvino & Bezæ iniqua, injuſta, imo eorum gregalibus noxia audacter perpetrantibus & docentibus, Chamiero & aliis conſentientibus præter illa ex Script. Sacra, quibus merito addendum illud Joannis, exuto illo Eliæ Spiritu dilectionem Chriſti Spiritus impulſu præ cunctis Apoſtolis commendantis & inculcantis: *Omnis qui odit fratrem ſuum homicida eſt. Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem* 1. Johan. III. 15. reſpondeo aliquot antiquorum Eccleſiæ Doctorum dictis: Hieronymus in Pſ. 7. *Qui ſe in Chriſtum dicit credere, debet quomodo ille ambulavit, & ipſe ambulare. Non enim venit ut cæderet, ſed ut cæderetur. Non dedit alapam, ſed accepit. Non crucifixit, ſed crucifixus eſt. Non alios occidit, ſed ipſe paſſus eſt. Qui cæditur Chriſtum imitatur, qui vero cædit, Antichiſtus eſt. Deus enim non vult mortem ſed ut vivat & vitam mutet in melius.* Idem: *nunquam ſpiritualis perſequitur carnalem, ſed ignoſcit ei.* Idem: *Hæreticum hominem ex præſcripto Apoſtoli vitare didici, non igni tradere.* Auguſt. contra. Creſcon. Gramm. l. 3. *Nullis tamen bonis in Catholica Eccleſia hoc placet, ſi uſque ad mortem in quenquam (licet hæreticum) ſæviatur.* Prolixus forem, ſi cuncta in hanc rem ex Juſtino, Tertulliano, Athanaſio, Hilario & aliis Eccleſiæ Doctoribus, tyrannidem hanc Gentilium & Judæorum acriter perſtringentibus, collecta huc adferrem. Hic etiam aliquid nobis de *Bernardino Ochino* dicendum. Nam & æqualis tempore ſer-

vero,

veto, Valentino & Gribaldo, & pio Zelo ac conſtantiâ par eis fuit. Fuit is patriâ Senenſis, conditione Monachus & Pontifici Rom. à ſacris concionibus & confeſſionibus. Is ob parrheſiam, quâ motus in auribus ſummi Pontificis & totius Aulæ Romanæ Pontificiam arrogantiam & tyrannidem Antichriſtianam, velut ex mente Lutheranorum, non addita objectionum, poſtquam eis ſtudio præſtitutam horam impendit, ſolutione, Italia cedere, poſt & Tigurum & Baſileam, coorta veritatis cauſa perſecutione, relinquere neceſſe habuit. Hinc Beza de eo ep. 81. *Ochinus callidior dubitare de ſingulis Academicorum more videtur voluiſſe, quàm quicquam definire, quod facit per dialogos, qui in varias poſtea linguas, à Caſtellione poſtea in Latinam converſi ſunt. Scripſit ille....*

Petrus Perna in epiſtola quadam teſtatur, ſenem iſtum Arianiſmi ſuſpectum 76 annos natum à Tigurinis pulſum, à ſe Martino Czechovicio Vilnæ docenti Anno 1569. commendatum fuiſſe. Sed invenio eum Venetiis in Moraviam & in Poloniam veniſſe, cumque Litteræ Calvini virulentæ ibi quoque eum attigiſſent, & Rex Sigiſmundus Auguſtus Patronorum Sarnicii, quorum jam in Senatu & apud Regem magna erat autoritas, & qui oppugnatos acriter de Trinitate & Pædobaptiſmo errores graviter ferebant &, ac noſtris nomina invidioſa, Tritheitarum, Arianorum Anabaptiſtarum impoſuerant perſuaſionibus inductus, Anno 1564. in Conventu Parſzovienſi omnes exoſis illis nominibus inſignitas ad exſulium lege ſevera damnaſſet, in Moraviam revertiſſe. Conabantur quidem eum nonnulli Nobiles, utpote decrepitum & pium ac modeſtum ſenem retinere, & à Rege permiſſionem manendi in regno jure hoſpitii ei impetrare. Sed ad cunctas eorum perſuaſiones reſpondit, Magiſtratui obediendum eſſe: & iterum: magiſtratui ſe obedire velle, etiamſi ſibi moriendum ſit in campo, vel in ſylvis inter lupos. Abeuntem peſtis Pinczoviæ aliquantum retinuit. Qua correptum Philippovius ille nec metuens nec dedignatus in domum ſuam recepit, fovit & ei miniſtravit. Pro qua inſigni humanitate ita ei gratias egit: Philippovi frater, gratias age Deo, quod te dignum fecerit, ut Ochino in tali caſu benefaceres. Amiſſis peſte duobus filiis & filia inſti-

Digitized by Google

inſtitutum iter in Moraviam ſupremo Vale ad diem adventus Domini & congregationis omnium fidelium undique in eo fratribus dicto, perſecutus, intra tres hebdomadas Slavoniæ diem obiit.

CAPUT VI.

De initiis puræ Eccleſiæ Chriſti per ſententiam Serveti de præ eminentia Patris à Petro Goneſio in Poloniam allatam à Georgio Blandrita & Franciſco Liſmanino interveniente & utrumque iſtorum exercente & excitante Franc. Stancari de Mediatore contentione defenſam factis.

IN hæc tempora *Petri Goneſii* reditus in Patriam incidit. Fuit is natione Polonus è Podlachia oriundus, qui ſtudiorum cauſa exteras nationes peragrans Genevenſes & Wittebergenſes de rebus fidei docentes audivit. Ab his purioris veritatis dogmata hæſit, & in patriam acerrimus corruptelarum Eccleſiæ, & depravatæ vitæ Pontificum, à quibus ad excolendum artibus liberalibus apud exteros animum miſſus erat, revertit. Et ut initia fervere ſolent, hunc quoque bonum virum & initii fervor & familiaritas cum Anabaptiſtis in Moravia degentibus ad ſuperſtitionis confinia pertraxit. Is ſententiam Serveti de præeminentia Patris in patriam attulit, eamque non diſſimulavit. Imò verò in Synodum Secǐminenſem, quæ ineunte Anno 1556. proximè poſt illam Pinczovianam habita fuit, veniens hanc cordatam orationem habuit: Poſt ſuperatas felicitèr diuturnæ peregrinationis difficultates & devoratas tædioſorum itinerum moleſtias, multum mihi, Fratres & Amici in Chriſto colendi, gratulor, me poſtquam in caram patriam reverti, extemplo in tàm venerandum fidelium conventum eſſe delatum. Quo nomine debitis gratiis Deo Patri Clementiſſimo, tàm meo foris, quàm veſtro domi cuſtodi, actis, vos adeò frequentes inter juratos veritatis hoſtes, quorum infinita turba, & quiſque in vos odio Hannibal, hùc convolaſſe, ſummoperè gaudeò.

,, deò. Noſtis, credo, me à Pontificibus Zeidnenſibus
,, ad excolendum in exteris per artes liberales animum
,, miſſum ante annos non paucos fuiſſe. Sed cùm me
,, Dominus Jeſus velut Saulum, incruentæ, vel fortè,
,, ut mos eſt Pontificum vulpinæ pelli leoninam aſſuere,
,, & cruentæ perſecutionis fidelium inſtrumenta paran-
,, tem, cæleſtiſſima veritatis voce perculſum ad ſe vocaſ-
,, ſet, ſine ignobilis ingrati animi infamiâ, terrenis pa-
,, tronis relictis Chriſto Regi cæleſti, Redemtori meo,
,, fidem & operam addixi. Credite autem me, abſit ja-
,, ctantia dictis, quicquid Wittenberga totaque Germa-
,, nia, quicquid Geneva totaque Helvetia purioris verita-
,, tis docet, penetraſſe & expendiſſe, nec me quidquam eo-
,, rum, quæ utraque ſecta, abſit mediæ voci invidia,
,, vel profitetur, vel rationum momentis firmare cona-
,, tur, præterire. Non me latet paritèr, quid tùm Apo-
,, ſtoli Spiritus S. donis inſtructi, tùm pone eos viri Apo-
,, ſtolici docuerint, tùm poſt horum exceſſum percele-
,, bres Eccleſiæ Doctores primævæ ſimplicitati inaudita,
,, inviſa, incognita intulerint. Non ſum neſcius & per
,, quos gradus error in Eccleſiam Chriſti adſcenderit.
,, Ut ita certum veritatis niſi ex Scripturis divinis &
,, Canonicis tutò peti non poſſe, omninò ſim cer-
,, tus. Recte omninò veteres Scripturæ S. perfectio-
,, nem depingere volentes, & elephantem in hoc flu-
,, vio plano & alto natare, & agnum ambulare dixe-
,, runt: nempè quod ſapientes & ſimplices inſtruat. Sed uti-
,, nam quod tam ingenioſè & ſcitè dixerunt, bellè & utiliter
,, facto comprobaſſent! At enim Eccleſia Chriſtiana ad
,, exemplum Judaicæ, manifeſto imbecillitatis humanæ
,, Auram ſimplicitatem cito faſtidientis & varietate gau-
,, dentis documento, primævæ integritati diu non adhæſit.
,, In quam rem nota ſunt divina ſpiritus prophetici cumpri-
,, mis per Paulum Apoſtolum loquentis oracula, nota &
,, hiſtoriarum monumenta, prudentiorum & probiorum,
,, præſertim Egeſippi temporibus Apoſtolicis proximi ſcri-
,, ptoris, teſtimonia. His ut nunc immorer nec mea ho-
,, minis contemti, & nulla re fortè magis, quàm ligneo
,, enſe, quem mihi exarmato fratrum Moravorum imbel-

,, lis

„ lis inſtitutio formavit, per totam patriam noti, conditio,
„ nec temporis, cujus tot gravibus negotiis impendendi ra-
„ tio ad laudabilem uſque avaritiam vobis eſt habenda, an-
„ guſtia permittit. Quanquam nec res ipſa, tot genuinis
„ domi teſtimoniis gaudens, externa curat, certè non
„ exigit. Imò verò ut contraham dicenda, & in hoc ſacro cœ-
„ tu ſitne perfidæ deſidiæ crimen non tacenda, imperat, me-
„ que in antiquam eccleſiam vocat. Faſtidivit illa, heu
„ quàm cito! piſcatoriam ſimplicitatem, quam & in præ-
„ ſentia permulti ore crepant, facto increpant. Ideò arti-
„ bus Satanæ vaferrimi hoſtis multos & magnos experta eſt
„ motus. Hi tandem in acerba diſſidia, anathematum
„ bruta fulmina & atroces ac cruentas perſecutiones, quæ
„ cuncta leni & humili Spiritui Chriſti prorſùs ſunt contra-
„ ria, eruperunt. Omnibus iſtis obviam itum fuiſſet, ſi
„ tot non neceſſaria, vel etiam noxia, id eſt, non tantum,
„ in verbo Dei non præſcripta, ſed & in hôc præſcriptorum
„ luci palàm repugnantia, ab eccleſia non admiſſa, vel
„ poſtquam admiſſa fuêre, ex ea ſublata fuiſſent. At-
„ que hîc ſane valet prudens & cordatum celeberrimi Eccle-
„ ſiæ Latinæ Doctoris Gregorii, Urbis Romæ Epiſcopi,
„ qui & Sanctus & Magnus appellari meruit, conſilium,
„ novellæ tunc, ſeptimo Chriſti ineunte ſeculo, Epiſco-
„ pi Conſtantinopolitani, quum Oecumenicus appellari
„ cœpit, arrogantiæ oppoſitum, ipſique Cyriaco ſedis &
„ ambitionis Joannis, qui primus illud Antichriſtiani vo-
„ cabuli uſurpaverat, ſucceſſori præbitum: a *Ea quæ no-*
„ *vo ordine introducta ſunt, ipſo ordine, quo illata ſunt*
„ *auferantur & pax nobis in Domino illibata permanebit.*
„ At enim hæc carnis prævalente potentiâ, non tantùm
„ recepta ſed & tot ſeculorum uſu roborata, magis ma-
„ giſque eccleſiam à primæva illa integritate abduxerunt.
„ Caput fidei de divinitate Filii Dei caput acerbarum con-
„ troverſiarum jam olim fuit: cum tamen Filio Dei no-
„ minato res ipſa veritati teſtimonium præbeat. Maxi-
„ mi certe momenti res eſt, quo ordine corruptelæ
„ tàm credendorum, quàm agendorum reſpectu, in ec-
„ cleſiam fuerint introductæ perſpicere. Sed ut hæc nunc

H „ miſſa

a part. 6. ep. 28.

,, deò. Noſtis, credo, me à Pontificibus Zeidnenſibus
,, ad excolendum in exteris per artes liberales animum
,, miſſum ante annos non paucos fuiſſe. Sed cùm me
,, Dominus Jeſus velut Saulum, incruentæ, vel fortè,
,, ut mos eſt Pontificum vulpinæ pelli leoninam aſſuere,
,, & cruentæ perſecutionis fidelium inſtrumenta paran-
,, tem, cæleſtiſſima veritatis voce perculſum ad ſe vocaſ-
,, ſet, ſine ignobilis ingrati animi infamiâ, terrenis pa-
,, tronis relictis Chriſto Regi cæleſti, Redemtori meo,
,, fidem & operam addixi. Credite autem me, abſit ja-
,, ctantia dictis, quicquid Wittenberga totaque Germa-
,, nia, quicquid Geneva totaque Helvetia purioris verita-
,, tis docet, penetraſſe & expendiſſe, nec me quidquam eo-
,, rum, quæ utraque ſecta, abſit mediæ voci invidia,
,, vel profitetur, vel rationum momentis firmare cona-
,, tur, præterire. Non me latet paritèr, quid tùm Apo-
,, ſtoli Spiritus S. donis inſtructi, tùm pone eos viri Apo-
,, ſtolici docuerint, tùm poſt horum exceſſum percele-
,, bres Eccleſiæ Doctores primævæ ſimplicitati inaudita,
,, inviſa, incognita intulerint. Non ſum neſcius & per
,, quos gradus error in Eccleſiam Chriſti adſcenderit.
,, Ut ita certum veritatis niſi ex Scripturis divinis &
,, Canonicis tutò peti non poſſe, omninò ſim cer-
,, tus. Recte omninò veteres Scripturæ S. perfectio-
,, nem depingere volentes, & elephantem in hoc flu-
,, vio plano & alto natare, & agnum ambulare dixe-
,, runt: nempè quod ſapientes & ſimplices inſtruat. Sed uti-
,, nam quod tam ingenioſè & ſcitè dixerunt, bellè & utiliter
,, facto comprobaſſent! At enim Eccleſia Chriſtiana ad
,, exemplum Judaicæ, manifeſto imbecillitatis humanæ
,, Auram ſimplicitatem cito faſtidientis & varietate gau-
,, dentis documento, primævæ integritati diu non adhæſit.
,, In quam rem nota ſunt divina ſpiritus prophetici cum pri-
,, mis per Paulum Apoſtolum loquentis oracula, nota &
,, hiſtoriarum monumenta, prudentiorum & probiorum,
,, præſertim Egeſippi temporibus Apoſtolicis proximi ſcri-
,, ptoris, teſtimonia. His ut nunc immorer nec mea ho-
,, minis contemti, & nulla re fortè magis, quàm ligneo
,, enſe, quem mihi exarmato fratrum Moravorum imbel-
,, lis

„lis inſtitutio formavit, per totam patriam noti, conditio,
„nec temporis, cujus tot gravibus negotiis impendendi ra-
„tio ad laudabilem uſque avaritiam vobis eſt habenda, an-
„guſtia permittit. Quanquam nec res ipſa, tot genuinis
„domi teſtimoniis gaudens, externa curat, certè non
„exigit. Imò verò ut contraham dicenda, & in hoc ſacro cœ-
„tu ſitne perfidæ deſidiæ crimen non tacenda, imperat, me-
„que in antiquam eccleſiam vocat. Faſtidivit illa, heu
„quàm cito! piſcatoriam ſimplicitatem, quam & in præ-
„ſentia permulti ore crepant, facto increpant. Ideò arti-
„bus Satanæ vaferrimi hoſtis multos & magnos experta eſt
„motus. Hi tandem in acerba diſſidia, anathematum
„bruta fulmina & atroces ac cruentas perſecutiones, quæ
„cuncta leni & humili Spiritui Chriſti prorſùs ſunt contra-
„ria, eruperunt. Omnibus iſtis obviam itum fuiſſet, ſi
„tot non neceſſaria, vel etiam noxia, id eſt, non tantum,
„in verbo Dei non præſcripta, ſed & in hôc præſcriptorum
„luci palàm repugnantia, ab eccleſia non admiſſa, vel
„poſtquam admiſſa fuêre, ex ea ſublata fuiſſent. At-
„que hîc ſane valet prudens & cordatum celeberrimi Eccle-
„ſiæ Latinæ Doctoris Gregorii, Urbis Romæ Epiſcopi,
„qui & Sanctus & Magnus appellari meruit, conſilium,
„novellæ tunc, ſeptimo Chriſti ineunte ſeculo, Epiſco-
„pi Conſtantinopolitani, quum Oecumenicus appellari
„cœpit, arrogantiæ oppoſitum, ipſique Cyriaco ſedis &
„ambitionis Joannis, qui primus illud Antichriſtiani vo-
„cabuli uſurpaverat, ſucceſſori præbitum: [a] *Ea quæ no-*
„*vo ordine introducta ſunt, ipſo ordine, quo illata ſunt*
„*auferantur & pax nobis in Domino illibata permanebit.*
„At enim hæc carnis prævalente potentiâ, non tantùm
„recepta ſed & tot ſeculorum uſu roborata, magis ma-
„giſque eccleſiam à primæva illa integritate abduxerunt.
„Caput fidei de divinitate Filii Dei caput acerbarum con-
„troverſiarum jam olim fuit: cum tamen Filio Dei no-
„minato res ipſa veritati teſtimonium præbeat. Maxi-
„mi certe momenti res eſt, quo ordine corruptelæ
„tàm credendorum, quàm agendorum reſpectu, in ec-
„cleſiam fuerint introductæ perſpicere. Sed ut hæc nunc

H „miſſa

a part. 6. ep. 28.

„miſſa faciamus ; de ſolo illo fidei capite, quod etiam-
„num caput controverſiarum per quorundam inquieto-
„rum ingeniorum apertæ veritati cedere & in ejus cogni-
„tione proficere detrectantium impotentiam evadit ;
„aliquid dicendum eſt. Nam de fide in Unum Deum
„Patrem nulla in Eccleſia per quatuor ſecula fuit dubi-
„tatio. Sed deitas Filii mox poſt obitum Apoſtolorum,
„imò & his ſuperſtitibus, acriter agitata orbem Chri-
„ſtianum, eheu! commiſit. Præſtantiſſimus veterum Ire-
„næus apertè, [a] *Omnes*, ait, *quotquot ſunt hæreſes, Deum qui-
„dem Unum dicunt, ſed per ſententiam malam immutant*. Ter-
„tullianus autem eruditiſſimus: [b] *Nullam invenimus in-
„ſtitutionem inter tot diverſitates perverſitatum ; quæ de
„Deo creatore univerſorum controverſiam moverit. Nemo
„alterum Deum ſuſpicari eſt auſus: facilius de Filio quàm
„de Patre hæſitabatur*. Sed quid multis? Fides in Jeſum
„Chriſtum, Filium Dei, Redemptorem mundi unicum
„& immobile totius fidei & ſpei Chriſtianorum funda-
„mentum eſt. Atque in eo divinæ ſcripturæ ; & non
„tantum totius antiquitatis, ſed & omnium Chriſtiano-
„rum in præſens quoque graviſſimè diſſidentium voces,
„conſentiunt. *Hæ voces* Eccleſiæ ex qua habuit omnis Ec-
cleſia initium. hæ voces Apoſtolorum; hæ voces *diſcipulorum
„Domini eorum; qui poſt aſſumptionem Domini per Spiritum
„& perfecti extiterunt, & invocaverunt Deum, qui fecit
„cælum & terram, qui per Prophetas annunciatus eſt, &
„ejus filius* [c] *Jeſus, quem unxit Deus, ut* iterùm diſertè
„Irenæus: quem ego Scriptorem omnibus novitiis præ-
„tulero. Cui tamen iſtius generalis inſtitutionis ſpecia-
„lem rationem, quomodo ſcil. Filius Dei in principio
„& ante Abrahamum fuerit, de cælo ſit, à Patre pro-
„dierit; exertè id dicente Scripturâ, tùm quomodo,
„ſalvâ in Scripturis Sacris tradita theſi, *Unus eſt Deus*,
„& *Unus eſt Deus Pater*, Deus, & quidem ſuper omnes
„in ſecula benedictus, dici poſſit; examinare placuerit,
„is ante omnia affectu & præconceptâ opinione careat,
„& ſoli verbo Dei expreſſo, utpote certiſſimo & incon-
„cuſſo fundamento adhæreat, neceſſe eſt. Meritò enim
„credendum eſt, talem hominem prudenter in graviſſi-
„mo

a l. 1. c. 9. b de præſcript. adv. hær. c. 34. c l. 3. c. 12.

„mo hocce argumento, in quo ſalus æterna vertitur;
„verſari & bene ſibi conſultum velle. Ego ſanè, ut virum
„cordatum decet, non diſſimulo Patrem mihi, docente
„ipſo Chriſto ejus Legato, ſolum verum Deum, Filio;
„quatenus ille Pater, hic Filius eſt, majorem; Deum
„illum unum, Deum Iſraëlis, rerum autorem eſſe: ab
„eo Chriſtum omnia accepiſſe, & eſſe quidem Filium,
„quoque Deum, præſertim cum adhuc credam illum
„λόγον, qui in principio fuerit, in Virginem deſcendiſ-
„ſe, & in carnem converſum, & ſic verbum carnem
„factum fuiſſe, & Deum fuiſſe, mortuum tamen verè
„& propriè fuiſſe, ſemper Patri honorem exhibuiſſe;
„ab eo reſuſcitatum & glorificatum fuiſſe, ideòque o-
„mnia illi accepta retuliſſe. Cæterùm Trinitatem per-
„ſonarum, conſubſtantialitatem, communicationem idi-
„omatum, & alia ex ſcholis in eccleſiam illata, huma-
„ni cerebri figmenta eſſe, ideoque meritò rejicienda
„credo, ut ad ſolam Scripturam S. certiſſimam fi-
„dei normam perveniatur. Verbo: Symbolo Apoſtoli-
„co, in quod, ut & vos omnes, baptizatus ſum, ad-
„hæreo, & ſoli quidem, ita ſcil. ut me Niceno & Atha-
„naſiano opus non habere, firmiter credam. Omnia
„tamen mea judicio, meque ipſum examini veſtro ſub-
„jicio, & ut Deus Pater luminum, Pater miſericor-
„diæ, Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti Veſtro Sacro cœtui
„& piis conatibus per Sp. S. interſit, eundem ſupplex oro.

Multa tunc à pleriſque inaudita animos eorum, prout genio, voto & ſtudio non vivitur uno, in diverſa egerunt. Equidem non paucos hæc ad diligentius inquirendam puram veritatem, ut paulò poſt eventus docuit, permoverunt. Hos inter *Gregorius Pauli* fuit, de quo ſupra nobis ſermo habitus, & qui examini Goneſii in illa Synodo facto interfuit. Equidem ex illa Synodo datæ ad Melanchthonem litteræ, per quas conſilium ejus de elucidandis fidei de Deo & Chriſto articulis requiſitum. Hæ Goneſio perferendæ Wittebergam traditæ, qui Melanchthoni commendatus eſt à Synodo, licet hæc de eo perſcribat: *credere eum λόγον eſſe minorem Patre ſecundum divinitatem: divinam naturam converſam eſſe in hu-*

manam, *& Deum eſſe mortuum propriè*: quæ hoc exulcerato Seculo tanquam Arianæ, Eutychianæ & Patri paſſianorum hæreſeon blaſphema deliria eveſtigio damnarentur. Et hæc quidem duo poſteriora meritò rejicienda, utpote à vero aliena, quæ à Goneſio è vinculis errorum eluctari conante & ſignum ad inquirendam puram veritatem dante, dicta nemo æquus mirabitur. Sed illud primum ex ore Chriſti didicimus, qui Patrem ſuum ſe majorem, quatenus ſcil. ille Pater, hic Filius eſt, ex mente adverſariorum ille Filium ab æterno ex eſſentia generans, hic Patri coæternus & conſubſtantialis, apertè profitetur. Id pariter quatuor ſeculorum antiquitas, præſertim Græcæ Eccleſiæ Doctores, ſed & inter Latinos Hilarius, teſte ipſo Maldonato, agnoverunt. Atque ita Goneſii ſententia errorum vulgò receptorum tunc tenaces non leviter turbavit, ut ad Melanchthonem, quò in viam reduceretur, miſſus fuerit. Verum ſententia iſta hic non ſtetit, imò ulterius progreſſa eſt, qua de re paulò poſt dicemus. Goneſius eccleſias invenit in ſecundo veritatis purioris gradu poſitas. Jam enim relicto Saxonum de Conſubſtantiatione dogmate, Helvetiorum de Sacramento ſententiam amplexæ erant. Quæ re ſuſque ad annum 1558 acerrimè fuit agitata.

Hic autem *Franciſci Davidis* licet tempore poſterioris ex occaſione Serveti & Goneſii, mentio nobis eſt facienda. Ita enim Joſias Simlerus: *Eſt autem Franciſcus Davidis, ut paucis dicam Servetus illuſtratus: & quod hic in Tranſylvania, idem eſt Goneſius in Polonia.* Præfat. libr. contr. Antitrinitar. Sed ut ſuperiora repetamus & ad hæc tempora quorum geſta perſequimur, deducamus *Stancarus*, de quo ante diximus, ad reformandas Eccleſias ab Anno 1553. magno ſtudio incubuerat: in quam rem hortatu Jacobi Comitis Oſtrorogii libros conſcripſerat. Cùm enim ei, tùm Felici Crucigero & aliis piis Viris, motâ inditione Cracovienſi perſecutione (cujus haud levia videmus documenta, Martinum Curovienſem morte acerba ſublatum, Valentinum Parochum Krzczonovienſem, Nicolaum Oleſnicium & Conradum Crupcam in jus tractos) aliæ ſedes quietæ quærendæ eſſent, in majorem Poloniam conceſſe-

ceſſerat & Oſtrorogii protectu tutus permanſerat. A quo Anno 1553 dimiſſus in Minorem Poloniam cum eodem illo Crucigero reverterat & reformandis ab idololatria eccleſiis pro tempore operam dederat, favore Staniſlai Stadnicii, Hieronymi Philipovii, Nicolai Oleſnicii & aliorum Patronorum Virorum Nobiliſſimorum & generoſiſſimorum fretus. Sed cùm anno proximo controverſiam de Mediatore moviſſet, odia multorum non tantum in Polonia, ſed & in Germania incurrit, ita ut propterea in Tranſylvaniam receſſiſſe videatur. Statuebat nimirum Filium, cum unus idemque Deus cum Patre credatur, Mediatorem non ſecundum divinam naturam, ne ſui ipſius Mediator eſſet, cùm Mediator, docente ſcriptura, unius non ſit, Deus autem unus ſit, ſed tantum ſecundum humanam eſſe. Sed & hic effugium invenerunt receptorum errorum patroni, ſtatuentes Filium quatenus Deus eſt juncta ut ajunt humanâ naturâ cum divinâ perſonaliter, ad ſe quoque mediatorem eſſe. Adeoque ſententia Stancari in Synodo ſlomnicenſi Anno 1554. dehinc in Synodo *Sendomirienſi Anno* 1559. *habitis* reprobata à multis, à non paucis tamen approbata & defenſa. In Synodo certè Pintzoviana Anno 1558. menſe Novembri habitâ acritèr diſcuſſa fuit: ut ita illis quæ ibi antehac Synodo prima ibidem Anno 1555. habita ut adnotavimus, geſta fuêre, tum quæ ſecuta paulò poſt ac deinceps temporis progreſſu dicemus, ad calculum revocatis, meritò dici poſſit, illud oppidum à Deo ad ſtruendum puræ veritati nidum electum fuiſſe: cujus etiam confeſſoribus nomen Pintzoviorum, ut in Sylvis Andr. Fricii videre eſt, inditum erat. At æquo tunc Martè ab utrinque diſceſſum eſt, quoque cum ſua Sententia ad ſua, Stancaro Dubietzcum ad Patronum Staniſlaum Stadnicium revertente. Stancarus enim, ut multa erat non tantùm linguarum ſcientiâ ſed & eruditione: ex Scripturis & antiquitate ſententiam ſuam ratione profectò ſuffragante probabat. Adeoque nec Joannes à Laſco, qui demum Anno 1560. ineunte Pinczoviæ ſupremum diem obiit, Vir non minus multa doctrina & pietate ac veritatis, prout illa ætas ferebat, ſtudio, quàm natalibus & hono-

ribus ſacris, quamdiu in Papatu erat, vel datis vel deſtinatis clariſſimus, nec Liſmaninus, nec Goneſius nec Crovicius nec Blandruta aliique Pinczoviæ degentes vel illuc venientes eum à Sententia dimoverunt. Hæc tamen mox, ut & illa Serveti de præeminentia Patris Viros pios & doctos ad hoc argumentum diſcutiendum haud leviter incitavit. Itaque meritò illam Synodum Pinczoviæ Anno 1558. celebratam Andreas Lubieniecius Senior in MS. de Synodis magnum ingreſſum ad demoliendum dogma Trinitatis feciſſe dixit. Tantò magis cum ſequenti menſe ejuſd. anni illa Goneſii de præeminentia Patris ſententia non in Synodo Breſtiæ Litvanorum habitâ repetita, imò una cum libello ejuſdem contra pædobaptiſmum à Matthia Albino Ivanovecenſi ad Cracoviam Miniſtro primum oppugnatum ab Hieronymo Pickarſcio, qui & alia, quæ ex Papatu irrepſerant, inter ea dogmata de Trinitate, duabus in Chriſto naturis, communicatione idiomatum, fruſtra id aliis ſub pœna excommunicationis interdicentibus, apertè ſe rejicere, nec conſcientiæ reluctari poſſe confeſſus eſt, confirmata fuerit. Et certè ex his, quæ ſecuta ſunt in illâ Pintzoviana Synodo portam ad diſcutienda vulgò recepta dogmata apertam eſſe, nemo non videbit. Hoc enim ipſo anno cum veniſſet Pintzoviam Blandrata, quem invidia Calvini Geneva expulerat, habitis Pintzoviæ cum Liſmanino, multis de hoc argumento ſermonibus, & videns Stancari adverſarios ei non ſatisfeciſſe, tantùm effecit, ut & ille de dogmate Trinitatis dubitare incœperit. Hinc Liſmaninus in ſuſpicionem Arianiſmi apud Miniſtros inolitis erroribus tenacius adhærentes incidit, & ad Eccleſiam Cracovienſem, quam Gregorius ille Pauli in horto Bonari regebat, delatus eſt. Hinc Liſmaninus ſententiam Blandratæ magis magiſque expendere, tandem litteris ad Staniſlaum Ivanum Karninſcium datis fortiter tueri, harum Ivan copiam Gregorio facere: is præeminentiam Patris in eccleſia indicare. Juvat harum litterarum exemplum adponere.

A Deo

A Deo Patre ex quo omnia, per Chriſtum D. per quem omnia, Patri & Spiritui S. conſubſtantialem & coæternum, Gratiam & pacem precor ex animo. G. D. T.

NIſi viderem quo tendit Satan, vehementer mirarer ex his, quæ D. D. Blandrata retulit. Accuſamur à Stancaro Arianiſmi, & à noſtris fratribus prohibemur, ne illum palam mentiri oſtendamus. Ignorantia & ambitio quorundam turbat Eccleſiam, mi D. Iwan, non Liſmaninus, cujus ſcopus eſt oſtendere Chriſtum, ante Verbi incarnationem fuiſſe Mediatorem, hic animi pendeat totus, niſi ex Sacris literis & probatis auctoribus oſtendatur, lavamus laterem. In eum finem edita eſt Confeſſio de Mediatore, totque litteræ ſunt miſſæ ab Eccleſiis Germanicis, Helveticis, Allobrogicis, quibus cum nobiles decepti à Stancaro, non promoveant, Peccatne, Liſmaninus, qui idem oſtendit rationibus ex Sacris petitis literis, & doctiſſimis earum interpretationibus? Si quæ dico inaudita & portentoſa videntur noſtris, accuſent ſeipſos, qui illotis, ut ajunt, manibus ad Sacra accedunt, Ubi legerint Theologos primitivæ Eccleſiæ, viros doctiſſimos pariter ac ſanctiſſimos, Ignatium beatiſſimi Joannis Evangeliſtæ diſcipulum, Juſtinum Origenem, Irenæum, Tertullianum, Hilarium, Baſilium, Gregorium Nazianzenum, Ambroſium, Eraſmum quoque Roterodamum, quos omnes mihi evolvere neceſſe erat, poſtquam ſcriptis & noſtræ Eccleſiæ de Mediatore, & tot doctiſſimorum Virorum reſponſis nihil profecimus cum Stancaro. Ubi inquam, hos omnes perlegerint cum judicio, qui me portentoſa dicere audent, mutabunt animi ſententiam, & feliciter mecum agent candidè. Arianus eſt mi D. Iwan, qui non confitetur filium eſſe conſubſtantialem & coæternum Patri, non qui à Sabellianiſmo liberat homines, ne Patrem & Spiritum S. incarnatum & paſſum cogantur aſſerere. Verbis Stancarus diſtinguit Patrem à Filio, re autem ita confundit, ut generationem Filii, & proceſſionem tollat omninò. Sed de his omnibus & Georgius Niger copioſius diſſeret apud G. D. T. & ipſe cum dabitur proprias audire & reddere voces. Interim, ut G. D. T. habeat, quo me tueri poſſit, ſi quis portentoſa medi-

cere audeat, diligenter & ipſe legat, quæ ſequuntur, & aliis eadem declaret.

D. BASILIUS contrà Eunomium hæreticum lib. 1. pag. 134. 320. *Nos autem ſecundum habitudinem cauſarum ad ea quæ ex ipſis ſunt; Patrem Filio præponi dicimus, naturæ verò nequaquam, neque temporis exceſſu.*

Item: *Quas ob res reliquum eſt, ut cauſæ ratione majus hic capiatur. Nam quoniam à Patre origo eſt Filii, hoc major eſt Pater, quod cauſa eſt atque origo.. Quapropter Dominus ſic dixit. Pater meus major me eſt, ut eo quod Pater eſt major eſſe intelligatur. Patris autem nomen, quid aliud oſtendit? nonne cauſam qui ex ſe natus eſt, atque originem?* Atqui & ſecundum ſapientiam veſtram, Subſtantia major, aut minor ſubſtantia non dicitur. Itaque tum ſecundum iſtos, tum ſecundum veritatem ipſam, nullo pacto exceſſum in ſubſtantia propoſita hæc verba ſignificant. Magnitudine verò Patrem Filio eſſe minorem hic ipſe ſcilicet Eunomius pernegat. Cum nullam oportere intelligere in Deo quantitatem aſſerat. Quare nullus alius relinquitur, niſi qui à nobis dictus eſt majoris modus, qui eſt ſecundum cauſam atque originem.

Idem D. BASILIUS adverſus eundem. Eunomium hæreticum lib. 3. pag. 338. Ubi probat Spiritum S. eſſe Deum.

Quæ enim neceſſitas eſt, ſi dignitate & ordine tertius eſt ſpiritus Sanctus tertium eſſe ipſum ex natura.

Dignitate equidem ſecundum eſſe à Filio tradit pietatis doctrina. Sicut enim Filius ordine quidem à Patre ſecundus eſt, quia ab ipſo eſt, & dignitate quoniam principium & cauſa ut ſit, ipſe Pater eſt. Et quoniam per ipſum proceſſus & acceſſus ad Deum & Patrem, natura autem non amplius ſecundus eſt. Quoniam Deitas in utroque una eſt.

Idem D. Baſilius ſermone de S. Trinitate.

Nolo autem mihi, quot quot, vel non perfectè dictis noſtris attenditis, vel calumniandi gratia nos circumdatis, non aliquid à nobis utilitatis quærentes, ſed verbis noſtris inſidiantes circum quaque curſitantes dicatis. Duos Deos prædicat, cultum multorum

torum annunciat. Non ſunt duo Dii, neque enim ſunt duo Patres. Qui duo principia inducit, ille duos quoque Deos prædicat. Talis eſt Marcion Hæreticus, & ſi alius quisquam illi impietate ſimilis eſt.

Rurſus & ille duos Deos eſſe dicit, qui alterius eſſentiæ genitum eſſe dicit à genitore, propter eſſentiæ diſſimilitudinem multorum Deorum errorem introducens.

Item. *Ubi unum principium unumque ex ipſo principio & unum archetypon ac illius una imago traditur, ibi unitatis doctrina non corrumpitur.*

Gregorius Nazianzenus lib. 4. de Theologia pag. 261. *Quid verò annon manifeſtum, majus illud ad cauſam, æqualitatem autem ad naturam referenda eſſe?* Mi D. Jvan ſi hos duos verſus D. Nazianzeni intellexeris, & ipſe ſcies & alios docere poteris, quomodo Pater major eſt Filio, & quomodo filius eſt æqualis Patri.

Hinc etiam cognoſces, quod filius ut Deus intercedit apud Patrem, quod ſine hac clara diſtinctione nunquam perſuaderi poterit, ut hactenus experti ſumus.

Neceſſe enim omnino eſt, ut Deus Pater aliquomodo ſit major filio ante incarnationem non in natura aut eſſentia; quia ſunt ejusdem naturæ & eſſentiæ, ideo dicitur conſubſtantialis patri: non in virtute, *virtute enim*, ut ait D. Baſilius, *deficere Chriſtum Dei virtutem, dicere valde puerile eſt & hominum qui non audiunt vocem Domini dicentis, Ego & Pater unum ſumus, & unum pro æqualitate virtutis capientis, ut ipſis Evangelii verbis demonſtrabimus* &c. Non etiam Pater major eſt Filio poteſtate aut honore, ſubjecit enim Pater Filio omnia, & vult ut ſimiliter honorificetur Filius, ſicut & honorificatur Pater.

Neque Pater eſt major Filio tantum ut Deus Pater filio homine. Nam, ut ait Nazianzenus, quod Chriſto quatenus homo intelligitur major ſit videlicet Pater. Verum quidem eſt, at non magnum. Quid novi enim Deum homine majorem eſſe?

Quomodo ergò eſt major, ſi non eſſentia, ſi non virtute, ſi non poteſtate, ſi non honore, in his enim oſtendimus Filium æqualem Patri. Eſt enim Mi D. Jvan. Pater major Filio, ut etiam præter Divorum Baſilii & Nazi-

Digitized by Google

anzeni eandem ſententiam. Eraſmus ſcribit in Apologia ad Jacobum Sturmium, *quiâ Pater principium eſt filii, juxta hoc major eſt Pater velut cauſa & principium: Quapropter & Dominus dixit, Pater meus major me eſt, eò quòd Pater eſt. Patris autem vox quid aliud ſignificat, quam cauſam & principium ejus, qui ex ipſo genitus eſt. Hæc Eraſmus.*

Dico & repeto, quod niſi apertiſſimè oſtendatur quomodo filius eſt æqualis Patri & quomodo Pater eſt major Filio antequam homo fieret, nunquam diſcedent à ſtancariſmo noſtri Fratres ſeducti.

Ad hoc faciunt multæ doctiſſimæ ſententiæ veterum qui docent ante incarnationem & Patrem mandaſſe Filio & Filium paruiſſe Patri atque miniſtraſſe.

Hilarius de Trinit. l. 7. ni fallor, *Fiat lux. Verba ſunt Patris mandantis Filio quid fieri vellet.* Idem: Hilarius *Nondum erat homo natus, utique qui miſſus, mittentis exequitur juſſa, obtemperat atque obſequitur.* Ignatius D. Joannis Evangeliſtæ Diſcipulus: *Verè crucifixus eſt, Dominus ab impiis, & quia iſte qui natus eſt ex muliere filius eſt Dei & qui crucifixus eſt, primogenitus eſt creaturæ, & Deus verbum, & ipſe fecit omnia juſſione Patris, quod Apoſtolus corroborat dicens, Unus Deus Pater ex quo omnia, & unus Dominus Jeſus* Chriſtus *per quem omnia. Item: Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & Hominum homo Chriſtus Jeſus, qui eſt imago Dei inviſibilis:* & paulò poſt: *Non eſt ipſe ille qui eſt ſupra omnia Deus ſed filius ipſius.*

Hilarius lib. 4. de Trinit.

Poſtquam oſtendit Deum Patrem dixiſſe, fiat firmamentum & Deum Filium feciſſe firmamentum, ſubjungit: *ſed videmus in quam profectum jubentis Dei & facientis Dei agatur.*

Idem eodem lib. p. 55. ultimæ editionis.

Et vidit Deus quia bona ſunt, Placere Patri opera ſua gaudet per ſe ex præcepto ejus effecta.

Lib. 5. pag. 75.

Arguit te planè, arguit ille toto legis volumine, quam manu Mediatoris per Angelos diſpoſitam ſuſcepit. Et quare an qui legem

Digitized by Google

legem dederit. Deus unus ſit, cum utique mediator ſit ille qui dederit.

Juſtinus Philoſophus Martyr in colloquio cum Tryph. Judæo:

Conabor è ſcripturis declaratis perſuadere, quæ ajo: eſſe dicique alium quoque Deum & Dominum præter Creatorem, eum vocari Angelum, ſive nuncium, qui nunciet hominibus, quicquid eis nunciari vult creator ille omnium, quo nullus alius Deus eſt ſuperior. Item: *Revertamur ad ſcripturas, dabo operam, ut perſuadeam, hunc qui Abrahamo, Jacobo, Moyſique conſpectus dicitur, & in ſcripturis Deus dicitur verum eſſe à Creatore diverſum numero dico, non ſententiâ. Certum eſt enim eum nihil unquam feciſſe, niſi quod ipſe mundi Creator, quo non eſt ſuperior Deus alius, faciendum atque dicendum cenſuit.* Item. *Fateri oportet modis omnibus alium quendam præter hunc qui Creator omnium rerum intelligitur, Dominum dici à Spiritu Sancto. Nec ſolum per Moſen, ſed etiam per Davidem.* Item: *Ne nunc quidem intelligitis amici, unum ex his tribus, loquitur de tribus qui diverterunt ad Abraham, Deum Dominumque eſſe illi cæleſti miniſtrantem.* Item. *Tryphon ait. Perge rationem reddere, quomodo hic Deus Abrahamo conſpectus miniſter Dei Creatoris omnium de virgine natus eſt homo cæterorum paſſionibus obnoxius.* Item. *Fratres hoc quoque Moyſes ſcripſit, quod hic, qui conſpectus Patriarchis dicitur, Deus & Angelus & Dominus appellatur ut vel hinc agnoſcatis eum miniſtrantem Patri univerſorum, ſic ut jam annuiſtis.* Item. *Et nunc quidem ſcriptura narrat Angelum Domini apparuiſſe Moyſi, ac mox Dominum Deumque fuiſſe ſignificat, eum ipſum indicat, quem ſæpè legimus miniſtrantem illi ſupermundano Deo, quo non eſt alius ſuperior.* Mi D. Jvan. Evaderet Epiſtola injuſtum volumen, ſi ſententias veterum ad idem facientes conſcriberem qui his non erit contentus, nec ſi mille alias deſcriberem, perſuadebitur. Hæc eò tendunt, ut omnes intelligant, nihil abſurdi continere confeſſionem de Mediatore ſecundum utramque naturam, ſi dicimus Filium Deum intercedere apud Deum Patrem, ſive Deum Filium apud Deum Patrem.

Stan-

Stancarus verò quia re confundit perſonas divinas, & ex tribus rebus numero facit unam rem numero, non ſolum tollit mediationem, ſine qua nulla ſalus, verum & generationem Filii, & emiſſionem Spiritus Sancti ut S. Athanaſius adverſus Sabellii gregales ſcriptum reliquit.

Accipiamus inquit, *indiviſam coexiſtentiam, & invicem ſibi coexiſtentibus, & tres cum revera ſint, unam formam intelligamus, quæ quidem incipit à Patre, ſed reſplendet in Filio, apparet autem & demonſtratur in Spiritu Sancto.*

Item. *Cum igitur Deitas ita indiviſibilis ſit, condiſce religiosè ex Sacris ſcriptoribus unam in tribus formam intelligere, non unam rem ex tribus componere.*

Item. *Cum autem omnia agantur à DEO Patre per Chriſtum in ſpiritu S. indiviſam conſpicio operationem Patris & Filii & Spiritus S.* Cæterum non ob hoc complicans iſta omnia in unum: Ex quo: Per Deum: In quo; hoc eſt Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, annitor ex trinitate unitatem facere: quam qui faciunt ut Stancarus, non poſſunt capere quomodo in tali unitate filius intercedat & mediet apud Patrem.

Mi Domine Jvan. Conſidera verba iſta D. Athanaſii, & liberaberis à multis phantaſiis. Si quis poſſit intelligere, quod idem ſecundum idem non poteſt eſſe unum & plura: poteſt autem ſecundum diverſa, intelliget quoque nos hic Pinczoviæ non docere inaudita & portentoſa. Imo qui ſecus docent, incidunt in ſententiam Sabellii hæretici, qui nullam realem diſtinctionem noverat inter Patrem, Filium & Spiritum Sanctum tantum dicebat nomina unius Dei, qualia ſunt Creator, Omnipotens, bonus, miſericors, hoc eſt ex tribus rebus numero, facere unam rem numero, & hic cogebatur dicere, Patrem Filium & Spiritum Sanctum eſſe unam perſonam. Ubi verò una perſona, vel una res numero intelligitur, ibi ceſſat & generatio, nihil enim gignit ſeipſum, & emiſſio, ſive ut nunc loquuntur, ſpiratio & proceſſio Spiritus S. Nos hic Pinczoviæ apertè confitemur & credimus in Deum Patrem ex quo omnia, ingenitum ſine principio, ex quo nedum creaturæ omnes, ſed & divinitas & bonitas Filii & Spiritus S. ut docet Nazianzenus in Apolog.

Con-

Confitemur etiam & credimus, in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Filium Dei, qui eſt verbum incarnatum, Deus homo, Deus de Deo, Lumen de Lumine, Deus verus de Deo vero, Patri conſubſtantialis, coæternus & coæqualis in eſſentia, vel natura, in virtute, in gloria, in poteſtate & honore. Credimus & in Spiritum Sanctum, Deum verum ex Patre & Filio, ſive, ut Doctores Græci dicunt, per Filium, ab æterno inenarrabiliter procedentem, conſubſtantialem, coæternum & coæqualem Patri & Filio, ut ſupra dictum eſt, in eſſentia, virtute, majeſtate, gloria, poteſtate & honore. Agnoſcimus tres perſonas ejuſdem eſſentiæ & cum Divo Baſilio confitemur: quicquid bonorum ex Divina ad nos virtute pertingit, omnia in omnibus operantia, gratiæ operationem eſſe, quemadmodum Apoſtolus dicit. Quoniam omnia iſta operatur unus atque idem Spiritus, unicuique peculiaria dividens ſicuti vult.

Quærentes verò an etiam dignis adſit bonorum ſuppeditatio, ut quæ ex ſolo Spiritu Sancto ſumat initium, iterum per Scripturam ducimur & inſtruimur, ut ſuppeditationis eorum bonorum, quæ Spiritus Sanctus in nobis operatur, auctorem & cauſam unigenitum Deum eſſe credamus; per Sacram enim Scripturam docti ſumus, per ipſum facta eſſe & in ipſo conſiſtere omnia.

Quando igitur ad illam cogitationem ſubvehimur, iterum divinitus inſpirato adminiculo ducti procedemus.

Quod per illam quidem potentiam, ex eo quod non eſt, ad hoc ut ſint perducantur omnia, non tam ne ex illa quidem abſque initio producant. Sed quod ſit potentia quædam ingenita & ſine principio aſſiſtens, quæ cauſa ſit ei cauſæ per quàm omnia facta ſunt.

Hæc ſunt, mi D. Jvan Frater amantiſſimè, quæ mihi digna viſa ſunt tua lectione, ut & ipſe diſcas ſanam doctrinam, & alios qui ignorantia non affectata, neque pravæ diſpoſitionis peccant, doceas, quæ tamen omnia examini & judicio Eccleſiarum quæ verbum Dei habent pro regula, ſubmitto. Si quid non intellexeris D. G. Niger explicabit. Si omnia intellexeris probaveriſque, communicato fratribus,

Digitized by Google

bus, & præſertim D. Jacobo Silicio meo Filio. Vale in Domino Jeſu Pinczoviæ & x. Decembr. 1561.

Hinc anno 1561. ad d. 10. xbris indicta Cracoviam ſynodo quæ numero xx. fuit pauci ex Patronis & miniſtris illuc convenerunt. In hac litteræ Calvini lectæ, quibus perſcribit ſe Martino Cechovicio Miniſtro Ducis Radzivilii Vilnenſis Palatini litteras dediſſe ad Patronum ejus cui hæreſes Blandratæ detexerit. Is enim cum Genevæ ageret; cum Calvino de negotio religionis acriter agere, errores in libris ejus Pontificiis affines. Eccleſiæ noxios demonſtrare: inter alia argumento hoc prævalido, ex quo ille juſtâ reſponſione extricare ſe nequiverit: Quicunque invocat Deum illum Deut. vi. propoſitum, qui eſt ex ſententia Trinitariorum Pater, Filius & Spiritus Sanctus debet invocare per mediatorem. Sed Pater, Filius & S. S. ſimul non habent Mediatorem ergo ſimul non invocantur: eum urgere: Calvinus hæc impatienter ferre, iraſci, minari. Blandrata exempli Serveti (cujus impietates Calvinus ſibiobjecerat) recordari, periculum prævidere, tempeſtivè vitare, Genevam relinquere: Calvinus his non contentus; Blandratam quum alia ratione non poſſet litteris in Poloniam miſſis perſequi, apud Patronos & Fratres acritér criminari: ita cuncta ad eum perdendum agere. Atqui ejus erat, qua erat ingenii & eloquentiæ vi ac auctoritate, cœptum reformationis negotium proſequi. Sed illæ ejus literæ fidem in multorum animis invenerant. Nam & Petrus Martyr acriter ut receptos errores tuebatur, ita & contradicentes, ac inter eos Blandratam inſectabatur. Ita nempe Tiguro Ao. 1558. 11. Junii ſcribit ad Miniſtrum quendam Genevenſem fuiſſe apud ſe Georgium Medicum (hunc ipſum Blandratam intelligens) cum Geneva turbatis rebus diſceſſiſſet, & viſum fuiſſe Monarchiam quandam introducere in deitatem, nec eandem Patris & Filii eſſentiam concedere, unde multitudo Deorum ſequatur: quam Gribaldus ut audierit, diſertis verbis aſſeruerit: habuiſſe ſecum Joan. Paulum Pedemontanum (Alciatum ſcil.) monitum à ſe, ut formulæ in Eccleſia Italica Genevæ conſtitutæ ſubſcriberet; cum aſſentiri nollet; Bullingero inſtigante perſuaſum, ut diſcederet antequam per Magiſtra-

giſtratum exigeretur. In eodem illo Cracovienſi conventu illa Liſmanini ad Iwanum epiſtola examini rigido ſubjecta diverſa experta eſt judicia. Imò allaborante Sarnicio & aliis, non pauci Liſmanino & Blandratæ vitio dabant, quòd illam de Patris præeminentia quæſtionem moverint. Igitur Blandrata in hunc modum cauſam meliorem tuitus eſt. *Quicunque, fratres, Satanæ mille artium architecti & veteratoris antiqua ſtrategemata acri adſpicit mentis oculo & diligenter examinat, videt eum ſemper integritati Eccleſiæ & ſaluti hominum inſidias ſtruendo, non neceſſaria ſubtractis neceſſariis tractanda intruſiſſe. Nec ſané immeritò jam olim per os magni Gentium Apoſtoli loquens Spiritus propheticus verebatur, ne ſicut olim ſerpens Evam ſeduxit aſtutitiâ* ſuâ*, ita & fidelium mentes corruptæ degenerarent à ſimplicitate quæ eſt in Chriſti doctrina. Hæc enim ita admirandam & cæleſtiſſimam ſapientiam in ſe continet, ut genuinâ ſimplicitate ſe omnibus commendet. Habent hic in quo ſe maxima exerceant ingenia, nempe ſi veræ pietatis ſtudio ducantur, nec tamen quidquam eſt, quod non ſimpliciſſimo cuique ad ſalutem prodeſſe poſſit. Cum autem ſtylus Scripturæ ſit manifeſtus, id eſt ſimplex, videmus in Symbolo Apoſtolico quaſdam phraſes Scripturæ inuſitatas: quarum plures in Niceno, plurimas in Athanaſiano videre eſt. Ego tamen nec illa peregrina his ſymbolis contenta rejicerem, ſi genuina & ſcripturis conveniente ratione explicarentur. Sed ut hoc fiat, multo opus eſt ſtudio, multâ Scripturarum divinarum & antiquitatis notitiâ, multâ patientia ac tolerantia. Meretur ſane articulus de deitate Filii Dei, Domini & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti accuratum examen. Verum hoc omnis affectus expers ſit oportet. Nam ſi odio vel gratiæ aliquid hic dederis, optatam finem non aſſequeris. Optarem ego nos ſine ullo animorum motu ad primævam illam ſimplicitatem redire poſſe. Sed ſi capita fidei examini quod quidem ac inquirendum & inveniendum verum neceſſarium eſſe fateor, ſubjicienda ſint, unice neceſſarium eſt, ut temperetur à rixis, quæ nil boni pariunt.* Atque ita quidem tunc Blandrata. Cui Hieronymus Oſſolinius, Vir nobiliſſimus & piorum colloquiorum ſtudioſiſſimus, nomine reliquorum reſpondens: *Ita quidem eſt,*

eſt, Georgi Blandrata, ait, *errores & corruptelas eſſe poſt tempora Apoſtolorum in eccleſiam Dei invectas. His tamen ne dogmata pia & ritus pietati Chriſtianæ convenientes accenſeantur, ſedulò cavendum. Equidem benè factum fuiſſet, ſi hæ de Filio Dei controverſiæ non motæ, & omnia, quæ verbo Dei non continentur, neglecta fuiſſent. Omnino enim mea quoque hæc eſt ſententia, ſolam Scripturam Sanctam eſſe certiſſimam & infallibilem fidei normam, à qua nemini ſit recedendum. Multa tamen in præſentia quoque ignorari & intacta relinqui potuiſſent. Atqui video jam ſcripta quædam de S. Trinitate in vulgus emanaſſe. Quorum eventus qualis ſit futurus, me quidem latet. Felicem tamen vix ominari poſſum. Docent id exempla, quæ ſunt in oculis. Uxori Palatini Poſnanienſis quidam hujus generis libellus a Stancaro exhibitus ut aliquid boni in corde fœmineo efficiat, meritò vereor. Videmus enim Lismaninum ipſum, cum ei porrectus fuiſſet, legere eum noluiſſe, imò & aliis ne eum lectione dignarentur, perſuaſiſſe: totamque hanc controverſiam nihili duxiſſe.* His ipſe Lismaninus, qui præſens aderat ſubjunxit: *Ita eſt, Hieronyme Oſſolini, me lectionem libelli Stancariani nonnullis diſvaſiſſe. Sententia enim Stancari de Mediatore totam rei iſtius difficultatem non exhaurit, ſi enim Deus Triunus cum Stancaro retineatur, non multum in eo an Deus Filius ſecundum humanam naturam tantum, an verò & ſecundum divinam mediator fuerit, laborandum. Adeoque hoc ſenſu controverſiam Stancari, ſi illa opinio de Deo Triuno retineatur, & in ea conſiſtatur, nihili duxi. Voces Trinitatis, hypoſtaſeon, perſonarum, communicationis idiomatum & alias plures à Petro Lombardo & aliis ſcholaſticis inventas, ſcripturæ ignotas eſſe, in aperto & in confeſſo eſt. Videmus enim quàm illæ & Luthero & Calvino & aliis celeberrimis in Eccleſia viris diſplicuerint, ita ut ſi eorum judicio ſtandum & veritas his tricis ſe implicatam querens audienda ſit, jure meritoque hæc omnia rejicienda eſſent, ut hac ratione primæva ſimplicitas ad nos rediret. Si tamen hoc, nunc præſertim, præſtari nequeat, ad tempus hæc toleranda: hac verò lege, ne quis ad hæc recipienda cogatur, & niſi id repugnante conſcientia facere velit, Eccleſiæ communione indignus judicetur. Huc ſpectat illa mea ad Gener. D. Jvanum epiſtola,*

ſtola, in qua ex antiquis Doctoribus demonſtravi ſententiam de Deitate Filii non talem, qualis nunc recepta eſt, fuiſſe. Ut autem hic quoque loci id quod ſentio & res eſt, liberè citra cujuſque offenſam dicam, relinquant mihi antiqui Eccleſiæ Doctores Deum unum, nec ullas in eo perſonas quibus, utpote ſubſtantiis primis intelligentibus multiplicatis, ſubſtantias vel quod idem eſt, eſſentias & naturas multiplicari neceſſe eſt, diſtinguant, eum nulla ratione dividant, nec ullam in eo œconomiam faciant: ego verò nemini ullum faceſſam de Mediatore, qualiſcunque ille placuerit, negotium. Atque hi & plures ejus generis ſermones ibidem loci de hoc argumento habiti ſunt: Hi diverſis animorum motibus, cum & ipſi diverſi fuerint, excepti. Moderatiores tamen omnia ad concordiam reducere, Staniſlaus ille Latocius id conſilii porrigere, Miniſtros qui Liſmaninum & Blandratam hæreſeos obtentu criminati fuerint & bonæ eorum exiſtimationi detraxerint, convocandos & arguendos eſſe. Tandem uno animo ab omnibus concluſum, Blandrata confeſſionem fidei ſuæ conſcribat, & ſuam innocentiam aſſerat. Ex hac Synodo datæ de hoc negotio ad Calvinum & Bullingerum litteræ, quas anni ſequentis 1562. d. 23. Febr. Liſmaninus Czechovicio miſerat, ut videret, quid ille ſenſerit tùm de doctrina ipſorum, tum de calumniatoribus illis duobus (ut verba epiſtolæ ſonant) qui traduxerint eos per totum orbem tanquam Arianos. Equidem eodem illo ipſo anno 1561. iſtum Crechovicium Princeps ille Magnanimus & Pius Nicolaus Radzivilius Niger Palatinus Vilnenſis Genevam ablegaverat Blandratæ causâ, quem, ut Inſtructio Czechovicio à Principe data teſtatur, cum tres conſubſtantiales, coæternos, coæquales confeſſus fuerit, nolit ipſe cum Eccleſiæ magno ſcandalo clanculum litteris à Theologis traduci, niſi publicè convictum, ſiquidem alias Eccleſia de ipſius moribus & doctrina per Joan. à Laſco & D. Liſmaninum benè perſuaſa: rogat item, ut Blandratæ litteræ, quibus Filium ſimpliciter Patre minorem aſſeruiſſe à Tigurinis arguatur, mittantur. Hinc quàm ægre Princeps infeſtum Blandratæ Calvini zelum; quem ille haud diſſimulavit, tulerit, patet. Illo Cracovienſi

conventu ſoluto, ad 10. diem Martii proximi Anni 1562. Conventus Xianſiam indictus, in quo Blandrata confeſſionem fidei ſuæ exhibuit. Hanc etiam hic inſerere placet. *Fateor me credere in unum Deum Patrem, in unum Dominum Jeſum Chriſtum Filium ejus, & in unum Spiritum Sanctum, quorum quilibet eſt eſſentialiter Deus. Deorum pluralitatem deteſtor, cum unus nobis ſit tantum Deus eſſentia indiviſibilis. Fateor tres eſſe diſtinctas hypoſtaſes, & æternam Chriſti divinitatem ac generationem: Et Spiritum Sanctum, verum & æternum Deum, ab utroque procedentem.* Regenvolſcius hiſt. Eccl. Slavon. pag. 86. Is hâc fucatâ confeſſione effectum eſſe ait, ut Blandratæ nomine totius Synodi Pinczovienſis Anno 1561. 25. Jan. habitæ teſtimonium daretur literis ad Palatinum Vilnenſem & Joan. Calvinum ſcriptis. At verò Budzinius c. 21. confeſſionem à Blandrata Synodo Xianſenſi 1562. d. 10. Martii exhibitam, mox in Pinczovienſi menſe proximo diſcuſſam & illam conciliationem factam fuiſſe, ſcribit. Sic autem ille: *Celebrata eſt paulo poſt* (Xianſenſem illam Synodum) *Synodus Pinczoviæ d. 2. Aprilis, cui 28. Miniſtri, 12. Patroni Nobiles intererant. Illa Blandratæ* confeſſio ſat longa (hanc non habeo, præter illam à Regenvolſcio traditam) non fuit rejecta, & Apologia ejus ſuſcepta. Ideò promiſit ei Synodus, operam ſe per literas daturos, ut cum Calvino in gratiam redire poſſit. Ille mutuò pollicitus eſt in omnia conſentire, quæ à Calvino & Eccleſiis Dei fuerint concluſa: dummodò Calvinus ei permittat, ut confiteatur Illum eſſe filium Dei altiſſimi & æterni & ipſe de Uno Deo ſimpliciter loquatur ſine aliqua interpretatiòne: quòd ſi hæc Calvino non placuerint, ſaltem ei hoc polliceatur, manſurum ſe in ſimplici verbo Dei & Symbolo Apoſtolico: & revocet epiſtolam ſuam tunc recens editam, præfixam Actis Apoſtolorum ad Palatinum Vilnenſem. Hæc ille. At enim Commentario Calvini in Acta epiſtolam dedicatoriam ad Chriſtianum Regem Daniæ præfixam invenio. Cæterum in aliis Commentariis MSS. invenio Blandratæ confeſſionem in Synodo quidem Xianſenſi à nonnullis probatam, ab aliis improbatam, privatimque tantum lectam, in Pinczovienſi demum publicè prælectam. Et

cum

Digitized by Google

cum verbis ſcripturæ concepta eſſet, paucorum contradictiones expertam promiſſamque ejus cum Calvino conciliationem fuiſſe. In eadem Synodo concluſum erat, ut Miniſtri abſtineant à modis loquendi Philoſophicis de Trinitate, de eſſentia, de generatione, de modo procedendi, quæ omnia ſint extra verbum Dei: ſed ut quilibet ſe contineat intra terminos Prophetarum, Apoſtolorum & ſymboli Apoſtolici. Quæ certè æqua erat orientium tunc temporis diſſidiorum componendorum ratio. Sed hæc à turbidis ingeniis neglecta, accedente, potentiâ ſeculi, rejecta, imò his contraria recepta fuêre. Liſmaninus & Blandrata in eo conſenſerunt, niſi Deus qui in SS. LL. Pater Jeſu Chriſti dicitur, altiſſimus eſſe ſtatuatur, non poſſe ſatisfieri Stancaro, imo nec Deo ſummo honorem debitum relictum iri, cum Chriſtus ipſe de eo dixerit: *Pater meus major me eſt.*

CAPUT VII.

De præeminentiâ Patris per Gregorium Pauli confirmatâ, & Eccleſiâ Chriſtianorum Catholicorum formatâ & ſtabilitâ poſt ſchiſma à Staniſlao Sarnicio factum.

POſt illam Pinczovianam Synodum ſtabilita ſervandæ concordiæ ratione omnes intra modeſtiæ & caritatis fines manere oportuit. Sed res longè alitèr evenit, uſquequò triſte diſſidium ſecutum eſt, ut paulò poſt videbimus. Gregorius ille Cracovienſis cœtus miniſter, Canoni Synodi Pinczovianæ morem gerens vocibus ſcholaſticis pro concione abſtinere, & ſimpliciter Deum unum Patrem, Filium ejus Jeſum Chriſtum & Spiritum ejus S. prædicare: Contra immemor non tantum caritatis Chriſtianæ, ſed & Canonis illius Pinczoviani Sarnicius, Gregorium ſugillare: palam etiam criminari & alios in eum concitare, ac dicere, Filium à Deo per eum avelli. Solebat nempe Sarnicius ex Nedvedeciano in urbem ſæpius venire, præcipuè quòd multi nomina novellæ Eccleſiæ darent, & in arce

apud Bonarum magnum arcis procuratorem, quem vocamus, concionari, confluente illuc frequenti populo tùm nova appetente, tum veritatis amore flagrante. Hinc ille invidia uri, quod ſibi nobili genere nato in Eccleſiæ Metropolitanæ gubernatione Gregorius prælatus fuiſſet: atque per ejus, quem ſibi æmulum poſuerat, ruinam, ad honoris ſuperiorem gradum graſſari. Equidem tamen jam tunc effecerat, ut Achlerus urbis publicus notarius & Valerianus Pernus ad Liſmaninum literas dederint, veluti exprobrantes ei, ſuam illam epiſtolam ad Ivanum datam Gregorio novæ de eminentia Patris (quaſi verò novum ſit Deo rerum Auctori omnia cum ipſo quoque Filio adſcribere:) prædicationi occaſionem dediſſe. Non contentus ſorte ſua Sarnicius & miniſterium Eccleſiæ Cracovienſis appetens, cum recta id conſequi non poſſet, per ambages ivit. Volebat minimum ſcholaſtico muneri admoveri, & vel Myſcoviorum illuſtrium adoleſcentum Staniſlai Cicovii privignorum ephorus fieri, ut ita Cracoviæ aſſiduus Gregorii non tàm auditor quam obſervator & criminator eſſet, eique ejecto ſubrogaretur. Sed cum voto nequaquam potiri poſſet, Gregorium tanquam novæ & blaſphemæ doctrinæ de Deo, Chriſto & ſpiritu S. prædicatorem ad plures deferre: dein varias in formas ſe vertens, ad Gregorium, explicatione Evangelii Lucæ omiſſa ſymbolum populo, exponeret ſcribere; Gregorius autem dolum perſentiſcens in cæpta Evangelii exegeſi pergere: de Deo, ut Deo, de Filio Dei, ut de Filio Dei, & de ſp. Dei S. ut de ſp. Dei S. Sermonem ad populum facere; verbis textus, quoad ejus fieri potuit, preſſo pede adhærere: ita Catholicam fidei ſuæ confeſſionem edere: ſuam innocentiam vindicare: veritati teſtimonium dare: delatorem refellere, pudore ſuffundere. Singulari cura id Anno. 1562. d. 5. Julii pro concione præſentibus quibusdam Senioribus, ipſoque Sarnicio fecit. Illi itaque ex Sarnicio, quid ſibi concio Gregoriana placeret, & an cum eo congredi, minimum conferre de quibusdam velit, quærere; Virum ſe præſtaret, monere: is congreſſum ſubterfugere, & dicere ſibi cum eo ſeorſum de eſſentia Dei loquendum eſſe. Quaſi verò *ſimplices quique, ne dixerim*

dixerim imprudentes, major ſemper credentium pars, ut Tertullianus adv. Prax. loquitur, neceſſe habeant ejusmodi tricis Scholaſticis, quas non tantum ſacra pagina, ſed & prima antiquitas ignoret, excutiendis & cognoſcendis operam impendere. Sed Sarnicius pro privato, cujus ſpem ſenioribus fecerat, colloquio, Staniſlaum Myſcovium, tunc Præfectum Mariæburgenſem & Joannem Bonarum Caſtellanum Biecenſem & arcis Cracovienſis Magnum Procuratorem adire: Gregorium denuò deferre, palam etiam criminari: hinc Bonarus pro auctoritate ſenatoria diſſidium componere: extemplo eos ad d. 14. Jul. Baliciam evocare, ad colloquium amicum invitare: ille ſe præſente id facere: ſed neque tunc Sarnicius quòd merito culparet, invenire potuit. Nihilominus quem ſibi elegerat æmulum, & quo ſalvo ſe ſalvum fore credere non potuit, hæreſeos hic & illic accuſare, quin & infamare non deſtitit. Quamobrem Staniſlaus ille Szafranecius, Vir illuſtriſſimus & Magnanimus, rem nullam ferre poſſe moram ratus, utrumque ad diem 20. Julii in Rogovianum ad amicum colloquium, ſopiendo exorienti diſſidio tàm commodum quàm neceſſarium invitavit. Invitavit & è vicinia tàm viros illuſtres & nobiles, quam verbi Miniſtros, ut ille conventus juſtam Synodum conſtituerit. Aderant ex ordine Equeſtri Staniſlaus Laſſocius, Succamerarius Lenciciensis cum indiſcreto ſocio Hieronymo Philipovio, Nicolaus Rey & alii plures: è ſacro: Felix Cruciger ſuperintendens Eccleſiarum Minoris Poloniæ Szafranecio Secemini miniſtrans, Staniſlaus Lutomirſci, Tractus Pinczovienſis ſenior, Vir egregiæ nobilitatis, Joannes Puſtelnik, Jacobus Sylvius. Cum ad colloquium ventum eſſet,
„ Gregorius ſic ferè præfatus eſt: Gratias ago Deo meo
„ Patroni, fratres & amici in Chriſto omni obſervantiæ
„ cultu proſequendi, quòd adeò frequentes in hunc locum
„ conveneritis. Eſt hoc luculentum zeli & pietatis veſtræ
„ documentum. Tantus Chriſtianorum pectorum ar-
„ dor, quo in propaganda pura veritate dies noctesque fla-
„ grant, tantò magis laudandus, quantò majore vi ad-
„ verſarii veritatis eum exſtinguere conantur. Sed vivit
„ Deus, vivit Chriſtus ejus Rex ille Regum, qui contra

„ omnes adverſariorum, ipſorumquoque Principum, minas „ & furores, invictum, & inconcuſſum robur mentibus fidelium indit. Cæleſtis ille ignis eſt, quo flagratis, „ quem quia ipſe Dei filius è ſinu Paterno acceptum mortalium generi attulit & in cordibus probitatem ſpirantibus „ accendit, nulla is vi vel arte humana exſtingui poteſt. „ Benè nobiſcum agitur, quòd non tantum zeli veſtri ignis exſtingui ab hominibus nequeat, ſed perpetuò flagret, „ corda duriſſimo errorum & peccatorum ſomno ſopita „ adurat, ita ad evigilandum excitet, excitata calore pietatis refocillet, refocillata propagandæ veritatis ardore „ inflammet. Benè dico; nobis cum agitur, quòd ita tuti foris- „ ſimus. Utinam æquè benè omnia domi compoſita eſ- „ ſent! Sed dicendum quod res eſt, artibus Satanæ peregrinum ignem cacozeliæ & vehementium diſſidiorum „ Sacrario Domini inferri, imò in ipſo altari accendi. „ Quod quam ſit Deo adverſum, homini perniciosum, „ triſti exemplo filii Aaronis docent. Et ut ad rem ve- „ niam, ut aliquoties adhuc à nonnullis veſtrum, aliiſ- „ que Patronis vel fratribus ad colloquium fraternum, „ cum fratre Staniſlao Sarnicio de rebus fidei, inſtituendum invitatus, facilem & morigerum me exhibui: ita „ & in præſens libenter meritoque feci. Scio me à Fratre „ publicè privatimque novitii dogmatis, quod unum „ Deum Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti prædicem „ accuſari. At verò hanc eſſe ipſiſſimam Apoſtolorum „ prædicationem vel me tacente ipſimet noſtis. Adeo- „ que hæc inſtitutio eſt velut ipſa primævæ veritatis me- „ dulla. Non vos latet ſtatim poſt diſceſſum Apoſtolorum ingreſſuros & aggreſſuros fuiſſe ovile Domini lu- „ pos rapaces, gregi non parcentes, imò venturos fuiſſe „ falſos fratres, & falſos doctores, perverſa & inſtitutioni Apoſtolicæ adverſa proponentes. Id reipſa eveniſſe, „ hiſtoriæ Eccleſiaſticæ monumenta teſtantur. Et ut alia „ ſileam, producendum vobis eſt teſtimonium Hegeſippi „ vetuſti & Apoſtolico ſeculo proximi ſcriptoris referente „ Euſebio, celeberrimo [a] hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcripto- „ re, de conditione Eccleſiæ poſt mortem Simeonis Cleo- „ pæ, qui ultimus Apoſtolorum multis, vir certè Apoſto-

a l. 3. c. 29.

„ licis

„ licus minimum fuit & Anno C. CXI. mortuus eſt.
„ Hoc autem ſic ſe habet. *Ad hæc uſque tempora virgo pura & incorrupta manſit Eccleſia, iis qui ſanum ſalutaris prædicationis Canonem corrumpere conati ſunt, ſi tùm aliqui fuerunt, in obſcura quadam caligine ad id uſque temporis deliteſcentibus. Poſtquam autem ſacer Apoſtolorum chorus differentem ſortitus eſt finem, & generatio illa præteriit, quæ divinam ſapientiam ſuis auribus audire meruerat, tunc impii erroris conſpiratio, per ſeductionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cæpit, & quoniam nemo amplius ſuperſtes erat ex Apoſtolis, jam nudo vertice contrà veritatis prædicationem falſi nominis ſcientiam ex adverſo prædicare conati ſunt.* Dehinc gradatim errores in Eccleſiam Domini fuiſſe introductos, omnibus hiſtoriæ Eccleſiaſticæ monumenta ſolerter evolventibus palam eſt. Benè tamen ſe res corruptiſſimis quoque per Romanorum ut Imperatorum potentiam, ita & Pontificum arrogantiam, ſeculis habuit, quòd Symbolum Apoſtolicum velut teſſera fidei & regula veritatis ac nota Chriſtianiſmi habitum ſemper & hucuſque conſervatum, inque hoc ſolum ſacer baptiſmus inſtitutus fuerit. Me ab eo ne tranſverſum unguem diſcedere, quiſque æquus videre poteſt. Arianiſmi & Servetianiſmi accuſor, dum Deum unum & Jeſum Chriſtum filium ejus credo & confiteor. Sed hac ratione ipſi Apoſtoli hæreſεων accuſandi forent, quod Unum Deum Iſraëlis, ceatorem cæli & terræ, & Jeſum Nazarenum promiſſum illum ab eo Patribus Meſſiam Regem populi divini & ſervatorem mundi, ex Sp. S. conceptum, ex Virgine natum, à Deo reſuſcitatum & exaltatum uno animo & uno ore prædicârint. Equidem quiſque veſtrum videt, hanc non hæreſin ſed ipſam veritatem primævam & Catholicam eſſe. Non ſum neſcius multa ei ſequentibus temporibus admiſta fuiſſe dogmata de tribus Perſonis in una Dei natura, & contra de duabus naturis in una perſona, aliaque infinita, quæ prima illa ætas & ſimplicitas Apoſtolica ignoravit, quæque ideò etiam à nobis tutò ignorari poſſunt. At præeminentiam Patris docere, Arianum eſt, Servetianum eſt. Ego verò ex ſcriptura cum omnibus veri amantibus,

„ didici, *Omnia probare: quod bonum eſt, retinere.* Quic-
„ quid ſive hic ſive ille Scripturæ contrarium dixerit,
„ hoc deteſtor: quicquid autem ei conveniens attulerit,
„ hoc recipio. Qua in re vocem & exemplum totius
„ antiquitatis ſequor. Faceſſant à gente Chriſtiana, tum
„ verò etiam noſtra Polona, ut exoſa nomina, ita &
„ tyrannica facinora. Dei populus ſumus, Chriſti pecu-
„ lium ſumus ſanguine ejus redemti, ejus non hominum
„ mancipia ſumus: Poloni ſumus: ergo gens undique
„ libera: Sed ita ad plenam libertatem vocati, ut hanc
„ obedientia legibus divinis & humanis præſtanda metia-
„ mur. Præeminentiam Patris luce meridiana clariorem
„ in Scriptura S. videmus, dum is Deus Abrahami,
„ Deus Iſaaci & Deus Jacobi, Deus Patrum, Deus
„ & Pater, (id eſt, ita Deus ut & Pater) Domini
„ noſtri Jeſu Chriſti, quem unxit Spiritu S. à mortuis ex-
„ citavit & ad dextram ſuam collocavit, manifeſtiſſimè &
„ totidem verbis & apicibus prædicatur. Et ſi hic conſiſta-
„ mus, nec ulterius progredi velimus, quis nos duriter
„ vel iniquè agere diceret, niſi ipſemet duriter & inique
„ ageret? Dabimus tamen nonnihil etiam alienæ curioſi-
„ tati, quæ ſimplicitate Apoſtolica non contenta, diverſos
„ cibos appetit ut facere ſolent, qui domeſticis faſtiditis
„ peregrina quærunt. Dico itaque & re ipſa atteſtante
„ affirmo omnibus Patribus Antenicænis, imò & ipſis
„ Nicenis, tandem & Conſtantinopolitanis, adeoque to-
„ ti orbi Chriſtiano per quatuor ſecula Unum fuiſſe Deum
„ Patrem Omnipotentem, creatorem viſibilium & inviſibi-
„ lium: filium autem ejus Jeſum Chriſtum, Deum de Deo,
„ lumen de lumine, quem Patri conſubſtantialem Niceni
„ contra Arium pronunciarunt. Et ut me non præterit,
„ poſt concilii Niceni tempora Unum Deum Patrem,
„ Filium & Sp. S. doceri cæpiſſe, diſſimulari tamen hic
„ loci nec decet nec expedit, primo vocabulum Homouſios
„ (conſubſtantialis coëſſentialis) tùm verò & dogma ipſum
„ non paucis Nicenorum diſplicuiſſe, eoſdem omnes Fili-
„ um ante omnia ſecula genitum dicere & de Sp. S. Dei-
„ tate aliquid pronunciare auſos non fuiſſe: Hilarium li-
„ bris 12. de Trinit. nusquam Sp. S. Deum, vel ado-

ran-

„ randum vel invocandum dixiſſe: *primum* Athanaſium & „ *ſolum* aut cum ADMODUM PAUCIS teſte Nazianzeno, Spiritus ſancti deitatem circa ann, 365. docere „ cæpiſſe: cæteros omnes, qui doctrinam Chriſtianam „ profitebantur, trifariam diviſos fuiſſe, multos circa filium, PLURES ETIAM CIRCA SPIRITUM S. „ ÆGRAM, judice eod. Nazianzeno quarti ſeculi declinantis ſctiptore, FIDEM habuiſſe, PAUCOS autem „ UTRINQUE SANOS & INCOLUMES fuiſſe. Verum „ tamen poſterioribus quoque temporibus Doctores Eccleſiæ præeminentiam Patris aſſeruiſſe, jurè meritoque dicendum eſt, mihi præſertim, qui apud vos hoc nomine „ toties accuſor. Parum fortè videri poſſet ab Hilario „ Patrem Deum unum, Deum ingenitum, auctorem ut „ omnium rerum, ita & Deitatis & ipſius Filii dici & doceri. Atqui poſteriores Eccleſiæ Græcæ Doctores initio „ à quinto ſeculo facto, Patrem Filii cauſam & principium, „ & Filio, quatenus is Deus eſt, majorem docuerunt. „ Chryſoſtomum, Cyrillum, Damaſcenum, Theophilactum paucos ex multis nominare ſufficiat. Nec „ mirum. Idem ipſe Athanaſius, idem Nazianzenus, „ idem alii ante eos docuerunt: & Filium Deificatum confeſſi ſunt. Hæc ut antiquitatis periti norunt, ita mihi „ cuique verbis veterum probare in expedito eſt. Sed ut „ dicenda contraham, mea hæc eſt ſententia & ſic in animum induxi meum, oportere nos redire ad principia „ prima religionis Chriſtianæ, & per gradus ad primævam veritatem æque ut per gradus ab ea diſceſſum „ eſt, reverti. In præſentia ut paratus ſum quod adverſum me allatum fuerit, audire, meamque innocentiam cum modeſtia & patientia, ut ſit integra & plena, „ jungere, & veſtro judicio me ſubmittere: ita vos Canonis „ in Synodo Pinczoviana de relinquendis terminis ſcholaſticis, Trinitas, eſſentia, perſona, communicatio idiomatum „ & aliis id genus pluribus & docenda ex verbo Dei veritate „ ac pietate, fore hic loci memores nullus dubito. Deum vero Opt. Maximum per Maximum Pontificem Jeſum Chriſtum à dextris ejus regnantem, ut vobis ſpiritum conſilii „ & prudentiæ, virtutis ac caritatis largiatur, voſque donis „ ſuis ad res maximi momenti rite perpendendas impleat,

 „ ſupplex

,, ſupplex precor. Talia ut ſolent diverſis tàm auribus quàm
,, mentibus excipi, ita & tunc temporis excepta fuêre. Hi
,, irritati, illi deliniti, iſti exhilarati, omnes commoti,
,, prout quiſque animatus vel affectus fuit, judicavere.
,, Sarnicius ad hæc cum ſuis excipere nonnihil non negle-
,, xit, in hunc ferè modum: Cuncta iſta, licet ſpecioſè
,, dicta, cum grano ſalis, ut dicitur, accipienda, & ut
,, omnia anxiè obſervanda & conſideranda, ita pleraque
,, reprobanda ſunt. Deum Unum ſe in Patre, Filio, &
,, Sp. S. patefeciſſe qui negat, is hiſtoriam creationis, con-
,, fuſionem linguarum, viſiones & miſſiones Propheta-
,, rum, Triſagium Angelorum, baptiſmum à Chriſto tàm
,, ſuſceptum quàm præceptum, tres teſtes in cælo aliaque
,, ſacris litteris prodita ignoret, oportet. Idem SS. Patri-
,, bus non ſolum ſigillatim docentibus, ſed integris eo-
,, rum Conciliis adeoque toti Sanctæ & Catholicæ Eccleſiæ
,, à principio adhuc vigenti & florenti contradicat neceſſe
,, eſt. Allata nunc in medium, jam diu eſt, quòd
,, Sancta, Orthodoxa, Catholica Eccleſia in Ebione,
,, Cerintho, Samoſateno, Ario, Photino, aliiſque id
,, genus hæreticis ritè damnavit. Quorſum igitur atti-
,, net nunc temporis, cum Deus ter Opt. Max. noſtrum
,, omnium miſertus reformari eccleſiam per viros Ma-
,, gnanimos Spiritu S. plenos & ad id muneris vocatos,
,, quoſdam etiamnum in theatro orbis Chriſtiani adver-
,, ſus hæreſes & corruptelas Eccleſiæ omnes acriter de-
,, pugnantes voluerit, à mortuis reſuſcitare & ab orco
,, revocare? Quæ audacia & temeritas, ne quid aliud di-
,, cam, dum aliquis obſcuri nominis vir tot & tantis
,, Heroibus Chriſtianis, viris divinis ſe opponit? Piget
,, profectò & tædet de his quæ jam olim Eccleſia rejecit &
,, abominata eſt, ſermonem idque toties facere: quaſi
,, de veritate Catholica ante tot ſecula, explicata & confir-
,, matâ dubitatio quædam oriri poſſit. Quid multis
,, opus eſt? Tota eccleſia canit, Gloria Patri & Filio
,, & Spiritui S. ſicut erat à principio, Quia tamen vobis,
,, ut & nunc in hoc loco compaream placuit, ecce ad-
,, ſum, paratus hic & ubique pugnare contra omnia hæ-
,, retica & impia dogmata. Scimus prædictum eſſe in

,, ſcriptura

„ ſcriptura ſacra N. F. venturos fuiſſe hæreticos, gregem
„ Domini luporum inſtar laceraturos. Sed id in Ebione,
„ Cerintho, Simone Mago, Monarchianis Alogis &
„ aliis ejuſdem ollæ hominibus, verius monſtris, reipſa
„ impletum eſt. His qui de unica Deitatis perſona, de
„ Chriſto nudo homine, qui ex Maria initium habuerit
„ & creatura fuerit, gratificari vult, unà cum illis pereat
„ vel SS. & venerandum Trinitatis dogma retineat, &
„ Deum Patrem, Deum Filium, Deum Sp. S. ut tres
„ in unitate eſſentiæ hypoſtaſes nobiſcum & cum Eccleſia
„ Catholica confiteatur. Hunc Deum Trinunum &
„ ego nunc invoco, ut mihi & vobis omnibus in hoc
„ ſacro conventu adſit, cui per Jeſum Chriſtum Dominum
„ noſtrum ſit gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Talia quoque ut ſolent diverſimodè à diverſis excipi, ita & tunc excepta fuêre. Non deerant tàm qui ab illis, quàm qui ab his partibus ſtarent.

„ Gregorius tamen ad hæc Sarniciana in hunc fere modum
„ reſpondit: Quæcunque contra me, licet non nominatum,
„ pro tuendo Trinitatis dogmate allata audivi,
„ nequaquam in comparationem cum his quæ ego
„ tàm ex ſcriptura S. quàm ex prima antiquitate attuli;
„ venire poſſunt. Illa enim vel pluralitatem perſonarum
„ in divinis, linguæ Hebraicæ ignaris indicare videntur,
„ pleraque ipſi Calvino & aliis rejecta, vel ex mentione
„ Patris, Filii & Sp. S. quæ Sanctiſſima nomina nos etiam
„ confitemur, adeoque & in baptiſmo uſurpamus, tres
„ perſonas in uno Deo ſtatuunt. Utrumque profectò invitâ
„ æquitate & veritate Deum unum non Trinum, Unum
„ Deum Patrem, non Patrem, Filium & Sp. S. in ſcriptura
„ clariſſimè & expreſſiſſime ac demonſtrative doceri, certiſſimum
„ eſt. Hoc fundamento retento, in reliquis non multum
„ erit difficultatis. Iam quod ad antiquitatem attinet,
„ mihi cum Ebione, Cerintho & aliis hæreticis nihil commune
„ eſt. In reliquis nil niſi quæ cum regula Scripturæ
„ S. conveniunt probo: quæ verò ab ea differunt, reprobo.
„ Inter hæc eſt ille hymnus gloriæ: Scripturæ, quæ
„ Deum & Chriſtum ſive Deum per Chriſtum perpetuo

„ glo-

„ glorificandum, adorandum & invocandum docet, ſed
„ & primæ antiquitati (conſtat enim ex hiſtoria Eccle-
„ ſiaſtica Theodoreti & Nicetæ, quarto demum ſeculo à
„ Flaviano Antiocheno hunc hymnum cani cæpiſſe) igno-
„ tus. Itaque ego non dubito cum Scriptura clariſſima
„ confiteri, me credere per Chriſtum in Deum, me
„ ſedenti in throno & Agno ſive ſoli ſapienti Deo per Jeſum
„ Chriſtum, Deo dico uni per unum Mediatorem Homi-
„ nem Jeſum Chriſtum honorem & gloriam tribuere, &
„ cunctis fidelibus gratiam & pacem à Deo Patre noſtro
„ & Domino noſtro Jeſu Chriſto precari. Id & vobis
„ nunc præſens præſentibus precor, meque illi Apoſto-
„ licæ inſtitutioni, quæ ſola fuit ab initio, illi ſimplici-
„ tati piſcatoriæ, illi primævæ integritati, illi Catholicæ
„ veritati adhærere credo, & vobis mox, ubi ad collo-
„ quium ventum fuerit, me demonſtraturum certò ſpero.
Hinc à Patronis, ut ad colloquium inter Gregorium & Sarnicium veniatur, imperatum. In hoc, ut multa paucis complectar, Gregorius fidei ſuæ rationem reddens, probabat dictis ſcripturæ N. T. in eo fidem Chriſtianam à Judaica differre, quod Judæi quidem unum Deum Iſraëlis rerum creatorem, Chriſtiani vero etiam filium ejus Jeſum Chriſtum promiſſum illum Meſſiam, credant: ipſo Chriſto id dicente: *Creditis in Deum, & in me credite.* Joan. XIV. I. & Apoſtolo Petro idem confirmante: *Per Chriſtum creditis in Deum, qui excitavit eum à mortuis;* ideò canticum novum appellari, quo ſedenti in throno & Agno honor & gloria tribuitur: & quæ erant pluria ejuſdem generis. Ad hæc Sarnicius excipiebat: in his locis per Deum intelligi Trinitatem, per Chriſtum verò humanitatem, quæ in unionem ut loquuntur, hypoſtaticam fuerit aſſumta. Gregorius denique reponebat: Hac ratione in divinis forè quaternitatem, tres ſcil. perſonas a ſe invicem diſtinctas, & Chriſtum hominem: adhæc per Deum abſolutè & ſimpliciter vel etiam cum articulo emphatico illum Deum, Patrem intelligi, huncque adeo ſæpius nominari: hunc eſſe ipſo Chriſto & Petro Apoſtolo teſte Deum illum Iſraëlis Creatorem & Dominum cœli & terræ Joan. VIII. Matt. XI. Act. III. IV. V. & alibi paſſim, ab hoc diſtinctum Jeſum Nazarenum ut
„ Filium

Filium & Chriſtum; ſive Meſſiam, id eſt, unctum ejus proponi: adeoque in omnibus iſtis locis non Trinitatem, ſed Deum Patrem manifeſto intelligi, cum eis de Deo, cujus filius fuerit Jeſus, ſermo ſit. His & ſimilibus rationibus Gregorius Sarnicium fortiter convincebat: ita ut puri affectuum, & æqui Judices, hunc cauſa cecidiſſe viderint. Quod enim à partibus Sarnicii non ſteterint & concordiam in eccleſia novella conſecrare ſtuduerint ex eo manifeſto elucet, quod tunc ab omnibus uno animo fuerit ſancitum, tenendum eſſe Synodi Pinczovianæ canonem, ne pro concionibus Trinitas & alia vocabula Scholaſtica rixas parientia uſurpentur, ſed ſimpliciter dogma de Deo, ut de Deo, de Filio Dei ut de Filio Dei proponatur, Sarnicio contrà in caſſum obnitente & proditam tunc fuiſſe veritatem: huic contrarios Canones ſervandos non eſſe, imò hanc non minus contra falſos fratres quàm falſos doctores, furentes adverſarios tuendam dictitante. Hæc autem ea fini ab eo dicebantur ut foramen, per quòd ex Eccleſia exiret, invenire & rem ad apertum diſſidium deducere poſſet, verum tamen omnes ei ſe opponere, hi quidem proficiendum merito in divinæ veritatis notitia, progrediendum in reformationis negotio: redeundum ad primævam ſimplicitatem: acquieſcendum in iis quæ ſcripta ſunt: illi verò; poſſe tuto quæ in ſcripturis Sacris apertè non leguntur, taceri: concordiæ maximam rationem habendam: multa ideo toleranda: unà veritati & paci ſtudendum: omnes denique, tenendum Synodi Pinczovianæ ut concordia retineatur, canonem, dicere: ita Sarnicius omnium conſenſui & auctoritati cedere, pacis ſtudium polliceri: Itaque non ſine inſigni fructu illum Conventum habitum dixeris. Sed mox res, Sarnicio primatum ambiente & Magnates paci cum parte infirmiore ſervandæ minus deditos in partes ſuas pertrahente, longè aliter cecidit. Ex quo enim Rogovia diſceſſum eſt, Sarnicius Bonaro & Myſcovio examinandum eſſe Gregorium, ut heterodoxa docentem, ſuadere: hi ei aſſentiri, Gregorium ad reddendam fidei rationem in urbe ad d. 5. Aug. invitare: Gregorius eis morem gerere: Miniſtros è vicinia illuc evocare. Fuit inter hos Wiſniovius eccleſiæ Veli-

licienſis

licienſis miniſter. Tunc Sarnicius Chriſtum ab eis in precibus non invocari, objicere, Visniovius rem aliter ſe habere, apertè dicere. Ita diſſidium magis magisque creſcere: Hoc audito Seniores eccleſiæ Cracovienſis, Sarnicium, concordiæ & pacis eccleſiaſticæ ac Canonis Pinczovienſis memor ſit, turbas non moveat, Patronos & fratres interſe non committat, monere, denuò cum Gregorio ſe præſentibus fraternè Baliciæ domi Bonari conferat, orare. Ita factum eſt, ut ad d. 12. Auguſti conventus Baliciæ fuerit habitus: cui aliquot Seniores & Miniſtri aderant. Ibi inter alia ſubjecta examini illa verba Pauli: *Unus Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Ieſus Chriſtus*. Tunc Sarnicius illa *unus Deus* de Trinitate Gregorias contra, de Deo ſimpliciter explicare: & quatuor hic demonſtrare: 1. Unum Deum non Trinunum, uſitate S. ſcript. ſtylo dici. 2. Per unum Deum, aperte Patrem ſecundum uſitatum pariter ſcripturæ ſtylum deſignari. 3. Inter hunc unum Deum Patrem & Homines Mediatorem, cum, dicente Scriptura, *Mediator unius non ſit, Deus autem unus ſit*, Gal. 3. & nemo ſui ipſius Mediator eſſe poſſit, conſtitui. 4. Hunc Dei & hominum Mediatorem non Deum & hominem, ſed hominem expreſſe dici. At Sarnicius Gregorio, ſcripturam ab eo torqueri, objicere: & tunc demùm in quo cardo controverſiæ vertatur, & quanto conatu ſibi pro Trinitate contra Gregorium de Deo ſimpliciter loquentem, ſive pro Deo Trinuno adverſus Unius Dei confeſſorem, decertandum ſit animadvertere: exin Gregorium magis magiſque traducere, ad Patronos & fratres, ut heterodoxum & hæreticum deferre, quin & infamare. Doluit hoc multum omnibus pacis & concordiæ amantibus. Ideò major Synodus Pinczoviam ad d. 18. Aug, convocata, accommodum ejusmodi diſſidiis publica auctoritate tollendis remedium. Ad hanc Seniores Sarnicium invitare; hic præſentiam ſuam polliceri: poſtea tamen Gregorii invidia & metu eam negare, & ut hunc opprimeret, conari. Diceres in parva eccleſia magnum illud Joannis Coſtantinopolitani & Gregorii Romani diſſidium illo papatum univerſalem affectante, hôc ei, utpote Anti-

Digitized by Google

Antichriſtiana ſuperbia Eccleſiam & Majeſtatem Imperatoriam per privati nominis arrogantiam conculcaturo, ſe opponente, non levitèr excitatis à Sarnicio adverſus Gregorium turbis, adumbratum. Qui ad ſynodum Pinczoviam convenerant, confeſſionem fidei ſuæ conſcripſerunt. Hanc Sarnicius carpere, ubique torquere, & anſam ſcindendæ Eccleſiæ arripere: Gilovium Myſcovio Spytcoviciis verbum Dei prædicantem in ſuas pertrahere partes: hoc facto ſynodo illi Pinczovianæ aliam opponere. Temerarium inſtitutum in ipſa Metropoli Regni effectum dedit, occaſione exſequiarum Bonari d. 17. ſept. ibidem celebratarum uſus. Is enim vir illuſtris repentina morte ſublatus, repentè humo mandatus eſt, uxore confeſtim ad ſecunda vota provolante. Ita horto Bonari in alienum dominium tranſlato, Eccleſiam quoque aliorſum transferri oportuit. Quanquam ille diſſidiis Sarnicii offenſus triduò ante obitum jam ſcamna ex loco, in quo ſacri conventus fieri ſolebant, efferri juſſerat. Sed eccleſiæ locum Staniſlaus Cikovius vir natalium ſplendore clariſſimus & verè Magnanimus Heros dicendus in domo ſua, quam in platea Hoſpitalis cathedrali ædi vicina habuit, conceſſit. Inter hæc Sarnicius pertractis in partes nonnullis Synodum in illis exſequiis, ad quas multi Magnates & nobiles ſed & aliquot Miniſtri Sarnicii gregales, litteris ejus exciti, confluxerant, habuit. Ita tunc prima Antiſynodus Sarniciana in novella eccleſia Polonica viſa. In hac ille confeſſionem ſuam edidit, & ut à quibuſdam ut ſemper urget præſentia Turni, ſubſcriberetur, effecit. Erat quidem in urbe Gregorius. Sed à Sarnicio & factione ejus excluſus, imò hæreticus judicatus, & miniſterio privatus, ac Sarnicius ei ſuffectus. Qui confeſſionem ſuam domatim ſpargens, exempla ejus in ipſa Gregorii eccleſia diſtrahere ſuſtinuit. Ita quoſdam in partes traxit. Socius fuit ei diſſidii celebris ille Laurentius Diſcordia, ut diſcordiæ omen in ipſo quoque nomine eſſet, vir vitæ haut integer, ideo in ſynodo * * * * * Miniſterio indignus judicatus. Stetere à partibus his Sylvius & Gilovius, opponentes ſe omnibus viribus Gregorio, qui inter hæc injuriarum patiens, officii

officii diligens, vitæ integer, & criminum purus; eccleſiam ſibi legitimè commiſſam regebat. Quo viſo Seniores & alii Miniſtri, Schiſma à Sarnicio introduci, eccleſiam ſcindi, graviter dolere: Ideò denuò novam Synodum ad d. 4. Nov. Pinczoviam indicere; componendi diſſidii gratia ad hanc ut Sarnicius iret, Seniores eccleſiæ Cracovienſis eum inſtanter rogare: hic contumacitèr negare, & dicere. *Cui bono illuc accederem? Nempé ut tanquam diſcipulus in ſchola coram illis Magiſtris ſtem.* Ita præfracta Sarnicii ambitio ſchisma introduxit. Gregorius autem eccleſiam ſuam magis magisque firmare non deſtitit. Igitur, ſi parva magnis componere licet, diceres Diotrephem novum in Eccleſia caput & cornua extuliſſe,

CAPUT VIII.

De progreſſibus veritatis in Litvania ab Ao. 1558. in provincia Cracovienſi ab Ao. 1559. præcipuè in articulis de Filio Dei, de ſpiritu S: & de baptiſmo illuſſtratæ: tum de colloquio Petricovienſi Anni 1562. aliisque rebus memorabilibus.

Illa Petri Goneſii de Patris prærogativa ſententia tàm ore fortiter defenſa, quàm ſingulari pietatis exemplo commendata haud exiguos, ut videmus, fecerat progreſſus. Is poſtquam Ao. 1558. ad ſynodum Breſciam Litvanorum ad d. 15. Dec. coactam venit, ibidem loci ſuam illam ſententiam apertè profeſſus, libellum etiam contra pædobaptismum produxit, quo ritum hunc nec ſcripturæ S. nec primæ antiquitati, nec ſanæ rationi convenire docuit. Lectus is publicè, omnes ferè contradicentes offendit. Solus Hieronymus Pieſcarscius Goneſii ſententiam propugnabat cumque ei ſilentium ſub poena excommunicationis imperatum eſſet, in hunc modum locutus eſſe ſcribitur. „Quàm profundo ſomno obruti fuerint mortales, per „varias Satanæ artes inductis orbi Chriſtiano ſpiſſis erro„rum tenebris, nemo non videt, qui oculos ad videndum

„habet

„ habet. Superſtitibus quoque ſanctis Apoſtolis Domini
„ conatus eſt arcem ſalutis noſtræ; Veram ſcil. Ieſu Chri-
„ ſti Filii Dei & filii hominis nativitatem ex Maria, invadere
„ juratus humani generis hoſtis, qui Satan, quòd Deo &
„ hominibus adverſetur, vocari meruit. Sed cum fruſtra eſſet,
„ poſt obitum horum arcem illam agreſſus, eandem ſubrue-
„ re tentavit. Nam niſi Filius Dei verè natus & verè paſſus
„ ſit, quid porro nobis reliquum eſt ſpei & ſalutis, quos
„ ſcil. ille Satanæ mancipatos pretioſo ſanguinis ſui im-
„ pendio redemit? Quantis dehinc irreconciliabilis hoſtis
„ non tantum veritatem, ſed & concordiam, adeoque to-
„ tam Chriſtiani nominis pietatem pertentans diſſidiis ob
„ profeſſionem Chriſti, cujus inſtitutio nil magis quàm con-
„ cordiam ſpirabat, tàm in chorò quàm in foro Chriſti no-
„ vellum populum, ejus nomen profeſſos exemplo (Con-
„ ſtantini M. & Licinii bella, Homouſianorum & Arrianorum
„ mutuas perſecutiones, indubitata ut pietatis ita & veritatis
„ corruptæ documenta, noſtis) commiſerit, prout eti-
„ amnum committit, neminem rerum vel mediocritèr
„ gnarum latet. Hinc ad alia quoque fidei capita, ar-
„ matis, & cruentis, ſanguinem nimium ſitientibus
„ ſtudiis diſcutienda, artibus ejusdem vaferrimi hoſtis
„ proceſſum eſt. Ita ſanè ex veteri ſcito nimium
„ altercando amiſſa eſt veritas. Sanctus Hilarius Epiſco-
„ pus Pictavienſis quarti ſeculi ſcriptor, poſtquam non
„ tantùm Arianorum ſed & ſuæ partis pugnas de verbis
„ (Uſian, Homouſion, Homojuſion & Homojon, in-
„ telligens:) de novitatibus quæſtiones, de ambiguis, de
„ auctoritatibus querelas, verbo, ſtudia partium deplo-
„ rans, velut ſi res perdita eſſet, in hæc verba erumpere
„ non dubitavit: *Dum alter alteri anathema eſſe cæpit, propè
„ jam nemò eſt Chriſti:* imo ſubdit: *Tandem eò proceſſum eſt, ut
„ neque penes nos, neque penes quemquam ante nos ſanctum exin-
„ de aliquid atque inviolabile perſeveret, &* quæ ſunt plura
„ talia. Quomodo dehinc Romanorum Pontificum poten-
„ tia & arrogantia creverit, & quot corruptelas Eccleſiæ in-
„ tulerit, omnes noſtis. Nimis longum & tædioſum foret
„ ſingula perſequi ſola miſſa quot non partim ridendas geſti-
„ culationes partim pudendas & idololatricas ſuperſtitiones

,, attulit poſtquam 13. ſeculo ineunte unà cum confeſſione
,, auriculari in cenſum capitum fidei Tranſſubſtantiatio
,, (barbarum, Scripturæ, Naturæ, Philoſophiæ, Antiquita-
,, ti ignotum nomen) recepta eſſet. Hæc tamen cuncta,
,, licet primævæ ſimplicitati è regione contraria & novitiâ
,, dogmata, per ſummam & Antichriſtianam tyrannidem
,, Papa Romanus tuetur & humanis mentibus imperat. Nec
,, mirum ibi Antichriſtianam crudelitatem elucere, ubi
,, ipſo S: Gregorio judice, Antichriſtiana eluxit ſuperbia,
,, cum Joannes Epiſcopus Conſtantinopolitanus Oecumeni-
,, cus Papa appellari cæpit. Quam Antichriſtianam ap-
,, pellationem paulò poſt Bonifacius III. Epiſcopus Romanus
,, à Phoca parricida ſævo & cunctis flagitiis infami obten-
,, tam omni arrogantia & ſævitiâ armandam ſuis ita ſecum
,, Romuli & Conſtantini (ut Bernardus Claravallenſis & alii
,, domeſtici eorum teſtes fatentur) non Petri Apoſtoli, ſuc-
,, ceſſoribus, tradidit. Quis itaque quàm longiſſime hinc ab-
,, eſſe nolit, ubi triſtis errorum & vitiorum nox cuncta oc-
,, cupavit? Recedendum eſt Fratres, procul ab his quibus in
,, tenebris plusquam Cimmeriis, Tartareis nempè, altum
,, ſtertere placet. Excitavit nos è profundo ſomno ſonora
,, verbi divini tuba. Evigilandum nobis eſt prorſus, &
,, depellendæ procul luce veritatis tàm craſſæ tenebræ. Tan-
,, tùm abeſt, ut his ex hoc & illo conclavi fugatis, alibi
,, nos iis immergi velimus. Hoc tamen fit, fratres, dum
,, partem errorum Pontificiorum abjicimus, partem reti-
,, nemus. Dicendum quod res eſt, ubi de graviſſimo agi-
,, tur negotio, in quo multo minus, quàm in bello, bis
,, errare licet. Audiviſtis quas papatus reliquias nos in arti-
,, culo de Trinitate & Pædobaptiſmo retinere, Petrus Go-
,, neſius vobis demonſtrârit. Equidem res omninò ita ſe
,, habet, Deum Trinunum non tantùm Apoſtolica, ſed
,, & priſca illa trium amplius ſeculorum ætas ignoravit uni-
,, verſis Catholicam fidem in Unum Deum Patrem Domini
,, noſtri Jeſu Chriſti profitentibus. Cæterùm & plura ejuſdem
,, generis illa ignoravit. Nec dogmata de Filio Patri ho-
,, mouſio, de duabus in Chriſto naturis, de unione per-
,, ſonali, de communicatione idiomatum, de operibus Tri-
,, nitatis ad intra & ad extra, aliaque innumera. Jam quid
,, de

„ de Pædobaptiſmo dicam? Aqua ſanè defenſoribus ejus hæ-
„ ret, ubi ad Scripturæ Sacræ mandatum vel exemplum ejus
„ rei, & vel teſtimonium antiquitatis venitur. Secundæ certè
„ ætatis Doctores Juſtinus, Irenæus & alii de infantium
„ baptiſmo negrii quidem. Tertulliani ætate in Africa,
„ quæ ſemper aliquid novi proferre dicta fuit, initia
„ hujus erroris puerilis, multas contradictiones, ipſius
„ quoque Tertulliani, experta ſunt. Nec ante Conci-
„ lium Milevitanum in Africa pariter Ao. 418. habi-
„ tum ulla baptizandi infantes neceſſitas impoſita legi-
„ tur. Et conſtat quidem id eo fine decretum, ut infan-
„ tibus Sacra Euchariſtia porrigeretur; quæ dolenda ſu-
„ perſtitio licet abrogatâ Concilii Tridentini decreto in
„ Occidente infantium euchariſtiâ altera manu Occidentem,
„ altera Orientem adhuc tenet. At enim conſtat olim
„ ſolos catechumenos in eccleſia, prævia Symboli Apo-
„ ſtolici confeſſione baptizatos, & vera quidem ratione
„ baptiſmi, quæ immerſione peragitur. Verum & quar-
„ to, imò & quintò ſeculo, ante ſtabilitam Pontificis
„ Romani tyrannidem liberos fidelibus parentibus, e-
„ tiam Epiſcopis natos, vel ab eis educatos, in adulta
„ ætate, quoſdam verò prius ad Epiſcopatum (teſtis
„ vel ſolus S. Ambroſius) quàm ad baptiſmum veniſſe;
„ antiquitatis periti norunt; ne quid de baptiſmo à mul-
„ tis in ſupremam vitæ horam dilato dicam. Cur igitur,
„ Fratres, ob has Papatus reliquias meritò rejiciendas
„ contra me conſurgitis? cur mihi ſilentium ubi vel ma-
„ ximè loquendum eſt, tàm ſeveris mandatis fulmine
„ anathematis armatis, imponitis? Hæccine eſt Chriſti popu-
„ lo digna libertas, charitas, tolerantia? Egone taceam, cui
„ loquendi provinciam puræ veritatis conſcientia impo-
„ ſuit? Imò verò vos ſeriò hortor & obſecro, iſta quæ
„ ex Papatu in Eccleſiam irrepſerunt, ejicite cuncta, &
„ domum Dei ab ejusmodi quiſquiliis & ſordibus expur-
„ gate. Ego verò ut Deus & Pater Domini Noſtri Jeſu
„ Chriſti vos Spiritu ſuo Sancto impleat, inſtruat, regat,
„ roboret, ſincere voveo.

Valdè hæc omnium ibidem præſentium animos percu-
lerunt, & licet multorum invidiam, non paucorum tamen

& induſtriam provocarunt. Et certè multos dehinc erroribus de Trinitate & Pædobaptiſmo in illis regionibus aperte contra dixiſſe, poſtea videbimus. Verum in hac Synodo ad d. 25. Apr. anni 1559. convocata, præſente Laſco & Sarnicio concluſum eſt, inſtituendum eſſe Miniſtrorum examen, quid ſentiant de Deo, quid de unitate Trinitatis & perſonarum in Trinitate. Nihilominus priſco veritatis ingenio hæc inter impedimenta creſcebat, & quò magis premebatur, eo felicius palmæ inſtar ſurgebat. Nam eodem anno d. 22. Nov. in Synodo Pinczoviana Numero 12. diu multumque cum Stancaro diſputatum, nullo ferè fructu, quòd qui errorum de Trinitate vinculis nondum ſe extricaverant, Stancarum convincere nullo modo potuerint. Allatæ vero illuc erant litteræ *Remiani Chelmſcii* viri genere Clariſſimi (quamvis ille tunc nomen ſuum non ſubſcripſerit) quibus in dubium vocabat invocationem Spiritus Sancti: quando quidem orandi ratio non aliud ferat, quàm à Deo Patre per Filium Mediatorem ut omnia, ita & Spiritus Sancti dona petenda eſſe. Non immeritò colligo Chelmſcii conſcientiæ hunc Scrupulum à Petro Statorio Thionvillano fuiſſe injectum. Fuit is natione Gallus, qui Geneva Liſmaninum in Poloniam ſecutus, libros Serveti ſecum attulerat, & regimini celebris Scholæ Pinczovianæ poſt Paulum Orſacium admotus, cum Chelmſcio familiariter verſabatur. Epiſtola Chelmſcii ut par erat, non paucorum animos commoverat. Reſponſum Chelmſcio ex Synodo Pinczoviana datum, eidem non placuiſſe Statorius in Synodo Pinczoviana Num. 19. Anno. 1561. 30. Jan. habita ſignificavit. Ergo injunctum ei, ut reſponderet, prout inſtinctu numinis, *Ex M. S. Joannis Stoinii, qui hujus Statorii nepos fuit.* Reſpondit, ſed ita ut non appareat animi ſenſus de ea materia: tantum dicit, Blandratam à Calvino notatum, quaſi virus Servetianæ impietatis aleret. Interea ſententiam ejuſd. quam in Synodo propoſuit, ab omnibus ait laudatam, ſed tamen ab illo poſtulatum, num pluralitatem Deorum faciat, cum Patrem ait ingenitum, unum, Filium genitum „credit. Nos verò omnes (verba ſunt ejuſdem Stato-

rii)

„ rii) neſcio quo pacto in hæreſeos ſuſpicionem venimus, „ qui cum Blandrata vivimus. Sed ſi hæretici ſunt, qui „ Patrem, Filium & Sp. S. ex SS. LL. præſcripto cre- „ dunt, me ex illorum numero eſſe libens fateor. Non- „ dum venit illa de Sp. S. invidia, quam malus ille dæ- „ mon mihi conciliaverat, ſed ego in bona mea conſci- „ entia acquieſco. Budzinius c. 30. adnotat Statorium non tantùm cum Chelmſcio de non invocando Sp. S. locutum pro jure familiaritatis fuiſſe, ſed & in Schola Pinczoviana docuiſſe, idololatricum quid eſſe, invocare Sp. S. cum in univerſa ſcriptura nullum ejus Deitatis vel adorationis vel invocationis imò nec fidei in eum, appareat veſtigium. Hæc res licet in admirationem quoſdam rapuerit, non tamen tantos motus, ut inſtitutio dogmati de Trinitate oppoſita excivit. Itaque inter nonnullos Miniſtros & Statorium colloquium de hoc argumento inſtitutum. Sed ille, qua erat egregia tàm eruditione, quàm eloquentia ex Scripturis potenter omnes urgebat, demonſtrando, Spiritum S. non eſſe tertiam Deitatis perſonam, nec Deum, ſed Dei virtutem & donum, quod Deus in cordibus fidelium excitet, & cuique eorum menſuram ejus det prout velit: ſed Filio eum non ad menſuram dederit & ſupra omnes participes illum eo unxerit, & de hac plenitudine Filii, quam Deus in eo habitare voluerit, quiſque fidelium portionem aliquam acceperit: hoc ipſum verò argumento eſſe, Spiritum S. non eſſe Deum cœli & terræ creatorem, cum is menſurari, dari, in partes dividi non poſſit. Et certè ut nil eſt, quod evidentius dogma de Trinitate refutare poſſit, quàm inſtitutio de Sp. S. ſive Scripturam Sacram, ſive antiquitatem conſulas, ita & tunc multi mox veritati ceſsêre, ipſoque Statorio fortius hanc veritatem propugnavêre. Adducebant nimirum fidem & cognitionem ſalutarem ipſo Chriſto docente, in a Deum & in Chriſtum, nulla Spiritus S. facta mentione dirigi: Ita & filium adſcendiſſe ad Deum ſuum & Patrem ſuum, non autem ad Sp. S. Hunc à Deo petendum, & probandum eſſe. Quod autem ad tertiam Symboli, quod Apoſtolicum vocatur,

a Joan. XIV. 1. XVII. 3. Confer. XX. 31. XX. 17.

Digitized by Google

tur, partem, in qua nos & in Spiritum S. credere profitemur, attinet, hoc nequaquam probare Spiritum S. eſſe invocandum. Aliter nempe credi in Deum illum Altiſſimum, aliter in Filium ejus, aliter in Sp. S. ejus, ut & in Sanctam Eccleſiam Catholicam & Sanctorum communionem. Et hæc quidem videri inſerta fuiſſe Symbolo ex illis Pauli verbis: *audio tuam charitatem & fidem quam habes in Dominum Ieſum & in omnes SS.* Philem. 4. rem tamen ipſam aperte docere, aliter in Dominum, aliter in Sanctos fidem dirigi. Ita Exodi. XIV. legi, *Credidiſſe populum in Deum & in Moſen ſervum ejus*: rem autem ipſam pariter docere, aliter in Deum aliter in Moſen Iſraelitas crediſſe, ſicut Deus ab omnibus Angelis, hominibus & rebus diverſus ſit. Credere enim in Deum, eſſe, *credere quod ſit, & ſit remunerator quærentium ſe*, credere ejus promiſſis, revelationibus & mandatis per Angelos, Prophetas, tandem per Chriſtum Filium ſuum factis, & ſub ſpe promiſſionum ejus mandatis ejus parere: Credere in Ieſum Chriſtum eſſe, credere Jeſum Nazarenum ex Sp. S. conceptum, ex virgine natum eſſe illum Patribus promiſſum, à Prophetis prædictum Meſſiam, Dei legatum, veritatis Evangelicæ perfectiſſimum Magiſtrum, mundi Servatorem, Regem cœleſtem, ei mandata Dei tradenti obediendum eſſe: hunc olim ad judicium vivorum & mortuorum â Deo miſſum iri. Credere autem in Sp. S. eſſe, credere Sp. S. eſſe (quod illi diſcipuli Epheſi ignoraſſe in Scriptura S. leguntur, & tamen diſcipuli vocantur, nempè quod non tantum in Deum Unum cum Judæis, ſed & Jeſum Chriſtum cum Joanne Baptiſta aliiſque fidelibus crediderint) & eſſe Spiritum, afflatum, virtutem, donum Dei, quod effundatur, & communicetur fidelibus ac in partes dividatur & à Deo per Chriſtum petatur. Credere denique in S. Eccleſiam Catholicam eſſe credere fidelium ſive Chriſtianorum cœtum debere eſſe Sanctum vita, Catholicum fide, illa ſcil. quæ ab initio ſemper & ubique fuerit recepta, & ab omnibus intellecta, qualis hæc ſit hîc loci tradita. Cæterum cuique patere, diverſos eſſe iſtius fidei gradus, in

Deum

Deum ſcil. ut Deum & auctorem omnium, in Chriſtum, ut Chriſtum, unctum, Filium Dei, in Sp. S. ut Spiritum Dei, afflatum, virtutem, donum Dei, in Sanctos ut Sanctos Dei, in Eccleſiam denique ut Eccleſiam Dei credi: Atque ita Sanctos in Eccleſia Spiritus S. Impulſu credere & confiteri, *Unum eſſe Deum & Patrem, ex quo omnia & nos in illum; & unum Dominum Jeſum Chriſtum per quem omnia & nos per illum, licet multi ſint qui vocentur Dii ſive in Cælo ſive in terra, quemadmodum ſunt Dii multi & Domini multi.* De Spiritu S. autem ſpeciatim ex ſcriptura inſtinctu ejus compoſita: miſſum eum à Patre ut alium Paracletum & Magiſtrum vice Chriſti, accepiſſe eum Diſcipulos Chriſto eos afflante: dari eum & à Chriſto, qui eum à Patre acceperit: ideo & Spiritum Jeſu vocari: hunc ſolum ſcire ea quæ ſunt Dei, cum in Deo ſit (non ut perſona ab eo diſtincta, ſed ut Spiritus ejus, virtus ejus) nos ad omnia bona excitare, & idoneos reddere, pro nobis intercedere, nos ſcil. ad orationes commovendo: peccatum & blaſphemiam in eum graviſſimam, quod ſcil. opera ejus Spiritui immundo malitioſè tribuantur, neque in hoc neque in futuro ſeculo remitti: Judæos præfractos in hoc peccatum incidiſſe: Ananiam mendacio Apoſtolos Sp. S. præditos fallere volentem, eo caruiſſe: omnem talem hominem, qui hoc dono cæleſti inſtructus non ſit, in actionibus ſuis bruto magis fœdum eſſe: Apoſtolos ante Chriſti glorificationem cum injuriam negati hoſpitii igne de cælo evocato ulciſci vellent, cum Chriſtum deſererent vel etiam abnegarent, cum tàm ardentem ut poſtea, cum coram Regibus, terræ Judicibus & magiſtratibus nomen D. Jeſu intrepidè annunciarent, & magna Dei opera contra totius mundi invidiam prædicarent, non habuiſſe: eodem carere nec eum noſſe illos qui cantant, *Veni Creator Spiritus*: neminem Apoſtolorum vel aliorum Virorum Spiritu S. plenorum, eum ut ad ſe veniret, invocaſſe: de eo Hugonem Cardinalem in explicatione Miſſæ talem ſententiam tuliſſe: Non dirigi orationem ad Spiritum S. cum is non ſit Deus, ſed Donum Dei: itaque dirigendam orationem non eſſe ad donum, ſed ad largitorem doni. Hæc & id genus plura tunc temporis in medium allata eſſe, memoriæ traditum

eſt. Sed Statorius hæc tam pulcrè & ſolide dicta poſt hæc negavit, ut infra videbimus. Interim hæc pia certâmina multorum ſolertiam in inquiſitione veri excitaſſe, eventus docuit: quod paritèr infra patebit: ubi quam acritèr Cujavienſes, Breſtenſes & alii in Litvania degentes viri pii Pædobaptiſmum oppugnarint videbimus. Dum ita acres controverſiæ de Filio Dei, ut dictum eſt, exortæ eſſent & res ad diſſidium per arrogantiam Sarnicii magis magiſque ferretur, Gregorius cum multis concordiæ ſtudioſis morbo tàm periculoſo medicinam parare, ægris propinare, Sarnicius contrà cum ſuis cuncta curandi morbi remedia aſpernari, idque ut proſtrato & oppreſſo Gregorio ſolus emergeret, curare: commodam occaſionem Sacræ tyrannidis invadendæ in Comitiis Petricovienſibus Anno 1562. coactis arripere: Miniſtros, qui illuc cum Patronis ſuis frequentes convenerant in partes trahere; tùm demùm omnia pro libidine agere; Synodos convocare. ſuperintendentem Eccleſiarum Majoris Poloniæ creare: *Diſcordiam* virum illum vita non ſatis probum contra ſanctionem ſynodalem, cui & ipſemet aſſenſum præbuerat, miniſterio admovere. Quæſitus tamen diſſidio color & indictum ibidem colloquium. Cujus is eventus fuit, ut præter Joan. Niemojevium Judicem Terreſtrem Inovladiſlavienſem, Hieronymum Philippovium, Joannem Cazanovium alioſque Viros nobiles, Staniſlaus Lutomirſcius Vir itidem nobili genere ortus, ſed in Sacrum ordinem tàm in Papatu, quam in Chriſti Eccleſia cooptatus, Senior Pinczovienſis, Martinus Crovicius, Staniſlaus Pacleſius, Georgius Schomanus & alii cauſam meliorem cum Gregorio tutandam in ſe ſuſceperint: Et de Pacleſio quidem hoc memoratu dignum Orphinovius in Heroibus Chriſtianis refert, eum primum fuiſſe, qui errores de Trinitate & Pædobaptiſmo retexerit, hancquè ejus ſententiam poſtmodum ab aliis illuſtratam & confirmatam fuiſſe. Quanquam & Matthiam Albinum Miniſtrum Jvanovicenſem, licet eum in ſententia de Trinitate ad mortem uſque permanſiſſe fateatur, errorem tamen de Pædobaptiſmo demonſtraſſe, & neminem niſi credentem & pœnitentem baptizandum docuiſſe ſcribit. Sed de Baptiſmo pluribus infra agemus,

CA-

Digitized by Google

CAPUT IX.

Hiſtoria de Deſpota Principe Valachiæ, qui in Polonia degens & veritatem Chriſtianam amplexus à Laſco Laſocio & Philipovio principatui avito reſtitutus, à ſubjectis interemtus eſt.

ANtequam ulterius progrediamur, brevitèr nobis hîc eſt ex fide, ut omnia, tradenda hiſtoria *Jacobi Heraclidis Baſilici Deſpotæ*, & quidem multis de cauſis. Nam & ille notitiam divinæ veritatis in Polonia hauſerat; & eam ſe Valachiæ illaturam promiſerat, & à Laſocio ac Philipovio, quorum toties in hiſtoria noſtra fit mentio, tùm verò cum primis ab Alberto Laſco Palatino Siradiæ principatui reſtitutus erat, & illi duo eo nomine à malevolis perfidiæ in Regem & patriam accuſabantur. Budzinius ille, qui harum rerum, ſi quiſquam alius, curioſius & conſcius fuit, c. 18. tradit, veniſſe eum circa annum 1556. ante expeditionem à Rege Auguſto in Livoniam ſuſceptam. Ita hoc factum fuerit ante primam illam expeditionem quæ in *Guilhelmum Furſtenbergium* Gladiferorum in Livonia Magiſtrum Anno 1557. fuit. Illa nimirum expeditio altera, quæ Anno 1559. contra *Joannem Baſilidem* Magnum Ducem Moſcoviæ fuit, huic tempori convenire non videtur. Deſpotes enim ille primum aliquo tempore in provincia Cracovienſi vixit: ibi notitiam veritatis, ut dictum eſt, ſibi comparavit: hinc Vilnam cum litteris Electoris Brandenburgici, quibus eum Regi commendavit, profectus eſt: ibi familiaritatem & amicitiam cum Andrea Triceſſio, Joanne à Laſco, & aliis Nobilibus, imò & Magnatibus inivit: ibidem operam Regi caſtra ejus ſecutus in Livonia præſtitit: inde cum literis commendatitiis ad Turcarum Imperatorem in Poloniam rediit: aliquanto poſt tempore in Ruſſiam, inde in Moldaviam conceſſit: ibi aliquandiu ſubſtitit: benevolentiam non tantum Principis Valachiæ Alexandri, ſed & Procerum ſibi compara-

vit: ab his, tyrannidem Alexandri peroſis in interiora templi Græcanici vocatus, fœdus cum eis de imperii poſt exceſſum Alexandri, per cujus cædem ad imperium graſſari noluit, frenis capeſſendis ſanxit: ab Alexandro, qui tyrannidis conſcientiâ laudatum & laudandum virum tanquam exprobrantem adſpiciebat, fraudulentæ legationi ad Mircam Principem Moldaviæ adhibitus: ab hoc re cum Alexandro compoſita, veneno appetitus tandem per vomitum vi veneni exſtinctâ valetudini reſtitutus, in Hungariam variam fortunam expertus, tandem à Proceribus Valachiæ ad Principatum vocatus: poſthæc Cameneci in Podolia inſidiis Alexandri per Mercatorem Armenium, qui imprudens ex altero cantharo vini veneno infecti guſtans ſubita morte crimen perfidiæ luit, petitus: hinc invidiam Regis, qui ut ſolent Principes anxiam ſecuritatis imperiorum ſuorum curam gerentes iniqua quandoque ſuſpicione innocentes quoque onerare, edictum ei adverſum promulgaverat, vitans: tùm inſidias Alexandri in finibus Poloniæ & in Hungariam fugiens: de his omnibus Staniſlaum Laſſocium, illum Succamerarium Lenciciensem, certiorem fecit: per hunc Ioanni à Laſco: & rurſus per hunc Alberto è Laſco fratris filio, in Hungaria degenti commendatus, ab hoc humaniter habitus: à Laſſocio & Philipovio ad Albertum Laſcum in Hungariam profectus conſilio inſtructus, diploma Procerum Valachiæ ad Principatum ſe vocantium Ferdinando Imperatori confirmandum miſit: & confirmatum ab eo per Doctorem Tordam cum annuo ſtipendio in Hungaria ſibi aſſignato remiſſum accepit: hinc totum Laſci animum ad ſe principatui reſtituendum pertraxit: poſtea nuncium de gravi morbo Alexandri tyranni & novas à Proceribus litteras invitatorias accepit: ita copias colligere cœpit: cum his verſus Valachiam movit. Laſſocius interim cum Philipovio ex Hungaria in patriam, ſtudia & operam ſuam ei in omnibus quæ contra Deum, Regem & bonam exiſtimationem non fuerint, polliciti, reverterant, pacti cum eo ne per terras Regias offenſæ vitandæ, hoc præſertim rerum ſtatu, cauſsâ exercitum duceret. Sed

cum

cum collecto juſto comitatu in Podoliam veniſſent, & Deſpoſam copias Duce Laſco per terras Regias trahere accepiſſent, graviter, ut par erat, dolere, Regis offenſam, ſiniſtras ſuſpiciones & criminationes non tantum ſe ſed & Eccleſiam, ut mos iniquus fert, petituras, vereri: confeſtim ad Nicolaum Sieniavium Palatinum Ruſſiæ & exercituum Regni Ducem ſe conferre, conſilium ſuum purgare: Deſpotam contra fidem datam feciſſe, palam dicere & affirmare: ad Deſpotam confeſtim, fidei datæ memor redeat, mittere: hic redire ſe ſine inſigni damno non poſſe, aliisque juſtis rationibus coram dicendis factum excuſare: has cum poſtridie Palatini permiſſu cum eis conveniſſet, edicere, Proceres Ruſſiæ, quorum fide per terras Regias exercitum duceret, & in præſens votis ſuis adverſos inveniret, perfidiæ accuſare: Laſſocium & Philipovium intimo dolore commotos videns, graviter & ipſe dolere: regreſſum mente volvere: impoſſibilem judicare: ergo exercituum Regni Duci operam ſuam, ſi eorum auctoritate Alexandro Tyranno Valachiæ damnis reparatis concilietur, contra Tartaros, qui paulò ante maximam prædam ex regno egerant, vel contra Moſcum tunc hoſtes, vel alioquin Regi in Livonia, in qua jam aliquot arces Rex habebat, præſtandam offerre: inter hæc antequam mandata Regia adferuntur, annonam pro milite poſtulare: copias acie inſtructa monſtrare: Sed Dux omnia negare: Deſpota contra indignari, iraſci, & ni Laſſocii & Philipovii, optimæ notæ amicorum, rationem haberet, pugnam moliri. Atque ita tunc res hæc tranſacta fuit. Huic fidem conciliant litteræ Deſpotæ manu ad Laſſocium datæ Budzinii ſolertia conſervatæ, quarum apographum meritò adpono: *Chariſſime Frater in Chriſto Domine unicè obſervande.* Intellexi nonnullos eſſe, qui „ D. V. & D. Philipovium calumniari tentant, quaſi vos „ me ibi cum exercitu adduxiſſetis, ut velletis tandem „ perdere patriam. Rogo vos propter Filium Dei, hoc „ non curetis. Similiter enim vobis accidit, quemad„ modum mihi ab Italis & Gallo, ſervitoribus, cum per„ ſequebar propter verum uſum Sacramentorum: illi au„ tem ſpargebant me defeciſſe à fide Chriſtiana, & ſecu„ tum

„ tum eſſe Turcam. Sic nunc D. V. contigit. Illi me
„ vocarunt, & poſtea acceptis muneribus contra antiquam
„ Polonorum fidem & virtutem voluerunt me tradere Ty-
„ ranno Chriſtianitati toti infenſo. Ego enim habeo eo-
„ rum litteras, qui me vocarunt, cum DD. Veſtræ de
„ hac re nihil ſciverunt. Et ſi ego non habuiſſem veſtri
„ reſpectum & precum veſtrarum, ego non retroceſſiſ-
„ ſem: ego preces Veſtras, propter pietatem, fidem, &
„ ſingularem virtutem, & integritatem, (quæ Dei dona
„ ſunt) habui loco mandati, & cum magna mea jactura
„ retroceſſi. Malui enim pati damnum, & me exponere
„ periculo, quam contra veſtram voluntatem qui eſtis
„ Viri Sancti ex gratia Dei per Chriſtum, aliquid face-
„ re, quod Sereniſſimum Regem Veſtrum & omnes
„ proceres inclytos offenderet. Poſſunt igitur fidefragi
„ illi, poſt Deum vobis gratias agere, quia certum eſt, de-
„ diſſem illis prælium, & non dubito, quin Deus illos pu-
„ niviſſet, propter ſuam læſam fidem. Non ex metu ego
„ retroceſſi, qualiſque ego ſum ex gratia Dei multi ſciunt,
„ qui me apud Carolum Divum & Ferdinandum teſtaban-
„ tur. Et Sereniſſ. Rex Veſter & totum Regnum nunc
„ poſſunt cognoſcere fidem veſtram & integritatem. Nam
„ quod illi ſidefragi impii viribus ſuis efficere nequaquam
„ potuiſſent, vos precibus per Jeſum Chriſtum feciſtis.
„ Neque hoc eſt verum quod illi dicunt, D. V. prodito-
„ res vos fuiſſe, quoniam ſemper dicebatis mihi publice,
„ verbis, & factis in omnibus quæ non eſſent contra De-
„ um & Seren. Regem Veſtrum, vos eſſe paratos mihi
„ gratificari, & hæc eſt veritas. Faciunt igitur vobis viris
„ piis injuriam, qui ſtudetis ut omnia ſint ad ædificationem
„ Eccleſiæ Dei vivi. Hæc pro nunc ad calumniatores te-
„ ſtari volui, ad exonerationem conſcientiæ meæ.

Deſpotas manu propriâ.

Has autem poſt dimiſſas tunc fidei & amicitiæ cum Laſſo-
cio & Philipovio ſancitæ cauſa copias Caſſovia datas die 8.
Febr. 1561. ſuo & Laſci ſigillo munitas miſit. Quæ om-
nia ut manifeſte indicare mihi videntur Deſpotæ geſta ab
Anno 1557. non 1559. arceſſenda eſſe, ita & grandem inju-
riam Laſſocio & Philipovio malevolos in præfat. Colloquii

Petri-

Petricov. Ao. 1565. habiti feciſſe, dum eos, ſi viveret Deſpotes, perfidiæ in patriam convinci poſſe eſſutiverunt, docent. Ejuſdem illius anni d. 28. Nov. Albertus à Laſco Alexandri copiis memorabili prælio fuſis fugatiſque Deſpotam in principatu collocavit. Hunc erga Laſcum ingratum fuiſſe *Abrahamus Baſeſchaius*, qui tunc Laſco à ſecretis fuit Budzinius fidem Laſlocio & Philipovio de reformandis Valachiæ Eccleſiis datam non ſervaſſe, uterque Deſpotam à ſuis ſubjectis, gente ſcil. ſi quæ unquam eſt, perfida & mobili, interemtum (ille Anno 1567. d. 5. Nov. factum adnotat) teſtantur.

L l

LIBER III.

In quo de progreſſu veritatis & poſt diſſidio Eccleſiæ Majoris ſive Calvinianorum; & Minoris ſive Chriſtianorum Catholicorum Comitiis Petricovienſibus Anno 1565. firmato de Conſtitutione & progreſſibus utriuſque Eccleſiæ uſque ad vaſtationem utriuſque Cracoviæ Anno 1591. factam, & converſionem rerum ex hinc inchoatam agitur.

CAPUT. I.

Quo deſcribuntur progreſſus veritatis; ſtudia Sarnicii & Diſcordiæ pro diſcordia, contra Lutomirſcii & Gregorii ac aliorum pro concordia.

QUomodo ſemen veritatis ex Italia in Moraviam fuerit tranſlatum, libro ſuperiore diximus. Erant inter illos pios Italos, qui ſolum verterant, *Darius* & *Alciatus*: quorum iſte ab illo acceptas theſes propè viginti de Deo Trino & uno ad amicum & popularem ſuum *Proſperum Provanam*, qui prædium *Szafranecii* Rogovianum, in quo Conventum pium Ao. 1562. celebratum diximus, jure hypothecæ obtinuerat. Has cum aliquando lectas in menſa reliquiſſet, Staniſlaus Budzinius celebris ille Chronographus Eccleſiaſticus, cujus ductum in multis hic ſequimur, Provanæ familiaris & prædii adminiſtrator, in eas incidit, eaſque perlectas *Joanni Puſtelnico* verbi ibidem miniſtro legendas tradidit. Is mox copiam earum *Staniſlao Lutomirſcio* tractus Pinczovienſis Seniori, paulo poſt ſuperintendenti fecit. Inter hæc Budzinius facti obliviſci: Provana theſes quærere: his non inventis, dolere: cognito Budzinii facto, in-

Digitized by Google

indignari, iraſci: Lutomirſcius & Puſtelnicus theſes cum aliis communicare: hinc magna de Trinitate certamina oriri Gregorius Pauli inter hæc, ut diximus, Patris præminentiam Cracoviæ docere: Sarnicius ambitionis œſtro percitus per cuniculos & mox aperta vi domi & apud Helvetios quæſita, Gregorium aggredi: Patronos, ut ſententiæ Gregorii) faventes miniſtros pellant & alios à ſe commendatos eis ſufficiant, orare, inſtare: ita rem Eccleſiæ præcipiti conſilio magis magiſque turbare: Sed ut res poſt colloquium illud Petricoviæ Anno. 1562. habitum geſtas perſequamur, Felix Cruciger ſuperintendens Eccleſiarum, Paſchate Anno. 1563. celebrato, Secemino diſceſſurus, è vita diſceſſit. Animadverterat Auditorum officii negligentium parum gratum animum. Sed & inter uxorem Patroni Staniſlai illius Szafranecii, vaſti animi fœminam & ſuam, ſibi quoque alias moribus ſuis moleſtam (ut non raro viris quoque probis & piis & ſacrorum curatoribus iniqua conjugia, obtingere videmus:) lis quædam exorta erat. Itaque Cruciger ipſo Paſchatos ſolemni die magna auditorum frequentia Patrono, Conjugi ejus, oppidanis & aliis in illa eorum dynaſtia degentibus, tum auditoribus & aliis vicinis qui illuc frequentes convenerunt, valedicere: de omni benevolentia quam ſibi præſtiterint, gratias agere: cauſam abitus ſui, non inediam vel alias egeſtatem, ſed eorum ingratum animum, dicere: veritatem inſtitutionis ſuæ aſſerere: omnium lachrymas, imò ejulatus Cycnea illa voce initio à Patrono facto, ciere: ita concionem ſolvere. Hoc facto extemplo domum ſe conferens, quieti ſe dedit & uxori aliquid cibi ad vires reficiendas ſibi daret imperavit: & mox uſum linguæ & vitam amiſit, hanc ſcilicet miſeram, ad illam beatam translatus. Perculerunt hæc omnium corda Patroni præcipue, qui mox funus viri Sancti decenter efferri curavit. Ipſe verò ei parentans, rem ad clientes & ſubjectos ſuos ita habuit. Nemo veſtrum eſt, ô Cives, „ qui ut quid de hoc Sancto viro, & de nobis omnibus „ factum ſit videt, ita facti circumſtantias non conſide- „ ret, & eo graviter non commoveatur. Amiſerunt o- „ mnes Eccleſiæ virum Sanctum Prophetæ comparan-

„ dum

„ dum: noſtræ verò Minoris Poloniæ fidum, vigilan-
„ tem Superintendentem. Amiſit noſtra Eccleſia pium,
„ doctum, ſolertem, optimum Paſtorem. Amiſimus
„ omnes fratrem, amicum, fautorem vita longiſſima di-
„ gnum. Vi quidem lethi nobis eum, utpote mortali-
„ tatis legibus nobiſcum pariter ſubjectum, ereptum
„ eſſe quid miremur? Scimus & ex Sacris Oraculis & ex
„ quotidiana, imò aſſidua experientia cuncta humana
„ hominesque ipſos ad occaſum & finem ſuum per-
„ petuò ferri, nec quidquam in hac miſeriarum convalle
„ conſtans quàm ſolam inconſtantiam eſſe. At verò hac
„ ratione nobis repente tantum virum ereptum quidni
„ miremur? quidni doleamus? Res profecto inſolens
„ & vix fando audita in oculis noſtris facta eſt. Hæc
„ ideò diligenti examine digna, omnes nos officii ad-
„ moneat par eſt. Audiviſtis ipſimet virum Sanctum in
„ faciem nobis dicere: ſe propter ingratum animum,
„ quem in nobis animadverterit, abitum paraſſe. Quid-
„ ni itaque tantum bonum & noſtra quidem culpa ere-
„ ptum nobis doleamus? Dicendum cum ingenua liberta-
„ te, quamvis non ſine meritô pudore & juſto dolore,
„ quod res eſt, parum frequentes & parum attenti verbi
„ divini auditores conveniebatis. Multos nempe veſtrûm
„ rei familiaris cura & divitiarum amor, parum diligentes
„ officii, parum pios cultores Dei reddebat. Perinde
„ autem, me quidem judice, eſt in Eccleſiam non veni-
„ re, quam in ea ſolo corpore eſſe mente interim agros,
„ hortos, ſylvas, orbem pervolitare. Illos ego à via
„ hos ab oſtio aberrare dixero. Imò verò hi magis culpandi
„ qui præſentia dona cœleſtia temnunt & reſpuunt. O *cives,*
„ *cives quærenda pecunia primum eſt, Virtus poſt nummos:*
„ dixit ille: At Chtiſtus Filius Dei ipſa dico veritas, lon-
„ gè aliter: *Quærite primum regnum Dei & juſtitiam*
„ *ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* Itaque ex officii
„ herilis ſed & Chriſtiani ratione vos moneo atque hor-
„ tor, ut quid Deus hic loci fecerit, ſedulò & ſeriò per-
„ pendatis, culpa veſtra irritatum Deum hoc Sancto ſalu-
„ tis vitæ, fortunarum, pacis, proſperitatis noſtræ cu-
„ ſtode, qui pro nobis omnibus puras manus in cœlum
„ dies

„ dies noctesque attollebat, nos orbaſſe, agnoſcatis do-
„ lentes, imposterum autem officii magis diligentes ſi-
„ tis. Ipſi enim videtis nunc demum & nos bonum no-
„ ſtrum intelligere, cum quod habuimus, amiſimus.
Ita tunc viro iſti Pio juſta ſoluta, & memoria ejus omnibus piis grata eſt. Tunc Sarnicius velut portâ ad inſtituta ſua ulterius promovenda apertâ, Synodum cum Diſcordia aliisque gregalibus moliri: mox ad d. 14. May. Cracoviam edicere: quoſdam Patronos, in conſenſum trahere: Schiſma adfectum magis magisque proſequi. At Staniſlaus Lutomirſcius ex muneris ſui ratione XXII. Miniſtros ad extinguendum ſchiſmatis commune incendium convocare: remotiores quoque, in Litvania & Podlachia degentes Patronos & Miniſtros in partem laboris vocare: litteris eos compellare. Harum ego apographa quæ Budziniana diligentia nobis conſervavit, in Linguam Latinam verſa hic adpono.

Illuſtres, Magnifici, ſpectabiles Generoſi, Honorati, Benevoli Domini & Fratres in Filio Dei.

„ HAnc veſtram alacritatem, quam in cuſtodienda &
„ conſervanda imò propaganda gloria Dei viventis,
„ & ejus æterni unigeniti Filii, ei æqualis & ſimilis, tùm
„ & Spiritus S. ex corde diligimus, & amore fraterno
„ amplexi in corde exoſculamur: Hanc ut Dominus in
„ vobis exſuſcitet & magis magisque augeat, omnes
„ uno animo & uno ore dicimus Amen, Amen.
„ Qum magni nominis viri iſtum quorundam conven-
„ tum, qui his diebus Cracoviæ habetur, pro Synodo ha-
„ bere nolint: tùm & ipſe frater Paulus Gilovius cum
„ aliis fratribus idem affirmavit. At proceſſus (ſententia)
„ Synodum hanc edicens rem ſe aliter habere apertè dicit:
„ cum tamen per eandem multi Viri Chriſtiani, quibus
„ rerum Eccleſiæ cura incumbit, ad hanc Synodum non
„ fuerint invitati. De Synodis Petricovienſi & Cracovienſi,
„ quæ, ut accepimus, decurrente anno nuper decurſo,

 cele-

„ celebratæ ſunt, nihil nobis conſtat. Imò nec quiſquam
„ erat, qui à nobis poſt ultimam Synodum Princzoviæ
„ 4. Novemb. 1562. habitam Synodum aliam convocari
„ poſtulârit. Verum enim verò nunc per amorem Dei
„ rogamus vos, ut Synodum Miniſtrorum omnium in
„ utraque Polonia, Litvania & Ruſſia reformatas Eccle-
„ ſias regentium convocari diligenter curetis: eisque tem-
„ pus & locum conveniendi præſcribatis: cum conſenſu
„ Seniorum Eccleſiæ filii Dei, ſi forte quidam eorum
„ (ſicut hanc eorum debitam diligentiam nobis pollice-
„ mur) huc convenerint. Talis enim Synodus neceſ-
„ ſario convocanda eſt ad conſervandum Eccleſiæ Dei
„ ordinem, ad officii admonendos omnes & con-
„ ſcribendos proceſſus (ſententias Synodales.) Roga-
„ mus pariter cum Deus pro æterna gratia ſua multos ad
„ eccleſiam ſuam vocet, & cenſum populi ſui augeat,
„ vos quo res meliori quam adhuc ordine gerenda ſit,
„ conſilium ineatis. Interea verò temporis per nomen
„ Dei viventis vos obſecramus, ut judicio genuino conſtanti,
„ Chriſtiano, verbum Dei ſequente has dolendas non
„ neceſſarias & valdè noxias turbas (quas à parte no-
„ ſtra non fieri poſtea cum Bono Deo videbimus) exami-
„ netis, *non ſecundum faciem, ſed recto judicio judicando.* Val-
„ de hoc quoque neceſſarium eſt, habetis nempè huc ſpe-
„ ctans Sp. S. monitum: *Non ſequeris turbam ad faciendum*
„ *malum, nec judicio plurimorum acquieſces, ut à verò de-*
„ *vies. Si Deus eſt, verbum ejus eſt veritas & triticum.*
„ *Homines autem & doctrinæ eorum à præſcripto verbi æterni*
„ *Dei exorbitantes, ſunt paleæ,* Ezech. xx. 18, 19. le-
„ gimus: *in præceptis Patrum veſtrorum nolite incedere,*
„ *nec judicia eorum cuſtodiatis, nec in idolis eorum pollu*
„ *amini. Ego Dominus Deus veſter, in præceptis meis am-*
„ *bulate, & judicia mea cuſtodite, & facite ea.* Roga-
„ mus itaque vos iterum iterumque per Deum vivum Pa-
„ trem noſtrum æternum & ejus unigenitum filium &
„ Sp. S. memores eſtote, nos omnes coram Throno ju-
„ dicii Dei comparituros, & coërcete mentes contumaces
„ hominum, qui pertinaciter ſuas opiniones tuentur,
„ non vero verbi divini cuſtodiam & obedientiam, ut par
erat,

„ erat, teſtantur. Nolite uni parti, præterita & non audi-
„ tâ alterâ, fidem præbere: omnes ſumus homines.
„ Nobis ſanè valde dolet, quòd illi viri Generoſi & No-
„ biles, qui proxima die Veneris in domum Generoſi
„ Domini Lubomirſcii convenerant (licet ut hoc facerent
„ ſollicite, poſtulaverimus) noluerint quatuor viros è
„ medio ſui, deputare, qui audirent & dijudicarent collo-
„ quia, quæ cum Miniſtris fratribus noſtris habuimus.
„ Facili enim negotio totam rem perſpectam habuiſſetis,
„ & vidiſſetis quam iniquè fratres noſtri agant? quod vo-
„ bis brevi Deus clariſſimè monſtrabit. In præſens ta-
„ men rogamus, ne narrationibus cujuſquam ſiniſtris
„ de Fratre Gregorio cœtus Cracovienſis Miniſtro, huc
„ ab eccleſia Dei legitimè miſſo, fidem detis, vel eum
„ ſuſpectum habeatis. Nos enim uſque adhuc nil mali
„ vel in ejus doctrina animadvertere vel de eo opinari poſ-
„ ſumus. Equidem habemus per gratiam miſericordis
„ Dei verbum ejus ad formandum judicium, & ſumus
„ membra eccleſiæ Dei. Plura non addimus. Cum vo-
„ bis placuerit, id Deo juvante re ipſa, non tantum verbis
„ teſtabimur. Interim nos gratiæ & precibus Chriſtia-
„ nis omnium veſtrûm commendamus. Dabantur Craco-
„ viæ Anno. Domini 1563. Menſis May die decima ſepti-
„ ma.

Staniſlaus Lutomirſſci Tractus Pinczovienſis Senior.
Gregorius Pauli Tractûs Cracovienſis ſenior.
Gregorius Cracovius Miniſter Zielicnicenſis.
Albertus Epiſcopius Miniſter Chriſti.
Staniſlaus Criſtinius Miniſter Jeſu Chriſti in Wlodiſlaw.
Staniſlaus Wiſniovius miniſter cætus Wielicienſis.
Joannes de Chencinii Miniſter in Rogow.
Melchior Pſaliponi Miniſter verbi Dei in Lunow.
Tiburtius Boniſius in Sieſcluſca Miniſter.
Chriſtophorus Milvius Chriſti Miniſter in Gorii.
Martinus Caſtronius Miniſter Ieſu Chriſti in Sobolow.
Petrus Fedrych in Szczekociny Chriſti ovilis Miniſter.
Ioannes Sieſcierzynſſci Verbi Dei Miniſter in cætu Bobcinenſi.

Iacobus Sigiſmundus Miniſter Evangelii in Pinczow.
Barthol. Luczytzki Miniſter verbi Dei in Dziekanowice.
Iacobus in Wielglowice Miniſter.
Georgius Schomanus Miniſter verbi Dei in Xianx.
Staniſlaus Pharneſius Miniſter in Tarnowa.
Martinus Caliſius.
Gregorius Niger Miniſter Chriſti in cœtu Iedlinenſi.
Staniſlaus Moicius in Kuczkow Miniſter Chriſti.
Albertus Dzieſovienſis in Kuropatniki Miniſter Chriſti.
Marcus Victor in Chomranice Miniſter V. D.
Magnificis & Generoſis Dominis & Fratribus Cracoviæ congregatis Staniſlaus Lutomirski.

QUid ſibi hæc epiſtola à tot verbi Dei Miniſtris Scripta velit, & quomodo Sarnicium feriat, nemo non videt: ſed mox longè apertius hunc *Diſcordiæ* auctorem & Socium altera ejuſdem Lutomirſcii epiſtola ad Fratres Wilnenſes data percutit. Hanc ex Budzinii Scriniis Latinam, ut eam inveni, huc transfero.

Clariſſimi, vera pietate & Doctrinæ cæleſtis cuſtodia, Viri.

GRatiam, miſericordiam, pacem, ac ſalutem à Deo Patre ex quo & à quo omnia, & nos in ipſum, „per Jeſum Chriſtum, per quem omnia & nos per „ipſum, Electorum, Servatorem & interpellatorem, „Filium illi conſubſtantialem; coæternum & coæqua„lem, in Sancto utriuſque coeſſentiali, ac æque coæter„no, coæqualique Spiritu, omnia vegetante, in quo „clamamus Abba Pater. Authoribus Jacobo Silvio, „Sarnicio & Diſcordia ad d. 14. Maji (neglecto ordi„ne Eccleſiæ Dei uſitato, ſpretis & contemtis, ignoran„tibuſque atque inconſultis, utriuſque ordinis Seniori„bus, projecta ac protrita diſciplina Eccleſiaſtica) con„vocata eſt Cracoviam Pſeudo Synodus; proceſſu men„daciis referto, evulgato: quem abuſi bonitate quorun„dam Procerum, negotiorum Eccleſiæ Dei planè ignarorum

„rorum, curarunt ſubſcribi, manibus Magnificorum „Caſtellani Cracovienſis, Palatini Lublinenſis, Caſtellani „Zawichoſtenſis, Capranei Marieburgenſis Joachimi „Lubomirski, Joſti Ludovici Decii: & quatuor Civium „Cracovienſium, inter quos connumerantur etiam illi, „qui Papiſticam impietatem ſequuntur. Ad quam „Pſeudo Synodum nos Miniſtri propiores, non ſumus „accerſiti: imò dabatur opera, ne ullo pacto innoteſceret nobis conſilium; ſtudebant enim damnare nos „unà cum doctrina ſana & Miniſtrum Cracovienſem „loco ſuo movere inque ejus locum ſufficere Diſcor„diam illum celebrem factis ſuis. Quare ne quid de„trimenti acciperet Eccleſia Dei ambitione horum fra„trum pravis conſiliis, atque actionibus: Miniſtri vi„ginti tres accurrimus Cracoviam: ubi id quod actum „ſit, brevibus vobis pro fraterno in vos meo amore, „perſcribo: ut vobis veritas conſtet, ne fortè, ut „nunc ſunt mores, affingant boni iſti fratres, pro ſua „conſuetudine. Triduum integrum inſumſimus, mul„ta largiendo ipſorum pertinaciæ &c. Illi autem abro„gata Synodo contra proceſſus per ipſos publicatos „ſententiam: * * * quem tàm accuratè (ut nunquam „antea ullus ſit æque exquiſite ſcriptus) confectum edi„derunt, ad proceres qui nondum coiverant omnem „Synodicam actionem rejecerunt, colloquium noſtrum „repudiando. Sed ut quæ acta hic ſint ſciant Fratres; „En vobis mitto breviter conſignata omnia, ex proteſta„tione per nos facta, tum ex reſponſo à nobis dato „fratribus, nunc nobis immerito infeſtis. Dabant ope„ram iſti Miniſtri, ambitione turgidi fratres, ut me „ex ſua parte haberent, & uſi ſunt in eo vafritie indigna „miniſterio ipſorum. Sed per Dei gratiam ipſorum vo„ti non habuerunt optatum ſucceſſum: imò & iſta „Pſeudo Synodus, ab illis tanta cura convocata, in ven„tum abiit, nihil in ea actum eſt. Timentes enim ſuæ „cauſæ, & ne in apricum proferrentur per nos technæ „eorum, Caſtellano Cracovienſi & Palatino Lublinenſi „clam perſuaſerunt, ne Synodicas actiones inchoarent „&c. Sed ut ad diem Staniſlai, ſimilem generaliter con-

 vocarent,

„ vocarent, & *Diſcordiam* Cracovienſi eccleſiæ præfice-
„ rent. Non licere enim abſente Capitaneo Mariæbur-
„ genſi, Caſtellano Sendomirienſi & aliis multis, nobis-
„ cum agere. &c. Dijudicate Fratres, num deceant iſta
„ Miniſtros. Nos d. 13. Cracoviam hujus Menſis
„ convenimus, illorum cauſa: perſeveramus ipſis invitis,
„ ne abſentibus nobis in nos rejicerent culpam. Orate
„ pro illis, & pro nobis: & ad Synodum futuram con-
„ currite: ut incendium Eccleſiæ Dei periculoſum una-
„ nimi conſenſu, ut opus eſt, Emmanuele præeunte,
„ reſtinguamus, & fratres à nobis diſſilientes colligamus:
„ Ventos enim cerebri humani, non verbi æterni ſe-
„ quuntur præſcriptum aliqui: quorum opera & perſuaſi-
„ one Calvinus vir alioqui magnus adductus, certe iniquè
„ Gregorium noſtrum, & eccleſiarum noſtrarum Mini-
„ ſtros accuſavit. Simlerus Tigurinus modeſtius egit:
„ qui in ſuo libello, quo maledico Stancari reſpondet li-
„ bello, ita ſcribit. *Neque nobis de verbis, ut aliqui ar-*
„ *bitrantur, certamen propoſitum eſt? ſed de rebus ipſis, de*
„ *quibus ſi inter nos conveniat, nomina Eſſentiæ aut Perſonæ,*
„ *aut alia ejuſdem generis, quibus veteres uſi ſunt, non pa-*
„ *timur impedimento eſſe concordiæ.* Quare agite Fratres,
„ ut Synodus futura ſub finem menſis ſeptembris ſit fre-
„ quens: à quibuſcunque tandem convocata fuerit.
„ Nos curabimus, ne ultra menſem ſeptembrem proro-
„ getur ejus indictio. Miror nos non evocari unquam à
„ vobis. Certè non gravaremur ullo labore, in tuenda &
„ propaganda gloria Dei, & ejus unigeniti coæterni Filii
„ Sint illi quicunque tandem ſint.&c. Dat Cracoviæ Anno.
„ 1563. *d.* Menſis Maji. 20.

Veſtrarum Dominationum frater & ſervus. Staniſlaus Lutomirski V. D. Miniſter: Secretarius Regius m.p.

Reverendis, pietate & Doctrina Cœleſti Ornatiſſimis Viris, Dominis Nicolao Wendrogowſci, Vilnenſis D. Thomæ Falconio & Martino Cichovio Miniſtris Eccleſiæ Chriſti fideliſſimis, Dominis & Fratribus obſervandiſſimis.

Pacleſio & Krovicio oſtendantur, & aliis piis Fratribus.

Hinc

Hinc jam quivis æquus videre poteſt, Sarnicium cum ſuo Diſcordia iniquè, non cum Gregorio tantùm, ſed & cum tota Eccleſia, quam miſere lacerarunt, egiſſe. Quæ cum fratres ex litteris Lutomirſcii, cujus ut fides minimè ſuſpecta, ita tunc magna erat auctoritas, & aliunde accepiſſent, omnes qui & ſi ſententiæ Gregorianæ non favērent, concordiæ tamen ſtudebant, graviter propterea dolere: in Litvania & Podlachia degentes Patroni & Miniſtri etiam indignari: & ne quid in ſe diligentiæ deſideretur, ad convocandam Synodum, exſtinguendo illi diſcordiæ à Sarnicio & Diſcordia excitato incendio efficax & legitimum medium, animum adjicere: de hac conſilia conferre: tandem eam cum conſenſu Illuſtriſſimi Principis *Nicolai Radzivilii* Palatini Vilnenſis Mordas, quòd oppidum in Podlachia ſitum ei, parebat, ad d. 6. Julii ejusdem anni 1563. convocare. Non deerant laudabili inſtituto pii, & quamvis alieno, utpote difficili tempore, quo ſcil. operæ agreſtes fervent, numero 42. convenerant. In hac Synodo multi acritèr in vulgare de Trinitate dogma invecti: alii tempori ſervientes & conſcientiæ infirmiorum conſulentes, differri abrogationem ejus, uſque quo imbecilles ſenſim in conſcientiis de pura veritate informarentur, è re judicarunt. Synodus illa ſententiam ſuam in hunc modum ad dictum Principem Palatinum Vilnenſem, perſcripſerunt: *Vocabulum Trinitatis & ſi non omnino rejicere potuimus, propter aliquos infirmiores, maxima tamen ex parte præſenti abuſu, illud purgavimus, ut nunc utpote verbum hominis & non divinum minus valoris quàm antea apud multos obtinuerit.* Atque ita hæc quoque Synodus Concordiæ conſervandæ idoneam & commodam rationem, tolerantiam ſcil. & ſecundùm expreſſum Dei verbum inſtitutionem ac veritatis de Deo inquiſitionem, iniverunt. Sed hæc adverſus indomitam Sarnicii ambitionem & effrænem Diſcordiam fruſtra fuêre, Deo permittente, ut qui ſe præfractè veritati oppoſuerat, diſcordiæ invidiâ re & nomine notaretur: qua in re quis non mirabile omen conſideret?

CAP. II.

Quo deſcribitur effectus diſcordiæ: exceſſus Lismanini è Polonia & vita: perſecutio poſt edictum Partzovianum anni 1564. & lites Pontificum adverſus Eraſmum Otphinovium, tùm Judæum Lublinenſem & Semicon iem Aulicum Regium de violato Sanctiſſimo, ut vocant, ſacramento, ubi obiter & de Franco di Franco Italo ac Ivano Tiſcovicio Polono Chriſti martyribus dictum.

CUm ita illud excitatum diſcordiæ à Sarnicio & Diſcordia incendium non tantùm non exſtingueretur, ſed velut affuſo in Synodis tolerantiam vel ſilentium imperantibus paullo aquæ potentius, quæ eſt reactionis, ut naturæ interpretes vocant, natura, ſurgeret, & latius in dies ſerperet, magnum hæc res cordibus piis attulit dolorem. Hinc alii concordiam: alii tolerantiam: utrique pacem ſuadere, inculcare: alii etiam auctoritate canonum in Synodis latorum urgere. Sed cum à partibus Sarnicii & Diſcordiæ, Deo permittente, & ſic ingratum animum puniente, Satana annitente, potentia mundana ſtetiſſet, nulla Reip. Eccleſiaſticæ præſtandæ valebant remedia. Liſmaninus tamen ſtudia redintegrandæ concordiæ vel ſtabiliendæ rei reſumere: media ad hanc rem obtinendam idonea quærere: ad ultimum quatuor illorum Eccleſiæ quarti Seculi Doctorum, Ambroſii, Hieronymi, Auguſtini, & Chryſoſtomi auctoritatem quaſi partibus diſſidentibus conciliandis commodum medium proponere: hinc centonem ex illis conſuere. Id ſcripti, licet lucem viderit, videre mihi non contigit. At horum Doctorum ut ſcripta ſunt in promtu, ita ſententiæ illorum de Trinitate ſunt notæ, ſaltim inveniri facili negotio poſſunt. Cæterùm eorum ſcriptis non pauca vel receptis hodie dogmatis contraria, vel etiam apertè veritati faventia contineri alias diximus. Hic tribus verbis tantum dicemus: Ambroſio Filium eſſe *Deum factum* l. 2. de Trin. Auguſtino *Deum genitum* l. 7. de

de Trin. c. 1. *Mediatorem Dei & hominum, hominem Jeſum Chriſtum* tract. in Joan. 105. de ago. Chr. c. 20. in Pſal. 37. & alibi, præſertim Retract. l. 1. c. 24. Hieronymo *Chriſtum hominem humiliatum donatum nomine quod antea non habuerit.* Chryſoſtomo *Patrem, velut principium, Filio majorem, dici.* Itaque iſtis ipſis ut & aliis omnibus Doctoribus conſentientibus, tutiſſimè fides ſcripturis divinis adhibetur. Volebat inter alia Lismaninus auctoritate illorum Doctorum evincere, quod perinde ſit ſive *tres qui teſtari* in ſcriptura dicuntur, *unum ſive unus* dicantur. Et verum quidem eſt, ſi teſtimonii conſenſum & concordiam ſpectes, poſſe dici *tres teſtes unus ſunt*, ſicut Scriptura Sancta de fidelibus concordibus ait: *Vos omnes unus* [*homo*] *eſtis in Chriſto Jeſu.* Tutius tamen eſt, præſertim cum controverſia de Trinitate agitatur, dicere cum Scriptura *Tres teſtantes in cælo unum*, quam *unus ſunt.* Tres enim teſtes cæleſtes à S. Joanne diſerte recenſentur, at ex illa opinione Trinitariorum unus dicendus foret *teſtis*, non *tres teſtes*, ſicut non tres Dii ſed unus Deus ab eis ſtatuitur. Ut taceam locum illum in antiquiſſimis & probatiſſimis exemplaribus Græcis, Novi inſtrumenti originalibus, & verſionibus Syriaca, Arabica, Æthiopica, Armena, Latina, Sclavonica, non extare, ideoque nulli antiquorum nec ipſi Hilario, qui Ambroſii & Hieronymi ferè æqualis fuit, cognitum, imò ab ipſo Chryſoſtomo, Auguſtino, ut & aliis Doctoribus Græcis pariter & Latinis, ne quid de Luthero, Pomerano Tigurinis & aliis recentioribus dicam, omiſſum fuiſſe, quod hic innuiſſe ſufficiat. Sed illud Lismanini conſilium & ſtudium vanum fuit, & prædicatio veritatis contra dogma de Trinitate & odium patronorum hujus partis vehementer crevit.

Præſertim cum Eccleſiæ Romanæ Theologi ipſius Auguſtini & aliorum antiquiorum veſtigiis inhærentes dogma Trinitatis non Scripturis Sacris ſed ſolis traditioonibus & Eccleſiæ authoritate fundari agnoverint, imò adverſus Lutheri & Calvini ſectatores, qui ſolius Script. S. auctoritatem firmiter adverſus deſtruendos Pontificios errores & corruptelas Eccleſiæ adhibere conentur, urſerint, ut eis ægre facerent dicentes, eos dogma Trinitatis adverſus

Trideitas (ita nos injuria vocant adverſarii, qui nihil minus quam Trideitæ ſumus unius Dei Patris per Chriſtum unicum Mediatorem cultores qui ideo in Tranſylvania Unitarii appellamur) probare adeoque nobis reſiſtere non poſſet. Adde quod Lutherus & Calvinus parum honorifice ipſis de S. Trinitate ſcripſiſſe viſi ſunt: prout quidem iſte plurima SS. Literarum loca nos inter & adverſarios controverſa verâ explicatione ſuis eripuerit. Lismanini conatus ille ſucceſſu caruit; ſed non ſuſpicione & infamia obitus, qui ei in phreneſin lapſo, Regiomonte contigit. Inter hæc evocaverat in Tranſylvaniam *Joannes Princeps Hungariæ & Tranſylvaniæ; Joanne Scepuſio Rege ab Hungaris electo & Iſabella Sigiſmundi I. Regis Poloniæ filia* genitus, Georgium illum Blandratam, qui præclaris meritis magnam auctoritatem apud eum ſibi conciliaverat. Quam ille vocationem tantò alacrius amplexus eſt, quod eum Calvinus miſſis per Poloniam & Litvaniam literis perſequi non deſtiterit: ita ut ei tutam in his oris vitam agere per ejus cacozeliam non licuerit, prout in ſuperioribus expoſuimus. Acerrimis errorum oppugnatoribus partim huc & illuc dilapſis, partim morte ſublatis, opportunum veritatis propagandæ medium cunctis propoſuit Deus, illo anno 1563. typis publicis exſcriptâ Breſtiæ Litvanorum ſtudio & ſumptu immortalis memoriæ Herois Nicolai Radzivilii Palatini Vilnenſis: Bibliorum univerſorum verſione, Poloniæ nondum conſpecta. Quæ quidem ſuſpiciones & obtrectationes malevolorum non effugit. Superior tamen illis fuit, & merito in pretio habita: prout etiamnum habetur. Ita enim hominibus ad legendas, examinandas & intelligendas ſacras ſcripturas, ac animadvertendas corruptelas Eccleſiæ Romanæ, quas diu tyrannide armata propugnavit, via aperta. Hanc verſionem altera *Simonis Budnæi* univerſorum pariter Bibliorum Anno 1572. altera N.T. *Martini Czechovicii* Anno 1577. non levi ſucceſſu ſecutæ. Ibi enim verbis ſacræ ſcripturæ fideliter ad mentem textus Hebræi verſis, homines veri amantes errores receptos tanquam in ſpeculo animadverterunt. Hic etiam annotationibus adjectis pectora ſtudio veritatis & zelo cæleſti flagrantia valde juvabantur.

Ille

Ille ipſe annus 1563. Staniſlaum Laſocium, virum illum non tantum natalibus & officio, ſed & meritis in Remp. & præcipuè in Eccleſiam illuſtrem Petricoviæ rapuit. In cujus locum Staniſlaus Cicovius gente Radvanius, ſuppar zelo ſucceſſit, qui Philipovio in tûenda & propaganda veritate divina non ſegnem ſociavit operam. Fuit is vir natalium & meritorum clarus, ideoque Senatoria Caſtellani Biecenſis dignitate & inſigni Ducis exercituum regni officio decoratus, Comoroviis, Myſcoviis, Lanſcoroniis & aliis pluribus familiis Illuſtriſſimis ſanguine atque adfinitate conjunctus, ſed veræ pietatis invicto & indefeſſo zelo longè Illuſtriſſimus. Is Partzowienſe illud decretum Regium non moratus, cùm Deo potius quam hominibus obediendum eſſe voce & exemplo Apoſtolorum edoctus foret, officii diligens fuit. Decreti verò illius ancipitis periculum Proceres Evangelicæ confeſſionis veriti, imo ictum improvide omnibus ab Eccleſia Romana diſſidentibus intentatum providentes explicationem ejus petierunt & obtinuerunt à Rege æquo & facili, quaſi rigor ſententiæ ſolos peregrinos peteret. Nempe nulli ſtudio conatuive ad oppugnandos & deſtruendos errores Pontificios parcitum, tàm ab advenis quàm ab incolis. Inſigne iſtius zeli exemplum apparuit in illo nobilitate, pietate & ſcriptis clariſſimo Viro Eraſmo Otphinovio, gente Gryphio, Heroibus Chriſtianis, quos rythmo Polonico cecinit, meritò annumerando. Cujus etiam frater Georgius in cœnobio Tinecenſi vitam Monaſticam amplexus eam paulò poſt deſeruerat & ad mortem cum iſto fratre mira concordia & conſtantiâ vixit. Vir non tantum pius ſed & eruditus ſolersque, quod docet liber ſententiarum ex SS. LL. & antiquis Eccleſiæ Doctoribus collectarum haud exiguus, exeunte ſuperiori ſeculo conſcriptus, cujus autographum poſſideo. Eraſmus ille quanto divinæ gloriæ fœdiſſima idololatria contaminatæ arſerit zelo, teſtatur libellus ejus rythmis vernaculis conſcriptus, cui titulus eſt, Diſputatio Piſtoris & Pictoris de diis ſuis, quo & ingenioſè & pie idololatriam Pontificiorum in cultu ſanctiſſimi, ut vocant, Sacramenti abominandam refutavit, & vanitatem ejus pudendam demonſtravit, palma

ma tamen victoriæ Pictori conceſſâ, quod Deus ejus effigiatus & pictus diutius duret, piſtus verò variis caſibus magis ſit obnoxius. Animum illum intrepidum & zelo ferventem inſigni probavit facto. Convenerat tunc illum Staniſlaum Pacleſium primum Miniſtrum Eccleſiæ Lublinenſis, quæ in domo ejus, ubi nunc templum Jeſuiticum ſuperbum conſiſtit, primum, poſt in ædibus nobiliſſimæ Matronæ Oſtroviæ gente Suchodoliæ, illius Petri Oſtrovii gente Gryphii, viri Legatione Turcica & pluribus meritis in Rep. Clariſſimi matris, poſtea alibi, ut ſuo loco dicemus, colligebatur; ubi unà cum aliis Viris piis ſermones pios miſcens & diæ memoriæ Corporis Chriſti Domini ſacra cantum ad ædem Cathedralem ferentium Sanctiſſimum illud, ut vocant, Sacramentum audiens, permotus Pacleſij verbis ad illa: *Non eſt panis ſed eſt Deus*, dicentis: *Eheu! Ubi ſunt jam qui hanc idololatriam non ferrent.* Sponte ſe proripuit, & domo erumpens ac ſacerdotem aggreſſus, quo familiariter utebatur, his verbis affatus. *Aliquoties te monui hoc ne faceres, quo peccas in Deum pollicitus es mihi te id amplius non facturum. Et tamen contumax es.. Recita Orationem Dominicam.* Tradita alteri pyxide cum hoſtia, paret Sacerdos dictis. Poſt quam recitavit Pater noſter qui es in cœlis, Orphinovius ſatis eſſe dixit, & corripuit hominem: *Verè dixiſti Deum eſſe in cœlis. Non eſt igitur in pane, non in pyxide tua.* Inde hanc correptam in terram projecit & pedibus conculcavit. Rei novitate attoniti omnes idololatriæ ſequaces, iſti inviſam audaciam mirari, deteſtari: alii ira efferri, vindictam minari, hæreticum temerarium male mulctandum judicare. At ille per mediam turbam tranſivit & contulit ſe in hoſpitium Viri nobilis, Petri Suchodolii gente Janinii, puriorem religionem ſequentis. Inter hæc idololatriæ patroni magiſtratum adire, in vindictam ciere, provinciæ Propræfectum Petrum Suchodolium illius patruum, Pontificiorum errorum fortem patronum ea cauſa compellare: iſte Arcis præfectum, quem vulgus *Burgrabium* vocat, ad Orphinovium comprehendendum mittere: ipſe cum ſatellitibus idem tentare fratris filium ut reum traderet, flagitare: iſte foribus hoſpitii obſeratis patruo id negare, eundem vi abſti-

abſtineat monere, mitiora ſuadere, tandem omnibus malevolorum conatibus eluſis, Otphinovius urbe exceſſit, & cum provinciæ illius incola eſſet ac bona ibi poſſideret multaque polleret neceſſitudine, nobilitate jura ſua adverſus arrogantiam Pontificum, quorum jurisdictio tandem legibus publicis tunc 1562. & 1565. abrogata fuit, acriter tutante, ab omni injuria immunis extitit. Niſi quod mandato Regio ſiſtere ſe & facti rationem Comitio reddere juſſus fuerit. Illuc ubi ventum, interpoſuit authoritatem ſuam *Nicolaus* ille *Rejus*, vir natalibus, meritis & dignitatibus (fuit enim Aulicus Regius & tunc Ablegatus ad Comitium Regni nomine Municipii Cracovienſis) Clariſſimus, ad componendum iſtud inter partes diſſidium. Cum autem Vir eſſet ingenio amœno & liberalibus jocis ſermones ſæpe conderet, verba tunc pro Otphinovio ita feciſſe legitur: *Offendit Otphinovius Deum, ut putatur & hominem nempe Sacerdotem. Iſti ita ſatisfaciet ex juris præſcripto, cum eum deprecabitur & damnum illatum reparabit. Hoc admodum bene eſt, & facile compenſandum, ſi ſcilicet ſacerdoti pro fracto vitro obolum, pro fracta hoſtia panacia teruncium, (quo novum vitrum & tantillum farinæ comparetur) exſolvat. Dei injuria illius vindictæ relinquenda eſt. Illi namque ſoli ultio competit. Dandum itaque tempus vindictæ. Sumet hanc Deus, ſi ſibi injuria illata fuerit, vel immiſſis fulminibus vel aperto terræ ore, vel alio aliquo modo horrendo. Nam ſi injuriam Moſi factam à* Core, *Dathane & Abirone ſeverè puniit, cum iſtos cum familiis & fortunis terra vivos deglutiit: tantò magis nunc puniet iſtum, ſi ſe ita læſit, ut judicatur. Adhæc nulla tali facinori poſita lex.* Hac ratione Otphinovium periculo exemit, lata tamen tunc eſt ſententia, ut impoſterum modeſtia ab omnibus circa ſacra peragenda ſervetur. Atque dehinc ſacrum illud cum machinis bellicis celebrari cæptum, quæ res deinceps exulceratis temporibus ſæpè damnoſa modeſtiſſimis quoque civibus Cracovienſibus, aliisque ab illa idololatria alienis extitit. Idem ille ſacerdos ibidem Lublini talem hoſtiam ægroto paulo poſt porrigendam ferens, cum prætereundo tabernam, Iudæum adſtantem à tergo manu percuſſiſſet, dicens, Judæe procumbe

cumbe in genua, iſte facto inopinato perculſus ac ſe ſubito obvertens motu hoſtiam manibus ſacerdotis excuſſit. Ob quod multa, ſatis tamen levis, utpote quæ vix centum libras exceſſit; Judæo irrogato. At paulo ante memorandum quidpiam, iſti caſui ſimile, Vilnæ evenit. Agebat tunc in Aula *Semionus* Vir Nobilis Aulicus Regius, & ſolemnes per urbem ineunte menſe Majo peragebantur curſi tationes cum Idolis, quas proceſſiones vulgus vocat. Prætereuntem Semioni diverſorium ſacerdotem & idolum illud quod is ferebat, famulus illius forte fortuna matulam (ſalvus ſit oculis honos) effundens deſuper per feneſtras lotio abluit. Tractum à Pontificibus facinus in contemtum divinæ Majeſtatis, & caſus in culpam tranſiit. Accuſatus apud Regem Semionus, & in jus vocatus ſiſtit ſe Regi. Comparent delatores numero & autoritate Patronorum fulti. Ibi Semionum accuſare facinus exaggerare ſeveram pœnam obtentu contumélioſe habiti eoque graviter offenſi numinis exigere. Semionus, cui multi Amici & Aulæ familiares aderant, defacta injuria quod cum poſſideret certa bona, tanquam incertæ ſedis & fortunæ homo ac erro in jus tractus fuerit, queri, accuſatorum iniquitatem importunam utpote, qui ſe ut famulum facti reum caſtigaret, non convenerint, nec verbo compellarint, dolere; vitam honeſtè ſemper & ſine offenſa in Aula tranſactam appellare: non proceſſiſſe eos ſecundum gradus juſtitiæ & æquitatis, regerere. Illi vero factum excuſare, vindicandam ſibi pro virili fuiſſe injuriam Deo illatam, ejus enim non ſuam agi cauſam, ſuam privatam injuriam ſe illi condonare, teſtati. Tum demum Semionus adhibito de more præcone & teſtibus nobilibus inſcribi protocollo verba Pontificum injuriam ſc. ſuam Pontifices illi condonare & ſolam divinam vindicare velle, curavit, & quod ad Divinam injuriam attinet differri cauſam tanti momenti à Patrono defendendam, poſtulavit. Quod ei non negatum Digreſſus à Rege inſtruit convivium invitat amicos, quibus cum poſtquam largius ſe invitavit compellat iſtos: grande ſibi negotium apud Regem expediendum eſſe: invitare ſe eos ut ſibi tunc adſint: Non deſerturum ſe vadimonium: habere enim ſe quod ſibi ſit

ſolatio

ſolatio & præſidio: utpote cui Pontifices accuſatores culpam ſuam condonarint, ſolam Divinam vindicaturi ſe id protocollo inſeri curaſſe: nondum adeſſe terminum præfixum: antequam is appetat Deum illum ligneum in cœlos aſcenſurum ita in judicio non compariturum, plenam, proſequendæ, cauſæ poteſtatem Pontificibus non relicturum: ideò hos cauſam non proſecuturos: ſed ſe denuò illis negotium juſtè & meritò ob illatam ſibi injuriam faceſſiturum. Hæc poſtquam acceperunt illi, non comparuere ad diem dictam. Comparuit iſte & publicè teſtatus accuſatores, non veniſſe ad vadimonium, partem quæ dicitur læſa profectam eſſe in cœlos, nec mandatarium ullum comparere à parte adverſa: nullius ſe criminis reum eſſe, petiit ſe abſolvi. Ita & hæc cauſa in ludum & jocum vertit. Felicia adhuc erant illa tempora. Non tulit in hac ipſa urbe Vilnenſi inultam parrheſiam ſolam feſto illo corporis, ut vocatur, homines idoli ſequaces officii admonentem *Francus de Franco* Italus, Anno 1611, Truci & nefanda morte ſublatus ſed & *Jvanus Tiſcovicius* Bielſco Oppidi Podlachiæ incola, calumniâ in terram projecti & pedibus conculcati illius idoli obrutus, ac morte atroci Varſaviæ eodem anno peremtus, de quo ſuo loco dicemus.

CAP. III.

De Pædobaptiſmo oppugnato expugnato, ejecto.

Satis diu & impunè infantilis error orbi Chriſtiano illuſit, nullo prorſus divinæ auctoritatis fundamento nixus, & primævæ aliquot ſeculorum praxi contrarius. Namque in ſacris litteris toties legitur inſtitutio Chriſti cœleſtiſſimi Magiſtri, & Apoſtolorum, de docendis, ad fidem & obedientiam pietatis perducendis ac demum baptizandis hominibus, ſed nuſquam de baptizandis vel baptizatis infantibus. Quod quidem tertio ſeculo in Africa, quæ ſemper monſtra excludebat, fieri cœptum

à non-

à nonnullis, ab aliis non in Aſia ſolum ſed & in ipſa Africa reprobatum, ita ut & quarto ſeculo liberi Epiſcoporum (teſtis Gregorius Nazianzenus) & aliorum fidelium, & vel ab Epiſcopis educati (teſtis Chryſoſtomus) in Chriſtiana religione inſtituti, dicti catechumeni, pro quibus Catecheſes conſcribebantur, adulta demum ætate baptiſmum ſuſceperint, ac nonnulli nondum baptizati vel miraculis inclaruiſſe (ut S. Martinus) vel ad Imperatoriam majeſtatem evecti, (ut Conſtantinus Magnus, Filius ejus Conſtantius, Theodoſius Major, & Valentinianus) vel etiam ad Epiſcopatus curam (ut Ambroſius & Nectarius) aſſumpti legantur. Quos inter nonnulli ſtudio baptiſmum ad ſuprema vitæ tempora differebant, ut falſa opinione inducti, lavacro illo in extremo Spiritu peccatorum maculas veluti abluerent. Inde conſtat Valentinianum Juniorem citra baptiſmum exceſſiſſe, Ambroſio tamen præclare laudatum & an eundem Conſtantinus Junior & Conſtans Fratres ſuſceperint, ignorari. Quinti demum ſeculi Anno XVIII. in Conſilio Milevitano (adeò hunc infantem naſci, ali, adoleſcere in Africa oportuit) neceſſitas baptiſmi infantibus, ut S. Euchariſtiæ participes fieri poſſent, auctoritate Innocentii Pont. Rom. & Auguſtini Epiſcopi Hipponenſis, impoſita, quæ, communione licet infantium Concilii Tridentini authoritate ſublatâ, etiamnum apud pleroſque vim tyrannicam exercet. Non deerant quidem, qui ſubindè recepto iſti errori prioribus ſeculis contradixerint, ut alibi docuimus. Sed in noſtra Polonia primus eum *Mathias Albinus* Verbi Divini in Ivanoviciano ad Cracoviam Miniſter oppugnaſſe ſcribitur, ut ſuperiori libro diximus. Secuti hunc *Petrus Pulchraninus* Germanus, Scholæ Bichavienſis in Provincia Lublinenſi Rector, *Staniſlaus Paklesius* Paſtor Lublinenſis; imprimis autem ille *Petrus Goneſius* (qui contra Pædobaptiſmum epiſtolam ad Laur. Criſcovium Virum nobilem & verbi divini apud Litvanos Miniſtrum Anno 1562. ſcripſit) & *Hieronymus Pickarſcius*, quos ſupra vidimus. Memoriæ proditum eſt, Cajavienſes, quæ provincia Pruſſiæ contermina, primos in pædobaptiſmum inſurrexiſſe auctore *Martino Czechovicio*,

qui

Digitized by Google

qui ut alia dogmata, ita & hoc de baptiſmo adultorum à Petro illo Goneſio hauſerat. Baptiſmus Infantium vel potius rhantiſmus, quæ vox ſcriptoribus ſacris de aſperſionibus legalibus uſitata, cum pietatis & miſerationis infantium ſpeciem præferat, adhæc diuturna praxi inoleverit, & baptizantibus ac baptizatorum parentibus non parum lucri adferat, factum eſt, ut non tantùm Pontificii, ſed & Calviniani non minus pro eo, quàm pro Deo Triuno acriter depugnarint purioris veritatis ſtudioſis, è contrario fortiter bonam cauſam tutantibus. Exortum Vilnæ Litvanorum (ubi *Simon Zacius* Proſſevicius Senior Eccleſiæ illius confeſſionem ediderat ſuæ Eccleſiæ pro pædobaptiſmo ibid: Anno 1559. impreſſam) ea de re diſſidium, præſertim inter Martinum Czechovicium, cæteris magis oculatum, & Nicolaum Wendgogovium Miniſtros, illo oppugnante, iſto propugnante pædobaptiſmum unà cum Paulo Superintendente Eccleſiarum Litvanicarum, effecit ut Anno 1565. ad d. 10. Junii Bræſiniam Cujaviorum Synodus indiceretur. Cui XXXII. Miniſtri, XVIII. auditores intererant: in qua quidem diſſidium illud inter Czechowicium & Wendrogovium ſopitum, ſed negotium ipſum decidendum ad Synodum Wengroviæ in Podlachia celebrandam remiſſum fuit. Interim epiſtola ab illa Synodo ad cœtum Wilnenſem in hunc modum manu Staniſlai Lutomirſcii Eccleſiarum Minoris Poloniæ Superintendentis exarata fuit, cujus exemplar hic apponi veritatis & pietatis ratio exigit.

Gratiam & pacem æternam cum accremento lucis vobis Fratres dilecti ſincero Chriſtiano corde precamur.

„ AGant fideles debitas gratias Patri cœleſti, qui facit ut quotidie magis magiſque perſpiciamus fidelibus inter ſe unum cor & unam animam eſſe, licet longè ab ſe ſint diſſiti, prout id apparuerit magno cum omnium noſtrûm ſolatio ex benevolentia veſtra erga nos fratres veſtros, miſſis ad nos per tot terrarum ſpatia, nulli parcendo ſumtui, duobus fratribus è medio veſtri, Wendrogowio & Andrea Ciznera,

„ & quod majus eſt, declarata veſtrâ fiduciâ erga nos;
„ quibus exorta inibi diſſidia componenda commiſeritis.
„ Idem ille Pater cœleſtis vos & nos Spiritu ſuo Sancto
„ roboret, ut in vera caritate creſcamus uſque ad vitam
„ æternam. Nos viciſſim vobis, fratres perdilecti, cor-
„ da noſtra ſincera & promtæ benevolentiæ plena offeri-
„ mus, nulli dubitantes, vos ea eodem affectu, ut ſole-
„ tis, grato ſuſcepturos: qua ſpe freti libenter accedimus
„ ad componenda diſſidia inter vos ſuborta, eccleſiæ Dei
„ noxia, ad gloriam Dei, in nomine Domini noſtri J. C.
„ non ut vobis hac occaſione diſſidii dominemur. At pro-
„ inde vos reddimus certiores, factam eſſe inter fratrem
„ Wendrogovium ac Paulum Superintendentem ab una,
„ & Martinum Czechowicium alioſque fratres, qui ſe
„ injuria à Fratre Wendrogowio affectos opinabantur,
„ parte ab altera conciliationem. Oſtendit enim ſpiritus
„ S. ab utrinque peccatum fuiſſe, non leviter læſam &
„ contriſtatam Eccleſiam Dei per facta eorum inconſi-
„ derata & temeraria, quibus ante oculos eorum poſitis,
„ operante Spiritu S. ad agnoſcendam culpam & agen-
„ dam pœnitentiam, adeoque ad redintegrandam coram
„ nobis concordiam perducti ſunt. Id ſolum reliquum
„ eſt, ut offendiculum, quod fecerunt Fratres Wendro-
„ govius & Martinus ibi ubi illud factum ſcil. coràm
„ Eccleſia veſtra deponant, & miſſum faciant, citra invi-
„ dioſam commemorationem injuriarum vel exacerbatio-
„ nem animorum: publicè tantùm confitentes delicta, ut pa-
„ cem & caritatem gloriæ divinæ ſtudio conſervent ſecun-
„ dum ſanctam Dei voluntatem, & apud fratres ſororeſque
„ culpam verè contrito corde deprecentur. Cum autem
„ acceperimus & alios fratres cætus veſtri, inprimis Ca-
„ terlam & Carnicium magnam iſti ſcandalo præbuiſſe
„ occaſionem; ideo per Deum oramus, ut humiliatis
„ cordibus & mutua conciliatione ac deprecatione, non
„ tantum illos fratres ſoróreſque, ſed & nos conſolentur,
„ quo Deus inde referat gloriam, Satanas verò hoſtis con-
„ cordiæ & caritatis pudorem. Quod vos pro promta
„ benevolentia veſtra facturos minimè dubitamus, ut
„ triſtitia ex diſcordia orta tanto majus fidelibus adferat
„ gaudium.

Digitized by Google

„gaudium. Ut autem deinceps in omnibus actionibus veſtris „ modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, nihilque fiat „ ad contumelia afficiendum nomen Dei, ſed omnia in ſpiri- „ tu lenitatis & vera caritate peragantur, per Deum ro- „ gamus. Pariter obſecramus ut illud incommodi, quod „ ex ſuborta de baptiſmo diſceptatione evenit, in ſola- „ tium veſtrum & noſtrum mutuum vertat. Nam quod „ ad baptiſmum attinet, de quo nata inter vos eſt quæ- „ ſtio, ne omnino ſpiritui divino repugnemus, propriâ „ eaque crebrâ edocti experientiâ ex conſilio S.S. tale tem- „ peramentum inventum eſt à nobis, quò diſſidentes ſe „ invicem æquari putent, ne ab utrinque quiſpiam ad ali- „ quid reclamante conſcientiâ faciendum cogatur, ſed ut „ omnes pacem illibatam conſervent, abſtinentes titulis „ invidioſis Anabaptiſtarum vel antagoniſtarum, perſeve- „ rantes in precibus ad Deum ardentibus, expectantes tem- „ pus Synodo præfixum, quo Deus pro ſua miſericor- „ dia unam viam monſtrabit, in qua nullus fidelium „ impinget, cum ſit ovis obediens paſtori ſuo, quin „ potius tantò majori cum ſolatio geſtit ſolam Paſtoris „ ſui in negotio æternæ ſalutis audire vocem, prout id „ experti ſumus è triſti carcere & infinitorum Antichriſti „ errorum vinculis educti. Qua de re plenius vobis referent „ fratres. Nam hac quoque fini convocari Synodum „ curabunt per iſtum Superintendentem, quem vos con- „ corditer elegiſtis, & cui obedientiam in Domino ſecun- „ dum verbum Dei debetis, eique adjumento eſſe.

Synodus iſta Wengrovienſis, quod oppidum eſt in Podlachia, indicta eſt ad d. xxv. Dec. quo illuc è vicinia tanto plures convenirent fratres Litvani, qui pædobaptiſmum propugnabant. Aderant ibi XLVII. Miniſtri, Proceres & Nobiles, præter populum, XIV. cujus præſes conſenſu omnium Hieronymus Philipovius conſtitutus eſt: Miſſæ ad hanc Synodum litteræ ab Illuſtriſſima Matrona Kiſciana Palatina Vitepſcenſi, ab Anna Radivilia, & ab aliis privatis fratribus ſororibuſque: tùm ab Eccleſiis & Senioribus diſtrictuum Sidlovienſis, Lublinenſis, Breſinenſis, & Chelmenſis, & à Synodo Eccleſiarum in regione Carpato monti ſubjecta. Qui omnes

ſcriptis ſuis monebant, ne memores officii erga Deum paterentur quidquam Eccleſiis inferri, quod non ferrent Scripturæ Divinæ, ſed darent ſedulo operam, quò omnes concordiam inter eos & caritatem ad ædificationem, non contentiones & ſchiſmata vigere audirent. Poſt multas utriuſque partis diſceptationes, acerrimè tàm his oppugnantibus, qnam illis propugnantibus Pædobaptiſmum, facta eſt concluſio talis.

Concluſio Sacræ Synodi Wengrovienſis in Articulo veri baptiſmi jam decreti, confirmati ac concluſi penultima Dec. Anno Domini 1565.

Ad gloriam Dei noſtri & Jeſu Chriſti Filii ejus, & omnium fidelium ſolatium.

„NEgotium quod hîc Wengroviæ præcipuè agitatum fuit, de baptiſmo, ut nihil jam de eo dicamus, hanc quæſtionem jam à triennio in Polonia, „at longe prius in Litvania à fratribus excuſſam, cum „primis & publicè in Synodum Breſinenſem, allatum „fuit. Cum autem ibi finem accipere non potuerit, „ex hac cauſſa, quòd ſe quidam illuc imparatos, alii „nullis mandatis fratrum, citra quorum voluntatem „quidquam inchoare religio ſibi ſit, inſtructos acceſſiſſe „dixerint, & aliam Synodum ea fini ſine mora convocari poſtularint: ideò omnes eorum deſiderio aſſenſi „ſunt, cum hac cautione, ne impoſterum quiſquam „ignorantiam oſtendat, vel aliam excuſationem adferat, „ſed ut quivis ſe quàm optimè poſſit ad tuendam cauſſam ſuam præparet, & aliis quorum hæc ſcire interſit, „& qui illuc venire & de hac re agere velint, notum „faciat. Quod factum eſt Breſiniæ ad nuper elapſum „feſtum Pentecoſtes. Cui fini indicta jam eſt Synodus „huc Wengroviam, in præſens, id eſt ad feſtum, quo „memoria Natalitiorum Filii Dei anniverſaria celebratur, conſentiente illa priore Synodo, cui intererant „Superintendentes Frater Lutomirski, Nicolaus Zytno, „Danus Bylinius, Gregorius Paulus, Staniſlaus Pacleſius, „Martinus Crovicius, Bartholomæus ex Majori Polonia

„Pau-

„ Paulus ex Litvania, & alii multi Miniſtri & fratres.
„ Quos nominatos Superintendentes ratio officii à di-
„ cta Synodo Breſinenſi impoſiti urgebat, ut domum
„ reverſi Synodos indicerent, quo cuivis auditorum,
„ quibus eloquia Dei diſpenſant, conſtare de hoc nego-
tio poſſet, & quò Eccleſiæ è medio ſui quos vellent, ad
„ Synodum Wengrovienſem, hujus quæſtionis diſceptan-
„ dæ cauſſa, ablegarent. Ea fini Synodus iſta convoca-
„ ta eſt huc Wengroviam, eò quòd fratres Litvaniam
„ incolentes ſemper ſe in Poloniam ad celebrandas Syno-
„ dos evocari, fratribus Polonis nunquam propterea in
„ Litvaniam vel vicinam regionem commeantibus, que-
„ rerentur, quo nomine piæ memoriæ Illuſtriſſimus D.
„ Palatinus Vilnenſis nos admonebat, quod monendum
„ hoc loco erat, ne quis nos autumet aliâ quadam de-
„ cauſſâ locum hunc elegiſſe. In qua quidem Synodo iſte
„ ordo ſervatus fuit, ut poſt abſolutas ſingulis diebus
„ preces in Eccleſia, fratres in locum deſignatum convene-
„ rint, ubi propoſita fuit iſta quæſtio: An baptiſmus infan-
„ tium ſit ſecundum verbi divini præſcriptum inſtitutus,
„ nec ne? In quam rem omnes & ſinguli ſuffragia ferebant ex
„ ordine, tàm Superintendentes & Miniſtri verbi Divini,
„ quam reliqui fratres, quovis rem iſtam ſecundum
„ modulum virium à Domino conceſſarum deducente.
„ Dehinc habiti ſunt ea de re a nonnullis fratribus ſermo-
„ nes ultro citroque tendentes. Id ſex dierum ſpatio fa-
„ ctum, & quidem ita, ut integri dies iſti negotio impen-
„ derentur, non digredientibus fratribus. Alii demon-
„ ſtrabant ex Verbo Dei & hiſtoria Euangelica inſtituti-
„ onem & mandatum Filii Dei de Baptiſmo: dein exem-
„ pla ex Actis & epiſtolis Apoſtolicis, producentes multa
„ loca, quibus ſuperſtruebant ſententiam ſuam & fundabant
„ fidem ſuam, proferebant, dicentes ſufficere ſibi ſolas
„ divinas ſcripturas. Cum vero multi humanam reſpici-
„ ant authoritatem, diſquirentes quid retro actis ſeculis
„ geſtum fuerit, ideo iidem aliorum cauſſâ certis in-
„ diciis demonſtrabant, in antiqua Eccleſia parvulos non
„ fuiſſe baptizatos, deducta aſſertione ſua ex hiſtoria
„ Eccleſiaſtica, & ſcriptis veterum Patrum temporibus

„ Apoſtolicis proximorum. Inſuper demonſtrabant hoc „ex Agendis , id eſt libris, ex quibus baptiſmum peragunt Romanenſes , Ruſſi, Armeni, Græci, Wittebergenſes , & noſtris propriis , quibus vel hucuſque „uſi fuerimus , vel etiam num utamur : ex quibus ad „oculum patet cuivis, qui fideliter id conſiderare velit, „ rem hanc ad infantes non pertinere. Alii contra , qui„bus hæc res diſplicuit, iſtis repugnabant & ſat multum „improbabant, propugnantes parvulorum baptiſmum, „ & argumenta adferentes novitiorum , qui multis de „ hac re ſcripſerunt , quæ etiam Eccleſia Vilnenſis deſcripta miſit , & quæ hîc fuêre lecta. Inde talis con„cluſio ſecuta; ut iſti quidem qui parvulos baptizandos „eſſe contenderint, ſuam opinionem mordicus retinue„rint : alii verò qui hîc hæſitarint , & ſi nondum con„ſenſerint, noluerint tamen contumaciter contradicere, „ſed potius promiſerint, velle ſe quod verum & rectum „ſit, diſcere. Itaque cum in Eccleſia Dei vera alter al„teri dominari non poſſit in fide , nec ad eam cogere „ utraque pars permanſit in ſua ſententia , prout tunc „quidem divina voluntas tulit. Adeoque qui tunc in „conſcientia verbi divini robore convicti fuêre , nolunt „amplius facere quidquam quod videant & ſentiant ver„bo Dei adverſum , quin potius quod cum verbo Dei „ſincero convenit in poſterum ſincere debent docere , „ pariter & de hoc negotio libros edere poſſunt, dummo„do nil publico inſciis Eccleſiarum vicinarum ſenioribus „committant, tali tamen moderatione, nequemquam præ„gravent, vel nominent , præter hunc qui apertè & „præfractè huic ordinationi Filii Dei adverſari ſuſtinuerit, „quo hac ratione caritatem illibatam conſervent , dum„modo nil ſit divinæ gloriæ contrarium , vel conſcien„tiam prægravans. Ad hæc mentio à nonnullis inje„cta , ut baptiſmus infantibus non conveniat, ita tan„to minus quenquam baptizatorum in infantia opinari „ poſſe, ritè ſe baptizatum, quam rem rationibus & ex„emplis probatum ivêre. Quibus quidem pauci præ„buêre aſſenſum. Erant tamen , qui de eo edoceri cu„perent. Cum autem reperti fuerint , qui impium Mo-

Digitized by Google

„ naſterienſium facinus in medium protulerint, ea fini
„ ut noviter introductæ (de catechumenis baptizandis)
„ ſententiæ invidiam conciliarent, & nos ad abjicien-
„ dam illam, intuitu turpis illius facinoris, inducerent;
„ iccirco Deum hominesque teſtati ſunt, quos illa ſu-
„ ſpicio petebat, quodquemadmodum adhuc ſincerè ob-
„ temperarint Magiſtratui à Deo dato, ita inpoſterum
„ juvante Deo; tantò majorem daturi ſint operam, &
„ pro ſua virili parte allaboraturi ad finem uſque, ut
„ idem non verbis, ſed factis teſtentur, Deum invocan-
„ tes & ei ſupplicantes, pro ſuo Magiſtratu non tan-
„ tùm ob timorem, ſed etiam ob conſcientiam, prout
„ Apoſtolus docet Rom. XIII. Quòd ſi quis aliud illis im-
„ putare velit, is coram tribunali divino tantæ calu-
„ mniæ reddet rationem, ibidemque loci admonebant ſe
„ officii, quò ſcil. & ipſi facerent, & auditores à Deo
„ ſibi creditos pari modo ſolerter inſtituerent: tùm et-
„ iam exemplo veræ regenerationis & pietatis in modeſtia,
„ ſincera caritate, & erga contradicentes lenitatis Spiritu
„ conſpicuo prælucerent, & pro adverſariis Deum depreca-
„ rentur, ne contumelia Dei verbum afficeretur. Quum
„ verò nulli non acquieverint, ne eis offendiculum
„ poneretur admoniti ſunt memores ſint, cum Deus nos
„ vinculis Antichriſti expedire occæperit, quî circa tracta-
„ tionem rerum minoris momenti, ſcil. de imaginibus,
„ de miſſa, tùm de cæna Domini ſat diu, hinc de Me-
„ diatore: demum de cognitione unius veri Deï, & vero
„ filio ejus unico, alia ut taceamus, multi conventus
„ fuerint facti, in illis circa ſingula rerum capita ſubor-
„ tæ contentiones, diſſidia: quàm non omnes verbum
„ Dei receperint: quidam tamen in melius profecerint:
„ alii contra defecerint, & poſtquam ſemel transfugæ
„ facti ſunt, non amplius caſtra noſtra ſequantur; quod
„ quidem & temporibus Apoſtolicis non erat inſolens:
„ ad ultimum nec ipſi Filio Deï omnes fidem adhibuerunt,
„ nec omnes ſimul crediderunt. Tunc & admoniti fuere
„ omnes, nequiſquam id miretur, nec in ſequiorem tra-
„ hat partem, quod in iſtis colloquiis habiti aliquando
„ fuerint ſermones, qui cuipiam videri poſſint immo-
„ deſti & injurii: cum in ejus modi rebus vix aliter fieri

 poſſit,

„ poſſit. Verum tamen ibidem loci mutuò ſe dèprecati „ offenſam condonavêre & in caritate ab invicem diſceſ„ ſêre. Hæc autem cuncta memoriæ cauſsâ adnotata ſunt „ pro temporis ratione, certum rei iſtius cuivis, qui „ ſufficienter de ea edoceri voluerit, fide idoneorum te„ ſtium probamus. Aderant enim iſti tranſactioni omnes „ ut Superintendentes, ita Miniſtri & fratres, in quorum „ oculis & auribus cuncta hæc fuêre geſta, talis conclu„ ſio facta, quæ poſtmodum conſcripta, & coram o„ mnibus lecta. Adhæc omnes rogamus & admonemus, „ ſi quid alicui in nobis minus placuerit, vel ſi quis no„ ſtræ bonæ famæ detractum iverit, ne ad culpandam & „ damnandam hanc rem properet, ſed potius nobis alte„ ram relinquat aurem, ac demum utraque parte auditâ, „ pro conceſſo ſibi Divinitus dono, judicium ferat. Nos „ parati ſumus, divinâ aſſiſtente nobis gratiâ, cuivis ra„ tionem ſufficientem de his ex verbo Dei reddere, pro„ ut & ipſi ex eo diſcimus, cui ſoli in ſolidum acquie„ ſcimus, & per omnia ſemper acquieſcere volumus: Deo „ gratias agendo, quòd nos ex hac abominanda Babylo„ ne educat, in eo maximum collocantes gaudium & ſo„ latium, quòd omnibus reliquis optamus, eoſdemque „ commonefacimus, ne ab inanibus ſeculi iſtius pende„ ant, quæ cito relinquere neceſſe habebunt, & compa„ rere coram illo Domino, qui nullos, etiam maxima pol„ lentes auctoritate, verebitur, & cui quemque opor„ tebit omnium factorum reddere rationem. Dabantur „ Wengroviæ d. 10: Dec. 1565.

Staniſlaus Lutomirſci Superintendens conſentiente Synodo.

HAcce Synodo ſoluta poſtquam Vilnam, qui ad eam ablegati fuerant, reverterunt, ac quomodo utraque pars hanc rem controverſam diſcuſſerit, quidve de ea concluſum ibi fuerit retulerunt, ac demonſtrarunt ſe & paucis nonnullis Litvaniæ Miniſtris exceptis, uno animo & una voce ſententiam illam de rejiciendo parvulorum & reducendo catechumenorum & credentium baptiſmo.

ptiſmo, latam fuiſſe; non acquieverunt huic tranſactioni Vilnenſes, quin potius literas aculeato ſtylo ad Breſtenſes exararunt, quarum exemplar merito appono. *Magnum fratres in Chriſto dilecti, concepimus omnes dolorem, quem & alii fideles concipiant neceſſe eſt, videndo adeò dolenda & noxia in Eccleſia Dei diſſidia, his præſertim ultimis, & calamitoſis temporibus, quibus, ſecundum prædictionem Chriſti, Apoſtolorum & Prophetarum Domini apertam, multi apparent, qui fidelibus timorem incuſſuri erant, prout etiam incutiunt, nominatim & imprimis iſti qui ſententiæ ſuæ nimium falſi adeo vehementer & præfractè infidelium parentum liberorum baptiſmum debacchantur, quales Prophetæ apud vos, & apud nos non pauci reperiuntur. Hanc abominandam peſtem alia ſequuntur, quod nonnulli haud ita pridem magna cum jactura experti, quod aperta ſcriptorum teſtimonia docent. Itaque nos fratres dilecti, officio Chriſtianis conveniente defungi volentes, vos pro ea, qua vos fraterna complectimur caritate adhortamur & oramus per Deum, ne circumferamini levibus ventis dogmatum ab hominibus maleferiatis profectorum ſedulo ac conſtanter providentes quid mali inde ſequatur. Certum eſt ex iſta jam olim ab Eccleſia Dei ſibilis exploſa ſententia converſionem Reip. & everſionem Eccleſiæ Domini provenire. Rem ita ſe habere, haut ita pridem Deus manifeſtavit; Videmus enim quomodo in inſtituto ſuo miſeri iſti homunciones procedant. Teſtati ſunt ante hac acquieturos ſe, ſi ſolos adultos bona dictante conſcientia baptizent. In præſens jam de Virtute in Virtutem progredientes baptiſmum ſuum indubium vocarunt, aperte dicentes, ſe non fuiſſe baptizatos. Poſtquam verò voti compotes fient, judicabunt ſe tali baptiſmate factos liberos & verè ſpirituales. Ita ſe dilatabunt plus pluſque artes ſuas ut boni iſti Spirituales hos qui e medio lapſi fuerint vel peccârint, æternæ damnationi & infernali pœnæ addicant, negatâ eis pœnitentiâ. Hæc libertas eos, ut nimiam de ſe opinionem concipiant, ſimulabit quæ ambitioſa opinio eò perducet eos, ut neminem ſupra ſe patiantur, imo ut omnes, judice Apoſtolo Paulo, libertatem velamen cupiditatum ſuarum habeant. Ut nil dicam de aliis facinoribus, quæ ex iſto fætido rivo antehac promanarunt,*

quæque etiamnum inde, ſi res eis ex voto cedat promanare oportet, & ſi iſti qui hujus inſtituti fundamenta ponunt, ſpecioſis id commendare nitantur coloribus & incruſtent. Sed omnia hæc dies Domini patefaciet. Iterum iterumque vos hortamur, & rogamus, fratres dilecti, ut longe fugiatis hanc peſtem Anabaptiſticam, & alios commonefaciatis acquieſcentes ſimplici inſtitutioni & Euangelio Chriſti, quod talia ſubtilia phantaſmata ignorat, ſed omnibus Dominum accedentibus gratiam & vitam æternam pollicetur. Putamus fratres dilecti vos hanc noſtram admonitionem fraternam boni & æqui conſulturos, & conſtantiam ad extremum ſervaturos, orantes nobiſcum Patrem cœleſtem, ut nos ab ejusmodi inquietis hominibus in integritate, & pace clementer conſervet. His vos Deo commendamus. Dabantur Vilnæ Anno 1566.

Miniſtri & Seniores & Diaconi Eccleſiæ Chriſti quæ Vilnæ colligitur.

Ad has literas tam acerbas Breſtenſes tale reſponſum remiſerunt.

Deus Pater Domini Jeſu augeat veſtram fidem. Amen.

INgentes vobis, fratres dilecti, agimus gratias, quòd nos fratres veſtros, non tantum litteris compelletis, ſed & triſti corde commonefaciatis, & adhortemini, ut diligenter nobis à falſis Prophetis caveamus. Nos equidem in his oris adjuvante Deo ejuſmodi Pſeudoprophetis non auſcultavimus, nec auſcultare volumus, quin imò ut nos ſemel verbo Dei & Patris noſtri ſubjecimus, ita adhuc in hoc inſtituto conſtantes permanemus, & auxiliante eodem Patre clementiſſimo auſcultabimus unico Magiſtro, quem ille nobis dedit & declaravit, ut noſtræ profeſſioni ſatisfaciamus. Chriſtianorum namque nomine inſignimur ab iſto Filio Dei Chriſto Domino noſtro. Cum autem memineritis, futurum fuiſſe ut fideles dogmatis Pſeudoprophetarum turbarentur, hoc equidem convenit cum eloquiis Doctoris noſtri Pſeudoprophetas qui ante ſe venerant & extra ſe hominibus vitam æternam pollicebantur, fures & latrones appellantis, & docentis,

Digitized by Google

oves vocem eorum non audiviſſe, nec vocem alienorum noſſe, ſed obedire & obſequi unico Paſtori ſuo. Hujus Euangelium non eſt occultatum niſi perituris. Icciroo nos nullum in eo ſcandalum patimur, nec ulla ratione turbamur eo quo vos turbamini, nimium vobis tribuentes. Nam Pædobaptiſmum verbi divini auctoritate fundari dicitis, nec tamen illum inde documentum ejus profertis. Hoc ſolum in ſubſidium cauſæ ſumitis, quod docentes Pſeudoprophetis non eſſe adhibendam fidem, ipſimet de his prophetis quæ nec noſtram nec Miniſtorum noſtrorum mentem ſubiêre. Appellatis hanc peſtem & ruinam Reip. ac Eccleſiæ Dei. Nos vero id judicamus eſſe emendationem Eccleſiæ Apoſtolicæ, ut credentes & confitentes fidem ac regenerati ſacramentorum Domini participes evadant. Admonetis nos ne circumferamur quovis dogmatum humanorum vento, & ipſi inſtitutum filii Dei humana auctoritate ſubvertitis, prout id & in proxime habita Synodo patuit. Nil enim illuc ex verbo Dei depromptum miſiſtis, ſed illos quos vobiſmet in teſtes elegiſtis, & lapides adverſus Filium Dei collegiſtis proferentes Virgam Magiſtratus. At enim nos juvante Deo non retrocedemus, nec ſibilis nos ab inſtitutione Filii Dei abſterreri & explodi patiemur. Omnes hic junctim ſumus per Dei gratiam, nec diſcimus ferociam vel illa abominanda Antichriſti, vel etiam Monaſterienſium facinora, ſed potius doctrinam Chriſti, Magiſtratus reverentiam & obſequium, non tantum ob metum, ſed & ob conſcientiam. Diſcimus etiam vitam piam domi agere cum uxoribus noſtris, ut qui ſciamus Deum ſoli homini mulierem creaſſe, & digamos puniviſſe: quod ubique ſcripturæ docent, quod filii digamorum vel cubilia paterna polluerint, vel domibus ejecerint, vel violentas manus ſibimet intulerint. Diſcimus etiam ex facultatibus noſtris miniſtrare uſibus gloriæ divinæ, ſcientes integrum eſſe fratribus poſſidere prædia: cum & Apoſtolus Paulus ab his divitibus eleemoſynas collegerit & Eccleſiæ detulerit. Conamur etiam Deo adjuvante fieri ſpirituales & liberi ab omnibus quibus conſcientias noſtras homines prægravabant. Hanc vero Spiritualem perfectionem non ita Miniſtri noſtri (quos miſeros homunciones indigitatis) intelligunt, ne qui ſemel colla jugo verbi divini ſubmiſerè,

Digitized by Google

miſêre, amplius labantur, vel quaſi tentationi non ſint obnoxii. Namque Dominus electos perpetuò orare juſſit Patrem ſuum, ut ſibi debita vel delicta condonet. Apoſtoli quoque baptizatis liberis Dei cum peccant, Mediatorem & Advocatum Jeſum Chriſtum apud Deum oſtendunt. Quin imo, neceſſe foret verè regnum Chriſti ipſi hîc datum, niſi lapſi ſpe remiſſionis peccatorum erigerentur. Altera enim pars regni ejus, in eo ſita, ut agat Mediatorem & Propitiatorem his qui paſtoratum ejus nôrunt. In judicio Dei, ad quod & vos provocatis, reddent rationem Domino noſtro iſti Prophetæ, qui veritate & certo eloquiorum Dei defecti, convolant ad arma, quæ adhuc Antichriſtus arripere ſolebat. Cum enim inſtitutionem culpare non potuerit, convertit ſe ad aliud ſtratagema, ut prædicârit adverſus electos Dei, quaſi illi propter explendas carnis libidines Euangelium receperint. Ac proinde per Deum rogamus, nec armis Antichriſti adverſus Agnum illum, cujus unicus pes plus valet, quàm omnia iſta univerſi arma, bellum geratis. Nos quidem grato animo hoc à vobis accipimus, quod nos ad verbum Dei amplectendum moneatis. Sed cum dolore audimus, vos obedire hominibus. Verum enimvero iſtis prophetiis veſtris inſtitutionem Domini, & fidem noſtram non convelletis. Namque Deo auxiliante pro noſtra virili parte ex rivis Antichriſti egredimur, nec amplius in cœno illorum volutabimur. Acquieſcemus etiam, ut aitis, ſimplici Chriſto, & ſimplici ejus Evangelio, qui ſceptrum regni ſui in prædicatione Euangelii electis Patris ſui miſit. Quapropter citra ſubtilitates commentariorum hac ſinceritate ſimplici contenti vivimus, & nos dictis Magiſtri noſtri obedientes ſemper exhibebimus auxiliante Deo. Prout verò antea doluimus veriti Miniſtrum noſtrum à nobis avocatum iri, ita nunc Deo gratias agimus, quod eum nobis relinquere dignatus fuerit, qui etiam iſti puſillo gregi ſe adhærere ſibimet gratulatur. Rogamus igitur vos iterum iterumque ne nos in curſu noſtro ſufflaminetis, qui ad metam nobis propoſitam accedimus, ut brabeon referamus: quin imò ut abjectis prophetiis de rebus fœdis Deum oretis, ut quemadmodum incœpit nos educere ex Babylone, ita &

perfi-

perficiat. Nos etiam orationibus veſtris jungendis non deerimus. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus nobis Amen. Dabantur Breſtiæ d. 20. Febr. 1566.

Omnibus Fratribus noſtris in Chriſto dilectis

Eccleſiæ Vilnenſis tradantur in manus proprias.

Servi Chriſti, fratres vobis benevoli
in Eccleſia Breſtenſi.

RApit nos, licet alior ſum properantes memorandum illius Nicolai Wendrogowii exemplum. Morti enim vicinus hypocriſeos crimen coram Deo ſe commiſiſſe confeſſus eſt. Rogatus, Quomodo? reſpondit: quòd cùm ſe miniſtrum Domini cœleſtis appellaret, ſæpe in ſpem non ejus, ſed hominum gratiæ docuerit, vociferans: *Laus mea in opprobrium vertatur, quia quæſivi gloriam meam non Dei*, notante Budcinio. Non mirum eum ab Andrea Regenvolſcio in hiſtoria Eccles. præteritum.

Poſtquam hanc controverſiam à Polonis & Litvanis acriter agitari Eccleſiæ Tranſylvanicæ acceperunt, aliquoties datis literis eoſdem monuerunt, ne contentiones & rixas de hac re traherent, quæ minus illis neceſſaria viſa, quaſi antiquis illis temporibus & converſis ex Judæis, vel gentibus ad Chriſtum conveniens, quod prolixo ſcripto tunc docuerunt, in quo & Judaizantis Spiritus indicia apparuêre. Queſti ſunt inter alia baptiſmi ritui neceſſitatem ſalutis alligari,& ex baptiſmo novum veluti Servatorem fieri, ac, idolum æneo illi ſerpenti ſimile: adeoque qui hoc faciant, périnde facere quam ſi quis arcam Noachi, vel jugum Jeremiæ, vel ſagittas Regis Johaſi quærere & captare velit. Adhæc prolixè docent baptiſmum primordii Chriſtianiſmi, converſionis gentium & miraculorum ſecutorum reſpectu ut Agni Paſchalis ſanguinem & ænei ſerpentis conſpectum non poſterioribus convenire, cum & ipſi Apoſtoli liberos

alteru-

Digitized by Google

alterutro parentum fidelium natos pro ſanctis judicarint, & res ipſa doceat, liberos utroque parente Chriſtiano ſatos & in religionis Chriſtianæ pietate educatos Sanctos & fideles, ac minime, etſi baptizati non fuerint, perituros eſſe: tùm ſublato errore de peccato originali, conſectarium ejus ablutionem ſcil. ejus per baptiſmi lavacrum, tolli. Quæ cuncta cum grano ſalis accipienda. Neque tamen illa controverſia inter diſſentientes ſopita, imò maximo conatu his oppugnantibus, illis propugnantibus pædobaptiſmum tandem veritas de catechumenis per baptiſmum Eccleſiæ ſolenniter inſerendis, ut ex attritione chalybis & ſilicis, ignis, emicuit. Quamvis enim hæc controverſia de baptiſmi neceſſitate & renovatione inter Martinum Czechovicium & Fauſtum Socinum ſcriptis etiam publicis contentè fuerit diſputata; tandem tamen & veritati & caritati, id eſt ſimplicitati & prudentiæ ſatisfactum, poſtquam rejecto pædobaptiſmo verus & primitivus catechumenorum baptiſmus Eccleſiæ reſtitutus & in ea confirmatus fuit, ac adæquatum diſſidentibus ſententiis conciliandis inventum medium, ne pædobaptiſmus omninò damnaretur quibuſdam locis, (ut in Tranſylvania, ubi majoris ſcandali vitandi cauſſa & parendo neceſſitati parvuli baptizantur, quod & in hac gravi perſecutione fratres in Pruſſia faciunt) toleraretur, illis vero qui in infantia è ſacro baptiſmo levati fuêre, libertas relinqueretur verum baptiſmum in ætate adulta ſuſcipiendi, vel omittendi, ne cujuſquam conſcientia gravaretur. Meretur hic commemorationis officium *Nicolaus Cecocius* Vir ut nobilitate generis, ita & pietatis conſtantia ac ſingulari hoſpitalitate, in Curavienſes advenas (quorum duces *Joan. Nemojevius* Judex terræ Inovroclavienſis, gente Rolitius, Vir genere, meritis & pietate eximius ac depoſito magiſtratu, licet piè geſto, verus ſeculi fallacis transfuga & germaniſſimus ejus amicus *Valentinus Breſinius* Senior Anno 1564. fuêre) in provincia Lublinenſi exercitu præclarus. Is enim diu baptiſmum, priſco illo more, dilatum, morbo diuturno & gravi præpeditus ex voto non ſuſcepit. Primus qui genuinum baptiſmum illo puerili (quem cum per aſperſionem non per immerſionem fiat rhantiſmum potius quam baptiſmum dicendum

cendum eſſe ſupra affirmavimus) rejecto ſuſciperet, *Joannes Securinius* erat, Vir ſimplicitatis eximiæ, at in ſacris litteris exercitatiſſimus, concionator facundus, gravis acutus: quem non unus ſuorum vitiorum, ut Demoſthenes Phocionem argumentorum, ſecurim dicebat, monitor zelo flagrans, veri tenaciſſimus. Pietatis, etiam in cultu corporis, qui ei per exiguus imo vilis erat, obſervantiſſimus, quem cum auditurus animi cauſſa *Joannes Seninius* gente Debnius Palatinus Podoliæ, Vir Illuſtriſſimus & elegantiſſimus mundi aſſecla acceſſiſſet, flexanima eloquentia & ſingulari ardore perculſus, ut dum concio haberetur aliquot ſudaria lacrumis madefecerit, & inde egreſſus, rogante Petro Caſimirio gente Biberſteynio ſtrenuo veritatis confeſſore, licet ei frater Epiſcopus Xiovienſis fuerit (quem utpote militem regenitum Orphanovius in Heroibus Chriſtianis Cornelio Centurioni illi pio comparat) num ridere nunc placeret, reſponderet: *Niſi ita ut iſte Vir pius docuit, vixerimus, omnes æternum peribimus.* Inter primos reputandus & *Petrus* ille *Pulchranimus*, quem ſupra vidimus, quem hac de cauſa nobilis quidam genere, at moribus ferus, è Laſctziorum gente malè multatum in Stagnum profundum conjecit, quem tamen Deus mirabili ratione præſenti tunc vitæ periculo eripuit. Quibus merito accenſendus *Andreas Lubieniecius* Senior *Staniſlao* & N. *Sobievia* natus, quod cum liberaliter educatus, Regis Henrici Valleſii ſumtu, commendante eum Budzovio Palatino Breſtenſi Cujavienſi (hæc illi patria) ut pote ſanguine junctum & magnæ expectationis juvenem, in Academia Pariſienſi, unà cum aliis ſelectis equitibus Polonis vi pactorum cum Rep. factorum altus, & ad præclara quæque natus videretur Magno illi Famoſcio, quem pariter ſanguine attingebat, & qui bona ingenia benigne, quod vel exemplum Staniſlai Follievii (è qua gente Andreæ Noverca fuit) ejus in utroque Magiſtratu ſupremi Cancellarii & exercituum Ducis, ſucceſſoris, docet, promovebatur, quin & gratia Regis Stephani, cujus Aulam ſequebatur, polleret, ac inſignes honores ſperare poterat, relictâ Aulâ Cracoviæ Veliciam, tertio ab urbe lapide oppidum ſe

ſe conferens genuino ritu baptiſmi ſplendide veſtibus ſuſcepto Eccleſiæ magna cum Aulæ admiratione ſe adjunxit. Quin imò & miniſterii munus poſtea in ſe ſuſcepit, illudque ſolus proprio ſtipendio obivit, ac fratribus natu minoribus Staniſlao & Chriſtophoro bono exemplo præivit. Martinus ille Cechovicius poſtquam ex Cujavia ſedes cum ſex fratribus Lublinum tranſtulit, multos ad iterandum vel potius rhantiſmo commutandum baptiſmum permoverat. Nam acriter oppugnaverat Pædobaptiſmum, non tantùm ſcriptis Polonicis, ſed & Libro Latino, cui titulus: *de Pædobaptiſtarum errorum origine & de ea opinione, qua infantes baptizandos eſſe in primo nativitatis eorum exortu creditur*, quem typis Theophili Adamidis impreſſum Anno 1575. Viro illuſtriſſima dignitate & ſumma pietate conſpicuo Joanni Kiſcæ à Ciechanoviec, Generali Præſidi Samogitiæ & in Magno Litv. Ducatu S. R. M. Pincernæ inſcripſerat. Is manibus hominum etiamnum teritur ſtylo ſat acuto exaratus & grandem invidiæ molem in eum devolverat & in diſcrimen ſalutis conjecerat, dum illa *virga magiſtratus* peteretur prout ipſe in dedicatione hujus libri memorat. Sociam ei navarunt operam Niemojevius ille, tum Gregorius Pauli, Securinius, Calinovii & alii Racoviæ degentes, quod oppidum in provincia Sendomirienſi Sieninius ille Palatinus à nomine uxoris ſuæ Gnoiniæ gentis Polonicè noſtro idiomate *Rak*; id eſt, Cancer Anno 1569. exædificari cæptum, appellaverat. Auctor tamen vitæ F. Socini Magnus ille *Samuel Prypliovius* adnotat Securinium primum ſententias Socini & amplexum fuiſſe & propugnaſſe: tum ſecutos alios, & inter eos tergeminos illos fratres Lubieniecios, tum demum Juniores Miniſtros, qui ad amplectendam mitiorem ac mediam Socini ſententiam, non obſtanti ſenili auctoritate & præconceptæ opinis præjudicio erant faciliores. Czechovicius qui ut Socino infenſus, ita & Andreæ Lubieniecio ob diverſam de baptiſmo ſententiam iniquior fuit, morti tamen vicinus ſui ſequaces ad perſeverandum in Eccleſia Minori (ſic tum noſtra vocabatur, poſteaquam ſe ab ea ſeparavit Calviniana Major dicta) admonuit. Magnum partibus

tibus Socini addiderat nomen tum ut Alberti Coſceni, qui in Miniſterio Eccleſiæ Cracovienſis ſucceſſerat Gregorio, invidia Calvinianorum, Palatinum & Præfectum Urbis Staniſlaum Myſcovium ſibi addictum in eum concitantium, ferventi tincta veneno Cracoviâ Racoviam pulſi, moderatio, ita præcipue Staniſlai Lutomirii Superattendentis Eccleſiarum Minoris Poloniæ, viri eximia pietate, eruditione & prudentia conſpicui auctoritas. Cum enim eum *Nicolaus Paruta* Italus de hac controverſia litteris compellaſſet, vulgo recepta tuens dogmata, his verbis ei inter alia reſpondet: *æque ut cænam Domini ita & baptiſmum in cætu piorum adminiſtrari debere non negant cordati pietatis amantes. Scimus tamen locis & temporibus non eſſe allegatos. Faceſſat ſuperſtitio ædificationi, omnia ſerviant paci ac tranquillitati Eccleſiæ.* Volebat quippe, notante Budzinio, Paruta, ut cum baptiſmi iterationem ad ſalutem crederent neceſſariam, fieret ea per ablutionem in Eccleſia, ne ſe immergendo publice immergerent periculo, ob ſolum ritum. Sed in eo aſſenſum illorum non obtinuit. At moderatio illa Eccleſiæ firmo talo conſiſtens etiamnum inconcuſſa permanet. Verum tamen & genuinum baptiſmum Robcoviæ in provincia Cracovienſi ſuſcipiendi Viro nobili & pio Chriſtophoro Wiſcovio Pincernæ Bielſcenſi, olim Ducis Januſſii Radzivili Aulico, & duro Calviniano, ſed poſt modum regenito & vero Chriſtiano, omnes ſeculi illecebras & uxoris iras ſpernenti, relicta Anno 1653 libertas.

CAPUT IV.

De perſecutionibus ob impugnata dogmata de Trinitate & Pædobaptiſmo à Pontificiis & Calvinianis adverſus veritatis confeſſores excitatis.

NEmo æquus mirari, nemo pius indignari & queri ſatis poteſt, homines qui Chriſtiani vel Catholici, vel Evangelici vel Reformati, omnes Orthodoxi appel-

Digitized by Google

lari volunt in homines ſententia de rebus fidei diſſidentes Chriſtianos tamen religione, multos etiam populares imo & neceſſarios, ob ſolam differentem religionem tantopere ſævire poſſe. Me quidem judice, nulla tetrior hæreſis ſub ſole datur. Eſt enim tyrannis iſta ſacra, non tantùm in regalem caritatis legem ac majeſtatem divini numinis, cui utpote cordium auctori & ſcrutatori omnipotenti & omniſcio, eoque unico mentium Regi & judici omni exceptioni majori, imperium in conſcientias competit, ſed & in ipſam humanitatem ac civilem ſocietatem injuria. Adeoque doctrina iſta divinis ſcripturis, leni manſuetoque Chriſti Spiritui, inſtitutioni & praxi Apoſtolicæ, ac moribus primitivæ, quin & trium priorum ſeculorum Eccleſiæ contraria, Satanam auctorem, duces Cainum Judæos, gentiles, Antichriſtum Romanum habet. Quàm teterrimis & internecinis prope bellis Germania utraque, Gallia & Anglia ex hac cauſſa concuſſæ & miſerum in modum afflictæ fuerint, in præſens perſequi noſtri non eſt inſtituti, a præſertim cum id officii ſeræ poſteritati alias præſtiterimus. Felicem dixero noſtram olim Poloniam, quæ ſe ejuſmodi ſacris & exitialibus bellis implicari non permiſerit, & ad cruentas perſecutiones, exceptis paucis quibuſdam privatis hominibus, quos ſupra vidimus, non deſcenderit. Atrox tamen præ cæteris invidia Hieronymum illum Philipovium appetiit ſingulari ſtudio Divinæ veritatis propagandæ accerſita, ita quidem, ut in eum omnes veri oſores licet alioqui non levibus tàm diſſidiis quàm odiis laborantes invicem conſpiraſſe ſe merito dici potuerint. Mota de officio Mediatoris, de perſona Filii Dei ante mundum conditum geniti, de iterando baptiſmo certamina magnam confeſſoribus veritatis conflaverant invidiam. Idcirco inſtigantibus adverſariis Romano & Lemano Spiritu ductis, Rex Auguſtus in Comitio Lublinenſi Anno 1566. Legem horrendi carminis in Anabaptiſtas, & Trideitas latam promulgari curavit, qua ii intra menſem regni finibus excedere juſſi. Atque hoc inprimis Philipovium perculit, qui tunc non tantùm religionis, ſed & Matrimonii cum uxore gente Comorovia Comitum Zivecenſium familiâ oriunda, &

a In Hiſtor. Comet.

My-

Myſcovii Caſtellani Velunenſis vidua contracti, quod Myſcovios defuncti fratres & neceſſarios dignitatibus & opibus illuſtres peſſimè habuit, tum & quæſturæ invidiâ quam in provincia Cracovienſi patria exercebat, premebatur. Provinciales indictionem certam ſanxerant. Quam cum Rex appeteret, Primores ne hæc Regi traderetur, Quæſtori Philipoviæ injunxerunt. Interim qui in eum malè affecti erant, Regis odium ei per hoc accerſiverunt. Igitur id egerunt, ut per legem illam Philipovius, tanquam Anabaptiſtarum fautor, capitis ſupplicio afficeretur. Etiam Cracovienſis municipii ablegati eum deſeruêre. Solus ex illis Prilecius cauſſam juſtam tutabatur. Tanta rei indignitas & iniquitas generoſum pectus permovit, ut in Concilio in hæc verba eruperit. *Nunc quidem vos injuria afficitis me miſerum. Sed veniet tempus, quo alius Rex jus dicet & ſuperior cauſſa evadet, qui ſuos tutabitur.* Id quidem ille quod & fides ac probitas ejus intaminata & res ipſa docet, de cæleſti Rege protulit. Verum tamen traxit id in ſuſpicionem & crimen Joan. Zamoſcius unus ex Delegatis Provincialibus, ſequius id de Joanne Principe Hungariæ, quem Regis Auguſti ſorore natum ſupra vidimus, interpretans, & dextrâ porrecta ſiniſtrâ accipiens, imo & de ſuo apud Regem addens Philipovii criminandi cauſſa, quaſi is adventum Joannis ad invadendam tyrannidem intra annum pollicitus fuerit. Pupugit hæc dilatio Regis animum, ut qui quidpiam ſimile mente divinationibus & præſtigiis obnoxia concepiſſet. Concepit ideò & indignationem ac in innocentem Philipovium offenſam & iram. Concepit & Philipovius merito indignationem & dolorem & in animo habuit de injuriâ à calumniatore ſibi illatâ ac læſâ bonâ famâ queri. Sed avertit eum à propoſito Staniſlaus ille Cicovius, boni & prudentis viri officio functus, poſtquam ipſi in aurem dixit, tùm ardenti odio Zamoſcium in ſe flagrare, ut id ei coram Rege certo objecturus ſit. Ita profuſis lacrymis opportuno ſilentio tegens intimo conceptum dolorem, & prudenti conſilio obſecundans, à propoſito deſtitit. Neque tamen, ut cordatus erat, bonam cauſam per inertiam deſeruit. Sed Zamoſcii patrem, qui tunc jam Caſtellani Chelmenſis Se-

natoria fungebatur dignitate, adiit, inque ſinum ejus acerbum effudit dolorem. Pater tàm atrox delatoris & calumniatoris nomen de filio audiens, & quam Philipovius vitæ fuerit integer, probè gnarus, accitum filium graviter & ſevere corripuit, abdicaturum ſe eum & vel necaturum, ni tàm pudendum facinus linquat minitans. Ita eum formidine pænæ coërcuit. At Philipovius tuendæ ſaluti invigilans, ſummo mane Amicis juvantibus, à Rege auditus. Ibi ille de atroci injuria ſibi à malevolis illata queri: dolorem etiam juſtum de Regis animo contra innatam benignitatem delatione & calumnia exaſperato fateri: innocentiam vindicare, productis documentis authenticis invidiam negati ſibi tributi amoliri, malevolorum fraudes prodere: Regi per omnia fide probata ſatisfacere: iſti dictis veritate fundatis acquieſcere, non ſine lacrymis fateri. *Gens tua & Populus tuus, Philipovi, tradiderunt te mihi*: offenſam ex corde ejicere. Placato Rege exſultavit innocentia. *Et finem pietas contigit iſta ſuum.* Interim malevoli in regiam, ſub ipſum prandii tempus convolant magno numero, nec minore auſu, Regem in Philipovii mortem propellere conantur, tempore nimis alieno, poſtquam in multam lucem ſterterunt ut indomitum deſpumarent falernum. Quamobrem Rex negotium eorum per jocum boletis comparavit Doctoris Mechovitæ in arte Medica præſtantiſſimi, qui de iſtis terræ ulceribus dicere ſolebat, purgandos in aqua, elixandos in olla, torrendos in butyro, tandem cum frictorio per feneſtram, ne lethum afferant ejiciendos. Uſſit omnes malevolos, & aduſſit quoſdam eorum ardens in vindictam ira, pudore licet velut frigida ſuffuſa, ſed eo ipſo renitente malitia plus pluſque exardeſcens & excandeſcens, ita ut tandem nonnulli igne proprio è viſtigio conſumti fuerint, cumprimis Myſcovius Mareſchalcus Curiæ Regni, Volſcius Caſtellanus Sendomirienſis & Zucovius Delegatorum provincialium unus. Sed ut *Nunquam bella piis nunquam certamina deſunt: Et qui cum certet mens pia ſemper habet*: ita Vir iſte pius aſſiduis fere Satanæ aſſultibus appetebatur. Quod etiam tunc paulo poſt evenit. Cum enim fratris filiam Viro nobiliſſimo Gnoinio, gente

te

te Rakio matrimonio in Petricoviciano collocaret, *Simon* ille *Zacius* cætus Cracoviani Miniſter, habita concione hora diei 14, prædixit pro cathedra quid in loco aliquot milliaribus ab urbe diſſito hora 18, qua novorum nuptorum par ſolemni ritu cum impertita benedictione copulabatur, geſtum fuerit aliquoties ingeminans Philipovium Neonymphos in horto ſub picea (ubi mendacem oportebat eſſe ex veteri dicto, memorem, cùm Juniperus non picea eſſet) nudos expoſiturum conſpectui hominum. Memoriæ tradit Budzinius teſtis omnium oculatus, & quorum pars magna fuit, (œconomum enim in illis nuptiis egit) *Proſperum Provanam* natione Italum, virum pium & candidum, qui illi concioni interfuerat, literis ad Philipovium datis eum de hac re reddidiſſe certiorem. Quibus publice inter convivas lectis, omnes tàm majoris quàm minoris Eccleſiæ aſſeclæ & extranei perverſitatem viri illius mirari ſatis non poterant. Sparſus tamen in vulgus falſus iſte rumor etiam in Regiam ſerpſit. Hinc Padnevius Epiſcopus Cracovius Budzinium tributum pendentem obteſtatus, an hæc ita ſe habuerint ſeriò rogavit. Comperta autem veritate, *Viden'*, inquit, *Budzini*, *tuos Euangelicos*, *non meos Catbolicos talia de vobis dicere! Quomodo fides reliquis adhibenda*, *dum ita mentitus eſt iſte Miniſter*, *iſque ſenex?* Addit hic epiphonematis loco Budzinius. *Quî & fides habenda Epiſcopis tot horrenda de Ario ſpargentibus. Id quod & de Paulo Samoſateno, Photino, aliiſque, quorum omnia ſcripta adverſæ partis impotentia pro libitu graſſans nobis invidit, ſentiendum.* Finito illo comitio Lublinenſi, & latâ à Rege illa atroci in Anabaptiſtas, auctoribus Proceribus Evangelicis, & hos inſtigantibus Miniſtris illis Sarnicio, Gilovio, Sylvio & Zacio, ac Trecio homine Scholaſtico notæ perverſitatis viro, ſententiâ, haud tuta fuit inermis & injuriis obnoxia innocentia. Hanc quippe adverſariorum veritatis factio viribus ut præpollens, ita & ferociens ac ut ſtudio partium, ita & iræ ob adamatos errores vitiis patrocinantes conceptæ nimium indulgens acriter appetebat. Qua in re cum N. Myſcovius metropoleos regni præfectus cæteros feritate ſuperaret,

Gregorius Pauli infenſum eum ſibi ſciens, præſens periculum tempeſtive ſubterfugit. Albinus tamen ex Ivanoviciano & alii nonnulli fratres velut diſperſas luporum metu oves collegêre. Quibus tandem Paſtor Albertus ille Coſcenius datus. Nonnulli rus vitæ quietæ amore illecti, conceſſêre. Budzinius quoque domum quæſtori Philipovio deſignatam inhabitans fratribus cogendis, ſolandis, monendis, ad preces ſecum fundendas alliciendis non defuit, uſque dum ſæva illa procella deſæviit. Nec immerito imbellem Chriſti turbam ferox ille Anti-Chriſti Spiritus potentia virium & favore ſeculi armatus gravi perculit metu, poſtquam Geneva à Roma Sacram tyrannidem atrocibus ſuppliciis & acerbis Scriptis aſſerere didicit. Erant adhuc in oculis recentia Serveti, Valentini Gentilis, Sylvani Gribaldi, Ochini exempla, quos Genevenſis ille vel perdidit vel ad mortem perſequebatur Spiritus zelo fervido & ferro armatus, qui etiam cunctis hæreſeos damnatis, quales non minus inventorum Calvini æmuli, quam omnes reliqui Romanenſium judicio ſunt, improvidè feralem ictum intentavit. Terrebat & exemplum Adami illius Neuſneri quem integro decennio Heydelberga tetro carceri mancipatum tenuit, quem nec pietas nec eruditio eximia, nec præclara merita, tantæ calamitati ſubducere poterant. Sed Deus optimus maximus qui mirabilis eſt in ſuis operibus, modo prorſus admirando bonum hunc Virum veluti miſſo ei Angelo liberatore, quod de Petro Apoſtolo in hiſtoria Sacra legimus, ex carcere eduxit. Res ita ſe habet & commemorationem meretur præeunte Budzinio. Additus ei erat ex ordine cuſtos ſatellitum Electoralium unus. Is dubio procul pietatis Adami conſcius & diuturnæ afflictionis ejus miſertus, carcerem ingrediens cum eo unà cubaturus, pro ſalutatione compellare hominem; *Adhuc ne es in iſto carcere?* Is reſpondere, *quidni hîc ſim miſer, quem dura attinet cuſtodia?* Ille verò dicere: *Nonne tibi ſunt oculi? vel nonne es ratione præditus?* Hîc demum Adamus agnoſcere, miſſum ſibi à Deo Angelum ad ſe liberandum: tùm iſto abſolutâ cuſtodiæ vice digreſſo, an poſſit effringere fores, quæ pergulam &

arcam

aream reſpiciebant, unde, utpote, ex loco edito haud facilis deſcenſus erat, circumſpicere: tandem modum diuturnâ miſeriâ ſemet expediendi monſtrante Deo invenere. Illum Satellitem digreſſum excepit alter homo elatioris Spiritus & vino deditus, eoque ad faciendum cuſtodiæ officium minime, ſed ad dandum captivo exeundi tempus maximè, idoneus. Is carcerem ingreſſus & lectum, in quo ei unà cum captivo cubandum erat, adſpiciens ſordidum, iſtum dedignari, carcerem, captivo compellato: *Cuba tu hic in iſtis ſordibus, ego interim in hoſpitio cubabo*, claudere, linquere. At miſer captivus opportunitati ſemet carcere tetro liberandi invigilans, omnes ſtragulas & quidquid linei& lanei ad manus erat, in cingulos conſcindere, iſta ſimul inſtar funis ligare hinc fores illas effringere, tandem ſe deorſum demittere. Atque ita vir ille pius truculentas adverſariorum manus evaſit. Inde fugiens Gallias & Belgium peragravit, nequicquam tutum quærens receptum, odiis & bellis ſacris flagrante orbe. Ita Smiglam Poloniæ Majoris oppidum venit, ubi aliquandiu ſubſiſtit. Sed cum nec ibi tuto vitam agere poſſet, in Tranſylvaniam, in qua Joanne Scepuſio, Principe illo pio & veritatis amantiſſimo pax ſacra florebat, ſe contulit. Cracoviam à quodam Miniſtro verbi divini deductus, quo & Joan. Sonerus Vir pereruditus (qui odia malevolorum pariter fugiens) eodem die venerat. Ita ſimul die 15 April: in iter ſe dedêre comitantibus aliquantum fratribus. Poſtquam Claudiopolin venêre, periculum mox, quæ ſors eſt cultorum veritatis, invenêre. Erat enim aliquis explorator, qui eos ad Magiſtratum detulit. Rerum tunc ibi Stephanus Rex Poloniæ, delato ad Fratrem Chriſtophorum Batoreum imperio, potiebatur. Ita tunc Tranſylvania diſpari domino dominabatur: præſertim cum Franciſcus Forgacius, olim Epiſcopus, Pontificio Spiritu, veritati & omni æquitati inimico, plenus, in locum Czaſcii Viri grandævi, qui ſub Principe Pontificio provinciam Cancellarii obire nolebat & ſponte Magiſtratu ſe abdicârat, ſuffectus eſſet. Hinc à vitâ libertate religionis diminutâ & patriis juribus violatis, trito tramite ad

exilia, carceres, cædes, indomita ferebatur tyrannis. Quæ cum Adamum quoque peteret Claudiopolitani non tantùm vultûs ejus, gravitate, ſed & eruditionis præſtantiâ ac morum ſanctimoniâ in cultum & amorem ejus pertracti, etiam capitis periculo & corporis objecta eum tutari volebant. Sic ei parta quies. Brevis tamen. Nam ex acto trimeſtri neceſſe habebat, periculo ſibi ab exploratoribus Cæſareis imminente, ſolum vertere, & Conſtantinopolin (quam & Alciati fortunam fuiſſe ſupra vidimus, adeò Turcæ ante Chriſtianos æquitate & humanitate longe ſunt!) confugere. Ibi eum compellavit Palæologus ille; qui deplorabat ſortem hominis. Nil amplius de eo memoriæ quod ſciam, proditum eſt. In præſens de Palæologo (*de Palæologi vita, moribus, & morte, Vid. Socinum F. contra Unjelium editionis ſecundæ cap. 2. fol. 42.*) occaſione mentionis de eo factæ, aliquid dicendum venit, quanquam & ipſum argumentum, quod præ manibus habemus, illuc nos ducit. Hujus hiſtoriam brevem, ut & plurima hiſtoriæ huic inſerta, eximiæ diligentiæ Jacobi Riniovicii (: qui conſilio fratrum urgente perſecutorum malitia Trembecii maternum aſſumſit nomen:) viri pereruditi, pii & de Eccleſiis Polonicis optimè meriti, imo & in hacce diſperſione adhuc optimè merentis, debeo. Fuit is vetere & illuſtri Imperatorum Græcorum ſanguine cretus, qui ut Romam venit, & diſſenſum à vulgò receptis dogmatis prodidit, officio Sacræ, ut vocatur, Inquiſitonis, quæ eſt vera mentium & corporum Antichriſtiana carnificina; ſubjectus, & in carcerem conjectus fuit. Inde effracto carcere in Germaniam primum ad Proteſtantes, inde in Poloniam ad noſtrates confugit: quibus cum ei in articulis maximi momenti, ſcil de Filii Dei divinitate & invocatione, ac magiſtratus jure non convenit. Inde in Moraviam digreſſus, fruſtra Pii v. Pontif. Romani inſidiis appetitus, tandem poſtulante Gregorio XIII. ab Imp. Maximiliano captus, & Romam miſſus fuit. Ubi tetro carceri mancipatus; ſententiæ ſuæ tenax, ad Rogum damnatus eſt. Quem; ut & duos veneficos palis alligatos, vidit, horrore acerbiſſimæ mortis perculſus, palinodiam ſe velle canere

pro-

profeſſus, à rogo retrahitur. Cum autem in vinculis adhuc hæreret, priſtinæ ſententiæ retinens viſus, denuo ad flammas damnatus miſeranda periit morte.

CAP. V.

De exorto aperto Eccleſiarum Schiſmate poſthabitum in conventu Petricoviano 1565. colloquium.

DUrante quinque vel ſex annis de Trinitate diſſidio, pars veritati & paci amica, ne id in apertum ſchiſma erumperet, omni niſu prohibere conabatur; confeſſionem religionis æquitate, modeſtia & caritate cunctis commendare ſtudens. Commodum autem accidit, ut ad celebrandum Ordinum regni conventum Anno 1565. Petrocoviam plurimi omnis generis homines confluxerint, adeoque & Miniſtri verbi, quos Magnates & Equites ſecum in Comitium florente jam tunc libertate, licet nullis legibus cautâ, adducere ſolebant. Hos cum inter & Gregorius Pauli eſſet, omnem movebat is lapidem, quò concordia poſt liminio revocari poſſet, inſtituto præſentibus Patronis, viris gravibus & moderatis, colloquio. Atque hoc tandem ſollicitis precibus Philipovius divinæ gloriæ flagrans zelo, pro ea qua pollebat auctoritate cum aliis nonnullis Equeſtris Ordinis viris, præſertim cum non pauci fuerint, qui neutras partes ſequerentur, obtinuit. A parte confeſſorum veritatis deſignati collocutores Gregorius ille Pauli, & Georgius Schomanus Miniſter Lublinenſis, præſentibus ex ordine Senatorio & Equeſtri Joanne Lutomirſcio Caſtellano Siradienſi, Nicolao Sienicio (Demoſthenillo Sarmatico) Cameræ Equeſtris Præſide, Joanne Nemojevio Judice & Delegato Inovladiſlavienſi, Staniſlao illo Lutomirſcio Secretario Regio, Superintendente Eccl. Min. Pol. & Hieronymo Philipovio, qui Director concilii à parte ſua conſtitutus eſt. Aderat & Joannes Pacleſius miniſter verbi, ut teſtis & judex unà cum aliis. Notarius hujus partis erat conſtitutus Albertus Romeus Miniſter Breſſinenſis. A parte Trinita-

Digitized by Google

nitariorum collocutores & ſchiſmatis auctores fuêre Staniſlaus Sarnicius cum ſuo Diſcordia, Jacobus Sylvius, Joannes Rocita & Chriſtophorus Trecius Rector Scholæ Cracovienſis. Judices & teſtes eis fuêre Joannes Firley Palatinus Lublinenſis & Magnus per Regnum Mareſchalcus, Joannes Tomicius Caſtellanus Gneſnenſis & Jacobus Comes Oſtrorogus: Præſes Staniſlaus Myſcowius Caſtellanus Sendomirienſis: Notarius actorum colloquii fuit eis Nicolaus Dluſejus junior. Poſtquam in condictum locum ventum eſt, Gregorius in illo Concilio in hunc fermè modum verba fecit:

Memini ego me ante annos aliquot in Synodo Secimi-„nenſi ex ore Petri Goneſii, quem ego virum & pium „& doctum, licet à me in nonnullis diſſentientem, meri-„tò magni facio, per quos gradus ultra primævam veri-„tatem proceſſum ſit, & errores provecti fuerint, au-„dire. Quæ quidem, fateor, tunc animum meum per-„culerant, & mox ad inveſtigandum ſolertius primævæ „veritatis certum permoverunt. Hinc ego me totum „denuò diligentiori SS. LL. lectioni & acriori earum exa-„mini tradere: veteris & Novi Inſtrumenti monumen-„ta, in illis promiſſa divina de Meſſia, in his iſtorum „effectum conferre: cuncta ſimul comparare: veterum „etiam ſcripta excutere. Sed poſt multos labores & co-„natus, nil æquè tutum, quàm divinæ ſcripturæ lectio-„nem, & genuinum ejus ſenſum, quem clariſſima ver-„ba ſatis produnt, reperiri, & ad hunc Lydium lapidem „cuncta humana, uno animo unoque ore conſentiente an-„tiquitate, jurè meritoque examinanda eſſe, video, ſi „quid video. In ipſo certe Symbolo quod Apoſtolicum „vocatur, quæ de deſcenſu ad inferos leguntur, poſſunt „quidem cum ſcriptura conciliari, ſtylum tamen Apo-„ſtolicum in tàm brevi articulorum fidei creditu ad ſalu-„tem neceſſariorum compendio, non ſapiunt. Unde „illa nec Orientale vetus, nec Romanorum Symbolum, „legunt. Sed nec regula fidei, quam unam *ſolam im-„mobilem & irreformabilem*. a Tertullianus alicubi vo-„cat. Ubi nec illa tertia Symboli pars legitur; quæ „etiam ſtylum Apoſtolicum in tam exiguo credendorum com-

a l. de vel, virgin.

„ compendio, ut res ipſa docet, non redolet quamvis „ cum eo, ſicut & illud prius, conciliari queat. Quod „ ſi ſymbolum Apoſtolicum, in quod omnes, qui Chri- „ ſtiano cenſemur nomine, Patrem, Filium & Spiritum „ S. confitendo baptizamur, æqua & benignâ explica- „ tione opus habet, tantò magis Nicenum eâ opus ha- „ bebit. In hoc enim vox τȣ͂ ὁμȣσίȣ (*conſubſtantialis* ſive „ *coëſſentialis*) de Filio contra Arium inventa, & licet ſcri- „ pturæ ignota, tamen in Eccleſiam, fruſtra nitentibus „ multis, qui id vocabuli, nonnullis quoque qui & id „ ipſum dogmatis rejiciebant, introducta eſt, ſicut mul- „ ti veteres & recentiores apertè fatentur, & nemo pro- „ fecto rerum gnarus negare poteſt. Id autem vocabuli „ novitii tantum diſſidium attulit, ut totus orbis Chri- „ ſtianus propter unum apicem atrociſſimis bellis com- „ mitteretur, dum alii Homouſion, alii Homojuſion „ Patri Filium ſtatuerent. Cui quidem voci, ſi in S. „ Script. extaret, nequaquam jota addendum fuiſ- „ ſet. Atque utinam nunquam illa adjectis vocis pe- „ regrinæ SS. LL. ignotæ, citra quam Arius erro- „ ris per iſtarum claram inſtitutionem de uno Deo „ Patre & de filio ejus Jeſu Nazareno virtute Spiri- „ tus S. ex virgine genito, Chriſto Dei, Rege cœle- „ ſti convinci potuiſſet, facta fuiſſet! Pravo enim con- „ ſilio & triſtiſſimo eventu factam eſſe res docet. Tantò „ magis cum Homouſian novitium dogma armis præfra- „ ctè tuerentur, & Arium convitiis & calumniis one- „ rarent. Atque id etiamnum injuria faciunt Monachi Ro- „ manenſium, ſed & iſti qui à Papatu receſſerunt, cum „ tamen Arius Antenicænos, imprimis Origenem, Ter- „ tullianum, Theophilum, Antiochenum, Dionyſium, Ale- „ xandrinum, Lactantium, magni nominis Duces de fi- „ lio Dei Anteſeculari vel Antemundano, qui à Patre alius ſit numero & ſubſtantia, Deo, ſecutus fuerit. Quâ ſen- „ tentia, ſi latum unguem à veritate diſcedamus, nulla „ eſt antiquior. Licentia illa in Arium exercita, quàm „ multorum dehinc malorum, Reip. Chriſtianæ infau- „ ſtorum, cauſa fuerit, & quæ partium ſtudia, quæ in- „ vidioſa ſectarum & hæreſeon nomina, quæ internecina

odia

„ odia (quæ proh dolor ! etiamnum durant) pepererit, „ notum eſt. His artibus crevit dogma de Trinitate, in- „ jurium in Deum; cum iſti idolo non magis cum Dei „ verbo, quàm ſpiſſis tenebris cum Sole conveniat. Il- „ lud tamen Symbolum Nicænum in verbis *Credo in Spi-* „ *ritum S*. ſubſiſtit. Quibus demum reliqua in concilio „ Conſtantinopolitano, illa verò FILIOQUE etiam lon- „ ge ſerius addita fuêre. Jam quid dicam de Symbolo, „ quod Athanaſii eſſe dicitur? quamvis non deſint ra- „ tiones validæ, quæ probent non eſſe ab illo conſcri- „ ptum, cùm & inſtitutioni fidei ab eo in aliis libris „ traditæ non conveniat, & poſt ejus tempora fuerit „ vulgatum, ideò nec in cenſum librorum ejus relatum. „ Nam Nicæni quidem Unum Deum Patrem, rerum „ creatórem cum Symbolo Apoſtolico (quamvis id in „ Concilio demum Nicæno, & ita quarto ſeculo compo- „ ſitum eſſe quidam viri docti, & inter eos Valla & E- raſmus Viri præſtantiſſimi, augurentur) & cum univer- „ ſa Scriptura Sacra ac prima antiquitate confeſſi ſunt, „ Filium autem Patri quidem conſubſtantialem, ſed ta- „ men *Deum de Deo*, *lumen de lumine*, Patri originem „ Deitatis adſcribentes, agnoverunt. Sed de Spiritu S. „ nihil definite dixerunt, genium illius ſeculi, quo vel „ Spiritus S. Spiritus Dei, virtus, donum, os Dei crede- „ batur, vel cum Verbo Dei ante ſecula ſive initio re- „ rum creato, facto, genito confundebatur, at Patris „ & Filii confeſſioni connexus, nec à Patris & Filii con- „ feſſione ſeparandus, nec adorandus vel invocandus, „ ſed promerendus & expetendus, imò nec æque ut Pa- „ ter & Filius credendus, ſed tantum cognoſcendus ju- „ dicabatur, ſecuti, temere quæſtionem à curioſis, „ ſcripturæ ſimplicitate non contentis, motam, atque ſic „ arduam redditam decidere nolentes. Unde illa Gre- „ gorii Nazianzeni ad Clidonium querela Nicænos Pa- „ tres non perfectam de Sp. S. tradidiſſe doctrinam. Cæ- „ terum Symbolum, quod Athanaſii nomine vulgo cir- „ cumfertur, Unum Deum Patrem Filium & Sp. S. eſſe „ per extremam audaciam pronunciat. Hinc quivis per „ quas ſemitas à via Primævæ veritatis Regia diſceſſum „ & in avia aberratum ſit, videt: Neminem autem latet

Sp.S.

„ Sp. S. per os Apoſtolorum heterodoxias ſive alienas do-
„ ctrinas & corruptelas, imò defectionem à fide prædixiſ-
„ ſe, & indicaſſe, nobiſque nunc velut extenſo digito mon-
„ ſtrare. Ex his quiſque ſalutis æternæ amans, ab errori-
„ bus ad veritatem primævam redeundum eſſe, conclu-
„ dat neceſſe eſt. Neque verò mea quæ adfero, nova vel nu-
„ pera videri poſſunt. Imo vero ego nil ſecundum pietatem
„ magis, quàm primævam ſimplicitatem & illam quæ
„ eſt ſecundum pietatem doctrinam, commendo, & urgeo.
„ Itaque quod reliquum eſt, Deum illum, qui ſolus bonus,
„ ſolus ſapiens, ſolus potens, in Script. SS. prædicatur, Deum
„ dico & Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti per hunc, ut
„ unicum & ſolum Mediatorem, ut nos omnes ex ſpiſſis
„ tenebris prælucente verbi ſui face eductos ab aviis in vias
„ ſuas rectas & planas reducat, in iis Spiritus ſui Sancti
„ virtute regat, & per eas ad æterna gaudia perducat, &
„ his piis cogitationibus & ſtudiis intento huic conventui
„ & colloquio adſit propitius, ex animo precor & veneror.

Ita quidem tunc veritas cauſam ſuam, voce & ſcriptis egit. Iſtius copiam ſibi fieri pars altera poſtularunt, quaſi poſtridie ad hoc reſponſuri: Sed non ſteterunt promiſſis, genium adverſariorum veritatis apprime referentes, qui argumentorum pondere defecti ad inania ſeculi, ſplendorem dignitatum, ampullas titulorum fucum antiquitatis tumorem potentiæ, philtra promiſſorum venena calumniarum quin & ad jacula perſecutionum, confugiunt. Nam pro reſponſo ad præſtitutam diem exhibendo, & aſſertione ſententiæ ſuæ ſilentium confeſſoribus veritatis imperant perpetuum, lege lata non amplius de his controverſiis faciendos ſermones. Quin, ne quid injuriæ deeſſet, nec concluſum illud ab ſe parti adverſæ communicarunt, nec reſponſioni vel defenſioni ulli locum dederunt, auctoritate & potentia Firlei ſceptrigeri, comitium univerſum dirigentis armati. Ut autem ægrè facerent veritatis cultoribus, communes adverſarios Pontificios in eos inſtigarunt, quaſi in SS. Trinit. blaſphemos, hinc in univerſam Chriſtianam religionem injurias. Quin & in iſtis lentorem arguerunt quod non in tales, ad exemplum ſcil. Geneveńſium & Bernenſium animadverterent, graviter etiam ferentes Hoſium Cardinalem agnoviſſe dogmata de

Trinit.

Trinit. & de Pædobaptiſmo ex ſolis ſcript. SS. probari non poſſe. Ipſos inſuper Epiſcopos ut negligentes officii culparunt, quod permiſerint iſtis blaſphemis tot incautos à fide in SS. Triadem reductos perdere. Uſi ſunt & ſueto adverſariorum veritatis artificio, ut acta colloquii propere publico commiſerint, & triumphum citra victoriam cecinerint, imperito & præconcepta opinione laboranti populo imponentes, ut ſtrenui Orthodoxæ religionis viderentur defenſores. Admiſcuerunt calumnias, quarum maculis intaminatam Laſſocii & Philipovii, Virorum integerrimorum famam adſpergere conabantur, Sarnicius præſertim & Sylvius, ingrati animi deteſtabile crimen non horrentes in Patronos & benefactores ſuos commiſſam perfidiam in patriam eis objicientes. Ita enim illi: *Quid iſti in patriam moliti fuerint, poſſet & Deſpotes, ſi in vivis eſſent dicere.* Sed ſi quilibet ex præſcripto juris civilis præſumitur bonus donec probetur contrarium, certe illorum duorum Virorum moribus ita probatorum, ut de iis fama utcunque honeſti inimica, mentiri verita, ſemper fuerit, optima exiſtimatio periclitari hic non poteſt. Atqui hiſtoria quoque de Deſpota ſupra memorata innocentiam eorum probat. Accedit quod & res ipſa vel apud iniquiſſimos judices omni ſuſpicione eos liberat. Procul enim omnes cauſas habuerunt tam odii, imò impietatis vel in patriam, in qua illuſtribus familiis editi Illuſtriſſimis etiam ſanguine vel adfinitate juncti, præclaris officiis admoti ac Remp. in Comitio & alias aſſiduè tractantes, libertate in ſacris etiam ad invidiam uſque gaudentes, opimas facultates poſſidentes, vel in Regem, Principem Feliciſſimum, ſapientiſſimum, Optimum, quàm affectus in Principem extraneum, profugum, imperium apud gentem fluxa fide celeberrimam appetentem. Itaque ardens illud, calumniæ telum, in aquam innocentiæ improvide conjecerant malevoli, ſubito exſtinctum. Verum tamen ex eò miſerum in modum ſciſſa Eccleſia communium adverſariorum inſultibus tanto magis fuit opportuna, & injuriis obnoxia. Factum tunc è veſtigio initium à tribus pauperibus Fratribus, quos Parochus Biecenſis in urbe ſua aliquot annis degentes aggreſſus,

ſus, vigore ſententiæ nuper à Rege in Anabaptiſtas & Arianos & novitios hæreticos latæ urbe ejicere, obtento à Rege ad Magiſtratum loci mandato parabat. Cæterum illi, quamvis viri ſimplicitatis columbinæ ſerpentinam prudentiam ictum intentatum evitando adhibuerunt. Dixerunt nempè ſe nec Anabaptiſtas nec Arianos eſſe, nec novitiam religionem introducere, ſed adhærere Primævæ & Catholicæ. Symbolo Apoſtolico comprehenſæ nec ab ea vel tranſverſum unguem recedere, etſi ſe quis ab ea humani ingenii verſutis ratiociniis abſtrahere velit. Ita illæſo Regio mandato, & ſalva Magiſtratus Biecenſis obedientia boni illi viri pace & libertate in urbe illa gaviſi ſunt.

CAPUT VI.

Tabulas ultimæ voluntatis Georgii Schomani, ita integram vitæ & mortis, tum plurium actuum Eccleſiaſticorum hiſtoriam continens.

DIximus adhuc certamina de Trinitate & Pædobaptiſmo, perſecutiones ea ſubſecutas, mox certamina de Sp. S. deitate & invocatione viſuri. His cunctis opportunè inſeram tabulas ultimæ voluntatis Georgii Schomani viri eruditione & pietate Clariſſimi, de Schola & Eccleſia optimè meriti, utpote non tantùm integram vita & mortis ejus hiſtoriam, ſed & non parvam hiſtoriæ Eccleſiarum noſtrarum partem continentes. Accedit quod & de perſecutionibus confeſſorum veritatis aliquid contineant, & iſti Schomano in Eccleſiæ Luſſavianæ miniſterio ſucceſſor datus ſit Petrus Scatorius Petri illius, qui controverſiam de Sp. S. movit, filius. Et eſt quidem ſcriptum hocce omni ex parte memoria poſterorum dignum, cum & pietatis & induſtriæ & prudentiæ, ſed & paternæ στοργῆς eximium ſit ſpecimen, merito omnibus imitandum. Verùm tamen ego ut illud operi iſti inſeram, cauſſam habeo particularem, nec ſane, ut mihi quidem videtur contemnendam

commendam. Cum enim ante annos XXX cum patre beatæ memoriæ Rybelino, Voliniæ oppido, quo Vetere & illuſtri familia ortus Georgius Craplicius Spanovius Vir cum cura aliàs, Deo volente, dicendus, pulſas Racoviâ Muſas receperat, iter facerem, atque ille mihi parcus temporis diſpenſator & rigidus ejus exactor hoſce à Beato Schomano conditum teſtamentum in rheda legendum tradidiſſet, & de meliore nota commendaſſet, factum eſt, ut lectio & æſtivus ardor mihi juveni ſomnum accerſiverint. Ita ſcriptum manibus excidi. Quod ubi Parens comperit me curru deſcendere & ſcriptum amiſſum quærere juſſit, ipſe interim iter ad locum deſtinatum ſe: qui milliari inde diſſitum perſequutus. Parenti morem gerens remenſus pedibus iter, Scriptum inveni, & bonos nactus itineris ſocios Parentem ſero veſpere in loco deſtinato reperi. Tanti ille ſcriptum hoc faciebat! Tanti & mihi jactura ejus tum conſtitit. GEORGIUS SCHOMANUS. *Vid. Bibliothecam Antitrin. pl.* 191.

CAPUT. VII.

Certamina de Sp. S. perſona & Deitate continens.

ATtigimus ſuperius qua ratione tum *Spiritus*, natione Belga Spiritus S. invocationem animo expendendi occaſionem dederit, tum Remianus Chelmius eam in Synodo Pinczoviana Nov. XII. Anno 1559. habita in dubium vocarit, tum Petrus Statorius in hoc ſe geſſerit, tum denique Gregorius Pauli & alii viri pii ac veritatis amantiſſimi negotium hoc matura deliberatione diſcuſſerint vulgare dogma de Trinitate ad judicii ſtateram revocantes & ad Verbi Divini Lydium Lapidem examinantes. Diximus tunc reſponſum ſuper hoc negotio Chelmio datum fuiſſe; Cæterum cum Statorius qui ei convivebat & ſcriptam Sententiam manibus habebat, in Synodo Pinczoviana Nov. XIX. Anno 1561. habita prius ſignificaſſet, non benè eum contentum fuiſſe illo reſponſo, eidemque Statorio injunctum eſſet ei plenius reſponderet, pro ut inſtinctu numinis, reſpondet ille

quidem

quidem ſed ita ut non appareat ejus animi ſenſus de ea materia (quod ipſum Nepotem ejus Joannem Stonium, Clariſſimum illum Eccleſiæ Racovianæ Miniſtrum adnotaſſe comperio) tantum dicit, Blandratam à Calvino notatum, quaſi virus Servetianæ impietatis aleret. Interea ſententiam ejuſdem, quam in Synodo propoſuit, ab omnibus ait laudatam ſed tamen ab illo poſtulatum, num pluralitatem Deorum ſtatuat, cum Patrem ait ingenitum, unum Filium genitum credit. *Nos vero omnes* (verba ſunt illius) *neſcio quo pacto in hæreſeos ſuſpicionem venimus, qui cum Blandrata vivimus. Sed ſi hæretici ſunt, qui Patrem Filium & Sp. S. credunt ex Sacrarum Litterarum præſcripto, me ex illorum numero libens eſſe fateor. Nondum venit illa de Sp. S. invidia quam malus ille dæmon mihi conciliaverat, ſed ego in bona mea conſcientia acquieſco.* Mitto quæ *Regenvolſcius* de Statorio Hiſtoriæ ſuæ Eccleſiarum Slavonicarum inſeruit, in vulgus nota. Budzinius memoriæ prodit eum de hinc regimini Scholæ Pinczovienſis admotum profeſſum eſſe veram de Spiritu S. doctrinam, idololatriam ſcil. eſſe, dum ante ſacrorum celebrationem in templis & Scholis Spiritus S. ut ad ſe veniat, invocatur, cum ejus nec unico verbo in Scriptura S. tradatur, imo nec ejus invocatio, quin nec eum perſonam aliquam in Divinis vel etiam credendum in eum eſſe divinis oraculis doceatur. Adde quod aliquot ſæculorum Eccleſiæ Doctoribus, ut vidimus, dogma hoc prorſus ignoratum, quarto demum ſeculo declinante ſtabilitum fuerit. Orto inter Statorium & quoſdam Theologos certamine, ille eos acriter Sacrarum Litterarum auctoritate urgere, iſti opinionem præconceptam obtentu quorundam Sacræ Scripturæ Locorum difficiliorum & poſteriorum Eccleſiæ Doctorum teſtimoniis tueri ſtudere: Ille contra eos ex verbo divino docere & aſſerere, Spiritum S. perſonam haudquaquam ſed virtutem & donum eſſe Dei quos is fidelibus elargiatur & partiatur pro beneplacito diverſa adhibita menſura, ſed Chriſto utpote filio unigenito & omnium bonorum ſuorum hæredi, majorem ſupra cunctos copiam ejus dederit, adeoque eum iſthoc oleo lætitiæ ſupra omnes

conſortes ejus unxerit, ita quidem ut de hac plenitudine, quam in Chriſto inhabitare voluerit reliqui omnes differentes particulas acceperint: ut ita appareat Sanctum illum Spiritum nec creatorem cæli & terræ nec Deum aliquem adeoque nec invocandum eſſe cùm donari menſurari, & dividi in partes poſſit, quod in Deum non cadat. Ita veritas à certamine illo illuſtrior ſurgere cæpit. Multi enim, etiam qui in adverſis Statorio partibus ſteterant, & caput illud fidei, contra eum promoverant, rationibus ejus velut ex alto ſomno expergefacti pondere earum preſſi veritati ceſſere. Invenio litterarum monumentis traditum, iſtis eos argumentis uſos, quæ hic adponere operæ pretium judicavi.

Chriſtus cum rogaret diſcipulos, an in Deum vel Deo crederent, & in ſe credere præcepit. Nuſquam vero legimus eum ut in Spiritum S. crederent mandaſſe.

Diſcipuli ejus cum doctrinam de Spiritu S. traderent, præceperunt fidelibus, ut probarent Spiritus an ex Deo eſſent.

Chriſtus cum doceret Apoſtolos qua in re vitæ æternæ conſequendæ ratio conſiſteret dixit, *Patrem eſſe ſolum verum* Deum, ſe vero, nempe *Jeſum eſſe ejus Chriſtum* & Legatum nulla Spiritus S. perſonæ facta mentione.

Chriſtus redivivus à mortuis cœlum petiturus, fidelibus *adſcenſurum ſe ad Patrem ſuum & Patrem eorum*, *ad Deum ſuum & Deum eorum*, nullâ adſcenſus ad Spiritum S injectâ mentione, dixit. Ibidem S. Evangeliſta memoriæ ſcriptum reliquit, longe quidem plura miracula Jeſum patraſſe, quam vel ille adnotavit, vel mundus eorum rationem comprehendere poſſit, ſed ſe libro Evangelii certa quædam tantum adnotaſſe, *ea fini, ut diſcipuli crederent, Jeſum eſſe Chriſtum filium Dei & ita vitam æternam adipiſcerentur*. Neque hic meminit Spiritus S. dum de vitæ æternæ conſequendæ agit modo.

Verum quidem eſt in Symbolo, quod Apoſtolicum vocatur, nos profiteri: Credo & in Spiritum S. Sed hoc nil facit ad adſtruendas orationes, quæ ad Spiritum S. in Eccleſiis vulgo diriguntur: Nam etſi Chriſtus docuerit in ſe quo-

quoque, non in Deum tantum, credendum eſſe, diverſa tamen ratione fides ad Deum & fides ad Chriſtum dirigitur, cum per Chriſtum ut Mediatorem in eum tendat, & in eo terminetur. At longe magis diverſâ ratione creditur in Deum, & in Spiritum S. Sic etiam in eodem illo Symbolo nos & in Sanctam Eccleſiam Chriſti credere confitemur. Cum autem Apoſtolus ſcribat ad Philemonem, gratias ſe agere Deo quod acceperit *de ejus charitate & fide in Dominum Jeſum & in omnes ſanctos*; probabile eſt hinc ſumtam inſerendi illa de fidei in Sanctam Eccleſiam occaſionem. Oportet igitur prius cognoſcere ipſam rem, ut de hinc cauſa & modus fidei ejus vel in eam convertendæ pernoſcatur. Produnt etiam Sacra monumenta populum in Deum & in Moſen crediſſe. Sed ut diverſus erat Moſes à Deo, ita & fides. Ita igitur & fides in Chriſtum Mediatorem, & in Spiritum S. & in Sanctos diverſa eſt ab ea quæ in Deum tendit Altiſſimum. In hunc enim credere eſt fidem adhibere omnibus ejus præceptis & promiſſis & obſequi voluntati ejus prout eum per Angelos, Prophetas & noviſſime per Filium ſuum revelavit. Credere in Chriſtum eſt fidem ei ut Mediatori & Legato Dei, nomine paterno docenti adhibere, eumque imitari, ſed & ut pote Dominum & Chriſtum à Deo effectum, ad gloriam Dei Patris adorare & invocare; cum ita in Chriſtum credatur, ut per eum credamus in Deum & ita Chriſtus adoretur & invocetur ut per eum adoretur & invocetur ipſe Deus, docente id apertè Scripturâ, quidquid hic vel ille Semi-Judaico ductus Spiritu ogganierit, quaſi cultu Chriſti cultus Altiſſimi diminuatur, cum per eum vel maxime ſtabiliatur, augeaturque imò non aliter ſub N. T. fieri poſſit ipſo Chriſto dicente: *Doctrina mea non eſt mea, ſed ejus, qui me miſit*: &; *Qui credit in me, non in me credit, ſed in eum, qui me miſit:* quod pari jure & de cultu ac invocatione Chriſti dici poteſt ac debet: ſed & Apoſtolo illis verbis *ad gloriam Dei patris* omnem ſcrupulum eximendo. Porro credere in Spir. S. eſt credere eum eſſe Dei ſpiritum afflatum, virtutem, donum, à Deo expetendum, qui ejus participes faciat fideles eoſque ad divinos uſus conſecret, & eo ad vitæ æternæ hæreditatem, dato

hocce arrhabone obſignet. Credere in S. Eccleſiam, eſt credere Chriſti Eccleſiam debere eſſe ſanctam, inculpatam, glorioſam, non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam ejuſmodi, cum Chriſtus ea fini ſanguinem ſuum in cruce profuderit, ut eam talem ſibi ſiſteret, docente Apoſtolo. Unde patet citra idololatriæ periculum non fieri, dum plures Dii adorandi & invocandi inducuntur, cum Apoſtolus idem expreſſe doceat. Unum eſſe Deum, Deum Patrem ex quo omnia & nos per eum.

De Spiritu autem Sancto ita ore & ſcriptis Apoſtoli docuerunt.

Accipite (inquit Chriſtus). *Spiritum S. quem à meo abitu Deus mittet vobis loco mei alium Paracletum & perfectiſſimum Doctorem, qui vobis omnia in memoriam revocabit, quæ â me audiviſtis, & educet vos in omnem veritatem.* Ideo ſcriptum eſt *ex plenitudine ejus nos omnes accepimus*: & iſte Spiritus S. vocatur *Spiritus Chriſti.* Ita enim Chriſtus eum dividit & largitur, ut olim inter ſeniores populi diviſus fuit Spiritus Moſis.

Cui ille Spiritus ineſt, is profunda Dei ſcrutatur. Quibus is non ineſt, illi ſunt animales, qui non capiunt cæleſtia. *Nam ut quæ ſunt in homine nemo ſcit niſi Spiritus qui eſt in homine: ita nemo quæ in Deo, niſi Spiritus Dei:* docente Apoſtolo, qui etiam infra ait: *Qui autem agglutinatur Domino unus eſt Spiritus cum eo.* Hoc profecto magnum quidpiam eſt, cùm & Chriſtus dicat. *Ego ſum in Patre & Pater in me. Ego & Pater unum ſumus,* propter conjunctionem ſcil. arctiſſimam quæ fit per Spirit. S. Iſte nos ducit ad omne opus bonum, & *in eo clamamus Abba* (Pater) Ideo corpora noſtra ſunt templa Dei & Spiritus S. (cum Deus in nobis habitat per Spiritum S. quem nobis dedit) ita ut & corpus noſtrum & Spiritus noſter ſint Dei.

Idem Spiritus in nobis *ſcrutatur omnia & intercedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Deus autem novit quid deſideret. Spiritus* iſte *atteſtatur ſpiritui noſtro, quod filii Dei ſimus.* Talem Spiritum non habuit Ananias cum mentiretur. Contra hunc Spiritum qui peccat, Spiritui immundo opera ejus per extremam malitiam adſcribendo, nullam remiſſionem conſequitur. Iſti Spiritui S. ſemper

Judæi,

Judæi, confitente Stephano reſtiterunt. Iſte Spiritus revelavit, quod Chriſtum Domini viderit.

Iſte Spiritus per Apoſtolos locutus eſt coram Regibus & Judicibus Terræ. Qui eo præditus non eſt, tetrior eſt omni beſtia. Hunc Spiritum adeo ardentem, ut poſtea non habuerint Apoſtoli, antequam D. Jeſus eſſet glorificatus. Non habuit Petrus, cum eum abnegaret. Non habuerunt Apoſtoli, cùm ignem è cælo ad perdendum Samaritas inhoſpitales deducere vellent, neſcientes quo Spiritu ducerentur.

Hunc Spiritum S. dat Pater petentibus à ſe, inquit Chriſtus.

Hunc Mundus non novit, nec recipere vult, præferent amicitiam Satanæ amicitiæ *Dei*: *Hoc Spiritu* acti Apoſtoli *prædicarunt magnalia Dei*, poſtquam eorum diſcipuli eum eſſe cognoverunt.

Eodem Deus Filium ſupra modum unxit.

Per eundem Prophetæ prædicarunt afflictiones Chriſto obventuras. Hunc nec norunt qui *Veni Spiritus Creator*; canunt.

De hoc *Hugo Cardinalis* in explicatione Miſſæ ſub finem memoriæ ſcriptum reliquit. *Quare etiam non dirigitur oratio ad Spiritum S? quia Spiritus S. non eſt Deus, ſed eſt donum Dei. Igitur non eſt dirigenda ad donum, ſed ad largitorem doni.*

Hæc quidem tunc non minore animo quam virtute Spiritus pro aſſerenda Spiritus S. qui ſit Spiritus Dei non ipſe Deus, natura urſerunt veritatis confeſſores. Statorius tunc merito cum Poëta dixiſſe *fungar vice cotis acutum Reddere quæ ferrum valet, exſors ipſa ſecandi.*

Exacuit enim bona ingenia illa initialis ejus de Spiritu S. inſtitutio, quam in eo amor ſeculi hebetavit. Nam in Synodo Lancuti Anno 1567. habita, cum controverſia de Spiritu S. agitaretur, & non tantum de Spiritu S. ſed & de filio Dei multus ſermo inter partes haberetur, ab adverſis ſtetit partibus, & ſe unquam id de Spiritu S. docuiſſe, negavit, ne ab adverſariis vitæ mediis privaretur veritus. Licet autem *Alexius Rodecius* typographus in os ei dixerit, ſe cum ſtudiis Pinczoviæ, cui Scholæ Statorium præfuiſſe

 dixi-

Digitized by Google

diximus, daret operam, hunc articulum de Spiritu S. ab eo didiciſſe: nihilominus ille in faciem negavit dicens, Spiritum S. Deum eſſe, ut Deum colendum, & qui aliter doceat, ex Patre Diabolo eſſe. Notat Budzinius hanc ejus fluxam fidem, ideo Proteum vocat, à quo Spiritus iſte Dei receſſerit, qui etiam ſcripto patrocinium errori præbuerit, & paulo poſt mortuum eſſe adnotat. Sed & Orphinovius arguit, eum talentis ſibi creditis (vir enim fuit pereruditus & eloquens ac ſolers, quod vel ex Grammatica Polonica ab eo natione Gallo edita patet) non uſquequaque ad tuendam veritatem uſum, potentiori tandem Trinitariorum parti adhæſiſſe.

CAPUT VIII.

De ſtudiis concordiæ inter tot ſententiarum diſſidia, & certamina, præcipue de Synodis Lancutenſi & Scrinenſi Anno 1567. habitis.

ET ſi ſæpius & multum ſectata aliis, ut ſupra vidimus, concordiæ reſtaurandæ & pacis in Eccleſiam Chriſti poſtliminio reducendæ, minimum tolerantiæ Chriſtianæ in eam introducendæ media, præſertim canones in Synodis Petricovienſi 1562. & Mordenſi 1563, dati fruſtra fuerint patronis errorum potentia carnalis brachii patrocinante, eoſque in dies efferante, tamen veritatis amantium ſtudia in redintegranda pace Eccleſiaſtica non deſtiterunt. Dolebat eis graviter ſciſſam adeo Eccleſiam, à colloquio cum primis Petricoviæ Anno 156‹ habito, ut non mirum ſit Gregorium ad Procop. Nazianzenum olim de infelici omnium conciliorum, in quibus magis ambitioni quam pietati detur opera, exitu queſtum fuiſſe. Magis vero etiam dolebat eis non compoſitis inter Trinitarios & Unitarios de Deo, Dei filio, Dei Spiritu S. deque baptiſmo controverſiis, novum ſchiſma auctoribus Petro Goneſio & N. Farnovio, qui Arii ſententiam propugnabant, & quidem acriter ita ut multa virulenta in confeſſores veritatis, non tantum ore, ſed & calamo effutierint, inque

hac

Digitized by Google

hac malevolentia, ad extremum perſtiterint, non ſatis bene bonis ingeniis uſi. Mirum eos qui ab adverſariis veritatis in articulis de Trinitate & Baptiſmo diſſenſerint, cum illis tamen conſilia & ſtudia in confeſſores veritatis velut conjuratione inita, ſociaſſe.

Peræque utraque pars veritatis confeſſoribus impoſuerant invidioſa nomina Ebionitarum, Samoſatenianorum & Arianorum, cum tamen illi duo nil niſi Ariani novi fuerint. Goneſium qui ante decennium Polonias cum ſententia Serveti de præeminentia Patris intratas commoverat, dubio procul Wittebergenſes in veri cultores armarunt, ſed & alii, quibus cum ore vel per litteras contulit. Indictâ Lancutum Synodo & proceſſu promulgato omnes, quibus cordi eſſet gloria Dei illuc convocarunt. Ac proinde è medio Eccleſiæ Cracovienſis profecti illuc quatuor auditores *Simon* (ut puto) *Ronenbergius* Pharmacopola Cracovienſis vir eximie pius, & ſingulari dono in precibus publice fundendis divinitus præditus ut Spiritum illum gratiæ & orationum accepiſſe merito dicendus ſit, *Budzinius*, *Alexius* (forte ille Rodecius) & *Zalaſovius*, & duo Miniſtri verbi, *Securinius* Junior & *Staniſlaus Lutomirius*, qui diu multumque veritati reluctatus, tandem ei victas dedit manus, memor exempli *Staniſlai Orichovii*, qui etiam poſtquam diu & acriter *Joanni Laſco*, ejus Socero reſtiterat, tandem publicè his verbis ei valedixit. Has victas vir Dei tibi porrigo manus. Volebant nempe & iſti teſtari veritatem & gloriam divinam cordi curæque ſibi fuiſſe. Sed licet inexpectati ingrati tamen hoſpites illuc advenerant, quo diverſa quidem dogmata foventes convenerant, ſed & in eo, ut confeſſores nominis Filii hominis acerbis odiis inſectarentur inter ſe convenerant. Budzinius, qui horum pars magna fuit, notat multos nobilium moderatiores miniſtris verbis fuiſſe, ſolum ſi excipias Jvanum illum Carninſcium, quem ſupra modum virulentum & omni non tantùm Calviniano ſed & Ethnico pejorem, propria edoctus experientia appellat. Qui cum vir quidam nobilis Sicorius, etſi diverſæ de Filio Dei ſententiæ addictus, ſed non ita, ut reliqui exulceratus, acriter congreſſus ſermo-

nem ab his verbis orſus eſt: *A fructibus eorum cognoſcetis eos*, *& Probate Spiritus an ex Deo ſint*, *monita ſunt ab ipſo Spiritu S. profecta nobis omnibus per neceſſaria*, *& ubique uſurpanda. itaque & mihi nunc*, *Ivane*, *adhibenda ſunt*, *dum te amaro zelo flagrare animadverto. Non poſſum quin ex officii ratione ſincerè & cordatè tibi dicam*, *te non Dei*, *non Chriſti Spiritu*, *qui levis & humilis eſt duci. Conſediſti enim hic ſponte in medio eorum*, *qui pariter ſponte ex locis longè diſſitis huc confluxerunt*, *& vis eis imperare*, *ac neceſſitatem hoc quod tu verè credis credendi imponere*, *convitiis adhibitis*, *ita ut corda pia in ſpem tuæ gratiæ aliter ſentiant*, *aliter credant*, *aliter loquantur quam judicant. Quæ quidem tyrannis nec inter Ethnicos in politicis rebus locum habet. Tantum abeſt ut locum habere poſſit in rebus divinis*, *ubi de ſalute æterna cujuſque agitur*, *ubi ſermo eſt de erroribus*, *ex quibus velut ex innabilibus & inamabilibus paludibus pedes eruere tentamus. Tunc hic Stentorea voce vel etiam opprobriis cauſſam obtinere cupis iiſdem ſcil. quibus Romanus Papa contra te cauſſam ſe obtinuiſſe putat? Egò vero emorior*, *dum talia audio. Nam & ipſe huc veni*, *non ut me aliquis inconditis clamoribus obruat*, *vel ego alium*, *ſed ut in caritate colloquamur? Nempe hic non imperioſæ vociferationi tuæ vel ullius hominum nec triſti ſupercilio*, *ſed manſueto verbo Dei & ſuavi jugo Chriſti colla libera ſubmittimus.* Volebat Ivanus ſublata voce impotentiam animi tueri, ſed oportebat eum pudore confuſum deſiſtere cœpto & ori ſilentium imponere, victum verecundia præſentibus Goleciis, Balo, Domaracio & aliis viris nobilitate generis & gravitate morum conſpicuis. Hinc Cracovienſes è medio conventus egredi juſſi. Tum reliqui conſilia agitare, an cum eis de Filio Dei cominus congrediendum ſit, necne? His & illis in diverſa euntibus, Petrus ille Statorius licet Ivano comes itineris fuerit, ſed qui veritatis gnarus *vapidam ſervans ſub pectore vulpem* ſenſa animi eruere noluerit, congreſſum diſvadere, & dicere. *Cauſa cadent & confuſi pudore recedent. Novi eos*, *Novi vos. Scio quid dicam.*

Tum Ivanus animi & linguæ immodicus cum acribus ver-

Digitized by Google

verbis adoriri, partium ſtudium & objicere, & animoſa voce clamare. *Quidni cominus cum eis pugnemus? Nonne nobis in promtu ſunt divina oracula? Michææ V. legimus, Et egreſſus ejus à diebus æternitatis. Et 1 Joan. V. Qui diligit eum qui genuit, diligit eum & qui genitus eſt ex eo.* Sed illum locum Farnovius ad rem non quadrare agnovit. Iſtum ipſe Statorius, ut pote in quo de generatione fidelium ex ſemine verbi non Chriſti agatur ei eripuit. Ita Ivani ardor ille diſputandi deſrixit. Qui tamen ſe ab aliis correptum & correctum in intelligentia verborum Sacræ Scripturæ graviter tulit. Verum enimvero Farnovius animum ad tuendam Præeternitatem Filii impulit ſumto ſententiæ ex initio Evangelii Joannis de Verbo vel potius ſermone qui in principio fuerit, præſidio. Ibi Joannes Securinius eum rogare: Ubi poſſit monſtrare verbum à principio mundi operans: & affirmare, ſe contra luci monſtraturum Verbum à principio Evangelii temporibus utriuſque Joannis Baptiſtæ ſcil. & Evangeliſtæ, operans. Ibi tum Farnovius nec animo nec Linguæ temperare quitus, eum clamoribus obtundere, conari, & rationibus defectus ad convitia devenire, ea velut è plauſtro fundere. Quod ubi Aſſeſſores viderunt, quibus iniquum, indecorum & noxium viſum rem ſilentio tegere rixas cohibuerunt & contentionibus animoſis finem impoſuerunt, & ex communi conſenſu Synodum ad diem 24 Junii Scrinam minoris Poloniæ oppidum, indixerunt, & ad eam habendam omnes ſalutis propriæ & gloriæ Dei ac Chriſti ejus invitarunt. Solus tunc Ivanus, zeli nimius juravit nunquam ſe interfuturum colloquio, cum ſecta, ut ajebat, in Deum blaſphema habendo, imo daturum operam, ut Synodus illa diſturbaretur. Omnes ex Synodo Lancutenſi illæſâ caritate ab ſe diſceſſerunt invicem datâ fide, concordiæ ſe operam daturos, & intra modeſtiæ fines uſque ad proximam Synodum permanſuros. Solus hic Ivanus ab omnibus diſceſſit, & nuncium alterius partis nominatum Philipovii, amicitiæ remiſit. Qua in re ſupra modum conſtans, vel ut commodiore utamur verbo, pervicax uſque ad ſuprema perſtitit, rigido illo Calvini Spiritu actus. Poſtquam præfixa Sy-

nodo dies venit ad quam centum & decem ex utraque Polonia & Litvania nobiles & Miniſtri convolarunt, præter turbam vicini populi utriuſque ſexus, cunctis ad audienda de rebus divinis colloquia animos erigentibus & aures arrigentibus. Conventus iſtius Præſes & moderator communi ſuffragio Philipovius creatus, inſigni fiducia de prudentia, pietate, & moderatione viri illius Egregii ab omnibus concepta. Nec fefellerat eos ſpes.

Cautum ante omnia tam idoneo æquitatis auctore, ut occurrendo rixoſis & acerbis certaminibus, utraque pars manſuetudinem & modeſtiam ſervaret ac leniter ſententias ſuas per electos Collocutores proponeret, quod ſi quiſpiam neceſſarium quid rogare voluerit, faceret id cum bona venia loquentis, cum actus prælongi in illo Conventu adhibiti fuerint. Hæc igitur pars quæ contendebat Verbum, ſive Filium Dei ante Matrem extitiſſe ac cælum & terram cum Patre creaſſe, elegit Collocutores Joannem Caſanovium, Farnovium, Joannem Niemojevium, Judicem Inovladiſlavienſem jam tunc à Cechovicio baptizatum, Nicolaum Zitinium, Joannem Falconium, Martinum Cechovicium, Danielem Bielinium, demandata Notariorum provincia Laurentio Criſcovio & Thomæ Swzechovio. Pars vero altera, quæ tuebatur veritatem Primævam Sacris proditam monumentis, Filium Dei Verbum ſive Sermonem, quod paternæ voluntatis interpres fuerit, dictum non extitiſſe ante mundum conditum, ſed initium exiſtentiæ accepiſſe certo tempore, viventibus, ſcil. Joanne Baptiſta & altero Joanne Evangeliſta & Apoſtolo, ſub imperio Romanorum Imperatoris Octavii Auguſti, expreſſe perhibente id Sacra Hiſtoria, elegit Collocutores Georgium Schomanum, Gregorium Pauli, Joannem Securinium, Mathiam Albinum, Joannem Baptiſtam è Litvania, Martinum Crovicium, Simonem Budneum & Jacobum Calinovium. Notarios conſtituerat Albertum Coſcianium & Staniſlaum Budzinium, cujus ut teſtis locupletis, fide intexenda iſta hiſtoria nitimur. Utraque pars citra anxiam ordinis Scholaſtici curam in colloquiis, in quibus non de Philoſophicis quæſtionibus, ac inani laureola, quæ vulgo pedibus manibuſque in mu-

ſtacco

Digitized by Google

ſtaceo quæritur, ſed de eruenda primæva veritate ac conſequenda æterna cæleſti gloria agebatur, ſolis Scripturarum Sacrarum verbis rem peragebat. Cum autem iſta diverſam explicationem admittant & ferre videantur, ita in eo proceſſum, ut alterum alteri comparatum clara obſcuris, facilia difficilibus lumen adferrent atque ita ratione veritas ex tenebris ignorantiæ erueretur, atque proferretur in lucem. Prodit Budzinius notæ fidei & induſtriæ ſcriptor, nullum propemodum locum tam prioris quam poſterioris Inſtrumenti fuiſſe: quem non alterutra pars in medium protulerit: quod proſequi longum foret. Ad ultimum ita ab ſe diſceſſerunt ut iſta pars illi dixerit, nolle ſe alium Filium Dei & mundi Servatorem noſſe, quam Jeſum Chriſtum crucifixum, quem Deus Sancto Spiritu caſtæ Virginæ genuerit, eodem unxerit, in mundum miſerit, à mortuis excitatum à dextris in cæleſtibus collocaverit, ac nuncium ſe mittere verbo illi præ æterno de quo Auguſtinus ſcriptum reliquerit, quod ſi ſe ipſum miſerit, ſeipſum ſanctificaverit, ipſemet à ſe & ſuo nomine venerit. Ex hac Synodo digreſſi, & ſi ſententiis in diverſa abierunt, tamen nullam acerbitatem inde retulerunt, præter Farnovium, qui & de hinc aculeatis ſcriptis partem adverſam appetiit. Verum tamen iſta famæ & ſaluti ſuæ conſulens, utpote aſſultibus trium quatuorve ſectarum Pontificiæ videlicet, Lutheranæ, Calvinianæ & Binaturiæ ſive Farnovianæ, quamvis iſte ei de Uno Deo & eminentia illius aſſenſerit, omnem rei tunc geſtæ ſeriem curante Staniſlao Cicovio Archicamerario Cracovienſi publico commiſerunt, reſponſionibus ad omnes partes adverſæ objectiones adpoſitis. Singularem meretur & dicentis curam & legentis memoriam concluſio ſive regula ac lex omnibus conſentientibus à Præſide conventus illius conſcripta & ab iis recepta; neutiquam tamen ſervata, quæ ſic ſe habet. *Piè & Sanctè Trinitas retinenda eſt ea lege, ut fraterna caritas ex præſcripto Filii Dei ſervetur, & alter alterius infirmitates toleret nullo vero prorſus modo alter alterum convitiis inceſſat. Quodſi quis aliter fecerit Deo rationem reddet. Interea integrum eſt per ſcripta de eo agere, ſed ita, ne alter alterum calumnietur, convitiis proſcindat, vel damnet vel in privatis*

vel

vel in publicis. Orationes & conciones Sacras alii aliorum audire poſſunt ea cautione ſicuti orationes peractæ fuerint eâ formâ quæ in verbo Dei eſt tradita. Quod ſi aliquis orationes inſtituerit, vel pro concione docuerit non ſervato Scripturæ Sacræ ſolito ſtylo, hic quiſque ductum propriæ conſcientiæ ſequatur. Si forte illas orationes vel conciones audire nolens foras exierit non eſt id ei vitio ferendum, quaſi vinculum fraternæ dilectionis ſolveret. Pari ratione in Baptiſmo parvulorum & celebrando memoriæ mortis Chriſti Domini actu ſequendus cuique eſt propriæ conſcienciæ ductus, cunctis expectaturis, quid cuique & quo modo oſtenſurus ſit in iſta difficili confuſione rerum per Romanenſes introducta, & ardentes preces miſſuris, ut vera inſtitutione uno animo in emendatione vitæ ad gloriam Dei & mutuum ſolatium utamur, alter alterius fidei imperare nolens, cum iſtius dominus & Largitor ſit ipſe Deus, uſquequo is miſerit ſapientiores Miniſtros Angelos ſuos tempore ſuo zizaniâ avulſuros, & à tritico ſeparaturos, interim nos alii alios non evellamus, nec laceremus. Hoc enim Chriſtus noluit permittere Apoſtolis, tanto minus id nobis permiſit. Actum Sorinnæ die 29 Junii Anno 1567.

Atque hæc quidem tunc prudenter agitata & ex æquo fuere peracta. Sed non ſervata ab illis, qui ſuſcepto ſemel errorum inolitorum patrocinio nihil non tentabant, ut lubidini ſuæ obſequerentur & cultoribus veritatis ægrefacerent. Prætulit ſignum diſſidii Famovius ille, Arianæ opinionis fautor accerrimus, ambitionis typho, inflatus, qui patronum nactus Menzicum Præfectum Sandecenſem ſedem in illa urbe Hungariæ vicina fixit, & ludum ibi aperuit, acerbe Prææternitatem ſive præexiſtentiam Filii ante mundum conditum propugnans. Quam acriter non tantum Pontificii ſed & Calviniani pædobaptiſmum defenderint, & quam ſuperbe veritatis cultores hanc Eccleſiæ corruptelam corrigere ſtudentes rejecerint, ſupra vidimus.

CAPUT IX.

De Reformatorum odio in cultores veritatis in Synodo Cracovienſi Anno 1565. exercita, quæ res Andreæ Duditio præbuit offendiculum & ſic incentivum ſubdidit ad inquirendam veritatem de cujus vita & morte paucis dictum.

QUam in veritatis confeſſores malevolentiam Chriſtophorus Trecius Scholæ Cracovianæ Rector partes Sarnicii & Diſcordiæ ſecutus, verbis & conatibus ac litteris ad Helvetios ſcriptis prodiderat eandem ipſo facto erga Andream Fricium Modreovium Virum illum pietate & Eruditione, ut de generis nobilitate & officii dignitate nil dicam, præſtantiſſimum ac inter primos ætatis Viros numerandum exeruit. Juſſerat hunc, utpote Secretarium ſuum, Rex Auguſtus colligere omnes diverſas de Trinitate ſententias, imo eos diſſidentes ad concordiam reducere. Id ille Rege ad bellum Moſchicum profecto 1565. orſus præſtantiſſimum illud Sylvarum 4. opus feliciter compoſuit; Quod quidem ille Anno 1569. perfecit, ſed ſe vivo ob rationes varias publico committere non potuit. Cujus rei rationem reddens præfatione in Sylvam quartam ſatis modeſte unius populariums ſuorum technas notat. Intelligit verò Trecium illum, qui Baſileam, quo Fricius opus illud ſuum veteri amico & ſolerti typographo Oporino excudendum miſerat, veniens & ab ſe imprimi talem Fricii librum audiens, copiam ſibi ejus videndi fieri petiit; quod cum illi vir bonus ex ſuo candore alienam verſutiam metiens, indulſiſſet, ille prædam petitam in caſſes ſuos nactus & inibi argumenta veritatis reſponſionibus, exceptionibus & objectionibus Trinitariorum longè fortiora animadvertens, Baſilea protinus exceſſit, evaſit, erupit, & librum Fricianum bona fide ſibi commodatum abſtulit & ſic editionem libri ſufflaminavit. Ita in Poloniam reverſus obviam Fricio Cracoviæ factus, & ab eo rogatus annon Oporinum viderit

derit & de editione libri ſui aliquid inaudiverit, fortè eum in ſinu geſtans, nec Oporinum, nec librum ſe vidiſſe reſpondit. Oporinus igitur ſe ab impoſtore deluſum videns, de hoc Trecii dolo malo Fricium certiorem fecit, qui ut eum vidit, acriter in eum invectus, ferream frontem in eo deprehendit. Ac proinde actum ſe agere in eripienda Cerbero offa animadvertens rem Staniſlao Miſcovio Palatino & Præfecto Cracovienſi cum dolore juſto expoſuit. Quem præconcepta opinione laborantem & ſtudio partium nimis deditum ut comperit, de fraude Trecii plagiarii apud Palatinum queri reſtitutionem libri inſtanter urgere, injuriam ſibi illatam etiam contemtui Palatino habitam dolere, acriter jus ſuum proſequi, tandem potentiæ Palatini Trecio patrocinantis cedere: poſtremo ſcrinia ſua excutere & rejecta omni mora opus, illud ex adverſariis & chartis ferè rejectaneis denuo moliri, & abſolvere, antequam mors eum occuparet. Atque ita tandem præſtantiſſimum illud, licet mole perexiguum Sylvarum opus, ab interitu vindicatum habemus. Inter hæc cordati & veritatis amantes Viri iſti tuendæ & propagandæ omnem impenderunt operam, nihil morati adverſariorum impotentiam animi, iras & inſultus, quibus bonam cauſam malitioſè impedire nitebantur. Nullo tamen aut certè exiguò ſucceſſu, cunctis veri & honeſti cultoribus adverſus cuncta mundi obſtacula tanto animoſius ad laudis veræ decus enitentibus. Quos inter primas tunc meritus eſt *Andreas Duditius Sbardellatus* olimque Epiſcopus Tinienſis, poſt Chanadienſis tandem Quinqueeccleſienſis, trium Imperatorum Ferdinandi I. Maximiliani & Rudolphi Conſiliarius in concilio Tridentino nomine Cleri Hungarici & in Aula Polonica perpetua legatione perfunctus. Vir recondita eruditione, linguarum ſcientia, & quod præcipuum, morum caſtimonia, inter primos qui unquam fuerunt merito ponendus. Quomodo is è medio Papatu & ſeculi illecebris ad purioris veritatis notitiam pervenerit: & non tantum honeſtè miniſterium Cæſareum, ſed & Epiſcopatum opimum fortiter reſignavit, ac matrimonium propè vocante cœlo, inierit. Pontificis ideo Romani & univerſi

Papatus

Papatus indignationem & iram Romæ in imagine exuſtus meruerit aliis memoratum prætereo. Illud tacere non poſſum, quod ſolus annotavit Budzinius, cum fixa Cracoviæ ſede frequentaſſe eccleſiam Calvinianorum, & notaſſe diligenter iſtorum odia & injurias quibus veritatis cultores ad bonam cauſam deſerendam impellere ſtudebant; & qua erat modeſtia ſingulari ac verecundiæ Matronæ potius quam Viro, ſi Budzinio credimus, convenіente animum ab illis avertiſſe. Præcipua ei præbita cauſa fuit in magna Synodo à Calvinianis Anno 1568. Cracoviæ in aula illius Miſcovii Palatini habita. Ad quam exoſæ veritatis confeſſores ablegarunt aliquot Viros graves impoſita Philippovio, utpote notæ modeſtiæ viro perorandi provinciâ. Is in illo conventu ſic locutus ſcribitur.

Satis quidem, Fratres & Amici in Chriſto honoratiſ-
„ſimi utpote è communi eccleſia ejectis à ſocietate frater-
„na excluſis ſpretis & abjectis nobis toties repulſam paſ-
„ſis; & indigne habitis à parte Veſtra (à pleriſque certè,
„inſonti modeſtiæ ſuus maneat honos) cauſſæ præbitum
„eſt, ut nos noſtra virtute involveremus, intra fines non
„tantum inexpugnabiles patientiæ & inſuperabilis mo-
„deſtiæ, ſed & neceſſarii ſilentii poſiti. Fecit tamen
„flagrantiſſimus in Dei gloriam, in concordiam omni
„conatu redintegrandam, in veritatem illuſtrandam, in
„ſalutem veſtrum omnium aliorumque procurandam
„amor, ut magis tot officiorum quam injuriarum me-
„mores, ad hunc quoque Conventum veſtrum adeo fre-
„quentem acceſſerimus. Non venimus ardelionum
„importunorum more. Non temere quidquam gerimus,
„non præfractè quidquam geremus. Comparemus in
„iſto Illuſtri cætu tanquam Ablegati à Fratribus noſtris,
„qui & veſtri non nomine tantum, ſed & re ipſâ eſſe
„ex animo optant & percupiunt. Adſumus, non rem levem
„vel ingloriam ſed qua nulla gravior, nulla glorioſior (de-
„bentur iſta caritati Chriſtianæ encomia ipſius veritatis
„ore) publico nomine in loco publico decenter tractaturi.
„Ne putetis quæſo nos Vobis moleſtiam faceſſituros.
„Injurias condonamus, concordiam, minimum tole-
rantiam

„ rantiam & moderationem animi officioſi requirimus. „ Non turbabimus circulos rationum Veſtrarum, intra „ circulum æquitatis cuncta reducere volentes. Non turbabimus & quietem veſtram, nil niſi pacem omnibus „ votis & ſtudiis quærentes. Non alienarum rerum curioſi ingerimus nos negotiis veſtris, Chriſti imo Veſtrum proprium negotium apud vos acturi. Par autem concordiæ ſtudium & æquitatis officium à parte „ veſtra, niſi nos omnia fallant nobis pollicemur. Ipſa „ vel invita fatebitur invidia, nos in omnibus Sacris „ Conventibus in hac ipſa regni Metropoli. Anno 1561. „ Xianſiæ Pinczoviæ Rogoviæ anno 1562. Mordi „ anno 1563. tum Petricoviæ 1565. tum Lancuti denique Scrinæ anno ſuperiori habitis omnem ſervaſſe modeſtiam, etiam cum acerbius appetiti non ex æquo „ tractaremur. Præcipuè verò quæ in priore Pinczoviana „ Mordenſi & Scrinenſi de tolerantia ſervanda ſancita „ erant, intemerata cuſtodivimus nulla re magis quam „ omnis generis afflictionibus, quas ab omnibus propter filium hominis patimur nobilitati. Annon itaque officium verorum Chriſti diſcipulorum ſtudentes „ ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis fecerimus, ipſi „ judicate. Sed ut nullam officii partem negligeremus, „ etiamnum vobis conventis opus fuit. Teſtamur coram „ Deo mentium auctore & inſpectore nos ſoli infallibili „ & omni exceptione majori Sacrarum litterarum auctoritati acquieſcere, & primævæ integritati adhærere „ ex animo, illi doctrinæ & veritati quæ ſecundum pietatem eſt addictos. Nec falſi ſumus dum aſſerimus „ quicquid in omni antiquitate cum immobili regula „ veritatis divinæ convenit, nobiſcum facere, pro nobis „ militare exceptis Philoſophicis tricis, quæ nobis ſimplicioribus, qui tamen majorem ſemper Eccleſiæ partem conſtituunt ignotæ ſunt, à quibus tamen doctrina Chriſtiana nulla re magis quam ſimplicitate ſe commendans „ paulò poſt Apoſtolorum tempora pendere cæpit, quem „ primum fuiſſe gradum Eccleſiæ ad deteriora prolabentis, Magnus ille jure meritoque judicat Eraſmus præfat in Hilarium. Ita decerto veritatis plene perſuaſi & „ ſen-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Goo